

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Πολυτεχνική Σχολή
Τμήμα Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών
Τομέας Κτηματολογίου Χαρτογραφίας και Φωτογραμμετρίας

φωτ Τάκη Τλούγα © Αρχείο Βάνιας Τλούγα

Η Ιστορία και η Λαογραφία του Ολύμπου μέσα από τα Πέρασματά του.
Ένας Άτλαντας για τον Όλυμπο και τα παλιά μονοπάτια του.

Δεληγιάννης Βασίλης

Επιβλέπουσα: Παπαδοπούλου Μαρία

*Εξάφυλλο: το Οροπέδιο της Μπάρας στον Όλυμπο.
Ο αγωγιάτης εισέρχεται στο Οροπέδιο από τα
«πνάκια» (γκρεμούς) του Μαυρόλογγου με φόντο την κορυφή του Καλόγερου.
Φωτογράφος: Τάκης Γλούπας*

Η Ιστορία και η Λαογραφία του Ολύμπου μέσα από τα Περάσματά του. Ένας Άτλαντας για τον Όλυμπο και τα παλιά μονοπάτια του.

Λέξεις—κλειδιά: Όλυμπος, Ιστορία, Λαογραφία, Μονοπάτια, Περάσματα, Άτλαντας

Περίληψη: Στην εργασία αυτή επιχειρείται μία προσέγγιση στο ορογενές του Ολύμπου και στην ιστορία της ανθρώπινης παρουσίας γύρω από αυτό και πάνω σε αυτό. Αρχικά προσεγγίζεται το ορογενές με εισαγωγικά κεφάλαια σχετικά με την Γεωμορφολογία, την Γεωλογία, την Υδρογραφία, την Χλωρίδα και την Πανίδα του. Ακολουθεί μία ιστορική αναδρομή στα σημάδια της ανθρώπινης παρουσίας στον ελληνικό χώρο γενικότερα και στην περιοχή του Ολύμπου ειδικότερα. Τα εισαγωγικά κείμενα ολοκληρώνονται με μία ιστορική αναφορά στα μοναστήρια της περιοχής που έχουν παίξει μεγάλο ρόλο στην ιστορία του τόπου, μία ενότητα για τα τοπωνύμια και μία ακόμη σχετικά με την επιβίωση σε ορεινό τοπίο. Στο δεύτερο μέρος της εργασίας δίνονται σε μία εισαγωγική ενότητα ορισμένα στοιχεία σχετικά με τα μονοπάτια γενικά. Ακολουθεί μία ενότητα σχετικά με τα περάσματα του Ολύμπου, δηλαδή τις διαδρομές που διασχίζουν το ορογενές και αφορούν πληθυσμούς όχι μόνο της ευρύτερης περιοχής του Ολύμπου, αλλά ολόκληρου του ελληνικού χώρου, καθώς ο Όλυμπος χωροθετείται στα σύνορα Μακεδονίας και Θεσσαλίας. Στα επόμενα κεφάλαια παρουσιάζονται πέντε διαδρομές παλιών μονοπατιών του Ολύμπου με το ιστορικό και λαογραφικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εγκαθιδρύθηκαν και χρησιμοποιούνταν. Οι διαδρομές αυτές με την σειρά που παρουσιάζονται είναι οι εξής: Το μονοπάτι Λιτόχωρο – Μονή Αγίου Διονυσίου, το μονοπάτι Μονή Σπαρμού – Μονή Αγίου Διονυσίου, το μονοπάτι Παλιά Βροντού – Κοκκινοπλός, το μονοπάτι Δίον – Οροπέδιο των Μουσών και το μονοπάτι του Γομαρόσταλου. Η περιγραφή περιλαμβάνει αναλυτικές οδηγίες για την κίνηση κατά μήκος των διαδρομών και τα στοιχεία που αναμένεται να συναντήσει ο ενδιαφερόμενος ορειβάτης κατά μήκος της κάθε διαδρομής. Η περιγραφή των διαδρομών συνοδεύεται από χάρτη με το χαρτογραφημένο ίχνος της κάθε διαδρομής καθώς και από φωτογραφίες που λήφθηκαν σε χαρακτηριστικά σημεία κατά μήκος τους.

Summary: This project approaches mount Olympus and the signs of human presence around it and on it. The initial approach is based on the Morphology, Geology, Hydrography, Flora and Fauna of the region of mount Olympus. The following chapters accommodate the history of human presence around Greece in general and mount Olympus in specific. The introductory chapters also include a chapter about the monasteries of the region, a chapter about the place names and a chapter on preparation for a mountain trip. In the second part of this project an introductory chapter houses some information about the trails in general. After that comes a chapter concerning the grand passes of Mount Olympus, which cross the mountain, connecting populations from all over Greece, as Olympus stands a natural border between the regions of Macedonia and Thessaly. In the following chapters five trails chosen from the past of this place are presented, along with the historic or folklore background that comes along with them. The routes presented are the following: the path between Litochoro and the Monastery of St. Denis, the path between the Monastery of St. Denis and the Monastery of Sparmos, the path between old Vrontou and Kokkinoplos, the path between Dion and the Plateau of the Muses and the path named Gomarostalos. These chapters include guiding directions for the paths described as well as the features a mountaineer is going to find across these routes. The description also includes a map of every trail along with photographs of distinctive points across each one of them.

¹ Προπτυχιακός Φοιτητής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών [dvasileg@topo.auth.gr]

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	σελ. 6
Περιγραφή της δημιουργίας του Άτλαντα	σελ. 9
Α΄ Μέρος : Γενική Εισαγωγή.....	σελ. 14
1. Γεωμορφολογικά Στοιχεία.....	σελ. 16
2. Γεωλογικά Στοιχεία.....	σελ. 20
3. Υδρογραφικά Στοιχεία.....	σελ. 26
4. Στοιχεία Χλωρίδας.....	σελ. 32
5. Στοιχεία Πανίδας.....	σελ. 42
6. Ιστορικά Στοιχεία.....	σελ. 48
7. Μοναστήρια του Ολύμπου.....	σελ. 70
8. Τοπωνύμια.....	σελ. 78
9. Οδηγίες για το ορεινό τοπίο.....	σελ. 80
Β΄ Μέρος : Μονοπάτια.....	σελ. 84
10. Γενικά για τα μονοπάτια του Ολύμπου.....	σελ. 85
11. Τα Περάσματα του Ολύμπου.....	σελ. 90
12. Το μονοπάτι Λιτόχωρο – Μονή Αγίου Διονυσίου.....	σελ. 96
13. Το μονοπάτι Μονή Σπαρμού – Μονή Αγίου Διονυσίου.....	σελ. 98
14. Το μονοπάτι Παλιά Βροντού – Κοκκινοπλός.....	σελ. 104
15. Το μονοπάτι Δίον – Οροπέδιο των Μουσών.....	σελ. 106
16. Το μονοπάτι του Γομαρόσταλου.....	σελ. 108
Αντί Επιλόγου.....	σελ. 111
Βιβλιογραφία.....	σελ. 114
Ηλεκτρονικές Πηγές.....	σελ. 117

Εικόνα 1: Αγωγιάτες που μεταφέρουν τρόφιμα στα καταφύγια του Εθνικού Δρυμού του Ολύμπου. Υπάρχουν ακόμη μέρη στον κόσμο όπου η πρόσβαση απαιτεί θέληση και μόχθο. Η συγκεκριμένη λήψη πραγματοποιήθηκε επί του μονοπατιού Ε4 λίγο χαμηλότερα από το καταφύγιο Σπήλιος Αγαπητός. Φωτογράφος: Μπάμπης Γκιριτζιώτης.

Εικόνα 2: Η εγκατάσταση του Εθνικού Δρυμού άφησε πίσω της εγκαταλελειμμένα μονοπάτια και πολλούς σιδερένιους πασσάλους κατά μήκος των ορίων του. Στην συγκεκριμένη φωτογραφία φαίνεται τμήμα του μονοπατιού Ε4 μεταξύ του Σπηλαιού του Αγίου Διονυσίου και της ομώνυμης Μονής. Φωτογράφος: Κωνσταντίνος Κανδύλης.

Εισαγωγή

Αντικείμενο αυτής της εργασίας είναι η μελέτη και ανάδειξη μονοπατιών – στοιχείων μιας περασμένης εποχής – που αναπτύσσονται στον ορεινό όγκο του Άνω Ολύμπου με την μορφή ενός Άτλαντα (τα όρια του Άνω Ολύμπου περιγράφονται στο κεφάλαιο Γεωμορφολογικά Στοιχεία του Ολύμπου). Αφορμή για την εκπόνηση αυτής της εργασίας υπήρξε η προτροπή ορισμένων ατόμων για ενασχόληση με το βουνό αυτό και την ιστορία του, καθώς και η ανάγνωση της μονογραφίας του Marcel Kurz πάνω στο συγκεκριμένο βουνό. Στα πλαίσια της εργασίας μελετώνται οι διαδρομές πέντε συγκεκριμένων μονοπατιών στο ορεινό τοπίο του Ολύμπου. Τα μονοπάτια αυτά δίνονται σαν δυνατότητα διάσχισης για τον ενδιαφερόμενο ορειβάτη – περιηγητή – φυσιολάτρη, μιας και πλέον η βασική χρήση τους είναι η αναψυχή, σε αντίθεση με το όχι μακρινό παρελθόν όπου αποτελούσαν το αντίστοιχο των σημερινών αυτοκινητοδρόμων.

Το πρώτο *αυτοκίνητο* εμφανίστηκε στην κωμόπολη του Λιτοχώρου μεταξύ 1960 και 1961, ενώ η διάνοιξη του πρώτου *δασικού δρόμου* από την πλευρά του Λιτοχώρου (Λιτόχωρο – Πριόνια) ξεκίνησε μεταξύ 1967 και 1968 (προφορικές μαρτυρίες Αθ. Μέγα, κτηνοτρόφου). Είναι προφανές ότι τουλάχιστον μέχρι και εκείνες τις χρονολογίες οι πεζοπορίες και οι διαδρομές με ζώα ήταν η μόνη δυνατότητα μεταφοράς εντός του ορογενούς του Ολύμπου. Μέχρι αρκετά πρόσφατα λοιπόν τα μονοπάτια των περιοχών αυτών αποτελούσαν τις κεντρικές αρτηρίες της περιοχής, είτε πρόκειται για μεταφορά ατόμων είτε για μεταφορά εμπορευμάτων, ενώ ορισμένα περάσματα ανάμεσα στην Πιερία και το Οροπέδιο της Περραιβίας (ή την πεδιάδα της Λάρισας) αποτελούσαν κατεξοχήν εμπορικούς δρόμους ανάμεσα στην Μακεδονία και την Θεσσαλία.

Τα μονοπάτια αυτά δεν είναι αυθύπαρκτα, αλλά είναι άμεσα συνδεδεμένα με τις χρήσεις για τις οποίες διανοίχθηκαν και τους ανθρώπους και τα ζώα που τα περπατούσαν. Η χάραξη των μονοπατιών αυτών λοιπόν δεν ήταν αυθαίρετη, αλλά λάμβανε μέριμνα ώστε να μην έχουν απότομες κλίσεις, να αποφεύγουν *εκτεθειμένα περάσματα* (στον καιρό και σε απότομο ανάγλυφο) κατά το δυνατόν, να κινούνται στις πλαγιές που έχουν την *μικρότερη συγκράτηση χιονόπτωσης*, να περνούν από *θέσεις πρόσληψης νερού* και τμήματα με *κάλυψη δέντρων* κλπ.

Η δημιουργία του *Εθνικού Δρυμού* ωστόσο οδήγησε στην εγκατάλειψη των μονοπατιών από τους ανθρώπους που τα χρησιμοποιούσαν και τα συντηρούσαν. Ο Εθνικός Δρυμός του Ολύμπου (ο πρώτος της χώρας) ιδρύθηκε το 1938, ενώ η εγκαθίδρυση της *περίφραξης του Δρυμού* (δες *εικόνα 2*) μεταξύ περίπου 1968 και 1973 αποτέλεσε το τελευταίο βήμα στην κατεύθυνση της εγκατάλειψης των επαγγελματικών δραστηριοτήτων στην περιοχή του Ολύμπου (προφορική μαρτυρία Λ. Ρήγου). Η τουριστική ανάπτυξη η οποία ακολούθησε αρκετά χρόνια αργότερα βρήκε τα παλιά μονοπάτια σκεπασμένα από βλάστηση καθώς η φύση είχε ήδη επιστρέψει στις άλλοτε γεμάτες από κίνηση διαδρομές του βουνού.

Οι καινούριες ανάγκες οδήγησαν στην – εκ νέου – διάνοιξη παλιών μονοπατιών, αλλά όχι απαραίτητα και των πιο πολυσύχναστων διαδρομών του παρελθόντος. Χρήστες των νέων μονοπατιών είναι εκτός των ορειβατών και τουριστών, οι αγωγιάτες που μεταφέρουν με *άλογα*, *γαϊδουράκια* και *μουλάρια* τρόφιμα στα καταφύγια του Ολύμπου (δες *εικόνα 1*).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα μονοπατιού που έγινε διάσημο στα χρόνια μας ενώ παλιότερα δεν τύχαινε ιδιαίτερης εκτίμησης είναι η διαδρομή του διεθνούς *E4* από το Λιτόχωρο έως το φαράγγι του Ενιπέα. Πρόκειται για ένα μονοπάτι που ανεβοκατεβαίνει συνεχώς σε βραχώδες τοπίο ακολουθώντας τις απότομες πλαγιές της Γκόλνας, και την κοίτη του Ενιπέα αργότερα, στοιχείο ιδανικό για τους φυσιολάτρες και τους περιπατητές, αποθαρρυντικό έως απαγορευτικό δε για τα ζώα φόρτου λόγω των μεγάλων υψομετρικών διακυμάνσεων και της κακής ποιότητας του εδάφους. Μονοπάτια σαν αυτό

χαρακτηρίζονταν από μεγάλη επικινδυνότητα και χρησιμοποιούνταν σε μικρότερο βαθμό καθώς πολλές φορές γκρεμίζονταν τα υποζύγια μαζί με το φόρτο στα επικίνδυνα τμήματά τους. Χαρακτηριστική φράση των κτηνοτρόφων – όπως την μεταφέρει ο Αθ. Μέγας (παλιός κτηνοτρόφος από το Λιτόχωρο) – για αυτές τις περιπτώσεις ήταν: «*πάει η μέρα, παν τα ζύλα, πάει και το γουμάρι*».

Τα ασφαλέστερα μονοπάτια, τα οποία πολλές φορές στερούνται θέας και φυσιολατρικού ενδιαφέροντος ήταν σαφώς προτιμότερα. Στην προκειμένη περίπτωση το αντίστοιχο ασφαλές μονοπάτι (το οποίο και περιγράφεται στην παρούσα εργασία) είναι αυτό που ανεβαίνοντας από το Λιτόχωρο στην Ζηλνιά κινείται με ασφάλεια σε χωμάτινες πλαγιές και κατηφορίζει μόνο όταν προσεγγίζει το μοναστήρι του Αγίου Διονυσίου.

Αποτέλεσμα της ιστορικής εξέλιξης του τόπου ήταν η εγκατάλειψη πολλών παλιών μονοπατιών των οποίων η διάνοιξη μόλις πρόσφατα έγινε αντικείμενο ενδιαφέροντος. Συγκεκριμένα τα τελευταία χρόνια παρατηρούνται συστηματικές προσπάθειες από ορισμένες μερίδες ανθρώπων για την διάσωση αυτού του ιστορικού και φυσικού πλούτου. Άνθρωποι που προέρχονται από δραστηριότητες, όπως η *ορειβασία*, η *αναρρίχηση* και το *ορεινό τρέξιμο*, καθώς και *διαχειριστές των καταφυγίων* του Ολύμπου προσεγγίζουν με αγάπη και σεβασμό τα μέχρι πρόσφατος χαμένα μονοπάτια, και μοιράζονται τις ανακαλύψεις τους με τους ενδιαφερόμενους για αυτή την ιστορία.

Η διάνοιξη των παλιών μονοπατιών δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς την βοήθεια της *συλλογικής μνήμης* των πληθυσμών που περιβάλλουν το βουνό. Τυπικοί αντιπρόσωποι αυτών των πληθυσμών είναι ορισμένοι *βοσκοί* οι οποίοι επιλέγουν να διαβαίνουν καθημερινά τα παλιά μονοπάτια – εκτός του Εθνικού Δρυμού – μαζί με τα ζωντανά τους. Καθώς δεν περιλαμβάνεται το σύνολο του ορεινού όγκου του Ολύμπου στον Εθνικό Δρυμό, υπάρχουν ακόμα βοσκοί οι οποίοι δραστηριοποιούνται σε πλαγιές του βουνού πέρα από τα όρια του Δρυμού. Παράδειγμα αποτελούν οι κτηνοτρόφοι στις νότιες πλαγιές του βουνού (περιοχή Καρυάς και Σπαρμού) καθώς και αυτοί των βόρειων περιοχών (περιοχή Πέτρας, Ξερόλακκου και Κοκκινοπλού). Πολύτιμη είναι και η βοήθεια *των γηροντότερων των οικισμών* που περιβάλλουν τον Όλυμπο, οι οποίοι κοινωνούν μία μεγάλη δεξαμενή γνώσης της ιστορίας του τόπου τους που αν αφηθεί κινδυνεύει να χαθεί για πάντα.

Το εφελτήριο για την αναζήτηση των συγκεκριμένων μονοπατιών ήταν η *μονογραφία* του Marcel Kurz για τον Όλυμπο στην οποία μεταξύ των άλλων περιλαμβάνεται ένα παράρτημα (Marcel Kurz, 1923, σελ.199) με ορισμένα μονοπάτια που εν έτει 1921 χρησιμοποιούνταν τακτικά από τους κατοίκους της περιοχής του Ολύμπου και περπατήθηκαν – στην πλειονότητά τους – και από τον ίδιο τον Μ. Kurz. Τα περισσότερα από αυτά τα μονοπάτια είναι πλέον άγνωστα στην πλειονότητα των ορειβατών – επισκεπτών του Ολύμπου, οι οποίοι αρκούνται στα διεθνή και εθνικά δίκτυα μονοπατιών για την προσπέλαση του βουνού.

Με την πάροδο των χρόνων ωστόσο τα χαρακτηριστικά των διαδρομών που περιγράφει ο Μ. Kurz στο έργο του έχουν αλλοιωθεί είτε από την δημιουργία δημοσίων οδών (ασφαλτοστρωμένων ή και όχι) είτε από την αλλαγή της εδαφοκάλυψης λόγω της απουσίας – πλέον – της ανθρώπινης παρουσίας από τα περάσματα των μονοπατιών.

Χαρακτηριστική περίπτωση οδού που κινείται πάνω στο ίχνος παλιού μονοπατιού είναι ο ασφαλτοστρωμένος δρόμος που συνδέει το Λιτόχωρο με την τοποθεσία Πριόνια (1100 μ. υψόμετρο) ο οποίος έπειτα από την ανάβαση στην Ζηλνιά (περίπου 1000 μ. υψόμετρο) πατάει εξολοκλήρου στην χάραξη του *κεντρικότερου μονοπατιού* που συνέδεε τις δύο αυτές θέσεις τα προηγούμενα χρόνια (προφορική μαρτυρία Αθ. Μέγα, βοσκού από την περιοχή του Λιτοχώρου).

Εικόνα 3: Παλιά βρύση και κουπάνες για να ξεδιψάσουν τόσο τα ζώα όσο και οι άνθρωποι που περνούν από την θέση αυτή. Τοποθεσία Βντί, βορειοδυτικά του Κοκκινοπλού (1330μ. υψόμετρο), πάνω στο κεντρικό μονοπάτι που συνδέει τον Κοκκινοπλό με την Πιερία. Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

Εικόνα 4: Εγκαταστάσεις κτηνοτρόφων ανάμεσα σε λευκούς ασβεστόλιθους και ρόμπολα στην τοποθεσία Πετρόστρουγκα (1900μ. υψόμετρο). Φωτογράφος: Κωνσταντίνος Δημητριάδης

Μερικά στοιχεία για τον Marcel Kurz

Έτσι η αναζήτηση των παλιών μονοπατιών απαιτεί εμπειρική γνώση, την οποία μόνο βοσκοί και γεροντότεροι των γειτονικών οικισμών έχουν. Σε αυτήν κατέφυγε ο γράφων αρκετές φορές και παρά την δυσκολία συνεννόησης ορισμένες φορές, κρίθηκε στην πλειονότητά των περιπτώσεων αξιόπιστη και ακριβής καθώς συνέπιπτε και με τις περιγραφές του M. Kurz (*βλέπε ένθετο*) και της λοιπής βιβλιογραφίας.

Στον περαιτέρω εμπλουτισμό των γνώσεων σχετικά με περιοχές οι οποίες πλέον βρίσκονται εντός του Δρυμού και ως εκ τούτου μακριά από ανθρώπινες δραστηριότητες βοήθησαν ορισμένα άτομα τα οποία εντυφούν στα μονοπάτια και στις διάφορες θέσεις ανθρώπινου ενδιαφέροντος εντός του Δρυμού. Τέτοιες θέσεις αποτελούν τα *παλιά προιονιστήρια* κατά μήκος της κοίτης του Ενιπέα, οι διάφορες *θέσεις θερινής εγκατάστασης κτηνοτρόφων* (Πετρόστρουγκα – *δες εικόνα 4*, οροπέδιο της Μπάρας κ.α.), το *παλιό μοναστήρι του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω* καθώς και διάφορες ορεινές τοποθεσίες από τις οποίες μόνο τοπωνύμια έμειναν ως τις μέρες μας.

Άτομα όπως *διαχειριστές* (νυν και πρώην) *καταφυγίων* του Εθνικού Δρυμού, *ορειβάτες* με ενδιαφέρον για την εξερεύνηση και την ανάδειξη του ιδιαίτερου τοπίου του συγκεκριμένου βουνού καθώς και *διοργανωτές αγώνων βουνού* στην περιοχή του Ολύμπου ήταν τα άτομα που βοήθησαν στην διαδικασία αυτή. Σε αυτές τις ομάδες ατόμων προστίθενται και οι *μοναχοί* τόσο από την *μονή του Αγίου Διονυσίου* όσο και από την *μονή της Αγίας Τριάδος του Σπαρμού* οι οποίοι συντηρούν με την σειρά τους ένα μεγάλο αρχείο πληροφοριών σχετικά με την ανθρώπινη δραστηριότητα στο βουνό του Ολύμπου και είναι πρόθυμοι να το μοιραστούν, ενώ ορισμένοι από αυτούς έχουν και γνώσεις πεδίου στα μονοπάτια της περιοχής τους.

Το γεγονός ότι από τις περιοχές δραστηριοποίησης των προαναφερθέντων ατόμων (*διαχειριστές καταφυγίων, μοναχοί*) απουσιάζουν πληθυσμοί των παρακείμενων οικισμών για περισσότερα από πενήντα χρόνια καθιστά τις γνώσεις τους πολύτιμες καθώς συντηρούν γνώσεις οι οποίες διαβιβάστηκαν από άτομα που δραστηριοποιούνταν στις περιοχές εκείνες εντός και εκτός των μονοπατιών για αιώνες.

Με την βοήθεια λοιπόν των ανωτέρω επιχειρήθηκε ο εντοπισμός και η διάσχιση *πέντε* συγκεκριμένων μονοπατιών στο διάστημα από τον Ιούλιο του 2015 μέχρι τον Νοέμβριο του 2016 εντός της έκτασης του Άνω Ολύμπου, η περιγραφή των οποίων αποτελεί το αντικείμενο αυτής της εργασίας. Τα μονοπάτια αυτά έχουν σε μεγάλο βαθμό εμφανή σημάδια ανθρώπινης παρουσίας τα οποία συμπεριλαμβάνουν *ερειπωμένα κτίσματα, πυροβολεία, εκκλησιάκια, εικονίσματα, παλιές βρύσες και κουπάνες* (οι λεκάνες που χρησιμοποιούν οι κτηνοτρόφοι για το πότισμα των ζωντανών τους, *δες εικόνα 3*) κατά μήκος της διαδρομής τους.

Για την κατά το δυνατόν ολοκληρωμένη περιγραφή των μονοπατιών και προετοιμασία για την διάσχισή τους κρίνεται σκόπιμη η παράθεση ορισμένων στοιχείων της φύσης τα οποία συνθέτουν το τοπίο του Ολύμπου. Στα στοιχεία αυτά συγκαταλέγονται η *Γεωμορφολογία* και *Γεωλογία*, η *Υδρογραφία*, η *Χλωρίδα* και η *Πανίδα* της περιοχής του Ολύμπου. Σε αυτά προστίθενται ορισμένα *ιστορικά* και *λαογραφικά* στοιχεία, τα οποία συμπληρώνουν το υπόβαθρο των μονοπατιών και του τοπίου στο οποίο κινούνται. Τέλος με την προσθήκη ορισμένων στοιχείων σχετικά με την *διαβίωση σε ορεινό τοπίο*, ολοκληρώνεται η εικόνα που θα έπρεπε να έχει ο ενδιαφερόμενος πριν επιχειρήσει την διάσχιση οποιασδήποτε διαδρομής.

Ο Marcel Kurz, Ελβετός Τοπογράφος Μηχανικός και Αλпинιστής, εν έτει 1921 ήλθε στην Αθήνα σαν μέλος της Ελβετικής Χαρτογραφικής Αποστολής και μετά από την λήψη της σχετικής άδειας προχώρησε στην επίσκεψη και χαρτογράφηση του ορεινού όγκου του Άνω Ολύμπου για λογαριασμό της Ελληνικής Κυβέρνησης. Αποτέλεσμα του ενδιαφέροντός του για το βουνό αυτό ήταν η ανάβαση του στις ψηλότερες κορυφές του βουνού (Μύτικας – 2917,9 μ., Στεφάνι – 2909 μ.) και η χαρτογράφηση του Άνω Ολύμπου με στερεοφωτογραμμετρικές μεθόδους (η πρώτη του είδους στον ελληνικό χώρο). 1 χρόνο μετά τις μετρήσεις πεδίου πραγματοποίησε μία επίσκεψη στην Ελλάδα με σκοπό την ανεύρεση τοπωνυμίων και ιστορικών – μυθολογικών στοιχείων για τον Όλυμπο κατά την διάρκεια της οποίας συμβουλευτήκε ορισμένους Έλληνες φιλόλογους. Τα στοιχεία τα οποία συλλέχθηκαν κατά την περίοδο αυτή, μαζί με τα στοιχεία τα οποία συλλέχθηκαν από τους ντόπιους κατά την ανάβαση στον Όλυμπο την προηγούμενη χρονιά οδήγησαν στην μονογραφία του Ολύμπου η οποία εκδόθηκε το 1923. Στην έκδοση του βιβλίου συμπεριλαμβάνεται χάρτης του ορεινού όγκου του Άνω Ολύμπου σε κλίμακα 1:20.000, ο οποίος είναι αποτέλεσμα της πρώτης ακριβούς χαρτογράφησης του όγκου. Στο βιβλίο περιλαμβάνονται μυθολογικά και ιστορικά στοιχεία σχετικά με τον Όλυμπο, η περιγραφή των πιο προσφάτων αναβάσεων στο βουνό καθώς και αναλυτική περιγραφή της ανάβασης του M. Kurz. Επίσης αναφέρονται τεχνικά στοιχεία σχετικά με την χαρτογράφηση και στοιχεία της έρευνας των τοπωνυμίων του όρους. Τέλος στο βιβλίο περιέχεται ένα κεφάλαιο σχετικά με τα μονοπάτια που εν έτει 1923 ήταν γνωστά και χρησιμοποιούνταν από τους πληθυσμούς που διαβιούσαν περί τον Όλυμπο. Αυτό το τελευταίο κεφάλαιο αποτέλεσε και την βάση για την αναζήτηση που οδήγησε στην παρούσα εργασία.

Τα τεχνικά στοιχεία της χαρτογράφησης του Ολύμπου με την στερεοφωτογραμμετρική μέθοδο είναι τα εξής (M.Kurz, 1923, σελ.176–177): Οι μετρήσεις έγιναν με ένα φωτοθεοδόλιχο (φακός Zeiss, μέγεθος φωτογραφικής πλάκας 13x18cm, εστιακή απόσταση $f = 19\text{cm}$). Οι λήψεις των φωτογραφιών πραγματοποιούνταν από ζεύγη θέσεων των οποίων η βάση είχε μήκος μεταξύ 50 και 250 μέτρων (στερεοφωτογραμμετρική απεικόνιση). Σημείο προσανατολισμού για κάθε βάση αποτελούσε ένα τριγωνομετρικό σημείο το οποίο ήταν ορατό από τα 2 σημεία αυτής. Συνολικά λήφθηκαν φωτογραφίες από 20 στάσεις (με 2 θέσεις τοποθέτησης του οργάνου για κάθε στάση), και στις φωτογραφίες που λήφθηκαν σημειώνονταν τα ευδιάκριτα σημεία ελέγχου επί αυτών. Η επεξεργασία των σημείων επί των φωτογραφιών πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα σε έναν απλό στερεοσυγκριτή. Επεξεργάστηκαν συνολικά 3.200 σημεία σε αναλογία 30–40 σημείων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο και με την χρήση στερεοσκοπίου σχεδιάστηκε τελικά ο χάρτης – κλίμακας 1:20.000 – του πυρήνα του Ολύμπου.

Περιγραφή της δημιουργίας του Άτλαντα

Η εργασία αυτή ξεκίνησε με την συλλογή πληροφοριών σχετικά με το ορογενές του Ολύμπου. Η βιβλιογραφία που συλλέχθηκε και ιδιαίτερα η μονογραφία του *M. Kurz* έδωσε μία πολύ σαφή εικόνα για τις διαδρομές που ακολουθούνταν στο παρελθόν από τους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής, υλοτόμους, κτηνοτρόφους, αγωγιάτες και δασοκόμους της περιοχής του Ολύμπου. Καθώς η βιβλιογραφία το επέτρεπε, προσδιορίστηκαν ορισμένες πρώτες διαδρομές των οποίων η αναγνώριση είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον γράφοντα, καθώς έδειχναν άγνωστες στο ορειβατικό κοινό και η αναγνώρισή τους θα απαιτούσε την επικοινωνία με τους πληθυσμούς που περιβάλλουν το ορογενές του Ολύμπου. Οι εκδρομές στο ορογενές του Ολύμπου προγραμματίστηκαν και πραγματοποιήθηκαν σχεδόν στο σύνολό τους στο διάστημα μεταξύ 20/7 και 20/8/2015.

Στην περίοδο αυτή επιχειρήθηκε η διάσχιση 5 μονοπατιών στο ορογενές του Ολύμπου, τα οποία επιλέχθηκαν μεταξύ άλλων για το ιστορικό υπόβαθρο που έχουν, καθώς και για την απουσία τους – επί των πλείστων – από ορειβατικούς χάρτες. Η διάσχιση των μονοπατιών πραγματοποιήθηκε έπειτα από την πληροφόρηση σχετικά με τις ιδιαιτερότητες και τα περάσματα του κάθε μονοπατιού. Δεν ήταν λίγες οι φορές που η αναζήτηση της διαδρομής έδειχνε αδύνατη και η συνάντηση με βοσκούς της εκάστοτε περιοχής (ή άλλους γνώστες των μονοπατιών) ήταν σωτήρια για την εύρεση του αναζητούμενου μονοπατιού. Η τελική διάσχιση των μονοπατιών καταγράφηκε με συσκευή εντοπισμού θέσης *G.P.S.* και τα αρχεία τύπου «*.grx» (*TopoGrafix.com*) που προέκυψαν από το λογισμικό με το οποίο συνοδεύεται η συσκευή αποθηκεύτηκαν σε σκληρό δίσκο υπολογιστή για περαιτέρω επεξεργασία. Τα ίχνη των μονοπατιών καταγράφηκαν με την συσκευή *Ambi2* της εταιρείας *Suunto*.

Το *Παγκόσμιο Σύστημα Προσδιορισμού Θέσης (G.P.S.)* είναι ένα σύστημα υπό την ηγεσία (πλέον) της Πολεμικής Αεροπορίας των Η.Π.Α. το οποίο έχει τεθεί σε λειτουργία από το 1978 και αποτελείται από 3 τμήματα (Α. Φωτίου – Χ. Πικριδάς, 2012, σελ.35). Πρώτο είναι το *δορυφορικό τμήμα* (24 δορυφόροι σε κυκλική τροχιά γύρω από την γη σε ύψος 20.180 χιλιομέτρων με περίοδο περίπου 12 ωρών). Δεύτερο είναι το *τμήμα ελέγχου* (επίγειο δίκτυο σταθμών που παρακολουθεί τους δορυφόρους) και τρίτο το *τμήμα των χρηστών* (ο εκάστοτε χρήστης που με την βοήθεια των άλλων δυο τμημάτων και την χρήση μίας συσκευής δέκτη *G.P.S.* προσδιορίζει την θέση του).

Με την λήψη του εκπεμπόμενου σήματος από 4 τουλάχιστον δορυφόρους, ο δέκτης είναι σε θέση να προσδιορίσει τις 4 άγνωστες παραμέτρους (x, y, z, Δt), ενώ οι επιπλέον δορυφόροι (είναι δυνατόν ένας δέκτης με την τρέχουσα κατάσταση του δικτύου να λαμβάνει 6 – 8 δορυφόρους με καθαρό ουρανό) συμβάλλουν στην βελτίωση του προσδιορισμού μέσω της διαδικασίας της συνόρθωσης των παρατηρήσεων με την μέθοδο των ελαχίστων τετραγώνων (Αθ. Δερμάνης, 1999, σελ.371). Τελικό αποτέλεσμα για φορητές συσκευές *G.P.S.* όπως αυτή που χρησιμοποιήθηκε για τις ανάγκες της εργασίας είναι ο προσδιορισμός της θέσης του δέκτη με ακρίβεια της τάξης των 5 μέτρων, ακρίβεια ικανοποιητική για το είδος και τις απαιτήσεις της εργασίας.

Στο διάστημα από το καλοκαίρι του 2015 μέχρι την άνοιξη του 2016 πραγματοποιήθηκαν επισκέψεις στην *Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Λάρισας «Κ.Μ Κούμας»*, στην *Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (Βόλος)*, στην *Κεντρική Βιβλιοθήκη Α.Π.Θ.* (καθώς και στις βιβλιοθήκες των τμημάτων Βιολογίας, και Θεολογίας) και στην *Βαρνάβειο Βιβλιοθήκη της Κατερίνης*.

Από τις βιβλιοθήκες αυτές συγκεντρώθηκε βιβλιογραφικό υλικό το οποίο έπειτα χρησιμοποιήθηκε για την συγγραφή των

κειμένων της εργασίας. Παράλληλα πραγματοποιήθηκαν στην ίδια περίοδο συναντήσεις με ορισμένα άτομα τα οποία έχουν ιδιαίτερες γνώσεις σε θέματα σχετικά με τον Όλυμπο, την ιστορία και τα μονοπάτια του, οι πληροφορίες των οποίων υπήρξαν πολύτιμες για την κατανόηση των επιμέρους αντικειμένων που παρουσιάζονται στις εισαγωγικές ενότητες του Άτλαντα αλλά και στην περιγραφή των μονοπατιών που παρουσιάζονται στις επόμενες ενότητες. Οι πληροφορίες αυτές σε πολλές περιπτώσεις συμπλήρωναν την υπάρχουσα βιβλιογραφία, για αυτό συμπεριλαμβάνονται στα κείμενα της εργασίας σαν προφορικές μαρτυρίες.

Στο τέλος αυτής της διαδικασίας ξεκίνησε η *συγγραφή* των κειμένων αυτής της εργασίας με σκοπό την δημιουργία ενός άτλαντα των παλιών μονοπατιών του Ολύμπου. Η συγγραφή των κειμένων αυτών πραγματοποιήθηκε με ορισμένα διαλείμματα στο διάστημα μεταξύ Απριλίου και Νοεμβρίου 2016. Ενδιάμεσα πραγματοποιήθηκαν ορισμένες διορθώσεις των κειμένων από γνώστες του εκάστοτε αντικειμένου, καθώς και διορθώσεις από την επιβλέπουσα καθηγήτρια σχετικές με την δομή της εργασίας.

Παράλληλα και μέχρι τον Δεκέμβριο του 2016 πραγματοποιήθηκαν εκ νέου *διασχίσεις των διαδρομών* – με μικρότερη συχνότητα – με σκοπό την καλύτερη καταγραφή των διαδρομών, καθώς και την συλλογή φωτογραφικού υλικού από τις διαδρομές.

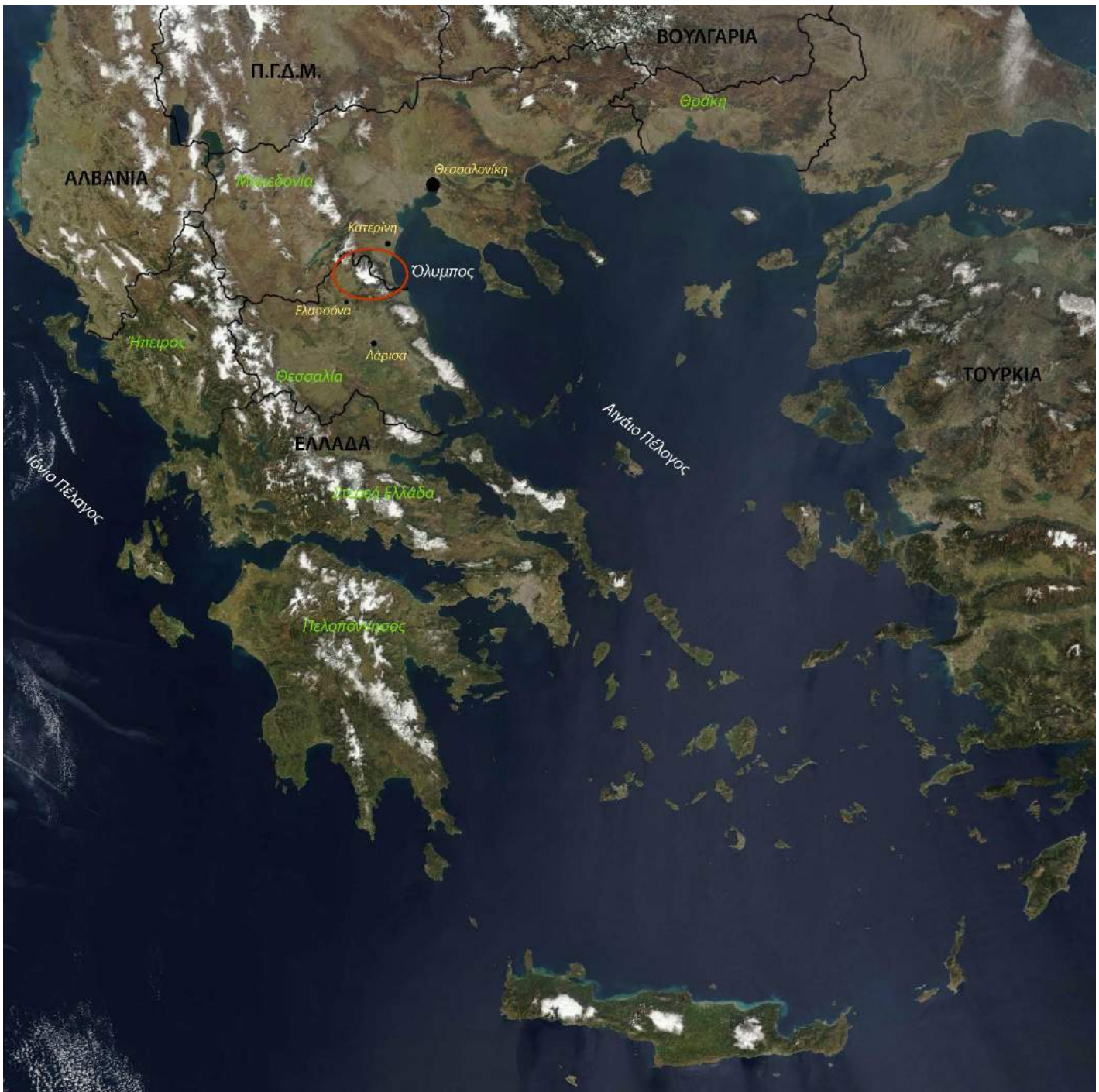
Επόμενο στάδιο ήταν η *δημιουργία των χαρτών* για κάθε ένα από τα μονοπάτια που περιγράφονται στην εργασία. Πρώτο βήμα σε αυτή την κατεύθυνση ήταν η επεξεργασία σε λογισμικό Συστήματος Γεωγραφικών Πληροφοριών (*G.I.S.*) των αρχείων καταγραφής της συσκευής *G.P.S.* Στο λογισμικό *ArcGIS 10.4.1* ήταν δυνατή η άμεση επεξεργασία των αρχείων τύπου «*.grx» και η προβολή των σημείων που τα αποτελούσαν πάνω στο χαρτογραφικό υπόβαθρο της εταιρείας «*Ανάβαση*». Καθώς το χαρτογραφικό υπόβαθρο ήταν γεωαναφερμένο στο προβολικό σύστημα «*ΕΓΣΑ '87*» πραγματοποιήθηκε για τα δεδομένα των αρχείων τύπου «*.grx», αλλαγή συστήματος αναφοράς, από το ελλειψοειδές αναφοράς *WGS '84* στο επίσης ελλειψοειδές αναφοράς *GRS '80* και προσδιορισμός του *ΕΓΣΑ '87* ως προβολικού συστήματος (Robinson et al., 2002, σελ.53–57).

Εν συνεχεία σχεδιάστηκαν τα ακριβή *ίχνη* των περιγραφόμενων διαδρομών με βάση τα ίχνη των διανυθεισών διαδρομών, ούτως ώστε να περιγραφεί η βασική διαδρομή του εκάστοτε μονοπατιού χωρίς τις μετακινήσεις εκτός αυτής που πραγματοποιήθηκαν στην αρχική διάνυση. Ακολούθησε ο προσδιορισμός σημείων ενδιαφέροντος κατά μήκος της κάθε διαδρομής. Επόμενο βήμα ήταν – μέσω της δυνατότητας εξαγωγής χάρτη που δίνει το λογισμικό – να εξαχθεί, σε μία πρώτη μορφή, το *χαρτογραφικό υπόβαθρο*, μαζί με το *ίχνο* του μονοπατιού και τα *σημεία ενδιαφέροντος*, σε συγκεκριμένη κλίμακα, για κάθε μονοπάτι ξεχωριστά, λαμβάνοντας υπόψιν το τελικό μέγεθος του προς εκτύπωση φύλλου. Η περαιτέρω επεξεργασία των αρχείων αυτών πραγματοποιήθηκε στο πρόγραμμα *Adobe Illustrator CS6* όπου προστέθηκε το *υπόμνημα* του κάθε χάρτη, η *κλίμακα*, καθώς και μία *απεικόνιση της υψομετρικής εξέλιξης* της εκάστοτε διαδρομής.

Εν τέλει προστέθηκαν στο συνολικό έργο οι εικόνες (επεξεργασμένες με την βοήθεια του λογισμικού *Adobe Photoshop CS6* όπου αυτό χρειάστηκε) και όσοι άλλοι χάρτες χρειάστηκαν και η εργασία προχώρησε στην διαδικασία της εκτύπωσης.

Φωτογράφος: Μπάμπης Γκιριτζιώτης

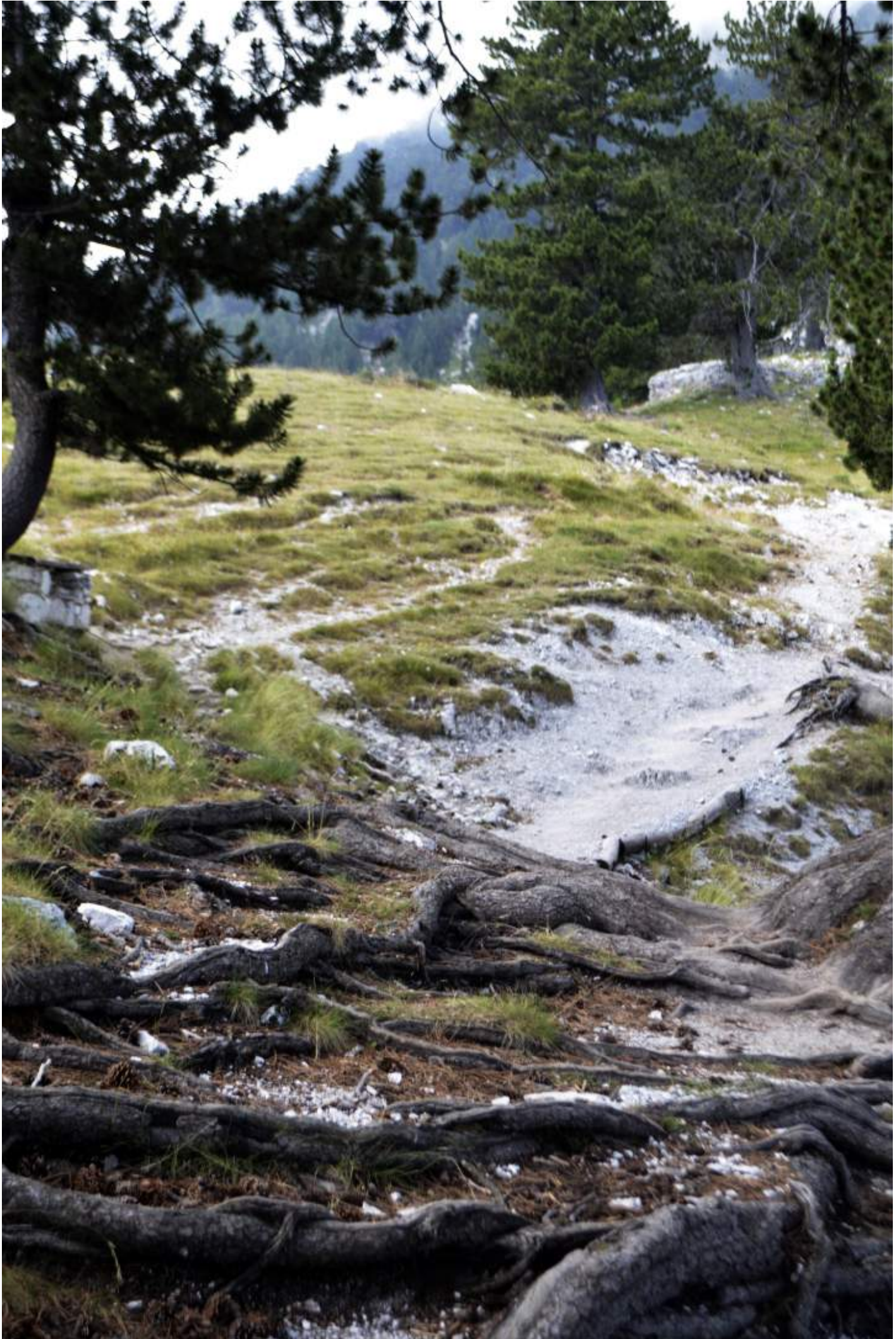

Εικόνα 5: Δορυφορική εικόνα του ελληνικού χώρου, από τον Μάρτιο του 2003. Όπως φαίνεται και από την εικόνα ο Όλυμπος βρίσκεται στα σύνορα της Θεσσαλίας με την Μακεδονία, ανάμεσα από τις Πιερίκες ακτές και το Περραιβικό οροπέδιο. Καθώς το υπόβαθρο είναι δορυφορική λήψη του Μαρτίου, στα περισσότερα βουνά είναι ορατή η χιονοκάλυψη εκείνης της περιόδου.

Εικόνα 6: Προσεγγίζοντας την περιοχή μελέτης φαίνονται οι οικισμοί που περιβάλλουν το ορογενές του Ολύμπου. Οι κορυφές του Ολύμπου αποτελούν και το σύνορο ανάμεσα στην Θεσσαλία και την Μακεδονία και ειδικότερα τους νομούς Λαρίσης και Πιερίας. Η δορυφορική λήψη των google maps αποτέλεσε το υπόβαθρο για αυτή την απεικόνιση της ευρύτερης περιοχής του Ολύμπου.

Α΄ Μέρος : Γενική Εισαγωγή

Φωτογράφος: Δελγιάννης Βασίλης

Εικόνα 7: Η αλλουβιακή πεδιάδα ανατολικά του Ολύμπου όπως φαίνεται από την θέση του παρεκκλησίου του Προφήτη Ηλία στην περιοχή του Παλιού Παντελεήμονα. Η απόληξη του ορεινού όγκου του Ολύμπου στα ανατολικά έχει διαμορφωθεί σε μία επικλινή πεδιάδα, κυρίως από τα υλικά που έχουν κατεβάσει με την πάροδο του χρόνου τα ρέματα του Ολύμπου. Διακρίνονται διαδοχικά οι οικισμοί της παλιάς Σκοτίνας και της παλιάς Λεπτοκαρυάς, ενώ στα δεξιά διακρίνεται ο παραλιακός οικισμός της Λεπτοκαρυάς. Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

Εικόνα 8: Το Νότιο τμήμα του Περραιβικού Οροπεδίου, όπως φαίνεται από τον δρόμο Καρυάς – Καλλιθέας στο ύψος της Κρυόβρυσης. Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

1. Γεωμορφολογικά στοιχεία

Ο Άνω Όλυμπος – ορισμένα από τα μονοπάτια του οποίου αποτελούν το αντικείμενο της συγκεκριμένης εργασίας – είναι ένας σχετικά μικρός σε έκταση ορεινός όγκος ο οποίος αναπτύσσεται στα σύνορα των νομών Λαρίσης και Πιερίας και κατ' επέκτασιν στα σύνορα Θεσσαλίας και Μακεδονίας. Σύμφωνα με τον Νίκο Νέζη (Ν. Νέζης, 1986, σελ.21) οι συντεταγμένες της ψηλότερης κορυφής, του Μύτικα (υψόμετρο 2917,9 μέτρα) στο παγκόσμιο γεωδαιτικό σύστημα αναφοράς (W.G.S.84) είναι φ (γεωγραφικό πλάτος) = $40^{\circ} 05' 08,54''$ βόρεια του ισημερινού και λ (γεωγραφικό μήκος) = $22^{\circ} 21' 31,53''$ ανατολικά του μεσημβρινού του Greenwich.

Τα όρια του Άνω Ολύμπου όπως περιγράφονται από τον Ν. Νέζη (ο.π.) είναι τα εξής:

Από την βορειοανατολική έως την ανατολική πλευρά η ανυψωμένη αλλουβιακή πεδιάδα Δίου – Λιτοχώρου – Λεπτοκαρυάς αποτελεί την απόληξη των ρεμάτων και χαραδρών του Ολύμπου (δες εικόνα 5), καθώς ανάμεσα από τους πρόποδες κάνουν την εμφάνισή τους οι ήρεμες πλέον κοίτες των ποταμών και των χειμάρρων του Ολύμπου.

Η Αλλουβιακή πεδιάδα είναι αποτέλεσμα της εξάπλωσης των αλλουβιακών ριπιδίων. Καθώς ένα ποτάμι συμπαρασύρει τα διαβρωμένα υλικά της λεκάνης απορροής του τείνει να τα αποθέσει στα χαμηλότερα υψόμετρα και να δημιουργεί χαρακτηριστικές μορφές βεντάλιας (ριπιδίου) στις περιοχές όπου η κινητική ενέργεια του νερού (και ως εκ τούτου και η μεταφορική του ικανότητα) μειώνεται λόγω μείωσης της κλίσης συνηθέστερα. Καθώς τα διαδοχικά χωροθετημένα ριπίδια διπλανών ρεμάτων συναντώνται, συνθέτουν ένα ευρύτερο στρώμα αλλουβιακών υλικών στην περιοχή της απόθεσής τους. Έτσι δημιουργούνται σύνθετα αλλουβιακά ριπίδια, τα οποία τελικά δημιουργούν την αλλουβιακή πεδιάδα η οποία απλώνεται σε όλη την ανατολική όψη του Ολύμπου και εμφανίζεται ως ένα κεκλιμένο επίπεδο που εκκινεί από τις απολήξεις των ορέων και καταλήγει στην θάλασσα. Η αλλουβιακή πεδιάδα περιβάλλει το ορογενές του Ολύμπου από την ανατολική και βόρεια πλευρά του μέχρι το ύψος των 300–400 μέτρων (omt100.com, Λάζαρος Ρήγος)

Από Βορρά προς Νότο εντοπίζονται οι οικισμοί: Βροντού, Καρίτσα, Δίον (Μαλαθριά), Πλατανάκια, Λιτόχωρο.

Νοτιοανατολικά του βουνού βρίσκεται η χαράδρα – ρεματιά της Ζηλιάνας, στο ύψος του οικισμού Λεπτοκαρυάς.

Νότια προς νοτιοδυτικά του βουνού, το οροπέδιο της Καρυάς σε μέσο υψόμετρο 840 μέτρων αποτελεί την λεκάνη απορροής τόσο της Ζηλιάνας (ανατολική κατεύθυνση) όσο και της Διάβας (δυτική κατεύθυνση) και μαζί με αυτές δημιουργεί το φυσικό όριο ανάμεσα στον Άνω και στον Κάτω Όλυμπο. Στις παρυφές του Άνω Ολύμπου από ανατολικά προς δυτικά εντοπίζονται οι οικισμοί: Καρυά, Συκαμινέα (Σκαμινιά), Κρυόβρυση (Πουλιάνια).

Νοτιοδυτικά βρίσκεται η χαράδρα – ρεματιά της Διάβας (Στενά της Διάβας, Ελασσονίτικος ποταμός).

Από την δυτική πλευρά του Ολύμπου οι απολήξεις του στο Περραιβικό Οροπέδιο (δες εικόνα 6) τον διαχωρίζουν σαφώς

από αυτό. Στους δυτικούς πρόποδες του Ολύμπου εντοπίζονται από Νότο προς Βορρά οι οικισμοί: Σπαρμός – Ολυμπιάδα, Καλύβια, Πύθιο, Κοκκινοπλός. Ο Σπαρμός βρισκόταν στο παρελθόν ψηλότερα στο βουνό, κοντά στην Μονή Σπαρμού. Μετά την δεύτερη καταστροφή του παλιού οικισμού το 1943, οι κάτοικοι εγκαταστάθηκαν χαμηλότερα κοντά στο προσφυγικό χωριό Ολυμπιάδα, με αποτέλεσμα μόνο οι πινακίδες να χωρίζουν τους οικισμούς, οι οποίοι πλέον εφάπτονται (Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου, 2006, σελ.30).

Βορειοδυτικά του Ολύμπου βρίσκεται ο οικισμός του Κοκκινοπλού (1.150 μ. υψόμετρο) μπροστά στο διάσελο Σταυρός που μαζί με την κοιλάδα του Μακρυρέματος χωρίζει τον Άνω Όλυμπο από τον ορεινό όγκο της Βουλγάρας (ή Σούρδανης) στα βόρεια–βορειοδυτικά.

Βόρεια του Ολύμπου στην προέκταση του ορεινού όγκου της Βουλγάρας εκτείνεται το οροπέδιο της Μπάρας, το οποίο αποτελεί και την απόληξη του κυρίως ορεινού όγκου του Ολύμπου, και χαμηλότερα στους πρόποδες του Ολύμπου που δημιουργούν το οροπέδιο αυτό (βόρεια– βορειοανατολικά) βρίσκεται το χωριό Πέτρα (Λόκοβη). Το οροπέδιο της Μπάρας βρίσκεται σε υψόμετρο 700 μέτρων περίπου και είναι διαφορετικό από αυτό της Μπάρας στην καρδιά του Άνω Ολύμπου με υψόμετρο 2.350 μέτρων. Η συνωνυμία οφείλεται στο γεγονός ότι και στα 2 οροπέδια υπάρχουν χαρακτηριστικές μικρές λίμνες οι οποίες κρατούν νερό καθ' όλη σχεδόν την διάρκεια του χρόνου.

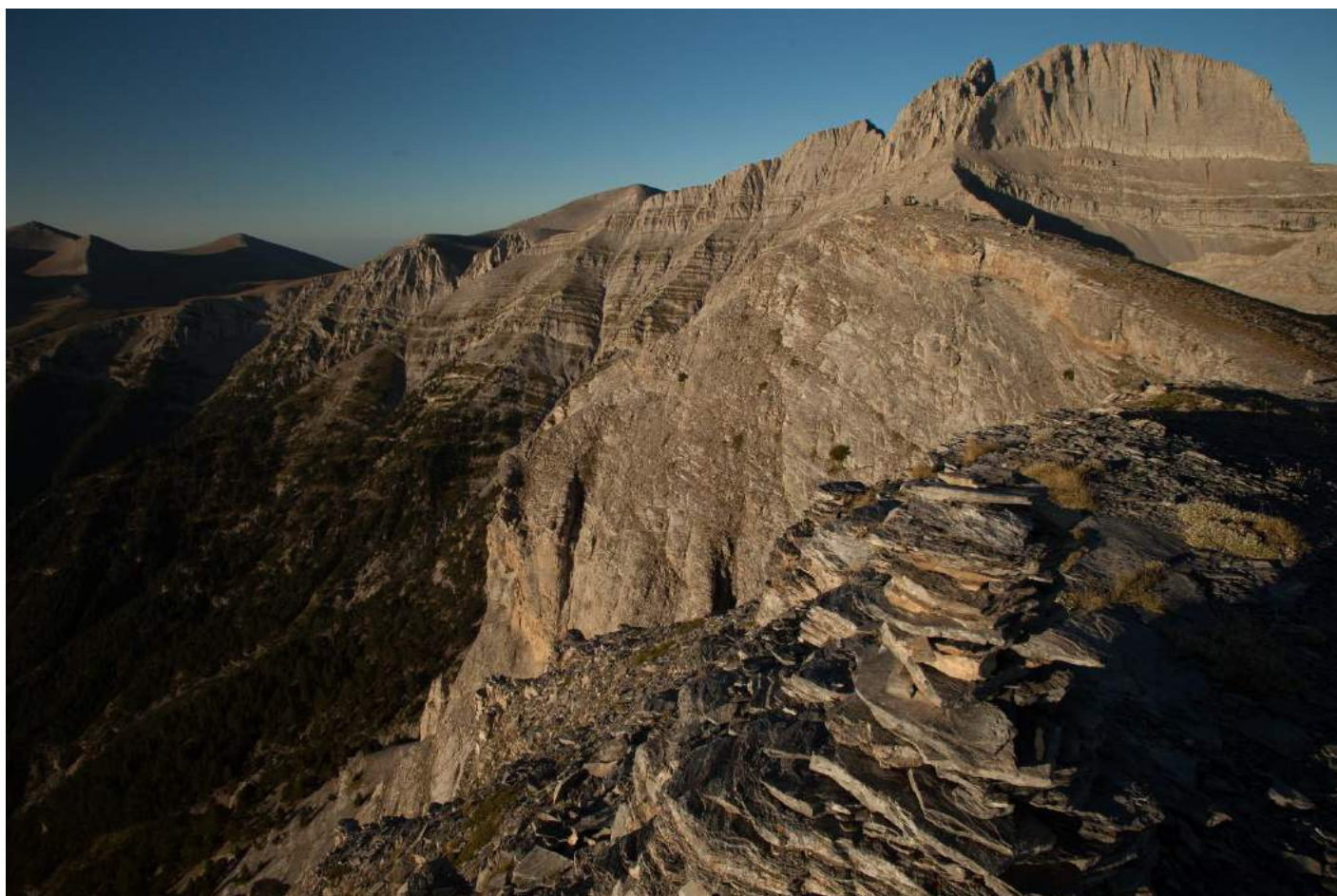
Ο ορεινός όγκος του Άνω Ολύμπου έχει περίμετρο της τάξης των εκατόν πενήντα (150) χιλιομέτρων και εμβαδόν της τάξης των εξακοσίων (600) τετραγωνικών χιλιομέτρων (ο.π. σελ.22). Η βάση του βουνού είναι μικρή σε σχέση με το υψόμετρο του (υπολογίζεται μία μέση ακτίνα 14 χιλιομέτρων αν υποθεθεί ότι το ορογενές έχει κυκλικό σχήμα – υπόθεση που δεν απέχει πολύ από την πραγματικότητα, ενώ το μέγιστο υψόμετρο του είναι 2.917,9 σύμφωνα με τον Marcel Kurz). Αποτέλεσμα αυτής της διάταξης είναι να δημιουργούνται απότομες πλαγιές, με έντονες πτυχώσεις του εδάφους και εκτεταμένες απότομες ράχες που εναλλάσσονται με βαθιές χαράδρες (Ν. Χαράτσης, 1998, σελ.9).

Στο ορογενές του Ολύμπου παρατηρούνται 2 κύρια τμήματα, το Βόρειο (στο οποίο συγκεντρώνονται οι ψηλότερες κορυφές του ορογενούς, ψηλότερη εκ των οποίων ο Μύτικας, 2.917,9 μ.), και το Νότιο στο οποίο ψηλότερη κορυφή είναι ο Καλόγερος (2.701 μ.). Τα δύο αυτά τμήματα ενώνει το οροπέδιο της Μπάρας (μέσο υψόμετρο 2.350 μ.) το οποίο αποτελεί το σημείο εκκίνησης των δύο μεγαλύτερων χαραδρώσεων του Ολύμπου (αυτής του Μαυρόλογγου – Ενιπέα και αυτής του Μαυρατζά) και το χαμηλότερο αλπικό πέραςμα για την διάσχιση του βουνού (δες και Μονοπάτι Μονή Σπαρμού – Μονή Αγίου Διονυσίου). Οι λεκάνες απορροής (και ως εκ τούτου και οι ανώτερες πηγές των αλλουβιακών ριπιδίων των δύο αυτών υδατορευμάτων) εκκινούν στο ανατολικό και στο δυτικό άκρο, αντίστοιχα του οροπεδίου της Μπάρας.

Το Βόρειο τμήμα του Ολύμπου χαρακτηρίζεται από ψηλότερες κορυφές και πιο απότομες χαράδρες σε σχέση με το Νότιο. Οι 3 ψηλότερες κορυφές (Σκολιό, 2.905,5 μ., Μύτικας, 2.917,9 μ. και Στεφάνι, 2.909,9 μ.) μαζί με τις ενδιάμεσες τους κορυφές (Σκάλα, 2.866 μ. μεταξύ Σκολιού και Μύτικα και στην συνέχεια πέρα από το Στεφάνι Μικρή Τούμπα, 2.785μ. και Τούμπα, 2.787 μ.) χωροθετούνται σε ένα τόξο 200 περίπου μοιρών αφήνοντας σαν μοναδική διέξοδο στα βορειοδυτικά μία βαραθρώδη αμφιθεατρική κοιλότητα η οποία ονομάζεται Μεγάλα Καζάνια και εξελίσσεται χαμηλότερα στην ρεματιά του Ναούμ.

Ιδιαίτερο στοιχείο του Ολύμπου στην περιοχή των ψηλών του κορυφών είναι τα Ζωνάρια (δες εικόνα 7). Πρόκειται για οριζόντιες πτυχώσεις-γραμμώσεις, οι οποίες εμφανίζονται σε αλπικά υψόμετρα- μεγαλύτερα δηλαδή των 2000 μέτρων - στην όψη του ορογενούς. Αυτές οι πτυχώσεις εκκινώντας από τις πλαγιές του Οροπεδίου των Μουσών πλαισιώνουν από την κάτω πλευρά τους τις κορυφές του Στεφανιού, του Μύτικα και

του υπόλοιπου συγκροτήματος των κορυφών αυτού («μυτίκια» όπως τις αποκαλούν οι Λιτοχωρινοί), ενώ συνεχίζουν κάτω από τις ορθοπλαγιές του Μαυρολόγγου μέχρι και μπροστά από την κορυφή Κεραμίδι και το οροπέδιο της Μπάρας. Αυτές οι πτυχώσεις είναι αποτέλεσμα γεωλογικών και φυσικών διεργασιών (άνεμος, βροχή, πάγος) και αποτελούν και την βάση του διάσημου περάσματος κάτω από τις ψηλότερες κορυφές του βουνού. Τα ζωνάρια αποτελούν πέρασμα των άγριων ζώων του Ολύμπου, ιδιαίτερα των αγριοκάτσικων. Το πέρασμα αυτών των ζώων ενδέχεται να οδήγησε στο αρχικό «στρώσιμο» των διαδρομών. Σε μία συγκεκριμένη περίπτωση, το περαιτέρω στρώσιμο της διαδρομής ανέλαβε ο άνθρωπος. Πρόκειται για το μονοπάτι των Ζωναριών το οποίο κινείται αρχικά σε ισούψη και έπειτα με ήπια κατηφορική κλίση από το Οροπέδιο των Μουσών προς την περιοχή με το τοπωνύμιο Χονδρομεσοράχι, περνώντας κάτω από τα «Λούκια» που οδηγούν στις ψηλότερες κορυφές (Στεφάνι και Μύτικα).

Εικόνα 9: Τα ζωνάρια κάτω από το συγκρότημα των ψηλών κορυφών της Βόρειας πλευράς του Ολύμπου (Στεφάνι – Μύτικας – Σκάλα) όπως φαίνονται από το Οροπέδιο των Μουσών. Φωτογράφος: Μπάμπης Γκιριτζιώτης

Απομονωμένη στο κέντρο του Ολύμπου είναι η κορυφή του Αγίου Αντωνίου (2815μ. υψόμετρο). Εκεί από το 1965 βρίσκεται μετεωρολογικός σταθμός ο οποίος είναι κτισμένος από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ο σταθμός πλέον δεν λειτουργεί, αλλά ο πάνω όροφος του κτιρίου λειτουργεί σαν καταφύγιο ανάγκης (auth.gr). Νοτιότερα της κορυφής του Αγίου Αντωνίου απλώνεται το *Οροπέδιο της Μπάρας* και στα νότια του Οροπεδίου ανυψώνεται το *Νότιο τμήμα του Ολύμπου*. Σε αυτό απαντώνται κορυφές με χαρακτηριστικά διάσελα και ηπιότερο ανάγλυφο από αυτό του Βορείου τμήματος.

Τα 2 αυτά τμήματα (Βόρειο και Νότιο) κατηφορίζουν σταδιακά προς το Αιγαίο πέλαγος στα ανατολικά, πλαισιώνοντας έτσι την *χαράδρα του Μαυρόλογγου* η οποία ανατολικότερα εξελίσσεται στο *φαράγγι του Ενιπέα* (δες εικόνα 8). Η χαράδρα αυτή ξεκινάει απότομα με γκρεμούς από το ύψος του *Οροπεδίου της Μπάρας* και συνεχίζει με δάση ρόμπουλου στα μεγαλύτερα υψόμετρα και δάση οξιάς και

μαύρης πεύκης στα χαμηλότερα. Στο υψόμετρο των 1.100 περίπου μέτρων, στην περιοχή *Πριόνια*, βρίσκονται οι πηγές του *Ενιπέα* οι οποίες σηματοδοτούν και την έναρξη της υπέργειας ροής των υδάτων στο φαράγγι. Η ονομασία της περιοχής οφείλεται στην ύπαρξη και λειτουργία εκεί οργανωμένων εγκαταστάσεων *υδροπρίονων* στα οποία πραγματοποιούνταν κοπή και επεξεργασία ξυλείας από τα δάση σε ψηλότερες περιοχές του βουνού.

Σε μικρή απόσταση (κατάντι του Ενιπέα) από τα *Πριόνια* – τα οποία ανήκαν παλιότερα στην *Ιερά Μονή του Αγίου Διονυσίου* – βρίσκεται και το *παλιό οικοδομικό συγκρότημα της Μονής*. Στην έξοδο της χαράδρας μετά το πέρασμα από τις *Πόρτες*, ανάμεσα από τις ορθοπλαγιές της *Ζηλνιάς* και τις απότομες πλαγιές της *Γκόλνας*, βρίσκεται το *Λιτόχωρο*.

Εικόνα 10: Το φαράγγι του Ενιπέα και η έξοδος του στο Αιγαίο Πέλαγος στα ανατολικά. Δεξιά διακρίνεται το νότιο συγκρότημα των κορυφών του. Καλόγερο και αριστερά φαίνεται η άκρη του Οροπεδίου των Μουσών και η ράχη του Γουμαρόσταλου που ανηφορίζει ως αυτό. Η λήψη πραγματοποιήθηκε από την κορυφή Σκάλα. Φωτογράφος: Μπάμπης Γκιριτζιώτης

Δυτικά του Οροπεδίου της Μπάρας απλώνονται οι ηπιότερες σε κλίση δυτικές πλαγιές του βουνού οι οποίες δημιουργούν το τοπίο που διασχίζει ο Μαυρατζάς. Το φαράγγι του Μαυρατζά ανοίγει στο ύψος της *Ιεράς Μονής της Αγίας Τριάδος Σπαρμού*. Μέχρι και το ύψος του μοναστηριού ο Μαυρατζάς ρέει υπόγεια ενώ χαμηλότερα η ροή του γίνεται και επιφανειακή.

Από την βόρεια και μέχρι την ανατολική όψη του Ολύμπου εντοπίζονται τα πιο απότομα φαράγγια και ρέματα του βουνού, τα οποία τροφοδοτούν περιοχές έντονης βλάστησης και ιδιαίτερα απότομου αναγλύφου. Ρέματα εντοπίζονται σε όλες τις πλαγιές του Ολύμπου, ωστόσο τα συγκεκριμένα (3ο Κεφάλαιο) είναι τα πλουσιότερα σε νερό και ως εκ τούτου και εκείνα με τις πιο έντονες διαβρωτικές ζώνες, ορθοπλαγιές

κλπ. Στην ιδιαίτερη μορφολογία αυτών των πλευρών μεγάλη είναι η συνεισφορά των *παγετώδων περιόδων* και των τεκτονικών ρηγμάτων. Τα γεγονότα αυτά σημάδεψαν το τοπίο και δημιούργησαν την βάση πάνω στην οποία εξελίχθηκε η τελική μορφή των φαραγγίων και των ορθοπλαγιών με την βοήθεια της έκτοτε επίδρασης του υδρολογικού κύκλου.

Άλλα ιδιαίτερα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά του Ολύμπου είναι: το *Οροπέδιο των Μουσών* – σε υψόμετρο 2.650 μέτρων – βορειοανατολικά των τριών υψηλότερων κορυφών του, οι πολυάριθμες κορυφές (55 έχουν υψόμετρο άνω των 2.000 μέτρων), οι χαράδρες, οι ράχες και οι κοιλοτόπιες – αποτέλεσμα των παγετώνων που έχουν περάσει από το βουνό και έχουν σμιλέψει το ανάγλυφό του.

Στην επίδραση των *παγετώνων* προστίθεται η επίδραση των *υδατοπτώσεων* και των *χιονοπτώσεων* οι οποίες λόγω της ιδιαίτερης θέσης του βουνού (Η ψηλότερη κορυφή – ο Μύτικας – ο οποίος βρίσκεται στο κέντρο του ορογενούς, απέχει 18 χιλιόμετρα από τις ακτές του Αιγαίου Πελάγους) είναι σημαντικά περισσότερες από ότι σε αντίστοιχες οροσειρές οι οποίες βρίσκονται σε ηπειρωτικό χώρο.

Ακόμη σημαντικό είναι να αναφερθεί η ύπαρξη *σπήλαιων*, *βαράθρων*, *σχισμάτων* και *δολινών* (μικρές αλπικές κοιλάττες οι οποίες γεμίζουν με χιόνι ή και νερό το οποίο συντηρούν για μεγάλο διάστημα του έτους), τα οποία είναι *καρστικές μορφές*, αποτέλεσμα της διάβρωσης των ασβεστολιθικών πετρωμάτων του βουνού. Στα γνωστότερα σπήλαια συγκαταλέγονται το *Σπήλαιο των μεγάλων Καζανιών*, το *Σπήλαιο του Απόλλωνα*, η *Σπηλιά του Ιθακήσιου*, το *Σπήλαιο του Αγίου Διονυσίου*. Αξιόλογα είναι ορισμένα βάραθρα σε αλπικές τοποθεσίες τα οποία διατηρούν χιόνι καθ' όλη την διάρκεια του έτους, όπως τα βάραθρα του

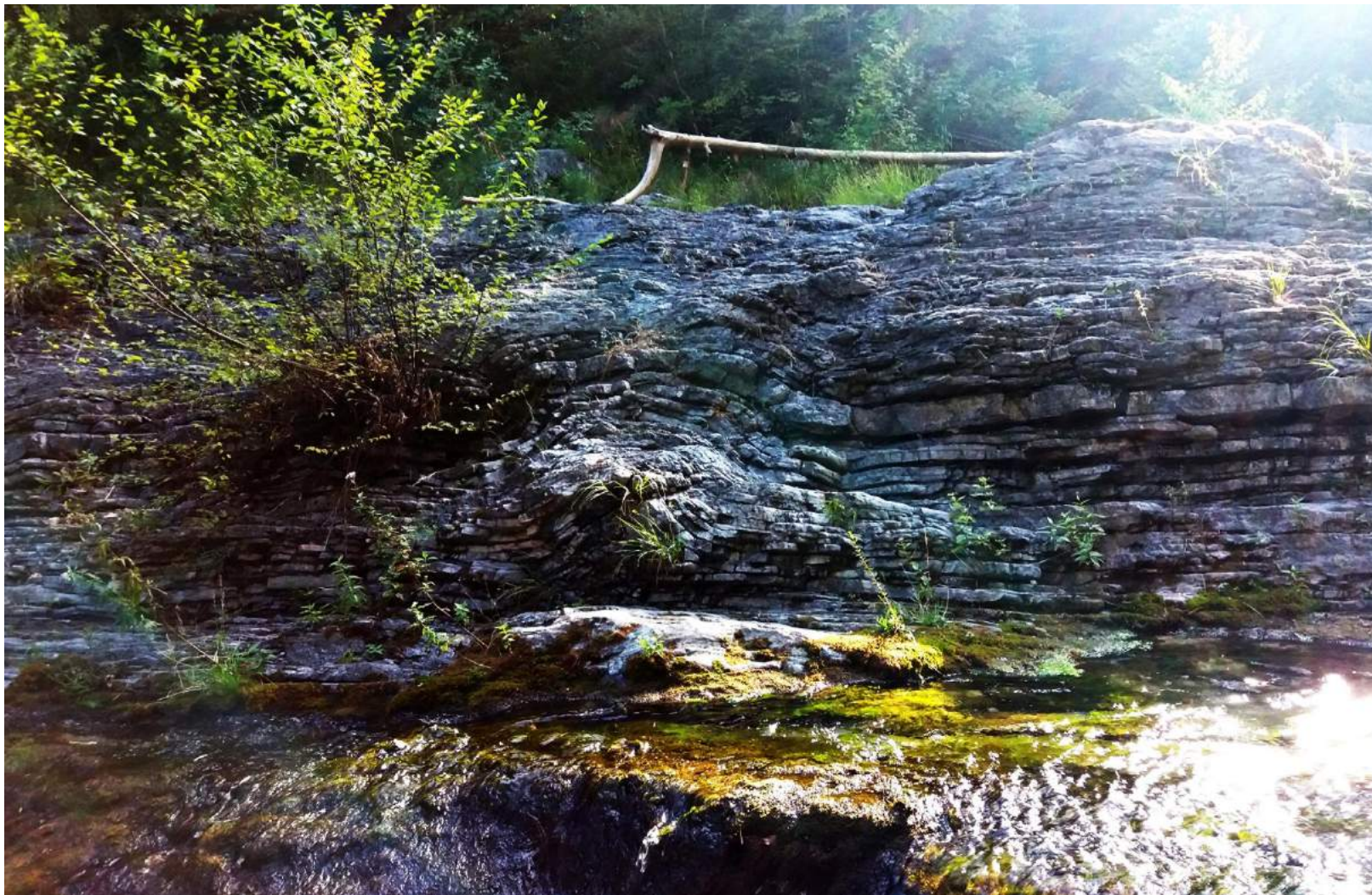
Σκολιού, της *Σκάλας*, των *Ζωναριών* και του *Αγίου Αντωνίου*. Περισσότερες λεπτομέρειες για τις καρστικές μορφές του Ολύμπου μπορεί να βρει κανείς στο βιβλίο του Ν. Νέζη (1986, σελ.40–45).

Συνολικά μπορεί να ειπωθεί ότι σε αντίθεση με τις *ανατολικές και βόρειες* πλαγιές του βουνού οι οποίες είναι οι πιο απότομες και πιο οργιώδεις σε βλάστηση, οι *δυτικές και νότιες* πλαγιές του είναι σημαντικά ηπιότερες σε ανάγλυφο και σχετικά φτωχότερες σε βλάστηση (δες εικόνα 9), ενώ και το υδρογραφικό δίκτυο έχει πιο υποτυπώδη ανάπτυξη (Μ. Στύλλας, olympusclimbing.gr). Ενώ οι διαφορές του αναγλύφου οφείλονται στην εντονότερη παρουσία του υδάτινου στοιχείου στις ανατολικές και βόρειες πλαγιές του βουνού, ωστόσο οι διαφορές στη βλάστηση οφείλονται σε μεγάλο βαθμό και στην υπερβόσκηση που πραγματοποιούνταν μέχρι πρόσφατα στις νότιες και δυτικές πλαγιές του (δες σχετικά στο 4^ο κεφάλαιο).

Εικόνα 11: Αποψη του ήπιου αναγλύφου των νοτιοδυτικών κορυφών του Ολύμπου με τα χαρακτηριστικά διάσελα της πλευράς αυτής. Λίγο δεξιότερα από το κέντρο εντοπίζεται η κορυφή του Αγίου Αντωνίου όπου διακρίνεται και το καταφύγιο ανάγκης. Η λήψη πραγματοποιήθηκε από τον χωματόδρομο που καταλήγει στην καλύβα – καταφύγιο ανάγκης στην θέση Χριστάκη, λίγο πριν από την καλύβα. Φωτογράφος: Μπάμπης Γκιριτζιώτης

2. Γεωλογικά Στοιχεία

Χαρακτηριστική εικόνα παραμόρφωσης πετρωμάτων στο φαράγγι του Ενιπέα στην περιοχή της μονής του Αγίου Διονυσίου. Τα πετρώματα αυτά ανήκουν στη σειρά των πτυχωμένων ασβεστολίθων / δολομιτών του Ολύμπου ηλικίας μέσου Τριαδικού (247 – 237 εκατομμύρια χρόνια πριν). Η πτύχωση οφείλεται σε τεκτονικές κινήσεις που έλαβαν χώρα στα αρχικά στάδια της Ολύμπιας ορογένεσης (προφορική μαρτυρία Μιχάλη Στύλλα, Δρ. Γεωλογίας). Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

Κρυσταλλώδες πέτρωμα ασβεσίτη (δευτερογενής ανθρακικός σχηματισμός) κοντά στο μονοπάτι που ανηφορίζει από την θέση Βρυσσοπούλες προς το Οροπέδιο της Μπάρας. Ο σχηματισμός του πιθανώς να οφείλεται στη δράση των παγετόνων που είχαν καταλάβει την περιοχή κατά το μέγιστο της τελευταίας παγετώδους περιόδου 24.000 με 18.000 χρόνια πριν (προφορική μαρτυρία Μιχάλη Στύλλα, Δρ. Γεωλογίας). Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

Γρανίτης τεκτονικά καταπονημένος από την δυτική περιοχή του Ολύμπου. Δείγμα από το Μουσείο Γεωλογικής Ιστορίας Λεπτοκαρυάς

Για την καλύτερη προσέγγιση της γεωλογικής εξέλιξης του ορογενούς του Ολύμπου κρίνεται σκόπιμη η παράθεση ορισμένων γεωλογικών στοιχείων της ευρύτερης περιοχής στην οποία ανήκει. Εκκίνηση αυτής της προσέγγισης είναι η *Γεωλογική ιστορία της Ευρώπης*. Εν συντομία η ιστορία του Ευρωπαϊκού χώρου, σύμφωνα με τον Δ. Μουντράκη (2010, σελ.17), έχει ως εξής:

Στην προγενέστερη *Πανάρχεια Ευρώπη* προστέθηκε κατά τον Κάτω Παλαιοζωικό Αιώνα η *Παλαιά Ευρώπη*, μέσω της σύγκρουσης προγενέστερων λιθοσφαιρικών πλακών. Σε αυτή τη μορφή της Ευρώπης προστέθηκε κατά τον Ανω Παλαιοζωικό Αιώνα η *Μέση Ευρώπη* μέσω νέων συγκρούσεων λιθοσφαιρικών πλακών. Σε αυτό το σημείο (περίπου 250 εκατομμύρια χρόνια πριν) ξεκίνησε η απόθεση ιζημάτων στις νότιες και νοτιοανατολικές παρυφές της τότε Ευρώπης και δημιουργήθηκε έτσι το Αλπικό Γεωσύνκλινο από το οποίο προέκυψε η *Νέα Ευρώπη*. Η τελευταία ορογενετική διαδικασία (*Αλπική Ορογένεση*) συνεχίζεται μέχρι σήμερα και αποτελεί το γενικότερο πλαίσιο μέσα στο οποίο ανήλθε ο ορεινός σκελετός του Ελληνικού χώρου από τον οποίο μέσω της διάβρωσης δημιουργήθηκε και το υπόλοιπο του χώρου (κοιλάδες, πεδιάδες κλπ.).

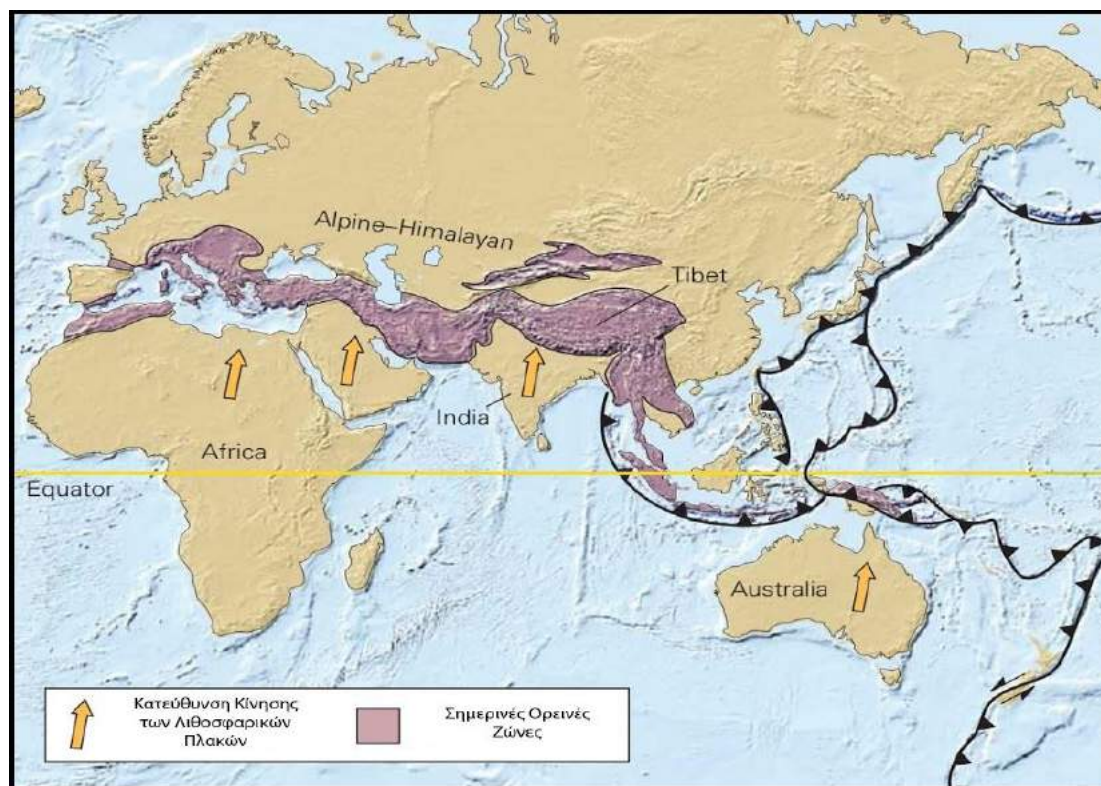
Τα στάδια δημιουργίας της Ευρώπης

Η *Πανάρχεια Ευρώπη* αποτελείται από τις περιοχές της σημερινής Ρωσίας, Ανατολικής Σκανδιναβίας, Ισλανδίας και του περιβάλλοντος αυτήν Ατλαντικού Ωκεανού. Αυτές οι περιοχές θεωρείται ότι είχαν οριστικοποιηθεί κατά τον Προτεροζωικό Αιώνα (περίπου 2,5 με 0,5 δισεκατομμύρια χρόνια πριν).

Η *Παλαιά Ευρώπη* περιλαμβάνει την Δυτική Σκανδιναβία και την Βρετανία και οριστικοποιήθηκε στην *Καληδονική ορογένεση* (Κάμβριο – Κάτω Δεβόνιο, περίπου 550 με 390 εκατομμύρια χρόνια πριν).

Η *Μέση Ευρώπη* περιλαμβάνει την Ιβηρική Χερσόνησο, την Γαλλία και την Κεντρική Ευρώπη και διαμορφώθηκε κατά την *Ερκύνιο (Βαρύσκιο) ορογένεση* (Μέσο Δεβόνιο – Πέρμιο, περίπου 390 με 250 εκατομμύρια χρόνια πριν).

Η *Νέα Ευρώπη* περιλαμβάνει την Ιταλία, τις Άλπεις και την Βαλκανική Χερσόνησο και κατά την διάρκεια του Μεσοζωικού και Καινοζωικού Αιώνα (250 εκατομμύρια χρόνια πριν μέχρι σήμερα) ανήλθε (ανέρχεται ακόμη) μέσω της *Αλπικής Ορογένεσης*.

Εικόνα 12: Το βασικό ορογενετικό σύστημα στην Ευρασία. Το σύστημα Άλπεων – Ιμαλαΐων εμφανίστηκε όταν Αφρική, Ινδία και Αυστραλία συγκρούστηκαν με την Ευρασία. Ο χάρτης λήφθηκε από τον ιστότοπο geologylearn.blogspot.gr

Η *Αλπική ορογένεση* ευθύνεται εκτός των νοτιοευρωπαϊκών ορέων για τα βουνά της Βόρειας Αφρικής (*Άτλας, Όρη της Αλγερίας και της Τυνησίας*). Το *Δειναροταυρικό τόξο*, στο οποίο μεταξύ άλλων ανήκουν και οι Ελληνίδες οροσειρές, εκτείνεται από τα *Πυρηναία* ως τις *Άλπεις* και από εκεί στις *Δειναρίδες Άλπεις* μέσω των οποίων κατεβαίνει ως τον ελληνικό χώρο. Στο ύψος της Κρήτης το τόξο κάμπτεται προς τα ανατολικά για να συνεχιστεί στα *Όρη του Ταύρου*, στα *Όρη Ζάγκρος* του Ιράν και τις Αφγανικές οροσειρές για να καταλήξει τέλος στα *Ιμαλάια*. Σε αυτή την αλυσίδα προστίθενται σαν παράλληλες οροσειρές τα *Καρπάθια*, τα *Όρη Βαλκάν*, η *Ποντιακή Άλυσος* και ο *Καύκασος*. Προκύπτει λοιπόν ότι αρκετές από τις νεότερες (και ως εκ τούτου ψηλότερες) οροσειρές του πλανήτη συνδέονται μεταξύ τους στα πλαίσια του ορογενετικού συστήματος που αναπτύχθηκε στην *Τήθη θάλασσα* και σχετιζόταν με την υποβύθιση μέχρι εξαφανισεώς της και της τελικής ηπειρωτικής σύγκρουσης. Η Τήθης Θάλασσα θεωρείται ότι ήταν περίπου στην θέση της Μεσογείου ωστόσο εκτεινόταν από τον Ατλαντικό Ωκεανό στα δυτικά μέχρι τον Ειρηνικό Ωκεανό στα ανατολικά.

Αυτά είναι τα γενικά πλαίσια μέσα στα οποία οφείλει να εξεταστεί η ανάδυση του Ολύμπου μέσα από την Τήθη θάλασσα. Σύμφωνα με τον D. Nance (2010, σελ.291) τα πετρώματα τα οποία αποτελούν τις κορυφές του Ολύμπου είναι μία *ανθρακική σειρά*, η οποία δημιουργήθηκε κατά τον *Μεσοζωικό Αιώνα* (252 με 66 εκατομμύρια χρόνια πριν). Μία ανθρακική σειρά (carbonate platform, αλλιώς νηριτικά ιζήματα) αποτελείται από ιζήματα τα οποία δημιουργούνται στη βάση μίας σχετικά ρηχής θάλασσας και τα οποία έχουν *βιογενή προέλευση* (υπολείμματα σκελετών θαλάσσιων μικροοργανισμών στους οποίους οι ρηχές θάλασσες είναι ιδιαίτερα παραγωγικές – παράδειγμα τέτοιων ιζημάτων είναι και οι κοραλλιογενείς ύφαλοι) ενώ σε αυτά, λόγω εξάτμισης του νερού της ρηχής θάλασσας, προστίθενται άλλα ανθρακικά ιζήματα (λόγω μείωσης της έκτασης της θάλασσας και απομόνωσης τμημάτων της για μεγάλο χρονικό διάστημα, η εξάτμιση του νερού προκαλεί την καθίζηση ασβεστόλιθων αρχικά και δολομιτών αργότερα). Αυτή η σειρά των ιζημάτων είναι δυνατόν κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες πίεσης και θερμοκρασίας να *μεταμορφωθεί* σε πέτρωμα και να συμμετάσχει στην *διαδικασία της ορογένεσης*. (Θ. Δούτσος, 2000, σελ.112 και Αθ. Θεοδώρου, 2004, σελ.143–156).

Σύμφωνα με τον Δ. Μουντράκη (σελ.125–6) όμοια πετρώματα εντοπίζονται νοτιότερα στην *Όσσα* και βορειότερα στα *Ριζώματα Περίων* (Πιέρια Όρη). Στην περιοχή της Όσσας η ομοιότητα των πετρωμάτων αφορά στο βορειοδυτικό τμήμα της Όσσας – *σειρά Αμπελάκια* – το οποίο διαχωρίζεται με μία χαρακτηριστική κοιλάδα με το όνομα *Μπουρνάζι* από τον κυρίως ορεινό όγκο της Όσσας. Η κοιλάδα αυτή εκκινεί από την περιοχή του οικισμού Ομόλιο και καταλήγει στον οικισμό Σπηλιά. Χωρίζει το σύμπλεγμα της Όσσας στην Όσσα (νοτιοανατολικά) με την ψηλότερη κορυφή Προφήτη Ηλία (1978 μ. υψομ.) και στο Ομόλιον όρος (σειρά Αμπελάκια) βορειοδυτικά με ψηλότερη κορυφή τα Ψηλά Δέντρα (1231 μ. υψόμετρο).

Αυτή η ανθρακική σειρά μέσω της ορογενετικής διαδικασίας ανυψώθηκε εν μέσω άλλων πετρωμάτων – των οποίων την

σειρά δείχνει να διακόπτει – ηλικίας *Άνω Ηωκαίνου* (38 με 33,9 εκατομμύρια χρόνια πριν). Η ανύψωση αυτή πραγματοποιήθηκε εν μέσω πετρωμάτων της λεγόμενης *Πελαγονικής Ζώνης* τα οποία περιβάλλουν την περιοχή ανάδυσης των συγκεκριμένων ορογενών. Η συγγένεια των πετρωμάτων του Ολύμπου με δυτικότερες οροσειρές (όπως η Πίνδος ή το Γάβροβο – Εξωτερικές Ελληνίδες οροσειρές) ή με ανατολικότερες (Ζώνη Αξιού ή Πελαγονική) είναι ένα θέμα που διχάζει την επιστημονική κοινότητα μέχρι σήμερα.

Η ανύψωση πραγματοποιήθηκε σε ένα διάστημα μεγαλύτερο των *20 εκατομμυρίων χρόνων*, έδωσε στο ορογενές μία ανύψωση μεγαλύτερη των *10.000 μέτρων* και επιτεύχθηκε με *κανονικά ρήγματα* κατά μήκος της ανατολικής πλευράς του ορογενούς. Οι λόγοι για τους οποίους το ορογενές εμφανίζει πολύ μικρότερο υψόμετρο (2918 μέγιστο υψόμετρο) συμπεριλαμβάνουν την διάβρωση στην οποία ασταμάτητα υπόκειται το ορογενές από την στιγμή της εκδήλωσής του (οφείλεται στην επίδραση του νερού με όλες τις μορφές του πρωτεύοντως, και του ανέμου δευτερευόντως), καθώς και την ανύψωση του ορογενούς από τον βυθό της θάλασσας στην οποία βρισκόταν.

Η ύπαρξη των *ρηγμάτων* (χαραδρώσεων) αυτών θεωρείται ότι διευκολύνει την *ανοδική κίνηση* των επιμέρους τμημάτων του ορογενούς. Τα ρήγματα αυτά είναι εμφανή και στις μέρες μας καθώς από νωρίς καθόρισαν την διαδρομή των υδάτων του ορογενούς και αποτέλεσαν τις διαδρομές των μετέπειτα μεγάλων φαραγγίων και ρεμάτων του βουνού. Τα ρήγματα αυτά ίσως να οφείλονται στην ταχύτερη ανύψωση του βορείου από το νότιο τμήμα του ορογενούς, σύμφωνα με τον Μ. Στύλλα (olympusclimbing.gr), η οποία μαζί με την ταχύτερη διάβρωση έχει οδηγήσει στην γεωμορφολογική διαφοροποίηση ανάμεσα στα δύο τμήματα.

Το ορογενές του Ολύμπου αποτελείται από μία ανθρακική σειρά πετρωμάτων όπως *δολομίτες*, *δολομιτικοί ασβεστόλιθοι* και *κρυσταλλικοί ασβεστόλιθοι* (ιδιαίτερη μνεία στον ασβεστόλιθο αποδίδουν οι Μπελογιάννης και Βουτυρόπουλος – 2010, σελ.17 – λόγω του ότι καλύπτει το 65% της χώρας και είναι το τυπικό πέτρωμα των ελληνικών βουνών), η οποία αναδύεται διαμέσου των Πελαγονικών πετρωμάτων, και σε κάποιες περιπτώσεις εμφανίζεται σαν *συγκροτημένες βραχώδεις μορφές* (δες εικόνα 11), ενώ σε άλλες σαν *σπασμένη πλάκα* η οποία καλύπτει ολόκληρες κορυφές και πλαγιές (ο.π. σελ.16, δες εικόνα 13).

Σε αυτήν προστίθεται μία ζώνη *φλύσχη* η οποία αρχικά επικάλυπτε το ορογενές, αλλά όντας εύθραυστη, «ξεπλύθηκε» (αποσαθρώθηκε και διαβρώθηκε) και εναποτέθηκε σε χαμηλότερα υψόμετρα με την πάροδο του χρόνου. Ο *φλύσχος* αποτελείται από χερσογενή ιζήματα (ιζήματα που φτάνουν στον βυθό της θάλασσας μέσω χειμάρρων και ποταμών) που αποτίθενται στην *ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα* αρχικά (εν συνεχεία μέσω *τουρβιδικών ρευμάτων* αποτίθενται και στην βάση της *ηπειρωτικής καταφάρεας*) και τα οποία κατά την διαδικασία της υποβύθισης της ωκεάνιας πλάκας και μετέπειτα της ηπειρωτικής σύγκρουσης μεταμορφώνονται σε πετρώματα και επωθούνται στο νεαρό ορογενές.

Εικόνα 13: Το χαμηλότερο τμήμα των Μεγάλων Καζανιών και το ρέμα Ναούμ στην εξέλιξή τους, τραβηγμένο από την κορυφή Μικρή Τούμπα (2785μ. υψόμετρο). Αριστερά φαίνονται οι ορθοπλαγιές του Σκολιού και δεξιά η κόψη του Ναούμ. Φωτογράφος: Μιχάλης Σάμμας.

Εικόνα 14: Η θέα από την κορυφή Σκολιό (2905μ. υψόμετρο) προς τα νότια. Κοντινότερη είναι η κορυφή του Αγίου Αντονίου, ενώ στο βάθος διακρίνονται οι νότιες κορυφές και τα Καζάνια του Καλόγερου. Το ανάγλυφο των αλπικών περιοχών του Ολύμπου είναι σε μεγάλο βαθμό καθορισμένο από την επίδραση των παγετώνων. Φωτογράφος: Μπάμπης Γκιριτζιώτης.

Ανάμεσα στον φλύσχη εντοπίζονται *γρανίτες* στο δυτικό τμήμα του βουνού (Μ. Στύλλας, olympusclimbing.gr). Ακόμη ο Μ. Στύλλας αναφέρει ότι ενώ στα μεγαλύτερα υψόμετρα οι αποθέσεις είναι *παγετώδεις* και *περιπαγετώδεις*, στα χαμηλότερα υψόμετρα και περιφερειακά του βουνού επικρατούν *παχιές* ακολουθίες *κροκαλοπαγών* και *αλλουβιακών ριπιδίων*. Σαν κροκαλοπαγή ορίζονται εκείνα τα πετρώματα τα οποία αποτελούνται από κροκάλες (ιζηματογενή θραύσματα μεγέθους μεγαλύτερου των 2 mm με στρογγυλεμένες άκρες) τα οποία εμφανίζονται σε *συσσωμάτωματα*, όπου το συνδετικό υλικό είναι λεπτομερέστερο υλικό. (Δούτσος, 2000, σελ.96)

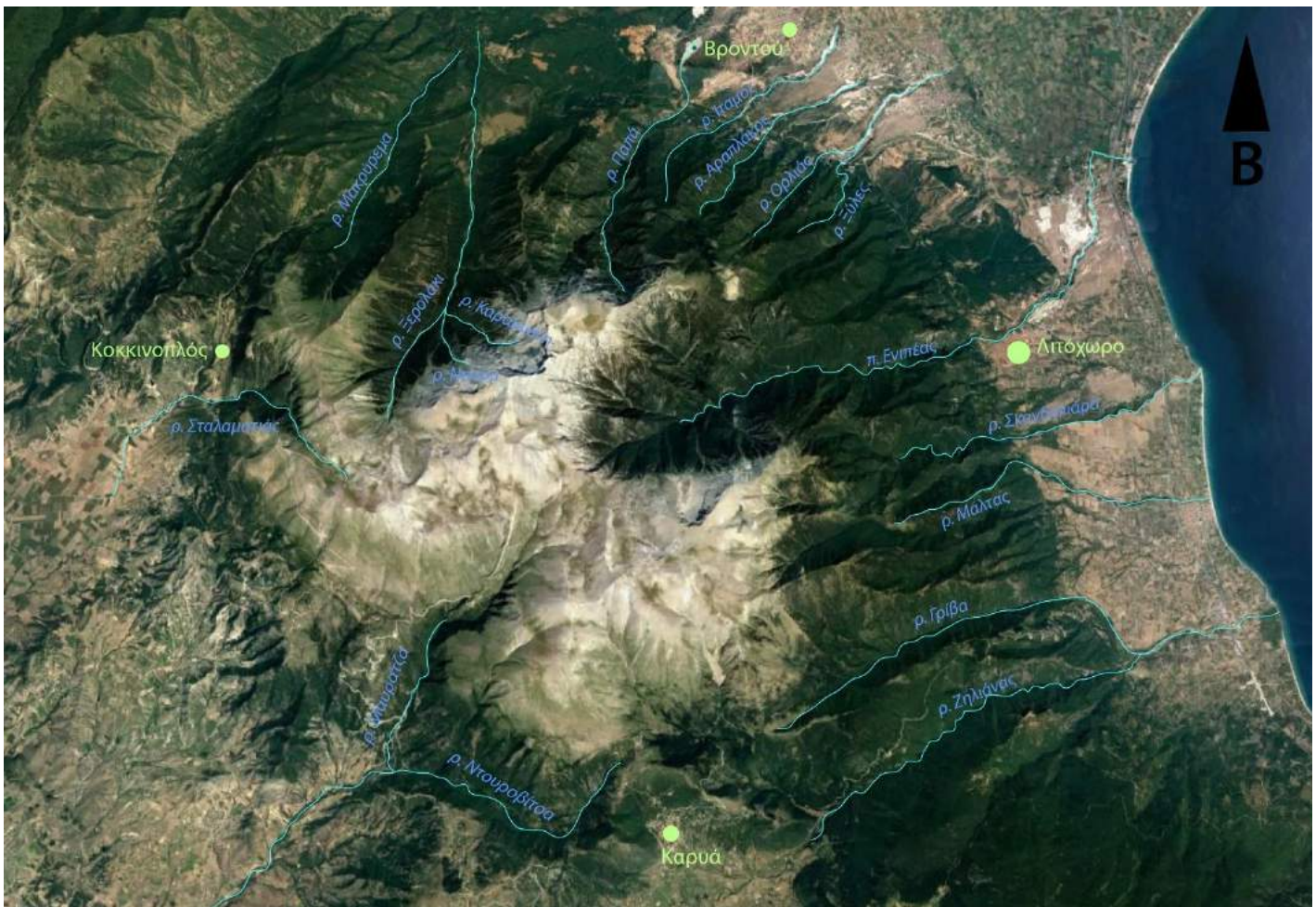
Στα χαμηλότερα υψόμετρα του ορογενούς, δηλαδή περιμετρικά του πυρήνα των υψηλών κορυφών του, και κάτω από το επιφανειακό στρώμα του φλύσχη – όπου αυτό εντοπίζεται – εμφανίζονται διάφορα πετρώματα. Συγκεκριμένα στην βόρεια πλευρά του ορογενούς εντοπίζονται *σχιστόλιθοι* (Θ. Δούτσος, 2000, σελ.124–125), *γενυσιοσχιστόλιθοι* και *σερπεντίτες* (geology.com). Στα νοτιοδυτικά του ορογενούς εντοπίζονται *σχιστόλιθοι*, *γενυσιοσχιστόλιθοι*, *γενέσιοι* (Θ. Δούτσος, 2000, σελ.126) καθώς και *κυανοσχιστόλιθοι* (Αδ. Κίλλιας, 1995, σελ. 22 και Σπ. Παυλίδης, Εισαγωγή στη Γεωλογία) και *γενυσιοσχιστόλιθοι*. Στην ανατολική πλευρά του ορογενούς ψηλότερα από την εξάπλωση των *αλλουβιακών ριπιδίων* εντοπίζονται – ασυνεχώς – μεταμορφωμένα οφιολιθικά και ηφαίστειο-ιζηματογενή πράσινα πετρώματα, όπως *αμφιβολίτες* (wikipedia.org), *αμφιβολιτικοί σχιστόλιθοι*, *πρασινίτες* (παρουσιάσεις μαθημάτων Πετρολογίας

μεταμορφωμένων Πετρωμάτων, Λ. Παπαδοπούλου) κ.α. με ενδιάμεσα σώματα *σερπεντιτών*. Τα στοιχεία αυτής της παραγράφου προκύπτουν από την μελέτη του *γεωλογικού χάρτη* της περιοχής του Ολύμπου (*Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών, Φύλλο Κονταριώτισσα – Λιτόχωρο*) με την ευγενή παραχώρηση του Δρ. Ι. Χατζηπαναγή.

Την τελική μορφή του ορογενούς διαμόρφωσαν σε μεγάλο βαθμό οι *παγετώδεις περίοδοι* (4 περίοδοι στην διάρκεια των τελευταίων 600.000 χρόνων με την τελευταία να έχει τελειώσει 12.000 χρόνια πριν, Σπ. Παυλίδης, Ο Άνθρωπος στα όρια του γεωλογικού χρόνου), που πέρασε η Γη. Στην διάρκεια αυτών (και ιδιαίτερα στην διάρκεια των δύο τελευταίων) οι παγετώνες συνέθλιψαν με το βάρος τους και παρέσυραν μεγάλες ποσότητες *ιζημάτων*, αδιακρίτως του μεγέθους τους. Οι παγετώνες αυτοί κατά κύριο λόγο διαμόρφωσαν τις πολυάριθμες κορυφές του Ολύμπου καθώς και τις χαρακτηριστικές κοιλάδες του βουνού: *Μεγάλα Καζάνια* (όπως αναφέρουν ο Ν. Νέζης και ο Μ. Στύλλας υπολείμματα παγετώνων – κροκαλοπαγετώνες – εντοπίζονται στα Μεγάλα Καζάνια, κάτω από χόμα πάχους περίπου 30 εκατοστών, δες εικόνα 13), *Μικρά Καζάνια*, *Γούρνα Προφήτη Ηλία*, *Καζάνια Καλόγερου* κλπ. ενώ είναι υπεύθυνοι σε μεγάλο βαθμό και για τις *αλλουβιακές πεδιάδες* στα βόρεια και ανατολικά του βουνού. Τέλος το νερό συμμετέχει στην διαμόρφωση της τελικής εικόνας του βουνού με όλες του τις μορφές του, είτε σαν χιόνι, είτε σαν υδατορεύματα είτε σαν πάγος, ενώ σε αυτή τη διαδικασία σημαντική αν και μικρότερη είναι και η επίδραση του ανέμου.

Εικόνα 15: Ο σχηματισμός του Στεφανιού όπως φαίνεται από το Οροπέδιο των Μουσών με την Γούρνα του Προφήτη Ηλία μπροστά του. Το ανάγλυφο του Στεφανιού και της ευρύτερης περιοχής των ψηλών κορυφών (Μύτικας, Γούρνα Προφήτη Ηλία, Καζάνια) οφείλει την σημερινή του μορφή στην επίδραση των παγετώνων που έχουν περάσει από την περιοχή αυτή. Φωτογράφος: Μπάμπης Γκιριτζιώτης

Εικόνα 16 :Χρησιμοποιώντας σαν βάση τις δορυφορικές εικόνες του προγράμματος Google Earth δημιουργήθηκε αυτή η θεματική απεικόνιση των ρεμάτων και ποταμών του Ολύμπου. Είναι εμφανής η εντονότερη παρουσία του υγρού στοιχείου στην ανατολική και βόρεια πλευρά του βουνού σε αντίθεση με την νότια και την δυτική, λόγω κυρίως της γειννίασης των πλευρών αυτών με το Αιγαίο Πέλαγος. Η υδρογραφία μίας περιοχής έχει ιδιαίτερη σημασία για τους ανθρώπους καθώς εκτός από τις θέσεις λήψης νερού υποδεικνύει και τα περάσματα του νερού αλλά και των ζώων (μαζί και του ανθρώπου), εκεί όπου το υδάτινο στοιχείο ταπεινώνει το ανάγλυφο του βουνού δημιουργώντας διόδους ανάμεσα στα υψώματα και ήπιες κλίσεις στο πλάι των όχθων του εκάστοτε ρέματος.

3. Υδρογραφικά στοιχεία

Οι μεγάλες ποσότητες κατακρημνισμάτων τις οποίες δέχεται στην διάρκεια του έτους το ορογενές του Ολύμπου επηρεάζουν σημαντικά το ανάγλυφο του όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο. Τα κατακρημνίσματα μπορούν να έχουν την μορφή χιονιού, νετού (βροχής) ή χαλαζιού. Ακόμη η υγρασία, η οποία όταν η ατμόσφαιρα κορεστεί μετατρέπεται σε δρόσο (δροσοσταλίδες στα φύλα των φυτών) ή πάχνη σε χαμηλότερες θερμοκρασίες, αποτελεί και αυτή μέρος του υδρολογικού κύκλου, αν και η επίδρασή της δεν είναι τόσο έντονη όσο αυτή των προηγούμενων κατηγοριών. Για την καλύτερη κατανόηση του ρόλου του ύδατος στην περιοχή μελέτης παρεμβάλλονται ορισμένα στοιχεία του Υδρολογικού κύκλου (Ven Te Chow et.al, 1988, σελ.2-4) και της Φυσικής Γεωγραφίας (Βουβαλίδης Κ., 2011).

Τα προαναφερθέντα κατακρημνίσματα έχουν την τάση αρχικά να πληρώνουν – μέσω διήθησης – τις υπόγειες υδατοδεξαμενές στην περιοχή της πτώσης τους. Σε δεύτερη φάση ή (στην περίπτωση της βροχής) αν ο ρυθμός της πτώσης των κατακρημνισμάτων είναι μεγαλύτερος από τον ρυθμό της απορρόφησης του εδάφους αρχίζει η ροή των υδάτων προς χαμηλότερα υψόμετρα αρχικά διαμέσου του εδάφους (όπου υπάρχει έδαφος) ή διαμέσου των επιφανειακών πετρωμάτων (όταν τα χαρακτηριστικά τους το επιτρέπουν).

Όταν πληρωθούν αυτές οι δύο οδοί εμφανίζεται η επιφανειακή απορροή των υδάτων η οποία ανάλογα με τη

κλίση του εδάφους συμπαρασύρει διάφορα μεγέθη διαβρωμένων πετρωμάτων σε χαμηλότερα υψόμετρα. Τα συμπαρασυρόμενα πετρώματα με την σειρά τους οπλίζουν την υδατορροή και την καθιστούν πιο ικανή για περαιτέρω διάβρωση και παράσυρση πετρωμάτων (ή και εδάφους).

Η διάβρωση και η παράσυρση των πετρωμάτων αυτών οδηγεί σταδιακά στην διεύδυση της υδατορροής στο έδαφος δημιουργώντας έτσι τα πρώτα αυλάκια, τις λεγόμενες νεροφαγιές, προκαθορίζοντας έτσι την ροή του ύδατος λίγο μετά την πρώτη ελεύθερη καταφορική κίνηση του (δες εικόνα 14). Τα επιμέρους αυλάκια μίας μικρής περιοχής συναντώνται και ενώνονται σε μεγαλύτερα μέχρις ότου καταλήξουν στους τελικούς χειμάρρους ή ρεματιές, ολοκληρώνοντας έτσι το υδρογραφικό δίκτυο της περιοχής. Το σύνολο της έκτασης των περιοχών από τις οποίες ξεκινούν ρυάκια τα οποία καταλήγουν σε ένα συγκεκριμένο μεγαλύτερο ρεύμα αποτελεί την λεκάνη απορροής αυτού του ρεύματος.

Στην περίπτωση της βροχής, πολλές φορές η ένταση του φαινομένου ξεπερνά την ταχύτητα απορρόφησης των υδάτων και έτσι δεν είναι δυνατή η πλήρης αξιοποίηση του ύδατος για την πλήρωση των υπογείων δεξαμενών. Σε αυτή την περίπτωση μέρος των υδάτων απορρέει, είτε επιφανειακά είτε δια μέσου του εδάφους (ή των επιφανειακών πετρωμάτων) προς τα χαμηλότερα υψόμετρα. Αντίθετα στην περίπτωση του χιονιού ή του χαλαζιού η αργή τήξη των κατακρημνισμάτων επιτρέπει την πλήρωση των δεξαμενών του βουνού.

Εικόνα 17: Η θέα της βόρειας πλευράς της ρεματιάς της Σταλαματιάς όπως φαίνεται από το μονοπάτι που ανηφορίζει στην νότια πλευρά της. Διακρίνονται τα ελάχιστα εναπομείναντα ρόμπολα καθώς και οι πάμπολλες νεροφαγιές που μετά την αποψίωση της περιοχής παρασύρουν τα εδάφη και φανερώνουν τους βράχους που δομούν το ορογενές του Ολύμπου. Φωτογράφος: Βάσσια Μαργαριτοπούλου

Όπως προαναφέρθηκε πηγές ύδατος είναι οι βροχοπτώσεις οι χιονοπτώσεις και οι χαλαζοπτώσεις. Σε αντίθεση με τις βροχοπτώσεις που προσφέρουν μια βραχυπρόθεσμη πηγή ύδατος τα κατακρημνίσματα των χαλαζοπτώσεων – λιγότερο – και των χιονοπτώσεων – περισσότερο – αποτελούν μια πηγή υδάτων βραδείας και διαρκούς παροχής. Τα ασβεστολιθικά – δολομιτικά πετρώματα στα μεγαλύτερα υψόμετρα του ορογενούς του Ολύμπου λόγω φύσης και διάταξης δεν συγκρατούν το νερό που δέχονται, αλλά αυτό διαπερνά το πορώδες υλικό τους (Ν. Νέζης, 1986, σελ.36). Αντίθετα σε χαμηλότερα υψόμετρα (μέχρι 1200 μέτρα) ανάμεσα στα ασβεστολιθικά – δολομιτικά πετρώματα διεισδύουν άλλα συμπαγή πετρώματα τα οποία εμποδίζουν το νερό να διαφύγει σε χαμηλότερα επίπεδα, δημιουργώντας υπόγειες υδατοδεξαμενές – μάνες νερού. Ο Ν. Νέζης (1986) αναφέρει ως τυπικά υδροπερατά πετρώματα της περιοχής του Ολύμπου τους ασβεστόλιθους, ενώ ως τυπικά υδατοστεγή αναγνωρίζει τους μαρμαρυγιακούς σχιστόλιθους, τους γνεύσιους κ.α. Ενώ στα αλπικά υψόμετρα είναι αρκετά προφανείς οι διαδρομές του νερού, σε χαμηλότερα υψόμετρα πολλά ρέματα που δείχνουν ξερά έχουν σημαντική υπόγεια υδατοροή, ενώ πολυάριθμες είναι και οι υπόγειες δεξαμενές που τροφοδοτούν τα ρέματα και τους ποταμούς του Ολύμπου.

Από τα κείμενα του Ι. Κυρίτση (2001, σελ.326) αναφέρονται στην ανατολική πλευρά του Ολύμπου δύο *καρστικοί υδροφορείς*. Ο πρώτος σχηματίζεται από τους ανώτερους ηλκιοκάρσους ασβεστόλιθους και δολομίτες και εκτονώνεται στο επίπεδο των 1200–1150 μέτρων. Ο δεύτερος με άμεση και έμμεση υδραυλική επικοινωνία με τον πρώτο, ίδιου χημισμού (σύστασης) αλλά μικρότερης δυναμικότητας εκτονώνεται στο επίπεδο των 800–850 μέτρων. Αυτά έχουν γραφτεί για να περιγράψουν την τροφοδοσία των ανατολικών πηγών του Ολύμπου και μπορούν εν μέρει να εξηγήσουν και αυτή των υπολοίπων πηγών του βουνού.

Ο υδρολογικός κύκλος ολοκληρώνεται όταν τα κατακρημνίσματα αυτά επιστρέψουν στην θάλασσα, διαδικασία η οποία μπορεί να πάρει μεγάλο χρονικό διάστημα καθώς τις περισσότερες φορές οι υδροφόροι ορίζοντες του ορογενούς επαναπληρούνται πριν προλάβουν να εξατλήσουν το περιεχόμενο τους σε απορροές. Το νερό που απορρέει από αυτούς προς τα χαμηλότερα υψόμετρα είτε θα επαναδεσμευτεί σε χαμηλότερου υψόμετρου υδροφορείς, είτε μετά από τις πηγές από τις οποίες αναβλύζει θα ακολουθήσει την ροή (υπέργεια ή υπόγεια) της κοίτης που το περιορίζει

στην πορεία του προς την θάλασσα. Ενώ λοιπόν σε ορεινό τοπίο (σε υψόμετρα 1000 – 300 μέτρων) είναι συχνή σχετικά η παρατήρηση υπέργειας ροής, καθώς τα διάφορα ρέματα εξέρχονται του ορογενούς και εισέρχονται στα *αλλουβιακά ριπίδια* – που τα ίδια έχουν δημιουργήσει – η ροή τους είναι κατά κόρον υπόγεια – φαινόμενο το οποίο είχε παρατηρηθεί και στην αρχαιότητα (Ε. Πουλάκη–Παντερμαλή, 2013, σελ.14). Από το μέγεθος των κοιτών τους (δες εικόνα 17) μπορεί κανείς να αναλογισθεί την πλημμυρική παροχή που επιτυγχάνουν περιστασιακά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το ρέμα της *Ζηλιάνας* (αρχ. *Συς*) το οποίο κατά την αρχαιότητα είχε καταστρέψει και συμπαρασύρει μεγάλο μέρος του οικισμού των *Λειβήθρων*, ενώ στην σύγχρονη εποχή το 1998 είχε παρασύρει την γέφυρα της Εθνικής Οδού και παλιότερα αυτή του σιδηροδρομικού δικτύου (Ε. Πουλάκη–Παντερμαλή, 2013, σελ.127). Όπως είναι αναμενόμενο μέσα στην μεγάλη χρονική διάρκεια κατά την οποία έχουμε αναφορές στην δραστηριότητα συγκεκριμένων ποταμών είναι αρκετές και οι αναφορές εξαιρετικών πλημμυρικών παροχών, οι οποίες ωστόσο δεν είναι συχνό φαινόμενο.

Τέλος η εισροή των υδάτων στην θάλασσα γίνεται σε ορισμένες περιπτώσεις σε υποθαλάσσιο επίπεδο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι ποταμοχείμαροι της ανατολικής πλευράς του Ολύμπου οι οποίοι σπάνια πλέον καταφέρνουν να «σταθούν» στο ύψος των υλών που έχουν παρασύρει στην κοίτη τους.

Ιδιαίτερα για τον ποταμό *Ενιπέα* (τον μεγαλύτερο σε παροχή με σταθερή ροή κατά την διάρκεια του χρόνου) υπάρχει μύθος των αρχαίων κατοίκων της περιοχής που προσπαθεί να εξηγήσει γιατί δεν φτάνει στην θάλασσα αλλά καταλήγει σε έλη. Αναφέρεται ότι λόγω της αγάπης του ποτάμιου θεού για την θεά Αφροδίτη εξοργίστηκε η θεά Ήρα και η τιμωρία της Ήρας ήταν να μην φτάνει ο Ενιπέας ποτέ στην θάλασσα (olympusadventure.com). Στην πραγματικότητα ο ποταμός έφτανε στην θάλασσα σε πολύ παλιότερες περιόδους, όταν η στεριά είχε πολύ μικρότερη έκταση μπροστά από τον Όλυμπο. Καθώς όμως με την πάροδο του χρόνου η στεριά με την βοήθεια των ριπιδίων απλώθηκε σε μεγαλύτερη ακτίνα από το ορογενές, το ποτάμι μπορούσε αν κινηθεί μόνο ανάμεσα από τα πετρώματα που έχουν μεταφερθεί εκεί, ενώ όπου αυτά τα πετρώματα δημιουργούν αδιαπέραστα τείχη δημιουργούνται βάλτοι από τα νερά του ποταμού.

Εικόνα 18 : Το ρέμα Ξερολάκκι (αριστερά) όπως φαίνεται από την θέση Καρδαράς. Διακρίνεται σε πρώτο πλάνο η κορυφή Χριστάκη ενώ στο βάθος φαίνεται η κορυφή του Σκολιού (η ψηλότερη της λήψης). Στα δεξιά διακρίνεται ο χωματόδρομος που οδηγεί στην καλύβα – καταφύγιο «στο Χριστάκη». Φωτογράφος: Μπάμπης Γκιριτζιώτης.

Στην ανατολική πλευρά του Ολύμπου εντοπίζονται τα δύο μεγαλύτερα *υδατορεύματα* του τα οποία έχουν και σταθερή ροή όλο το χρόνο. Το ένα είναι ο *Ορλιάς* (αρχ. *Βαφύρας*) ο οποίος χάνεται κάτω από την γη για 3–4 χιλιόμετρα (Ι. Κυρίτσης, 2001, σελ.326) – μετά από 14 χιλιόμετρα υπέργειας ροής στο φαράγγι του και την κοίτη του (όπως αυτή διαμορφώνεται μετά το πέρας του φαραγγιού) – και επανεμφανίζεται έξω από το χωριό *Μαλαθριά* (αρχαίο *Δίον*). Το άλλο είναι ο *Ενιπέας*, ο οποίος ξεκινά την υπέργεια ροή από τις πηγές του στο ύψος των *Πριονιών* (1100 μ.), ενώ ψηλότερα ρέει υπόγεια στην ρεματιά του *Μαυρόλογγος*. Ο Ενιπέας αφού διασχίσει το φαράγγι του, μήκους 14 χιλιομέτρων, περνάει από τον οικισμό του *Λιτοχώρου* πριν καταλήξει σε έλη στην παραλία του Λιτοχώρου.

Ρέματα με *μη σταθερή* υπέργεια ροή υπάρχουν σε κάθε χαράδρωση του βουνού. Χαρακτηριστικά είναι αυτά της *βόρειας–βορειοανατολικής* πλευράς του βουνού, όπου η δράση του νερού και των παγετώνων παλιότερα έχει διαμορφώσει βαθιές χαράδρες και απότομες ράχες οι οποίες αποτελούν αντικείμενο αναρριχητικού ενδιαφέροντος. Η ύπαρξη του υγρού στοιχείου από την άλλη προωθεί την ανάπτυξη της βλάστησης κοντά στις ρεματιές, συνεισφέροντας στο ιδιαίτερο τοπίο της περιοχής. Τα μεγαλύτερα εξ αυτών είναι (από δύση προς ανατολή) το *Ρέμα του Παππά*, το *ρέμα της Αγίας Κόρης* και το *ρέμα του Αραπλάκου*.

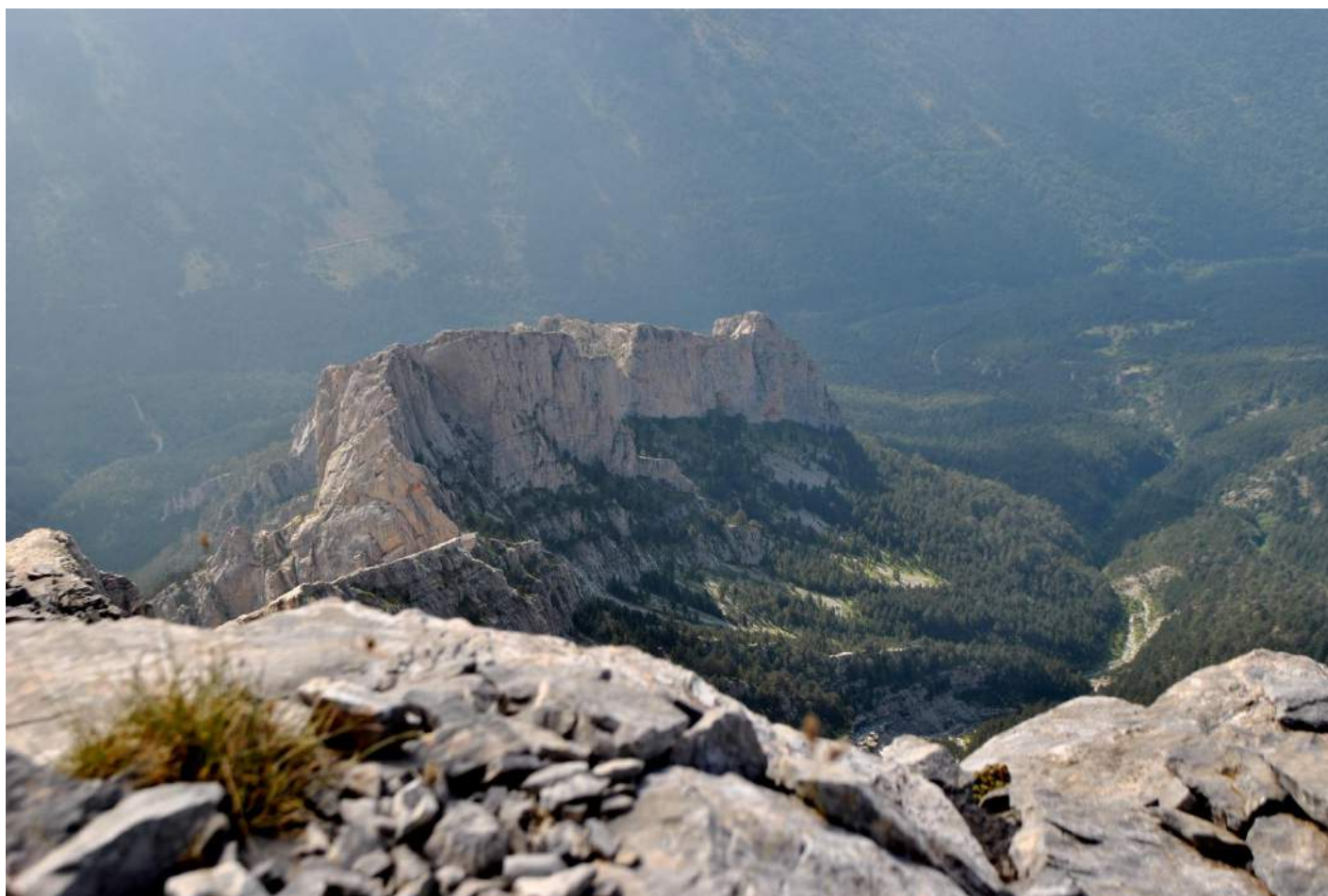
Στην ανατολική πλευρά του βουνού πέραν των δύο μεγάλων ποταμών εντοπίζονται (από βορρά προς νότο) το *ρέμα του*

Ιταμου (νότια του Ορλιά), το *ρέμα της Μάννας*, το *ρέμα της Σκανδαλιάρας* (νότια του Ενιπέα), το *ρέμα της Μάλτας*, το *ρέμα του Λάζη Γρίβα* και αυτό της *Ζηλιάνας*.

Στην Νότια πλευρά εντοπίζονται το *ρέμα του Κοκκινοχώματος* στα ανατολικά και της *Ντουροβίτσας* στα δυτικά, το οποίο ενώνεται με το *ρέμα του Μαυρατζά* που έρχεται από την δυτική πλευρά του ορογενούς.

Στην δυτική πλευρά εντοπίζονται το *ρέμα του Μαυρατζά* και βορειότερα το *ρέμα της Σταλαματιάς* (δες εικόνα 14 και 19), το οποίο αποτελεί την χαμηλότερη απόληξη της *χαράδρας της Σταλαματιάς*.

Τέλος στα βορειοδυτικά του βουνού εντοπίζονται το *ρέμα του Πόρου* και το *Μακρόρεμα* (*Ιτανος*), στο οποίο καταλήγει το πρώτο. Αυτά με την σειρά τους εκβάλλουν στο *ρέμα του Ξερολακκίου*, το οποίο έρχεται από πιο ανατολική θέση. Το Ξερολάκκι είναι ένα *ρέμα* που εκκινεί από την *Μεγάλη Γούρνα* – θέση κοντά στο *καταφύγιο Χρηστάκη* – και το οποίο ρέει υπόγεια μέχρι να χάσει αρκετό υψόμετρο (δες εικόνα 15). Σε μικρή απόσταση στην κοίτη του συμβάλλουν τα *ρέματα Ναούμ* και *Καραϊσκήνη* (δες εικόνες 16 και 18), ξερά και αυτά το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου. Σε υψόμετρο 600 περίπου μέτρων αναβλύζει νερό στην *ξερή κοίτη* του. Οι πηγές σε εκείνη την περιοχή ονομάζονται *Καράπα*. Το Ξερολάκκι με την σειρά του εκβάλλει στο *Μαυρονέρι*, ποτάμι που έρχεται από βορειότερη περιοχή και χωρίζει τον *Τίταρο* από τον ορεινό όγκο της *Βουλγάρας*.

Εικόνα 19: Το *ρέμα Καραϊσκήνη* και η *κόψη Ναούμ* όπως φαίνονται από την κορυφή *Τούμπα* (2787μ. υψόμετρο). Από την άλλη πλευρά της *Κόψης* βρίσκεται το *Ρέμα Ναούμ*, στο οποίο εκβάλλει το πρώτο (πάνω και δεξιά στην φωτογραφία). Φωτογράφος: Βάσσια Μαργαριτοπούλου

*Εικόνα 20: Η κοίτη της Ζηλιάνας στο ύψος της Λεπτοκαρβάς. Το μέγεθος της κοίτης είναι ενδεικτικό της πλημμυρικής παροχής του ρέματος.
Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης*

Εικόνα 21: Το Στεφάνι και η κορυφή Τούμπα όπως φαίνονται από το ρέμα Ναούμ. Φωτογράφος Βάσσια Μαργαριτοπούλου

Επιπλέον στον Όλυμπο εντοπίζονται ορισμένες φυσικές λίμνες μικρής έκτασης οι οποίες κρατούν νερό σχεδόν καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου. Σε αυτές προσμετρούνται η *Μπάρα* που δίνει το όνομα στο ομώνυμο οροπέδιο (2350 μ.) και η *Μπάρα* πάλι που βρίσκεται σε υψόμετρο 700 μ. νοτιοδυτικά του οικισμού Πέτρας Ολύμπου.

Το πιο σημαντικό στοιχείο της υδρογραφίας για τον ορειβάτη είναι οι περιοχές όπου μπορεί να βρει πόσιμο νερό. Αυτές οι περιοχές είναι κατά προτίμηση πηγές και, αν δεν βρεθούν πηγές, *ρέματα*. Το νερό που αναβλύζει από μία πηγή είναι διηθημένο μέσα από πολλά πετρώματα και έτσι είναι σίγουρο ότι δεν περιέχει χώμα, στοιχείο που το κάνει κατάλληλο για πόση. Το νερό στα *ρέματα* λόγω της διαταρασόμενης ροής του ανακατεύεται με χώμα και πολλές φορές κρίνεται ως ακατάλληλο για πόση. Ωστόσο σε περίπτωση ανάγκης μπορεί να χρησιμοποιηθεί χωρίς ιδιαίτερο κίνδυνο.

Με βάση τα προηγούμενα μόνο τέσσερις πηγές εντοπίζονται σε αλπικά – περιαλπικά υψόμετρα στον Όλυμπο, και αυτό επειδή τα πετρώματα στα ψηλότερα τμήματα του Ολύμπου είναι υδροπερατά (ασβεστόλιθοι) στην πλειονότητά τους και δεν έχουν την δυνατότητα να συγκρατούν το νερό. Αυτές είναι η πηγή της περιοχής *Βρυσοπούλες* (1900 μ. υψόμετρο), αυτή της περιοχής *Αναβρυκό* (2360 μ. υψόμετρο – δυτικά της κορυφής του Καλόγερου, πρόκειται για περιοχή εποχιακής ανάβλυσης νερού), αυτή της περιοχής του καταφυγίου *Σπήλιος Αγαπητός* (2170 μ. υψόμετρο) και αυτή της περιοχής *Ρούδι* (1800μ. υψόμετρο) πάνω από τον Κοκκινοπλό, οι

οποίες τροφοδοτούνται από την τήξη του χιονιού στις ψηλότερες περιοχές. Ακόμη ορισμένες βροχοδεξαμενές εντοπίζονται σε αλπικά υψόμετρα όπως αυτή στην *Γούρνα του Στεφανιού* (2540 μ. – αποτελεί την πηγή υδροδοσίας του καταφυγίου *Χρήστος Κάκκαλος*), στο *Λιβαδάκι* (2080 μ.) στον *Κακάβρακα* (2280 μ.) και στο *Φλάμπουρο* (2150 μ.). Οι βροχοδεξαμενές αυτές κυρίως τροφοδοτούνται από την τήξη του υπερκείμενου χιονιού καθώς έχουν δημιουργηθεί σε χαρακτηριστικές κοιλότητες του βουνού. Συνήθως στο τέλος του καλοκαιριού η τήξη του χιονιού έχει τελειώσει και έτσι το νερό που απομένει στις δεξαμενές δεν είναι πόσιμο. Σε χαμηλότερα υψόμετρα (μικρότερα των 1200 μέτρων) όπως έχει προαναφερθεί οι πηγές ή βρύσες είναι πολυάριθμες. Σε καθεμία από τις διαδρομές που περιγράφονται στο δεύτερο μέρος του Άτλαντα αναφέρονται και οι πηγές που μπορεί να συναντήσει κανείς κατά μήκος τους.

Ένας γενικός κανόνας για τον εντοπισμό πόσιμου νερού είναι ότι σε κάθε *πυχή* του βουνού – ιδιαίτερα σε αυτές με *έντονη βλάστηση* – συρρέουν ύδατα (πιθανότατα και με επιφανειακή απορροή). Με βάση αυτές τις γνώσεις όσον αφορά το υγρό στοιχείο κρίνεται ότι ο ενδιαφερόμενος μπορεί να κινηθεί στα μονοπάτια του βουνού και με κριτική σκέψη και προσεκτική παρατήρηση να αποκτήσει την εμπειρία που θα του επιτρέψει τον εντοπισμό των χρήσιμων χαρακτηριστικών του βουνού. Άλλες χρήσιμες συμβουλές για την ορεινή διαβίωση περιλαμβάνονται στην *ενότητα 9 (Οδηγίες για το ορεινό τοπίο)*.

Εικόνα 22: Η ρεματιά της Σταλαγματιάς, στην βορειοδυτική πλευρά του Ολύμπου. Φωτογράφος: Βάσσια Μαργαριτοπούλου

Εικόνα 23: Η Γούρνα του Προφήτη Ηλία τραβηγμένη από τα Ζωνάρια μπροστά από την κορυφή του Στεφανιού. Πίσω από την Γούρνα φαίνεται το καταφύγιο Γιώσος Αποστολίδης ανάμεσα στις κορυφές Τούμπα και Προφήτης Ηλίας. Χαμηλότερα στην Γούρνα βρίσκεται η υδατοδεξαμενή του καταφυγίου Χρήστος Κάκκαλος, ενώ διακρίνονται 2 ίχνη μονοπατιών που κατηφορίζουν προς αυτήν. Φωτογράφος: Μπάμπης Γκιριτζιώτης.

Εικόνα 24: Ομάδα ορειβατών – σπηλαιολόγων στην πηγή Ρούδι, στην βορειοδυτική πλευρά του Ολύμπου (1800μ. υψόμετρο). Φωτογραφία από τον ιστότοπο <http://canyoning-caving.blogspot.gr/>.

4. Στοιχεία Χλωρίδας

Καθώς εξελίσσεται το δημιουργούμενο ορογενές, και με την πάροδο του γεωλογικού χρόνου τα επιφανειακά του πετρώματα αποσθρώνονται (Βουβαλίδης, 2011, σελ.10–15) σε ποικίλους βαθμούς και δημιουργείται έδαφος (ο.π. σελ.40). Στην διαδικασία της εδαφογένεσης συντελούν το κλίμα, οι διάφοροι ζωντανοί οργανισμοί (φυτικοί, ζωικοί αλλά και κατώτεροι οργανισμοί, όπως βρύα και λειχήνες), και το τοπογραφικό ανάγλυφο της εκάστοτε περιοχής. Αυτοί οι παράγοντες με την πάροδο του χρόνου επιδρούν στο μητρικό πέτρωμα της εκάστοτε περιοχής με διάφορους μηχανισμούς (μόνος ο καθένας αλλά και συνδυαστικά) και δημιουργούν το έδαφος (Πανεπιστημιακές παρουσιάσεις Λαζαρίδου–Αθανασιάδου). Ανάλογη τόσο του βαθμού της εδαφογένεσης όσο και του κλίματος της εκάστοτε περιοχής είναι και η χλωρίδα αυτής σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Αν και με ρυθμούς οι οποίοι δεν είναι εύκολα παρατηρήσιμοι για τον άνθρωπο και την μικρή διάρκεια ζωής του, το εκάστοτε τοπίο συνεχώς μεταβάλλεται, ενώ σημαντικές είναι και οι κλιματικές μεταβολές, με αποτέλεσμα στην πάροδο των αιώνων ή των χιλιετιών η χλωρίδα και η πανίδα (η οποία εξαρτάται άμεσα από την χλωρίδα) μίας περιοχής να τροποποιείται σε μεγάλο βαθμό. Για παράδειγμα αναφέρεται η τελευταία εποχή των παγετώνων (τελείωσε 12000 χρόνια πριν), της οποίας τα σημάδια είναι εμφανή στην έκταση του Ολύμπου, κατά την διάρκεια της οποίας η χλωρίδα και η πανίδα του τόπου ήταν σημαντικά διαφοροποιημένη από την τωρινή – λόγω του κλίματος και των συνθηκών που αυτό επέφερε. Ακόμη αναφέρεται η ύπαρξη λιονταριών στον ελληνικό χώρο κατά την περίοδο του Μυκηναϊκού πολιτισμού (όπως προκύπτει από την ανακάλυψη της πύλης των λεόντων καθώς και από τον μύθο του Ηρακλή), η οποία προφανώς

συνδέεται με πολύ διαφορετικό κλίμα σε αυτή την περιοχή από το τωρινό. Στις υπώρειες του Ολύμπου ακόμη εντοπίζονται λείψανα 2 αρχαίων αμιγών πλατανοδάσων τα οποία εντοπίζονται στην περιοχή των Λειβήθρων (100 μ. υψόμετρο), στις νοτιοανατολικές υπώρειες του Ολύμπου και στην περιοχή του Σπαρμού (500 μ. υψόμετρο), στις νοτιοδυτικές υπώρειες του ορογενούς (δες εικόνα 22), τα οποία με την σειρά τους περιγράφουν ένα σημαντικά διαφοροποιημένο τοπίο στην ευρύτερη περιοχή του Ολύμπου.

Στην περίπτωση του Ολύμπου, το αντικείμενο μελέτης είναι ένα ορογενές το οποίο ξεκινά σχεδόν από την επιφάνεια της θάλασσας και ανεβαίνει ως το υψόμετρο των 2918 μέτρων. Από μετεωρολογικές μελέτες (Γ. Αστεριάδη, 1983, σελ.22–23), προκύπτει ότι η θερμοκρασία μίας μάζας αέρα μειώνεται κατά $0,5^{\circ}\text{C}$ για κατακόρυφη ανάβαση 100 μέτρων. Με βάση αυτά τα στοιχεία προκύπτει ότι η θερμοκρασία στην περιοχή των κορυφών του Ολύμπου θα αντιστοιχεί σε επίπεδα κατά 15°C χαμηλότερα από αυτά των πεδιάδων του Δίου και του Λιτοχώρου για ξηρό αέρα, ενώ με την παρουσία υγρασίας στον αέρα η διαφορά μπορεί ακόμη και να διπλασιαστεί. Ωστόσο τα θερμοκρασιακά επίπεδα των επιμέρους περιοχών του Ολύμπου επηρεάζονται σημαντικά από τον προσανατολισμό των επιμέρους κλιτύων, καθώς το πολυσχιδές ανάγλυφο του Ολύμπου δημιουργεί πλαγιές με πολυάριθμους επιμέρους προσανατολισμούς σε κάθε πτυχή του βουνού. Άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν τα θερμοκρασιακά επίπεδα των επιμέρους περιοχών είναι η γειτνίασή τους (ή όχι) με την θάλασσα καθώς και η γειτνίασή τους (ή όχι) με τις υγρές μάζες των ρεμάτων και των ποταμών που κατεβαίνουν από το βουνό.

Εικόνα 25: το πλατανόδασος του Σπαρμού όπως φαίνεται από τον δρόμο Καλλιθέας – Καρυάς. Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

Δημιουργούνται έτσι πρακτικά απεριόριστα επιμέρους οικοσυστήματα, το καθένα με το δικό του μικροκλίμα, τα οποία εκτείνονται από το μεσογειακό στις ανατολικές υπώρειες του βουνού και το ηπειρωτικό στις δυτικές υπώρειές του, μέχρι το αλπικό στις κορυφές, με όλες τις ενδιάμεσες δυνατές περιπτώσεις. Το μικροκλίμα διαφόρων περιοχών συνδυασμένο με το γεωλογικό υπόβαθρο και το έδαφος αυτών ευνοούν την ανάπτυξη ιδιαίτερων τύπων βλάστησης και χαρακτηριστικών βιότοπων (omt100.com, Λ. Ρήγος). Οι ζώνες βλάστησης που παρουσιάζονται στα επόμενα, δίνουν ένα γενικό σχεδιάγραμμα των υψομέτρων στα οποία εντοπίζονται τα διάφορα φυτά, αν και σε πολλές περιπτώσεις, ειδικά στις ανατολικές πλαγιές του ορογενούς, η διαδοχή των ζωνών βλάστησης χαρακτηρίζεται από μεγάλη αναρχία (Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού του Ολύμπου).

Οι πρώτες καταγεγραμμένες (Arne Strid, 1980, σελ.Χ–ΧΙΙ) έρευνες της χλωρίδας του ορεινού όγκου του Ολύμπου χρονολογούνται από το 1836 με τον Γάλλο βοτανολόγο Aucher Eloy. Οι έρευνές του έφτασαν μέχρι τα αλπικά υψόμετρα καθώς μεταξύ των ανακαλύψεων του αναφέρεται το σπάνιο είδος *Ranunculus brevifolius* το οποίο εντοπίζεται σε υψόμετρα μεγαλύτερα των 2300 μέτρων.

Ο Theodor Von Heldreich το 1851 αναρριχήθηκε στον Όλυμπο και συνέλεξε πολυάριθμα φυτά. Το όνομά του δόθηκε τιμητικά στην *Jankaea heldreichii* (πρόκειται για φυτικό λείψανο της προηγούμενης μεσοπαγετώδους εποχής και ενδημικό είδος του Ολύμπου, το οποίο εντοπίζεται κάτω από σκιερούς και δροσερούς βράχους μικτού δάσους ανάλογους με αυτούς της περιοχής του μοναστηριού του

Αγίου Διονυσίου, δεξ εικόνα 23) και στο *Pinus Heldreichii* (ρόμπολο), τα οποία είναι χαρακτηριστικά φυτά του Ολύμπου. Αναφέρεται στο κείμενο του Arne Strid ότι ο T. Heldreich ήρθε στην Ελλάδα επί βασιλείας Όθωνος (το 1840) και συνέβαλλε μέχρι τον θάνατό του (60 χρόνια αργότερα) σε σημαντικό βαθμό στην ελληνική βοτανική επιστήμη. Σε συνεργασία με τον σύγχρονό του Θ. Ορφανίδη έθεσαν τις βάσεις της βοτανικής επιστήμης στην Ελλάδα και στην μελέτη των φυτών του Ολύμπου.

Αναφέρονται ακόμη στις βοτανολογικές έρευνες του Ολύμπου οι ερευνητές P. Sintenis & J. Bornmüller (1889, 1891) και ο L. Adamovic το 1905 ο οποίος μεταξύ άλλων ανακάλυψε το ενδημικό φυτό *Carum adamovicii*. Μετά το 1913 ο Όλυμπος ανήκε πλέον στην ελληνική επικράτεια και έκτοτε οι έρευνες στα φυτά του Ολύμπου αυξήθηκαν. Ως η πιο οργανωμένη εργασία καταγραφής της χλωρίδας του Ολύμπου αναγνωρίζεται αυτή του Arne Strid η οποία αποτελεί και την βάση των ακόλουθων παραγράφων για τις επιμέρους ζώνες βλάστησης του ορογενούς του Ολύμπου.

Ο Arne Strid γεννήθηκε στο Kristianstad της Σουηδίας (1943) και διετέλεσε καθηγητής Βοτανολογίας στο Πανεπιστήμιο της Κοπεγχάγης (1973 –2001). Έχει βρεθεί στην Ελλάδα πολυάριθμες φορές από το 1964 και έπειτα, ενώ υπήρξε και επισκέπτης καθηγητής του Πανεπιστημίου Πατρών. Ανάμεσα στα 12 βιβλία και στις 140 εργασίες που έχει δημοσιεύσει βρίσκεται και το βιβλίο *Wild Flowers of Mount Olympus – Αγριολούλουδα του Ολύμπου* – το οποίο αποτελεί την πιο οργανωμένη καταγραφή της χλωρίδας του Ολύμπου (amna.gr).

Εικόνα 26: Το ενδημικό είδος *Jankaea heldreichii* πήρε το όνομά του από τον Γερμανό Βοτανολόγο Theodor von Heldreich ο οποίος το ανακάλυψε. Πρόκειται για ένα φυτικό λείψανο της προηγούμενης μεσοπαγετώδους εποχής, το οποίο αναπτύσσεται κάτω από σκιερούς και δροσερούς βράχους υποαλπικών υψομέτρων. Η φωτογραφία λήφθηκε από τον ιστότοπο <http://robinsyard.blogspot.gr/>

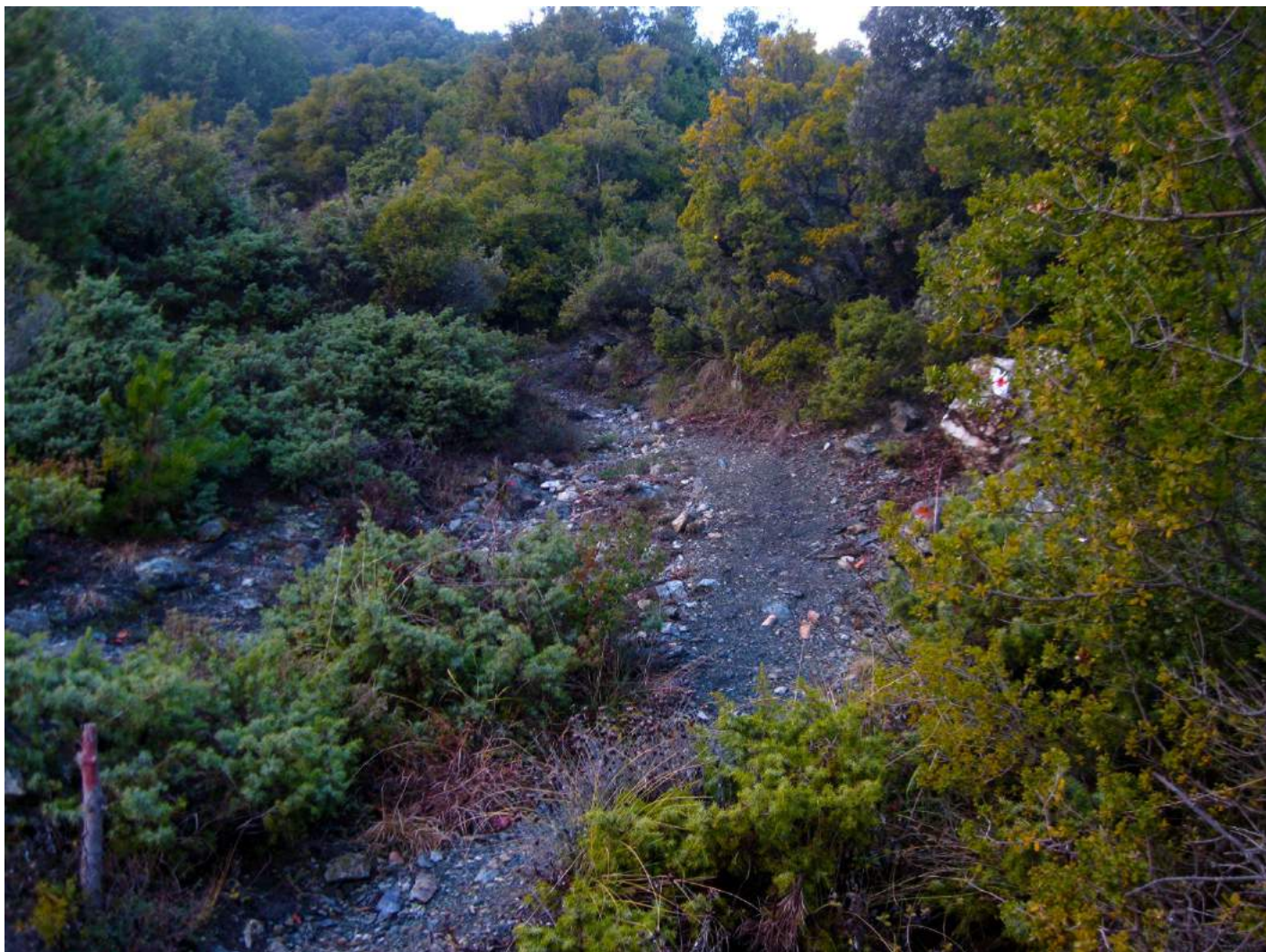
Η πρώτη ζώνη βλάστησης που εντοπίζεται στο ορογενές είναι αυτή των *αείφυλλων σκληρόφυλλων θάμνων (μακκί)*, η οποία είναι χαρακτηριστική των μεσογειακών κλιμάτων, αναμειγμένων με είδη φυλλοβόλων δένδρων (δες εικόνα 24). Η βλάστηση των φυλλοβόλων αυτών δένδρων είναι τυπική της Βουλγαρίας και της Γιουγκοσλαβίας και έχει την ονομασία *shiblyak*, ενώ μερικοί συγγραφείς την χαρακτηρίζουν «ψευδομακκί». Η μακκία βλάστηση της περιοχής χαρακτηρίζεται κυρίως από τα είδη *Quercus coccifera* (πουρνάρι), *Quercus ilex* (αριά), *Juniperus oxycedrus* (άρκευθος), *Erica arborea* (δενδρώδες ρείκι), *Arbutus unedo* (κουμαριά), *Arbutus andrachne* (γλιστροκουμαριά) και *Phillyrea latifolia* (φιλίκι).

Για τα 2 πρώτα είδη (πουρνάρι και αριά) αναφέρεται μία ιδιαιτερότητά τους που αφορά την προσαρμογή τους στις περιοχές βόσκησης. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι ενώ τα χαμηλότερα φύλλα τους είναι μυτερά και ακανθώδη με σκοπό την προστασία από την βόσκηση, τα ανώτερα έχουν στρογγυλεμένες άκρες και λιγότερα αγκάθια (Χρ. Μπελογιάννη & Γ. Βουτυρόπουλο, 2010, σελ.19 και πληροφορίες εκθεσιακού χώρου Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Δρυμού του Ολύμπου).

Στη βλάστηση φυλλοβόλων της ζώνης αυτής προσμετρώνται τα ακόλουθα: *Ostrya carpinifolia* (οστρά), *Carpinus orientalis* (γαύρος), *Cercis siliquastrum* (κουτσουπιά), *Cotinus coggyria* (χρυσόξυλο), *Pistacia terebinthus* (κοκορεβυθιά), *Acer monspessulanum* (σφενδάμι) και *Fraxinus ornus* (μέλιος). Σε αυτά τα είδη προστίθεται και η *Pyrus spinosa* (γκορτσιά – αγριαχλαδιά) η οποία έχοντας αυτή την ζώνη σαν υψόμετρο εκκίνησης, μπορεί να ανέβει μέχρι το

υψόμετρο των 1500 μ. σε μεσημβρινές πλαγιές. Στο περιβάλλον αυτής της ζώνης ευδοκούν πολλές πόες και γεώφυτα με βοτανολογικό ενδιαφέρον, για τα οποία ο ενδιαφερόμενος καλείται να μελετήσει την σχετική βιβλιογραφία (Arne Strid, 1980, σελ.XVIII–XIX). Πολλοί από τους φυλλοβόλους θάμνους ή τα μικρά δένδρα που προαναφέρθηκαν επεκτείνονται μέχρι το υψόμετρο των 1000 μ. ή και περισσότερο, σαν υπόροφος σε δάση οξυάς ή μικτά δάση οξυάς, μαύρης πεύκης και μακεδονικής ελάτης. Στην ζώνη αυτή στα ξέφωτα ανάμεσα από τους θάμνους και τα δέντρα φύονται διάφορα φρύγανα όπως οι *Cistus incanus* (λαδανιά), *Cistus salvifolius* (άσπρη λαδανιά) και *Coridothymus capitatus* (θυμάρι) μεταξύ άλλων.

Από το υψόμετρο των 500 μέτρων εκκινούν τα δάση του κωνοφόρου *Pinus nigra* (μαύρη πεύκη, δες εικόνα 25) το οποίο απαντάται σε αμιγή δάση σε ιδιαίτερα ξηρές κορυφογραμμές και πετρώδεις πλαγιές μέχρι και το υψόμετρο των 1400 μέτρων. Σύμφωνα με τον Γιώργο Σφήκα (2001, σελ.313) στις πιο υγρές πλαγιές η *Pinus nigra* αντικαθίσταται από την *Abies borisii-regis* (μακεδονική ελάτη). Ακόμη στα δάση της *Pinus nigra* απαντώνται τόσο ο *Taxus baccata* (ίταμος – κοντά σε ρέματα συνήθως) όσο και το *Buxus sempervirens* (πυξάρι) σαν υπόροφος του δάσους. Για το πυξάρι αναφέρεται ότι ανέρχεται σε υψόμετρο μέχρι τουλάχιστον τα 2100 μέτρα, ειδικά στα υποαλπικά λιβάδια των νότιων και δυτικών πλαγιών του βουνού (Arne Strid, 1980, σελ.XXIV). Ανάμεσα στα διάφορα ποώδη είδη που απαντώνται στον υπόροφο και στα ξέφωτα της *Pinus nigra* ξεχωρίζει για την συχνή παρουσία του το είδος *Stachelina uniflosculosa*.

Εικόνα 27: Τυπική εικόνα βλάστησης των χαμηλότερων υψομέτρων, από την ανάβαση στην Ζηλνιά, κοντά στο Λιτόχωρο (500 μ. υψόμετρο). Οι θάμνοι που περιβάλλουν το μονοπάτι (πυξάρια, άρκευθοι, πουρνάρια και άλλα είδη) παίρνουν και δενδρώδη μορφή σε μεγαλύτερα υψόμετρα της ζώνης αυτής. Η συντήρηση των μονοπατιών στα υψόμετρα αυτής της ζώνης απαιτεί τακτικές επεμβάσεις, καθώς τα είδη αυτά έχουν έντονη τάση να απλώνουν κλαδιά και να διεκδικούν τον χώρο του μονοπατιού σε ύψος που εμποδίζει την διέλευση ανθρώπων και ζώων φόρτου. Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

Εικόνα 28: Τυπικό δάσος μαύρης πεύκης στον Όλυμπο με πλούσιο υπόροφο στα ξέφωτα (μικρά ή μεγάλα). Φωτογράφος: Μπάμπης Γκιριτζιώτης

Εικόνα 29: Δάσος νεαρών δέντρων οξιάς κοντά στην θέση Σταυρός (σταυροδρόμι) σε υψόμετρο 900 μέτρων. Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

Στα μεικτά δάση εκτός των προαναφερθέντων κωνοφόρων ο Arne Strid εντοπίζει ακόμη τα είδη *Fagus sylvatica* (οξυά), *Quercus pubescens* (χνοώδης δρυς), *Ulmus glabra* (φτελιά), *Prunus ceracifera* (αγριοκερασιά), και *Juglans regia* (καρυδιά – ο Arne Strid υποθέτει ότι μεταφέρθηκε στην περιοχή από τους ανθρώπους που δραστηριοποιούνταν εκεί, ωστόσο εκ των υστέρων έγινε αυτοφυές φυτό της περιοχής.). Ακόμη στον υπόροφο των μεικτών δασών εντοπίζονται τα είδη *Corylus avellana* (λεπτοκαρυά – πρόκειται για το φυτό που παράγει φουντούκια, την φουντουκιά), *Ilex Aquifolium* (αρκουδοπούρναρο), *Daphne laureola* (δάφνη), *Cornus mas* (κρανιά) και *Sambucus nigra* (κουφοξυλιά) μεταξύ άλλων. Χαρακτηριστική περίπτωση μεικτού δάσους είναι τα δάση της περιοχής του μοναστηριού του Αγίου Διονυσίου. Σε αυτή την περιοχή υπήρξε ιδιαίτερα έντονη η παρουσία ανθρωπίνων δραστηριοτήτων όπως υλοτομία, δασοκομία, μελισσοκομία κλπ.

Στα ίδια περίπου υψόμετρα με τα δάση κωνοφόρων (800 – 1800 μ.) κινούνται και τα αμιγή δάση οξυάς (δες εικόνα 26) τα οποία αποτελούνται από 3 είδη που έχουν μικρές διαφορές μεταξύ τους (*Fagus sylvatica* – ευρωπαϊκή, *Fagus orientalis* –

ανατολική και *Fagus moesiaca* – ενδιάμεση). Ο Arne Strid θεωρεί πιθανό όλες οι οξυές του Ολύμπου να κατατάσσονται στην ευρωπαϊκή *F. sylvatica*, καθώς η τυπική *F. orientalis* απαντά στην Κριμαία και στον Καύκασο, ενώ η *F. moesiaca* είναι είδος που δεν έχει προσδιοριστεί με ακρίβεια. Σε αντίθεση με τα δάση κωνοφόρων η οξυά εμφανίζεται σε μερικές μόνο περιοχές του βουνού, οι οποίες έχουν επαρκή εδαφογένεση (κοιλάδες και χαράδρες) και βόρειο ή ανατολικό προσανατολισμό (και την απαραίτητη υγρασία που μαζεύεται στις κοιλότητες του βουνού). Η οξυά είναι φυλλοβόλο δένδρο το οποίο δημιουργεί ιδιαίτερο τοπίο στις περιοχές όπου φύεται. Λόγω του φυλλώματος που ρίχνει, παρατηρείται αυξημένη εδαφογένεση στις περιοχές της, η οποία πολλές φορές εξαφανίζει παλιά μονοπάτια. Επίσης το έδαφος που δημιουργεί με τα φύλλα της είναι πρόσφορο έδαφος για πολυάριθμες πόες. Από αυτές ξεχωρίζουν οι πόες που τρέφονται από τα σάπια φύλλα της οξυάς (σαπρόφυτα) όπως οι *Neottia nidus – avis* (Νεοττία η φωλεά), *Monotropa hipopitys* (Μονότροπα υποπίτης), *Corallorhiza trifida* (κοραλλιόριζα) και *Lillium chalcidonicum* (κόκκινο κρίνο, δες εικόνα 26).

Εικόνα 30: Το κόκκινο κρίνο (*Lillium chalcidonicum*) τρέφεται με σάπια φύλλα και φυτρώνει τόσο ανάμεσα σε οξυές όσο και ανάμεσα σε μαυρόπευκα και φτέρες. Φωτογράφος: Βάσσια Μαργαριτοπούλου

Από το υψόμετρο των 1600 μέτρων σταδιακά η *Pinus nigra* αντικαθίσταται από το *Pinus heldreichii* (ρόμπολο) το οποίο δημιουργεί στον Όλυμπο το υψηλότερο δασοόριο της Ευρώπης (2400μ.), ενώ σε υψόμετρα άνω των 1700 μ. τα δάση που έχουν επιζήσει είναι αμιγή δάση (ή συστάδες) *Pinus heldreichii* (δες εικόνα 28).

Το ρόμπολο στον Όλυμπο φύτεται σε ασβεστολιθικά εδάφη, τα οποία χαρακτηρίζονται από ξηρότητα. Στα χαρακτηριστικά του περιλαμβάνονται το ιδιαίτερα σκληρό ξύλο του και η ανθεκτικότητά του στην πολυκαιρία, ιδιότητες οι οποίες το καθιέρωσαν σαν είδος προς υλοτόμηση από παλαιότερες εποχές (προφορικές μαρτυρίες Β. Μαμούρη, Αθ. Μέγα και στοιχεία από τον εκθεσιακό χώρο του Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Δρυμού του Ολύμπου). Η διείδυση αυτού του δέντρου στα αλπικά υψόμετρα (πολλές φορές με νανώδη ή έρπουσα μορφή – έχουν εντοπιστεί άτομα του *Pinus heldreichii* μέχρι και το υψόμετρο των 2700 μέτρων) επεξηγείται εν μέρει από την επίδραση της γειτονικής θαλάσσιας μάζας του Αιγαίου Πελάγους στο κλίμα των ανατολικών κλιτύων του Ολύμπου. Το είδος είναι ενδημικό της βαλκανικής χερσονήσου και της νότιας Ιταλίας (The Gymnosperm Database). Η βασική του διαφορά από την *Pinus nigra* (μαύρη πεύκη) με την οποία προσομοιάζει περισσότερο

είναι το εξωτερικό σχίσμο του φλοιού στα γηραιά δένδρα, όπου στο ρόμπολο είναι χαρακτηριστικού ρομβοειδούς σχήματος ή πολυγωνικό, ενώ στην μαύρη πεύκη ο φλοιός είναι σκοτεινότερος και χωρίζεται σε μεγάλες επιμήκεις ταινίες.

Ο πόωδης υπόροφος δεν απουσιάζει ούτε από αυτό το υψόμετρο και ορισμένα χαρακτηριστικά φυτά είναι τα *Saxifraga rotundifolia*, *Euphorbia Heldreichii*, *Vaccinium myrtillus* (μύρτιλο) και *Fragaria vesca* (αγριοφράουλα). Στις ξηρές και πετρώδεις πλαγιές του *Pinus heldreichii* φύονται ακόμη πολλές πόδες από τις οποίες ξεχωρίζουν οι *Thymus boissieri* (είδος θυμαριού που φύτεται σε αλπικά κυρίως υψόμετρα με χαρακτηριστικά ροζ άνθη και χαρακτηριστικό άρωμα) και *Sideritis scardica* (το γνωστό τσάι του βουνού, το οποίο αν και κάποτε υπήρχε σε αφθονία στο βουνό, λόγω της αλόγιστης συλλογής του – ελλείπει πρόνοιας για την συνέχιση της βλάστησης της περιοχής, το φυτό ξεριζώνεται αντί να κόβονται τα άνθη – ο πληθυσμός του έχει ελαττωθεί σημαντικά και αποτελεί είδος προς εξαφάνιση). Ακόμη χαρακτηριστικό φυτό της ζώνης αυτής που ανεβαίνει μέχρι τα αλπικά υψόμετρα (2900μ. υψόμετρο) είναι το είδος *Juniperus communis* το οποίο από θάμνο με ύψος μέχρι 2 μέτρων καταλήγει σε πόα στα αλπικά υψόμετρα.

Εικόνα 31: Δάσος ρόμπολου σε υψόμετρο 2.200 μέτρων στην βορειοανατολική πλευρά του Ολύμπου. Το ασβεστολιθικό και ξερό έδαφος είναι τυπικό πρόσφορο έδαφος για τα ρόμπολα ακόμη και σε περιπτώσεις απότομης κλίσης. Η λήψη πραγματοποιήθηκε κατά μήκος της διαδρομής Πετρόστρουγκα – Οροπέδιο Μουσών, λίγο πριν την τελική ανάβαση που οδηγεί στην κορυφή Σκούρτα. Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

Ήδη από χαμηλότερα υψόμετρα σε περιοχές όπου το δάσος έχει υποβαθμιστεί εμφανίζονται ορεινά λιβάδια (σε υποαλπικά υψόμετρα). Πυρκαγιές, εκτεταμένη βόσκηση και ξύλευση είναι οι βασικότερες αιτίες υποβάθμισης του δάσους. Σε ορισμένες περιοχές όπως οι νότιες και δυτικές πλαγιές του Ολύμπου η διάβρωση της βροχής έχει οδηγήσει στην απόπλυση του εδάφους με αποτέλεσμα η επαναφορά του δάσους να είναι πολύ δύσκολή έως αδύνατη (προφορικές μαρτυρίες Βασίλη Μαμούρη).

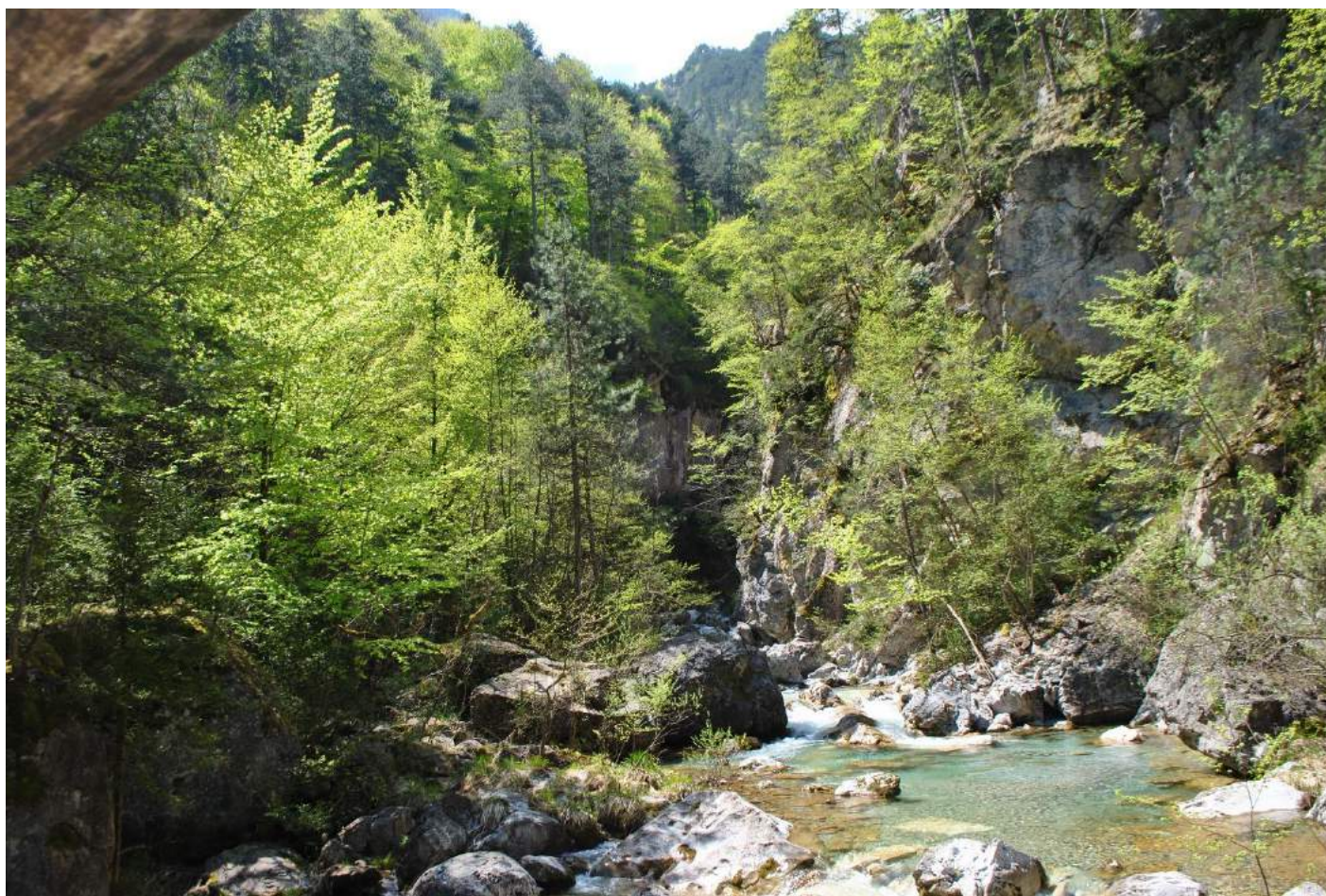
Σχετικά με την βόσκηση η Μ. Μαλακού (1985, σελ.29) αναφέρει τα ακόλουθα:

«Η βόσκηση έχει άμεσες και έμμεσες συνέπειες στην πανίδα του δάσους. Στον Όλυμπο βόσκουν κατσίκια, πρόβατα και λίγες αγελάδες. Άμεση συνέπεια είναι η εναλλαγή στην δομή της βλάστησης και στην πόρωση του εδάφους. Όταν η χορτοκάλυψη του εδάφους ελαττωθεί σε 40–50% χάνεται η ικανότητα για την προστασία του εδάφους και του υδατικού του περιεχομένου. Οι βροχές και τα χιόνια επιδρούν στο αραιό δάσος όπως στις χωρίς δάσος περιοχές. Οι σπόροι των δέντρων χάνουν την προστασία τους από το χορτάρι (μικροκλίμα) και καταστρέφονται ή μετακινούνται. Το έδαφος χάνει την απορροφητική του ικανότητα. Αποτέλεσμα αυτού είναι τα δάση ή και τα λιβάδια να γίνονται ακόμα και για βόσκηση συνεχώς λιγότερο αποδοτικά. Ανάλογες επιπτώσεις έχει και η μεταφορά ξυλείας με τρακτέρ ή το άνοιγμα των δρόμων. Το χώμα κονιορτοποιείται αυξάνοντας μόνο την επιφανειακή του απορροφητικότητα (ενώ φράσσεται ως ένα βαθμό η δίοδος των υδάτων στα χαμηλότερα στρώματα)».

Στα υγρά χορτολίβαδα εντοπίζονται είδη του γένους *Geranium* (*Geranium asphodeloides* και *Geranium macrostylum* από τις

έρευνες του Arne Strid) καθώς και ορισμένα ορχεοειδή (Χαρακτηριστική θεωρείται η *Dactylorhiza sambucina*). Στις δυτικές κυρίως και στις νότιες πλαγιές του βουνού όπου έχουν αποδασωθεί οι πλαγιές σε μεγάλο βαθμό, εντοπίζονται θαμνώνες και χορτολίβαδα. Μέχρι τα 1300 μ. ανεβαίνει το *Quercus coccifera* (πουνάρι) μαζί με τα *Berberis cretica* (λουτσία), *Paliurus spina-christi* (παλιουριά), *Pyrus spinosa* (γκορτσιά) και διάφορα είδη της *Rosa*. Σε μεγαλύτερα υψόμετρα αυτοί οι θάμνοι αντικαθίστανται από το *Buxus sempervirens*. Οι θαμνώδεις ζώνες διακόπτονται κατά τμήματα από ξηρά στεπποειδή λιβάδια στα οποία ξεχωρίζουν οι *Daphne oleoides* και ο ακανθώδης *Astragalus angustifolius*.

Όσον αφορά τις ρεματιές και τις χαράδρες, σε χαμηλά υψόμετρα εντοπίζονται δέντρα όπως ο *Platanus orientalis* (ανατολικός πλάτανος – φτάνει μέχρι τα 900μ.), η *Salix elaeagnos* (είδος ιτιάς, φτάνει μέχρι τα 1400 μ.), η *Ficus carica* (συκιά – απαντάται κυρίως σε χαράδρες) και η *Juglans regia* (καρυδιά). Πολυάριθμες είναι και οι πόδες που φύονται στις ρεματιές. Από αυτές αναφέρονται ενδεικτικά οι *Centranthus juncus* και *Calamintha nepeta* (αγριορίγανη). Σε χαράδρες της ορεινής και υπαλπικής ζώνης όπου οι βράχοι και οι ογκόλιθοι προσφέρουν σκιά ενώ η υγρασία είναι αυξημένη λόγω της τήξης του χιονιού κατά την καλοκαιρινή περίοδο συναντώνται θάμνοι όπως οι: *Rubus idaeus* (σμεουριά), *Rhamnus fallax* (είδος ράμνου), *Frangula rupestris* (φράγγουλα βραχόφιλη), *Daphne mezereum* (δάφνη μεζέρειος) κ.α. Το *Geranium macrorrhizum* καλύπτει συχνά την κοίτη των χαράδρων και έχει χαρακτηριστική μυρωδιά η οποία γίνεται αισθητή απευθείας με την είσοδο στην περιοχή του.

Εικόνα 32: Τυπική παραποτάμια βλάστηση πλάι στην κοίτη του Ενιπέα. Συνυπάρχουν ιτιές, μαυρόπευκα, οξιές. Φωτογράφος: Βάσσια Μαργαριτοπούλου

Στην αλπική ζώνη (σε υψόμετρα μεγαλύτερα των 2000 μέτρων) η βλάστηση γίνεται ποώδης με εξαίρεση ορισμένα ρόμπολα τα οποία παίρνουν (όχι πάντα) την μορφή χαμηλών θάμνων. Στις αλπικές περιοχές του Ολύμπου υπάρχουν διαφορετικές επιμέρους εδαφικές συνθήκες. Εντοπίζονται αλπικά λιβάδια, γλωώδεις βάλτοι (χαρακτηριστικές κοιλότητες του εδάφους όπου συγκεντρώνεται νερό και υπάρχει εδαφογένεση), λιθώνες (σάρες από πεσμένους βράχους) καθώς και σχισμές βράχων. Το έδαφος των αλπικών αυτών λιβαδιών έχει δημιουργηθεί με την επίδραση του νερού και του πάγου στις μέρες μας, ενώ παλιότερα, κατά τις παγετώδεις περιόδους, με την σύνθλιψη των πετρωμάτων κάτω από το βάρος των παγετώνων. Στις περιοχές αυτές εξαιτίας των αντίξοων συνθηκών που επικρατούν η συμμετοχή των μικροοργανισμών του εδάφους στην εδαφογένεση είναι ιδιαίτερα μικρή. Εξαιτίας αυτού οποιοδήποτε ίχνος εκσκαφής – όπως οι διανοίξεις δασικών δρόμων – σε αλπικά υψόμετρα θα χρειαστεί αιώνες για να επουλωθεί από την φύση (Χρ. Μπελογιάννη & Γ. Βουτυρόπουλο, 2010, σελ.28).

Τα αλπικά λιβάδια και οι γλωώδεις βάλτοι έχουν βλάστηση από αγρωστώδη όπως τα *Alopecurus gerardi* και *Poa pumila* αντίστοιχα (δες εικόνα 30). Στους αλπικούς λιθώνες εντοπίζονται διάφορα είδη χαρακτηριστικά των χαραδρών του *Pinus heldreichii* τα οποία ανεβαίνουν σε αυτά τα υψόμετρα, ενώ στις σχισμές των βράχων εντοπίζονται πολλά αγριολούλουδα τα οποία έχουν απομονωθεί για μεγάλα χρονικά διαστήματα και έχουν καταλήξει στην σημερινή τους μορφή. Έτσι ορισμένα από αυτά είναι ενδημικά του Ολύμπου, όπως π.χ. η *Festuca Olympica*. Αξίζει να αναφερθεί ότι η βλάστηση των σχισμών των βράχων σε διάφορα υψόμετρα του Ολύμπου είναι ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για τους βοτανολόγους, καθώς το απόκρημνο των διαφόρων ορθοπλαγιών δημιουργεί περιβάλλον ιδιαίτερης απομόνωσης για τα φυτά που φύονται εκεί. Έτσι η εξέλιξη αυτών των φυτών σε απομονωμένα περιβάλλοντα δίνει διαφορετικά υποείδη τα οποία σε πολλές περιπτώσεις είναι ενδημικά της περιοχής τους. Ανάμεσα στα χασμόφυτα των κορυφών εντοπίζονται τα *Campanula oreadum*, *Omphalodes luciliae*, *Viola delphinantha* και κάποια είδη του γένους *Saxifraga* (*spruneri*, *scardica*, *sempervivum*, *moschata* και *grisebachii* – σε χαμηλότερα υψόμετρα).

Εικόνα 33: Χαρακτηριστικό τοπίο λιβαδιού της αλπικής ζώνης. Η φωτογραφία λήφθηκε από το Οροπέδιο της Μπάρας (2350μ. υψόμετρο).
Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

Συνοψίζοντας η βλάστηση του Ολύμπου έχει μεγάλες διαφοροποιήσεις, οι οποίες έχουν ενδιαφέρον τόσο για τους βοτανολόγους όσο και για τον απλό περιπατητή. Είναι σημαντικό να γνωρίζει κανείς τι αναμένεται να βρει στον δρόμο του και ανάλογα να προετοιμάζεται. Έτσι για παράδειγμα θα έπρεπε να είναι κανείς προετοιμασμένος για έκθεση στον ήλιο και στον άνεμο από σχετικά χαμηλό υψόμετρο στις δυτικές και νότιες πλαγιές του Ολύμπου, ενώ αντίθετα η ψηλή βλάστηση με την σκιά της θα συνοδεύει τον ορειβάτη μέχρι και τα αλπικά υψόμετρα στις ανατολικές και βόρειες πλαγιές. Ανάλογα η αναγνώριση των εδώδιμων καρπών κατά μήκος μίας διαδρομής (και η κατανάλωση τους με αυστηρό μέτρο που πηγάζει από μία οικολογική συνείδηση) θα μπορούσε να κάνει πιο ευχάριστη την διαδρομή.

Φυσικά η βλάστηση της εκάστοτε περιοχής ήταν από τους πιο σημαντικούς παράγοντες για την διέλευση των διάφορων μονοπατιών. Είναι γνωστό ότι η *ξυλεία* του Ολύμπου είναι ένας από τους βασικούς λόγους για τους οποίους τον επισκέπτονταν οι κάτοικοι των γειτονικών οικισμών. Έτσι πολλά μονοπάτια είχαν καθαρά υλοτομικές χρήσεις (μονοπάτι Γομαρόσταλου, 16^η Ενότητα), ενώ άλλα μεταξύ των χρηστών τους φιλοξενούσαν και υλοτόμους σε μεγάλο βαθμό. Άλλοι χρήστες των μονοπατιών του Ολύμπου που είχαν άμεση συσχέτιση με την βλάστηση της περιοχής ήταν οι *κτηνοτρόφοι*, των οποίων οι διαδρομές καθορίζονταν από την τοποθεσία των *λιβαδιών* όπου θα έβρισκαν τροφή τα ζώα τους καθώς και οι *μελισσοκόμοι* οι οποίοι επέλεγαν τις περιοχές εγκατάστασης των μελισσιών τους με βάση την βλάστηση της εκάστοτε περιοχής.

Η ιδιαίτερη *βιοποικιλότητα* της περιοχής του Ολύμπου, η οποία προκύπτει και από τις προηγούμενες παραγράφους, ήταν αυτή που οδήγησε στην δημιουργία του πρώτου Εθνικού Δρυμού της Ελλάδας. Χαρακτηριστικά αναφέρεται στο φυλλάδιο του Υπουργείου Εθνικής Ανάπτυξης & Τροφίμων (Εθνικοί Δρυμοί της Ελλάδας, 1998) η ύπαρξη εντός του Δρυμού περισσότερων των 1700 φυτικών ειδών (περί το 25% των φυτικών ειδών του ελληνικού χώρου), εκ των οποίων 26 (αλπικά αγριολούλουδα και χασμόφυτα στην

πλειονότητά τους) είναι *ενδημικά φυτά* του Ολύμπου (Τσιτσώνη Θ., Φωτιάδης Γ., Τσιτίνης Γ. 2015). Η προστασία αυτού του τοπίου αποτελεί υποχρέωση του καθενός, και αυτονόητη είναι η μηδενική ανοχή αυτού του περιβάλλοντος σε ρύπανση αλλά και στην αλόγιστη εκρίζωση των ειδών του. Ο κανονισμός του Εθνικού Δρυμού απαγορεύει την αφαίρεση οποιουδήποτε φυτού από την περιοχή του δρυμού και δίνει τουλάχιστον μια σωστή αρχική κατεύθυνση προς την προστασία του ευαίσθητου αυτού περιβάλλοντος.

Πίνακας 1: Ενδημικά φυτά του Ολύμπου σύμφωνα με Τσιτσώνη Θ., Φωτιάδη Γ., Τσιτίνη Γ. (2015)

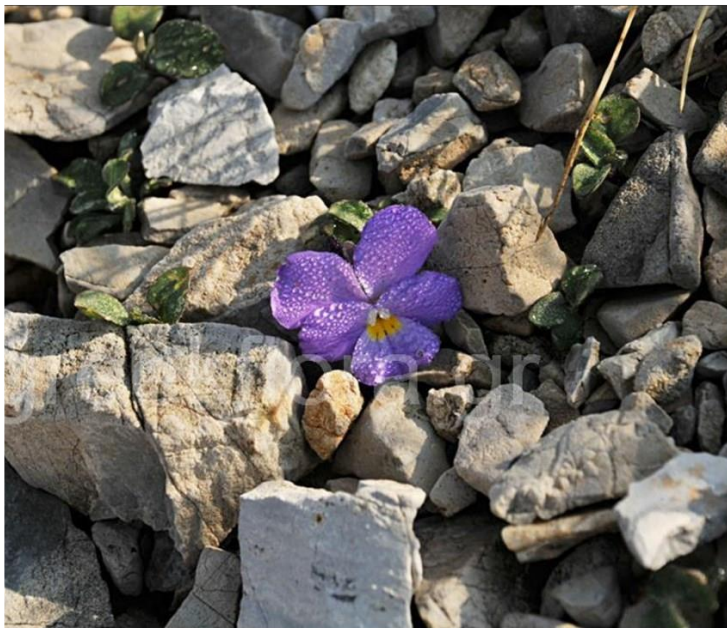
1	<i>Achillea ambrosiaca</i>
2	<i>Alyssum handelii</i>
3	<i>Asperula muscosa</i>
4	<i>Aubrieta thessala</i>
5	<i>Campanula oreadum</i>
6	<i>Centaurea incompleta</i>
7	<i>Centaurea lithochorea</i>
8	<i>Cerastium theophrasti</i>
9	<i>Brassica nivalis subsp. nivalis</i>
10	<i>Corydalis blanda subsp. olympica</i>
11	<i>Erysimum olympicum</i>
12	<i>Festuca olympica</i>
13	<i>Genista sakellariadis</i>
14	<i>Hieracium gracilifurcum</i>
15	<i>Hieracium graecum subsp. szilyanum</i>
16	<i>Jancaea heldreichii</i>
17	<i>Ligusticum olympicum</i>
18	<i>Melampyrum ciliatum</i>
19	<i>Minuartia setacea subsp. olympica</i>
20	<i>Potentilla deorum</i>
21	<i>Silene oligantha</i>
22	<i>Stachys recta subsp. olympica</i>
23	<i>Taraxacum deorum</i>
24	<i>Taraxacum thessalicum</i>
25	<i>Viola pseudograeca</i>
26	<i>Viola striis—notata</i>

Το ενδημικό είδος *Campanula oreadum*. Φύεται σε υψόμετρα 1900 — 2900 μέτρων, σε ασβεστολιθικούς βράχους, πετρώδεις πλαγιές και βραχώδη εδάφη. Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

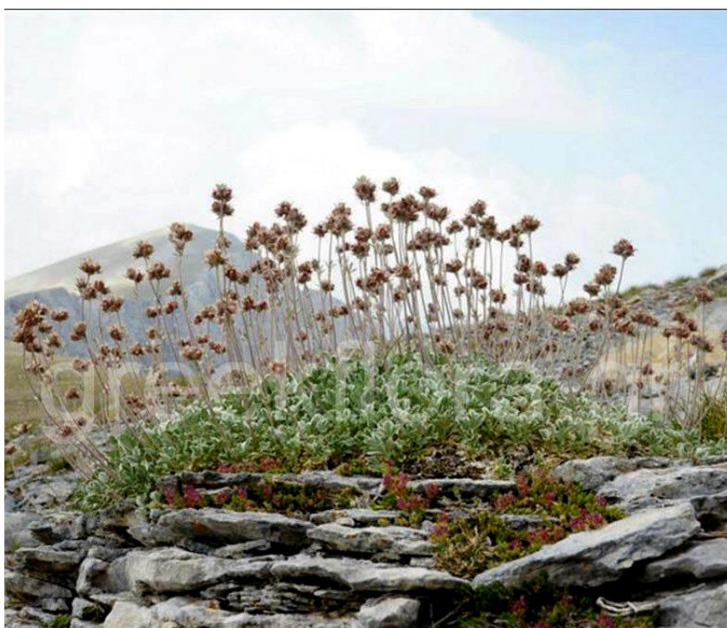
Το ενδημικό είδος *Festuca olymptica*. Φύεται σε υψόμετρα 2150 — 2917 μέτρων, σε ασβεστολιθικούς βράχους, πετρώδεις πλαγιές και βραχώδη εδάφη. Η φωτογραφία λήφθηκε από τον ιστότοπο www.greekflora.gr.

Το ενδημικό είδος *Viola striis-notata*. Φύεται σε υψόμετρα 2400 — 2900 μέτρων, σε σάρες. Η φωτογραφία λήφθηκε από τον ιστότοπο www.greekflora.gr.

Το ενδημικό είδος *Achillea ambrosiaca*. Φύεται σε υψόμετρα 2100 — 2850 μέτρων, σε πετρώδεις πλαγιές, βραχώδη εδάφη, υποαλπικά λιβάδια και κορυφές. Η φωτογραφία λήφθηκε από τον ιστότοπο www.greekflora.gr.

Το ενδημικό είδος *Potentilla deorum*. Φύεται σε υψόμετρα 2200 — 2900 μέτρων, σε ασβεστολιθικούς βράχους, πετρώδεις πλαγιές, κορυφές, σχισμές βράχων, γκρεμούς και ασβεστόλιθους. Η φωτογραφία λήφθηκε από τον ιστότοπο www.greekflora.gr

Το ενδημικό είδος *Brassica nivalis ssp. nivalis*. Φύεται σε υψόμετρα 1900 — 2800 μέτρων. Η φωτογραφία λήφθηκε από τον ιστότοπο www.floraolympus.blogspot.com

5. Στοιχεία Πανίδας

Η πανίδα της κάθε περιοχής συνδέεται άμεσα με την *χλωρίδα* αυτής. Μία σύνδεση είναι η *διατροφική*, καθώς οι περισσότεροι μικροί οργανισμοί και αρκετοί από τους μεγαλύτερους τρέφονται από την *χλωρίδα* της περιοχής. Μία άλλη σύνδεση αφορά το *μικροπεριβάλλον* που δημιουργεί η *χλωρίδα* στην εκάστοτε περιοχή. Αυτό το περιβάλλον για άλλους οργανισμούς είναι όλος τους ο κόσμος (π.χ. αμφίβια, ερπετά, έντομα) και για άλλους είναι ο χώρος στον οποίο καταλήγουν για *καταφύγιο*, *φώλιασμα* ή *τροφοληψία*. Υπάρχουν φυσικά και εκείνοι οι οργανισμοί οι οποίοι απαιτούν μεγάλες εκτάσεις για να τραφούν και να δημιουργήσουν *χωροκράτειες*, οπότε περιδιαβαίνουν διάφορα μικροπεριβάλλοντα, όπως τα μεγαλύτερα θηλαστικά και δη τα σαρκοφάγα.

Η περιοχή του Ολύμπου αποτελεί έναν *μικρό* σε έκταση ορεινό όγκο ο οποίος δημιουργεί πολυάριθμα *μικροκλίματα* και κατά συνέπεια *μικροπεριβάλλοντα*. Τα επιμέρους μικροπεριβάλλοντα δημιουργούν ένα μωσαϊκό ιδιαίτερης ποικιλίας *χλωρίδας* (*δες ενότητα 4*) και ανάλογης ποικιλίας πανίδας. Όπως αναφέρει ο Ν. Νέζης (1986, σελ.61) συστηματική έρευνα στην συνολική πανίδα του Ολύμπου δεν έχει πραγματοποιηθεί μέχρι στιγμής. Ωστόσο έχουν πραγματοποιηθεί επιμέρους έρευνες για τα έντομα (*K. Tuleschkoff – D. Papazoff, 1936* και *E. Janssens, 1953*) και τα θηλαστικά (*O. Koller, 1929, Chaworth – Musters, 1931, F. Peus, 1958* και *A. Κανέλλης – Β. Χατζησαράντος, 1955 – 1962*) του ενώ πιο πρόσφατες είναι οι επικαιροποιημένες μελέτες του Εθνικού Δρυμού που αφορούν τύπους Οικοτόπων, Χλωρίδα, Θηλαστικά, Αμφίβια/ερπετά και Ασπόνδυλα (*δες βιβλιογραφικές αναφορές*). Όπως επισημαίνει ο Ν. Νέζης και σύμφωνα με τις προαναφερθείσες επικαιροποιημένες μελέτες του Εθνικού Δρυμού, ορισμένα από τα είδη που καταγράφονται σε αυτή την έρευνα έχουν εκλείψει ή έχουν σταματήσει να φωλιάζουν στον Όλυμπο, οπότε η παρουσία τους είναι περιοδική. Στις επόμενες παραγράφους, εκτός και αν αναφέρεται άλλη πηγή οι πληροφορίες προέρχονται από την μελέτη της *M. Μαλακού (1985, μετά από 2 χρόνια παρατηρήσεων)* με τις απαραίτητες επιβεβαιώσεις από τις μελέτες και τα στοιχεία του *Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Δρυμού του Ολύμπου*.

Η *εντομοπανίδα* του Ολύμπου είναι ιδιαίτερα πλούσια αλλά δεν έχει μελετηθεί διεξοδικά. Ενδεικτικά μέσα σε διάστημα δύο ετών καταμετρήθηκαν 225 είδη («*Εποπτεία και αξιολόγηση της κατάστασης διατήρησης των ειδών ασπονδύλων κοινοτικού ενδιαφέροντος στην περιοχή ευθύνης του Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Ολύμπου*», 2015). Αναγνωρίζεται μεγάλη ποικιλία σε είδη πεταλούδων από τα οποία προστατευόμενα είναι τα ακόλουθα: *Plebeius pylaon*, *Erebius mellas*, *Lycaena thersamon*, *Lycaena ottomanus*, *Polyommatus ripartii* και *Zerynthia polyxena*. Από τα υπόλοιπα έντομα αναφέρονται στην σχετική έρευνα τα είδη *Lucanus cervus*, *Morimus funereus*, *Cerambyx cerdo*, *Trichius sexualis* και *Parnassius mnemosyne* σαν προστατευόμενα καθώς και το ενδημικό είδος *Lathrobium olympicum*. Η *εντομοπανίδα* (μαζί με άλλα ασπόνδυλα όπως τα σαλιγκάρια) είναι ορατή σε όλη την έκταση του ορογενούς ακόμη και στα αλπικά υψόμετρα – και στις περιόδους όπου υπάρχει χιονοκάλυψη – και εκτός των άλλων συντηρεί (διατροφικά) την πτηνοπανίδα και την *χλωρίδα* (μέσω της επικονίασης) των περιοχών της διαβίωσής της.

Η *ερπετοπανίδα* του Ολύμπου περιλαμβάνει τα ακόλουθα είδη: *Eurotestudo hermanni* (μεσογειακή χελώνα), *Eurotestudo marginata* (κρυσπεδωτή χελώνα), *Lacerta viridis* (πράσινη σαύρα), *Lacerta trilineata* (τρανόσαυρα), *Podarcis muralis* (τοιχογουστέρα), *Zamenis situla* (σπιτόφιδο), *Elaphe quatorlineata* (λαφιάτης), *Zamenis longissimus* (λαφίτης του Ασκληπιού), *Coronella austriaca* (ασινόφιδο), *Telescopus*

falax (αγιόφιδο), *Vipera ammodytes* (κοινή οχιά), *Anguis fragilis* (κονάκι) και *Natrix natrix* (νερόφιδο).

Από τα προαναφερθέντα η *κοινή οχιά* εντοπίστηκε στο σύνολο σχεδόν των μικροπεριβαλλόντων του Ολύμπου, έως τα 2800 μέτρα υψόμετρο (τα υψόμετρα στα οποία συνήθως εντοπίζεται είναι κατά κανόνα μικρότερα), ενώ τα είδη των γενών *Elaphe* και *Zamenis* εμφανίζονται σε όλες σχεδόν τις ζώνες βλάστησης, μέχρι και τα 2200 μέτρα υψόμετρο. Αναφέρεται επίσης από πηγές του *Φορέα Διαχείρισης* ότι τα είδη *Coronella austriaca* και *Zamenis longissimus* είναι τα δύο πιο «*δασικά*» είδη φιδιών (δηλαδή αυτά που απαντώνται κυρίως σε δασωμένες περιοχές).

Τα 2 είδη *χελώνας* δραστηριοποιούνται σε υψόμετρα μέχρι 1200 μέτρα. Από τις σαύρες που προαναφέρθηκαν η *Podarcis muralis* (η οποία εμφανίζεται και σε ορθοπλαγιές) φτάνει μέχρι και τα δάση ρόμπολου (2200 μέτρα υψόμετρο), ενώ οι υπόλοιπες εμφανίζονται μέχρι και την ζώνη των υποαλπικών λιβαδιών.

Τέλος σε περιβάλλοντα με υγρασία όπως τα ρέματα και τα δάση οξιάς εντοπίζονται τα ακόλουθα αμφίβια: *Salamandra salamandra* (σαλαμάνδρα), *Rana graeca* (ελληνικός βάτραχος), *Bufo viridis* (πράσινος φρύνος), *Lissotriton vulgare* (κοινός τρίτωνας) καθώς και – από ερπετά – το νερόφιδο (*Natrix natrix*). Από τα προαναφερθέντα αμφίβια ο *Bufo viridis* εντοπίζεται και σε αλπικά υψόμετρα.

Η *ορνιθοπανίδα* του Ολύμπου περιλαμβάνει σύμφωνα με επικαιροποιημένη έρευνα του Εθνικού Δρυμού 150 περίπου είδη συμπεριλαμβανομένων και αυτών που έχουν εντοπιστεί στο παρελθόν ή έχουν εντοπιστεί να περνούν από την περιοχή. Από αυτά ορισμένα δεν φωλιάζουν πλέον στον Όλυμπο οπότε είτε εμφανίζονται περιστασιακά στην περιοχή είτε δεν απαντώνται πλέον (π.χ. *Gyps fulvus* – όρνιο, *Gypaetus barbatus* – γυπαετός, *Hieraetus fasciatus* – σπιζαετός).

Εκκινώντας από τα χαμηλότερα υψόμετρα (300 –600 μ. υψόμετρο) η μακκία βλάστηση δίνει χώρο εγκατάστασης σε αρπακτικά μεταξύ των οποίων τα *Accipiter nisus* (ξεφτέρι), *Accipiter brevipes* (σαΐνι), *Hieraetus pennatus* (σταυραετός), *Circaetus gallicus* (φιδαιετός), *Falco tinnunculus* (βραχοκιρκίνεζο) και *Falco vespertinus* (μαυροκιρκίνεζο). Από αυτά τα είδη το *βραχοκιρκίνεζο* και το *μαυροκιρκίνεζο* απαντώνται σε όλες τις υψομετρικές ζώνες του βουνού συμπεριλαμβανόμενης και της αλπικής. Ακόμη στο σύνολο των υψομετρικών ζωνών του βουνού απαντώνται τα είδη *Corvus corone cornix* (κουρούνα) και *Corvus corax* (κοινός κόρακας). Στην πρώτη αυτή ζώνη εντοπίζονται ορισμένα μικρότερα πτηνά τα οποία τρέφονται κυρίως με έντομα, όπως π.χ. τα *Streptopelia turtur* (τρυγόνι), *Columba livia* (αγριοπερίστερο), *Troglodytes troglodytes* (τρυποφράκτης), *Luscinia megarhynchos* (αηδόνη), *Turdus merula* (κότσυφας), *Garrulus glandarius* (κίσσα) και *Parus major* (καλόγερος) από τα οποία τα περισσότερα φτάνουν και μέχρι το υψόμετρο των 1600 μέτρων.

Στα δάση δρυός στα ίδια περίπου υψόμετρα εντοπίζονται εκτός των άλλων ορισμένα είδη δρυοκολαπτών όπως τα *Picus viridis* (πράσινος δρυοκολάπτης), *Picoides leucotos* (λευκονώτης), *Dendrocopos major* (πευκοδρυοκολάπτης), *Dryocopus martius* (μαύρος δρυοκολάπτης – είδος σπάνιο στην Ευρώπη) και *Coccothraustes coccothraustes* (κοκκοθραύστης).

Ακόμη σε σχετικά χαμηλά υψόμετρα εντοπίζονται και ορισμένα νυκτόβια αρπακτικά όπως τα *Otus scops* (γκιώνης), *Strix aluco* (χουχουριστής), *Athene noctua* (κουκουβάγια), *Bubo bubo* (μπούφος) και *Aegolius funereus* (χαροπούλι – σπάνιο είδος).

Σε υψόμετρα μεγαλύτερα των 800 μέτρων και μέχρι τα υποαλπικά (800 – 2000 μ. υψόμετρο) το τοπίο χαρακτηρίζεται από σπασμένους κορμούς και κλαδιά, εναλλαγές πυκνών και αραιών περιοχών (δάση κωνοφόρων *Pinus heldreichii*, *Pinus nigra*, *Abies borisii-regis* και οξιάς), ρεματιές, μικρά συγκροτήματα βράχων, παλιά μονοπάτια μέσα σε πυκνή βλάστηση, ξέφωτα, εναλλαγές στην κλίση και λιβάδια. Τα στοιχεία αυτά συνεισφέρουν στην ποικιλομορφία των χαρακτηριστικών του βιοτόπου και είναι παράγοντες ευνοϊκοί για την αύξηση της ποικιλίας των ειδών της ορνιθοπανίδας και όχι μόνο (Μ. Μαλακού, 1985, σελ.12). Οι νεκροί και οι πεσμένοι κορμοί προσφέρουν τον απαραίτητο χώρο φωλιάσματος στα προαναφερθέντα είδη δρυκολαπτών τα οποία με την σειρά τους ανοίγουν τρύπες στους κορμούς δημιουργώντας φωλιές για άλλα μικρότερα είδη.

Χαρακτηριστικά αρπακτικά αυτών των υψομέτρων είναι τα *Buteo buteo* (γερακίνα), *Falco Subbuteo* (δεντρογέρακο), *Falco peregrinus* (πετρίτης), *Accipiter gentilis* (διπλοσάινο) και *Aquila chrysaetos* (χρυσασαυτός).

Από μικρότερα πτηνά εκτός των προαναφερθέντων ειδών δρυκολαπτών αναφέρονται σαν χαρακτηριστικότερα τα *Phylloscopus collybita* και *bonelli* (δενδροφυλλοσκοπός και βουνοφυλλοσκοπός), *Regulus regulus* και *ignicapillus* (χρυσοβασιλίσκος και πυροβασιλίσκος), *Lanius collurio* (αετομάχος), *Cuculus canorus* (κούκος), *Alectoris graeca* (πετροπέδικα – εύκολα αναγνωρίσιμη από τον ήχο του φτερουγίσματός της), *Sitta europaea* (δενδροτοσοπανάκος), ο γνωστός *Erithacus rubecula* (κοκκινολαίμη), πολλά είδη της οικογένειας *Paridae* (*Parus major* – καλόγηρος, *Parus palustris* – καστανοπαπαδίτσα, *Parus montanus* – βουνοπαπαδίτσα, *Periparus ater* – ελατοπαπαδίτσα, *Lophophanes cristatus* – σκουφοπαπαδίτσα, *Poecile lugubris* – κλειδώνας και *Cyanistes caeruleus* – γαλαζοπαπαδίτσα) και ορισμένα είδη του γένους *Emberiza* (*citrinella* – χρυσοτσίχλο, *cia* – βουνοτσίχλο, *hortulana* – βλάχος, *cirlus* – σιρλοτσίχλο, *caesia* – φρυγανοτσίχλο).

Εικόνα 34: Ένας καλόγηρος (*Parus major*). Η φωτογραφία λήφθηκε από τον Σάββα Βασιλειάδη του Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Δρυμού και βρίσκεται στον ιστότοπο <http://olympusnp.blogspot.gr/>.

Στα αλπικά υψόμετρα εντοπίζονται εκτός των προαναφερθέντων (*Falco tinnunculus* και *Falco vespertinus*) τα αρπακτικά είδη *Aquila chrysaetos* (το χαρακτηριστικότερο αρπακτικό των αλπικών υψομέτρων σύμφωνα με Μπελογιάννη – Βουτυρόπουλο, 2010, σελ.29), *Falco peregrinus* και *Accipiter gentilis*. Ακόμη στα πτηνά που κατοικούν στα αλπικά υψόμετρα συγκαταλέγονται τα *Eremophilla alpestris* (χιονάδα), *Pyrrhocorax graculus* (κιτρινοκαλιακούδα), *Prunella collaris* (χιονοψάλτης) και *Tichodroma muraria* (σβαρνίστρα – τοιχοδρόμος). Από αυτά

η σβαρνίστρα εντοπίζεται και σε ορθοπλαγιές χαμηλότερων υψομέτρων, ενώ στην διάρκεια του χειμώνα καταφεύγει σε χαμηλότερα υψόμετρα (ο.π., σελ.20).

Σε ορθοπλαγιές εκτός από την *Tichodroma muraria* (σβαρνίστρα) εντοπίζεται και ο *Monticola solitarius* (γαλαζοκότσυφας), ενώ στην ασφάλεια των ορθοπλαγιών καταφεύγουν και φωλιάζουν ορισμένα αρπακτικά είδη, όπως τα *Falco peregrinus* και *Falco tinnunculus*.

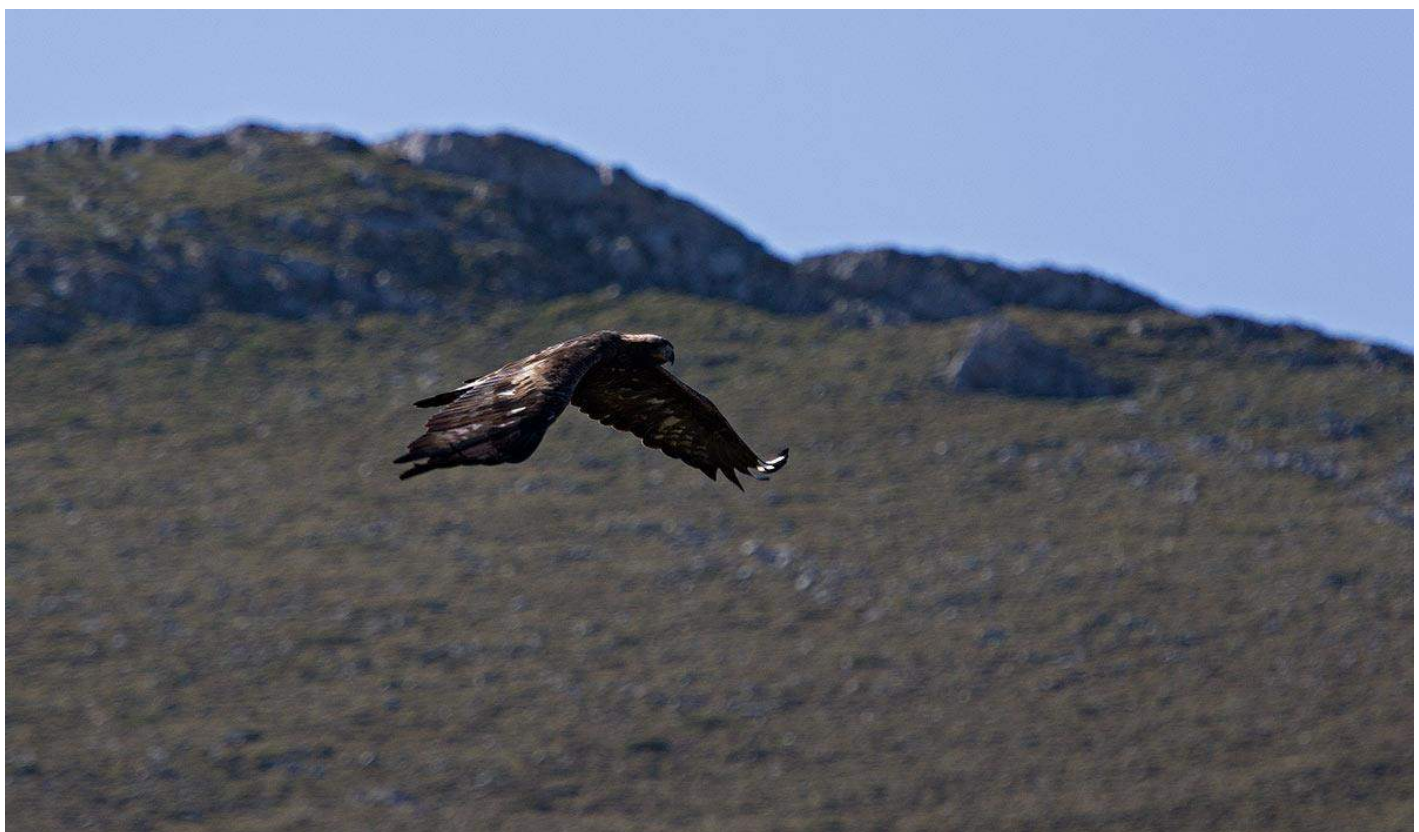
Εικόνα 35: Τοιχοδρόμος (σβαρνίστρα) σε χαμηλά υψόμετρα στον Όλυμπο. Η φωτογραφία λήφθηκε από τον Σάββα Βασιλειάδη του Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Δρυμού και βρίσκεται στον ιστότοπο <http://olympusnr.blogspot.gr/>.

Εικόνα 36: Νεαρός Πετρίτης (*Falco peregrinus*) στον Όλυμπο. Η φωτογραφία λήφθηκε από τον Σάββα Βασιλειάδη του Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Δρυμού και βρίσκεται στον ιστότοπο <http://olympusnr.blogspot.gr/>.

Εικόνα 37: Χιονάδα (*Eremophilla alpestris*) σε αλπικά υψόμετρα στον Όλυμπο. Φωτογράφος: Μπάμπης Γκιριτζιώτης

Εικόνα 38: Χρυσαιτός στα αλπικά υψόμετρα του Ολύμπου. Η φωτογραφία λήφθηκε από τον Σάββα Βασιλειάδη του Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Δρυμού και βρίσκεται στον ιστότοπο <http://olympusnp.blogspot.gr/>.

Η πανίδα θηλαστικών του Ολύμπου σύμφωνα με την επικαιροποιημένη έρευνα του Εθνικού Δρυμού περιλαμβάνει περίπου 40 είδη. Στα μικρότερα είδη περιλαμβάνονται το είδος *Erinaceus europaeus* (ευρωπαϊκός σκαντζόχοιρος), τρία είδη της οικογένειας *Soricidae* (*Neomys anomalus* – βαλτομυγαλίδα που ζει σε ρυάκια και λίμνες, *Sorex minutus* – νανομυγαλή, *Crocidura suaveolens* – κηπομυγαλή), δύο είδη της οικογένειας *Talpidae* (*Talpa caeca* – τυφλοσπάλακας που ζει στα χαμηλότερα υψόμετρα και *Talpa europaea* – τυφλοπόντικας που ζει σε αλπικά υψόμετρα) και ορισμένα είδη της οικογένειας *Muridae* μεταξύ των οποίων ο *Mus musculus domesticus* (οικιακός ποντικός), ο *Pitymys subterraneus* (σκαπτοποντικός) και ο *Microtus nivalis* (χιονοποντικός) ο οποίος ζει στα αλπικά υψόμετρα. Ακόμη αναφέρεται ο κοινός σκίουρος (*Sciurus vulgaris*) και δύο είδη μυωξού (*Dryomys nitedulla* *Wingei* – σπάνιο υποείδος δενδρομυωξού που ζει σε οξυές και *Muscardinus avellanarius* – είδος βουνομυωξού που ζει σε δέντρα λεπτοκαρυάς). Σε αυτά προστίθενται τέσσερα είδη νυχτερίδας (*Rhinolophus ferrumequinum* – τρανορινόλοφος, *Myotis emarginatus* – πυρρομυωτίδα, *Pipistrellus pipistrellus* – νανονυχτερίδα και *Pipistrellus savii* – βουνονυχτερίδα) και ο *Lepus europaeus* (ευρωπαϊκός λαγός). Τέλος στα μικρότερα θηλαστικά συμπεριλαμβάνονται δύο είδη της οικογένειας *Mustelidae*: *Meles meles* (ευρασιατικός ασβός), *Mustela nivalis* (νυφίτσα) *Martes foina* (πετροκούναβο).

Στα μεγαλύτερα θηλαστικά του Ολύμπου περιλαμβάνονται τα χορτοφάγα είδη *Capreolus capreolus* (ζαρκάδι – το οποίο ζει σε δάση) και *Rupicapra rupicapra* (αγριόγιδο – είδος συγγενές με την αντιλόπη, το οποίο ζει σε αλπικά υψόμετρα το καλοκαίρι και τον χειμώνα κατεβαίνει σε χαμηλότερα υψόμετρα). Αυτά τα είδη μαζί με τα παμφάγα και σαρκοφάγα που θα αναφερθούν παρακάτω βρίσκονται συχνά κοντά στα μεγάλα ρέματα του Ολύμπου (ρέμα Παπά, Ορλιά, Ενιέα, Σκανδαλιάρα κλπ.), καθώς η γεωλογία του βουνού δεν δημιουργεί επαρκείς πηγές σε μεγαλύτερα υψόμετρα. Τα μεγάλα θηλαστικά στο σύνολο τους προσδιορίζουν την περιοχή τους με βάση την μορφή του βουνού και οι πολλές χαράδρες και κορυφογραμμές του βουνού δίνουν αρκετές φυσικά οριοθετημένες περιοχές για τα επιμέρους είδη.

Για τα δύο είδη φυτοφάγων αναφέρεται ο χωρικός περιορισμός των κοπαδιών τους από τα κοπάδια αιγοπροβάτων σε μεγαλύτερα υψόμετρα στην καλοκαιρινή περίοδο. Η παρουσία των θηλαστικών αυτών στις χιονισμένες περιοχές του βουνού αναφέρεται ότι βοηθά την πτηνοπανίδα των περιοχών καθώς διάφορα πτηνά των μεγαλύτερων υψομέτρων αναζητούν τροφή στις οπές στο χιόνι που τα θηλαστικά ανοίγουν για την αναζήτηση της δικής τους.

Κατά την διάρκεια της καλοκαιρινής περιόδου εντοπίζεται στα αλπικά υψόμετρα κοπάδι άγριων αλόγων καθώς και οικόσιτες αγελάδες.

Εικόνα 39: Νεαρό αγριόγιδο στην περιοχή των Ζωναριών. Φωτογραφία του Χρ. Δημάδη από τον ιστότοπο <http://grevenamedia.gr/>.

Στα *παμφάγα μεγάλα θηλαστικά* του Ολύμπου περιλαμβάνονται τα είδη *Sus scrofa* (αγριογούρουνο), *Vulpes vulpes* (αλεπού) και μετά από 500 περίπου χρόνια προστίθεται και η *Ursus arctos* (καφέ αρκούδα). Πρόκειται για είδος το οποίο έχει να αναφερθεί στην περιοχή του Ολύμπου από την εποχή του Αγίου Διονυσίου. Η αρκούδα είχε σχεδόν εξαφανιστεί από την περιοχή αλλά παρατηρήσεις τα τελευταία χρόνια υποδηλώνουν ότι το είδος προσπαθεί να κάνει φυσική επανεποίηση στους τόπους ιστορικής παρουσίας του.

Στα *σαρκοφάγα* εντοπίζεται το είδος *Felis silvestris* (αγριόγατα) και ενίοτε ο *Canis lupus* (λύκος) ο οποίος ωστόσο δύσκολα περιορίζεται στο μικρό σε μέγεθος ορογενές του Ολύμπου και εντοπίζεται περιστασιακά στις βόρειες (και στις νότιες) υπώρειες του βουνού καθώς και στις περιοχές που περιβάλλουν τον Όλυμπο (στα βόρεια Τίταρος, Πιέρια όρη, στα νότια Κάτω Όλυμπος και στα δυτικά οροπέδιο της Περραιβίας και Αντιχάσια όρη).

Συνολικά η πανίδα του Ολύμπου χαρακτηρίζεται από την *αδυναμία ανατροφοδότησης και διασταύρωσης* των πληθυσμών της καθώς το ορογενές του Ολύμπου είναι αποκομμένο από τις μεγάλες οροσειρές της ευρύτερης περιοχής (Πίνδο και Ροδόπη). Έτσι οι πληθυσμοί των διαφόρων ειδών της πανίδας συντηρούνται αποκλειστικά από τα άτομα που υπάρχουν στην περιοχή χωρίς την δυνατότητα

εξωτερικής επέμβασης. Η απαγόρευση του κυνηγιού στον πυρήνα του Δρυμού προφανώς ήταν απαραίτητη για τους μέχρι πρότινος μικρούς πληθυσμούς των ζαρκαδιών και των αγριοκάτσικων.

Ακόμη η πανίδα της περιοχής χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη *κινητικότητα* και *κρυπτικότητα* με εξαίρεση ελάχιστα είδη τα οποία έχουν συνηθίσει ως ένα βαθμό την ανθρώπινη παρουσία (όπως π.χ. το αγριόγιδο, ο σκίουρος και ο χιονοψάλτης). Έτσι ο ενδιαφερόμενος για την μελέτη της πανίδας θα πρέπει να γνωρίζει ότι απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή και αφιέρωση χρόνου για την αναγνώριση της πανίδας η οποία συνηθέστερα απουσιάζει από τα κεντρικά μονοπάτια και κινείται μακριά από την ακτίνα δράσης των ανθρώπων που κινούνται σε αυτά.

Ακόμη μία σωστή προσέγγιση στις διαδρομές του βουνού θα περιλάμβανε και την *μέριμνα* για την *ελάχιστη όχληση* στα είδη της πανίδας των περιοχών που διασχίζει το εκάστοτε μονοπάτι. Αυτή είναι άλλωστε και η κατεύθυνση που δίνουν οι κανονισμοί του Εθνικού Δρυμού. Τέλος πρέπει να αναφερθεί ότι οι γενικοί κανόνες για τα ενδιαιτήματα των διαφόρων ειδών της πανίδας του Ολύμπου, οι οποίοι αναφέρθηκαν στα προηγούμενα, είναι ενδεικτικοί και συχνά αναιρούνται από διάφορα είδη τα οποία κινούνται εκτός των συνηθισμένων ενδιαιτημάτων τους.

Εικόνα 40: Αγριόγατο του Ολύμπου. Η φωτογραφία λήφθηκε από τον Σάββα Βασιλειάδη του Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Δρυμού και βρίσκεται στον ιστότοπο <http://olympusnp.blogspot.gr/>.

6. Ιστορικά Στοιχεία

*‘Ότι Όλυπος παρά τω ποιητή όρος Μακεδονίας
ή καθ’ Ηρόδοτον Θετταλίας υψηλότατον’
Ευστάθιος, Σχόλια στην Ομήρου Ιλιάδα, 1.44.25*

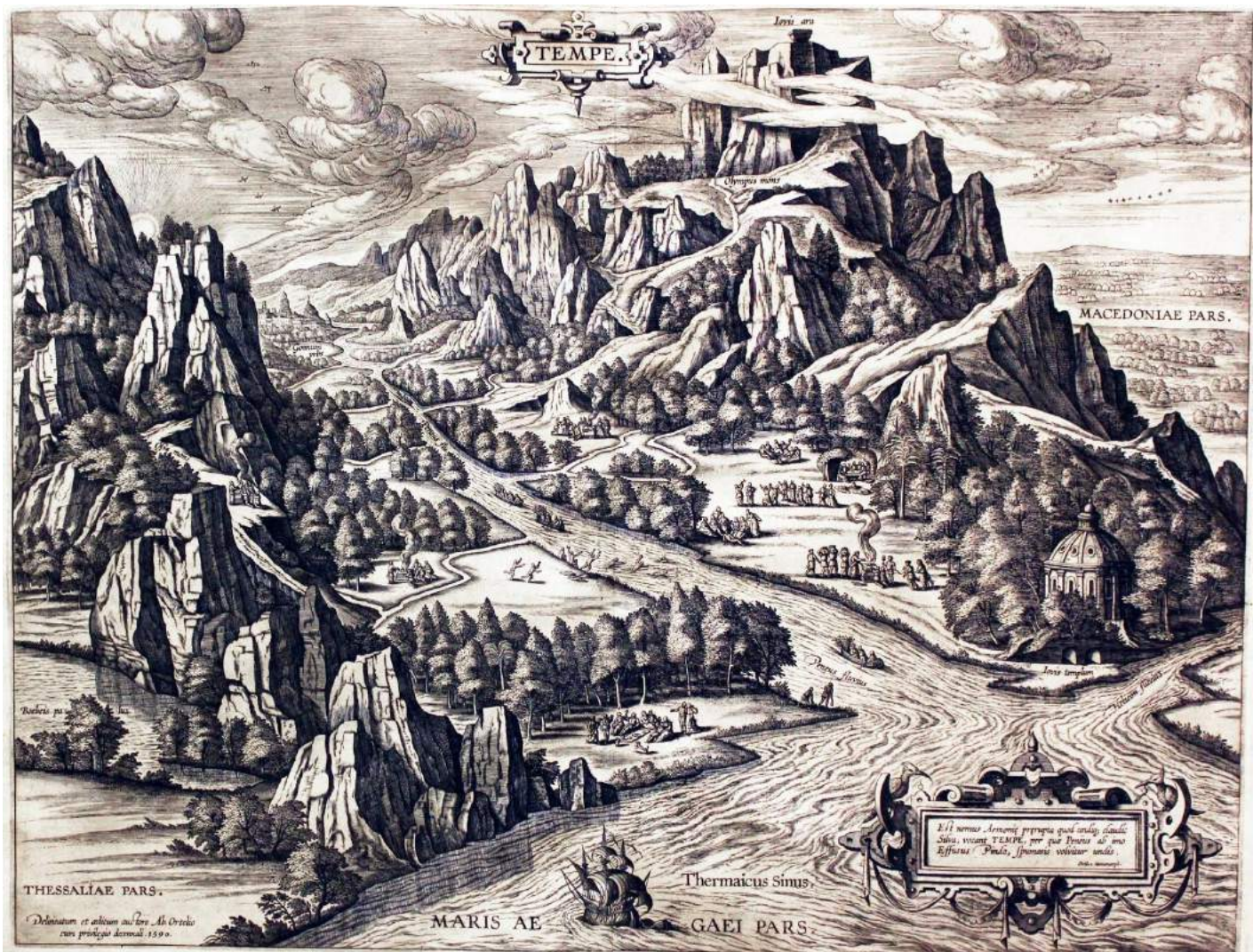
Η περιγραφή διαδρομών στο ορογενές του Ολύμπου δεν θα ήταν επαρκής αν δεν συμπεριλαμβάνονταν στοιχεία σχετικά με την *ανθρώπινη επέμβαση* στην περιοχή. Έτσι αυτό το κεφάλαιο αφιερώνεται στην παράθεση στοιχείων για την παρουσία του ανθρώπου στην ευρύτερη περιοχή του Ολύμπου, η οποία οδήγησε σταδιακά στην διάνοιξη διαδρομών στο βουνό.

Από τις πρώτες ανθρώπινες διαδρομές στο βουνό, όσες μπόρεσαν να ανταπεξέλθουν ικανοποιητικά στις ανάγκες των μεμονωμένων ατόμων αρχικά, και των οικισμών, που σταδιακά δημιουργήθηκαν, στην ευρύτερη περιοχή, είναι αυτές που εντοπίζει κανείς και σήμερα. Σε αντίθετη περίπτωση, όσες από αυτές τις διαδρομές εγκαταλείφθηκαν λόγω μη χρησιμότητας, σκεπάστηκαν από την βλάστηση του βουνού.

Στην κομβική εποχή που διανύουμε, όπου είναι ακόμα σχετικά φρέσκα η εισαγωγή των μηχανοκίνητων μέσων στις μεταφορές, είναι πολλά τα μονοπάτια τα οποία αν και έχουν

εγκαταλειφθεί πρόσφατα, διατηρούνται ακόμη στην μνήμη των κατοίκων των περιβαλλόντων τα όρη οικισμών.

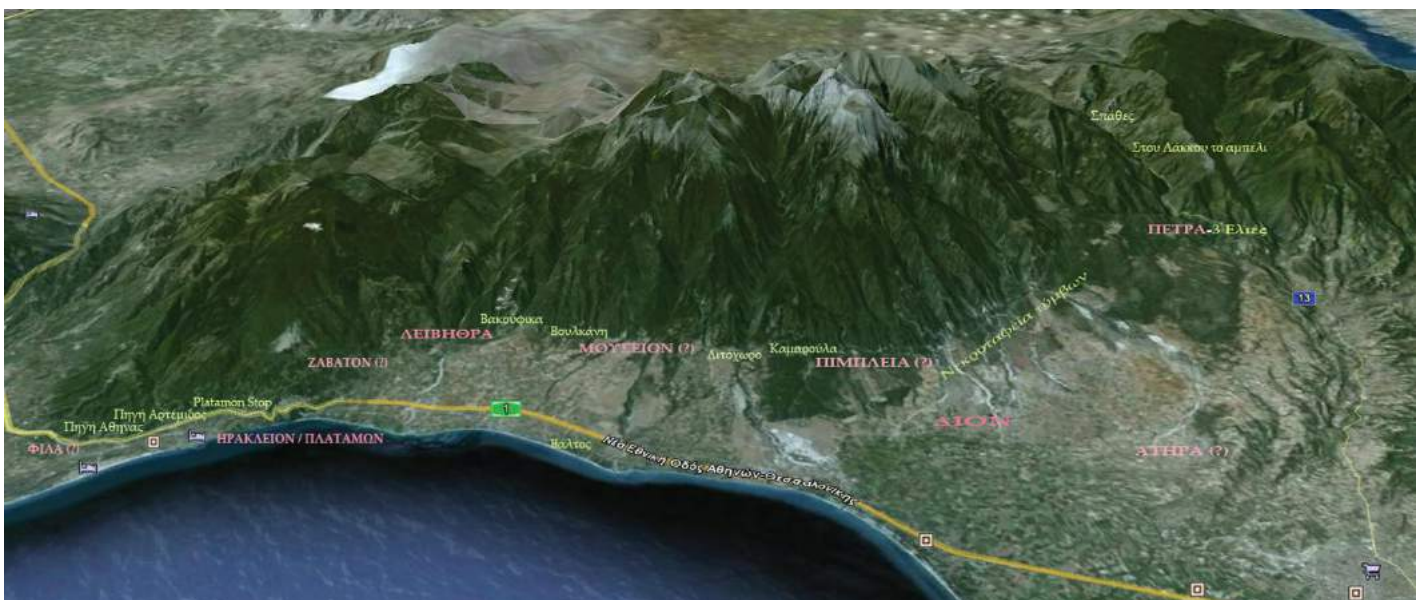
Ειδικά στην περιοχή του Ολύμπου είναι περίπου 50 χρόνια το διάστημα από την πρώτη εισαγωγή μηχανοκίνητου οχήματος στο βουνό. Συγκεκριμένα από προφορική μαρτυρία του Α. Μέγα (παλιού κτηνοτρόφου) το πρώτο αυτοκίνητο στο Λιτόχωρο εμφανίστηκε τις χρονιές 1960–61. Οι αφηγήσεις οι σχετικές με τα μονοπάτια μεταδίδονται μεν από γενιά σε γενιά, χάνουν ωστόσο τις πολύτιμες *τοπολογικές αναφορές* τους καθώς πλέον περνούν σε γενιές που δεν έχουν την πρακτική γνώση των μονοπατιών και παραμένουν σαν αφηγήσεις γεγονότων περισσότερο, παρά διαδρομών. Έτσι προκύπτει μια μεγάλη αναγκαιότητα να καταγραφούν άμεσα τα στοιχεία τα σχετικά με όσες από αυτές τις διαδρομές μπορούν να έχουν κάποιο ενδιαφέρον. Μέσα από την περιγραφή λοιπόν της ιστορίας της ευρύτερης περιοχής του Ολύμπου, θα παρουσιαστεί το περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύχθηκαν και εξελίχθηκαν τα διάφορα μονοπάτια του βουνού αυτού.

Εικόνα 41: Τα Τέμπε και ο Όλυπος όπως φαίνονται από το Αιγαίο Πέλαγος. Απεικόνιση του Abraham Ortelius από το έργο του Parergon Theatri (1601). Η φωτογραφία λήφθηκε από τον ιστότοπο <https://www.antiquemaps.com/>

Εικόνα 42: Η θέα προς τα νότια από χαρακτηριστικό πλάτωμα κοντά στο ψηλότερο σημείο του δρόμου Λεπτοκαρνά – Καρνά. Φαίνεται στα δεξιά ο ένας από τους ορεινούς όγκους που δημιουργούν τα περάσματα των υδάτων στα Λείβηθρα. Οι απολήξεις των υπόλοιπων ορεινών όγκων, που συνθέτουν τον Κάτω Όλυμπο, στην Πιερική γη απλώνονται προς νότο μέχρι τον λόφο του Πλαταμόνα, δίπλα στην θάλασσα, που αποτελεί και το χαμηλότερο πέρασμα από την προσχωσιγενή πεδιάδα του Πηνειού προς την Πιερία. Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

Εικόνα 43: Οι διάφορες θέσεις οικισμών στην Πιερική γη όπως απεικονίζονται επί του αναγλύφου της περιοχής με την βοήθεια του λογισμικού google earth. Η εικόνα λήφθηκε από το έργο της Ε. Πουλάκη—Παντερμαλή Ο Μακεδονικός Όλυμπος.

Προϊστορία και Πρωτοϊστορία

Τα πρώτα ίχνη ανθρώπινης παρουσίας – οστά και παλαιολιθικά εργαλεία – στην Θεσσαλική λεκάνη αντιστοιχίζονται στην τελευταία παγετώδη περίοδο (100.000 χρόνια πριν περίπου, Θεοχάρης Δ., 1971, σελ.17). Κατά την νεολιθική περίοδο: «Την 7η προχριστιανική χιλιετία, μία ειρηνική επανάσταση έφτασε στην Ελλάδα σιωπηλά και μεταμόρφωσε γοργά το φυσικό τοπίο. Ήταν η νεολιθική επανάσταση. [...] Χάρη σε αυτήν ήρθε στον ελληνικό χώρο η τεχνολογία που ήταν απαραίτητη για τη γεωργική καλλιέργεια και την κτηνοτροφία. Χάρη στη νέα γνώση, οι κωνηγοί και τροφουσλλέκτες του ανήμερου τοπίου μεταμορφώθηκαν γοργά σε καλλιεργητές της μάνας γης, αγρότες» (Ε. Πουλάκη–Παντερμαλή, 2013, σελ.28).

Οι άνθρωποι του ελληνικού χώρου έχουν αρχίσει να οργανώνονται σε οικισμούς, και στις ανατολικές υπώρειες του Ολύμπου εντοπίζονται δύο οικισμοί, στην Πηγή της Αθηνάς (κοντά στον Πλαταμόνα) και σε μία τούμπα (τεχνητό λόφο) στους πρόποδες του Άνω Ολύμπου στην περιοχή της Κουντουριάσας (ο.π. σελ.28).

Κατά την εποχή του Χαλκού (3^η χιλιετία – 1100 π.Χ.) συντελείται μεγάλη πολιτιστική πρόοδος η οποία επισφραγίζεται από την ανακάλυψη της γραφής τόσο από τον Μινωικό (Γραμμική Α', αρχές 2ης π.Χ. χιλιετίας) όσο και από τον Μυκηναϊκό πολιτισμό (Γραμμική Β', περίπου 1500 π.Χ.). Για την γραφή των Μινωικών αναφέρει ο Wilcken (1924, σελ.54) ότι η αρχική εικονιστική γραφή θα μπορούσε να αποτελεί προσαρμογή της αιγυπτιακής γραφής στα δεδομένα του Μινωικού λαού, ενώ η Γραμμική Α' που ακολούθησε αποτέλεσε την βάση για την μυκηναϊκή Γραμμική Β' (ο.π., 1924, σελ.63–64). Το τέλος της εποχής του Χαλκού (1100 π.Χ.) αποτελεί και την αρχή της εποχής του Σιδήρου.

Σε αυτή την περίοδο η μεγαλύτερη *αχαιϊκή πόλη* (το σύνολο των προγόνων των αιολικών και ιωνικών φύλων αποκαλούνται σύμφωνα με τον Όμηρο *Αχαιοί* στην περίοδο του Χαλκού, Ulrich Wilcken, 1924, σελ.34) στην Θεσσαλία είναι η *Ιωλκός*, στην περιοχή του σημερινού Βόλου. Περιμετρικά της περιοχής του Ολύμπου εντοπίζονται οικισμοί σε διαδοχικές τοποθεσίες κατά μήκος της εθνικής οδού, στην Πηγή της *Αρτέμιδος*, στην παραλιακή θέση *Κρανιά* στην περιοχή του Πλαταμόνα, στην περιοχή των *Λειβήθρων* (Βουλκάνη), στην περιοχή της *Τοπόλιανης (Μουσείο)* καθώς και στην τοποθεσία *Σπάθες* στην περιοχή του Αγίου Δημητρίου (δες εικόνα 3). Το *πέραςμα των Τεμπών* με την διέξοδό του στις υπώρειες του Κάτω Ολύμπου και στην αλλουβιακή πεδιάδα του Ολύμπου υπήρξε το σημαντικότερο *πέραςμα* από την Θεσσαλία προς την Μακεδονία ήδη από εκείνη την εποχή (Ε. Πουλάκη–Παντερμαλή, 2013, σελ.11, δες εικόνα 2). Τα ευρήματα σε αυτές τις περιοχές περιλαμβάνουν εργαστήρια κεραμικής και περιβόλους (*Κρανιά*), νεκροταφεία (*Πηγή Αθηνάς, Τοπόλιανη, Πηγή Αρτέμιδος, Σπάθες*), κτίρια (*Τοπόλιανη*) και όπως είναι αναμενόμενο μεγάλες ποσότητες κεραμικών αγγείων ή θραυσμάτων και χάλκινων αντικειμένων (χάλκινο ξίφος και εγχειρίδιο στις *Σπάθες*).

Την ίδια περίοδο υπάρχει η ανάπτυξη του *αιολικού φύλου* των *Περραιβών* στην θεσσαλική πεδιάδα με αναφορές του Ομήρου στην *Ολοσσώνα* (μεταγενέστερη Ελασσόνα), στην *Γυρτώνη*, στον *Γόννο* και στον *Κύφο*. Ο *Κύφος* είναι ένας

οικισμός του οποίου ερείπια δεν έχουν προσδιοριστεί με ακρίβεια. Εικάζεται ότι βρίσκεται στην περιοχή όπου αργότερα άνθισε η *Περραιβική Τρίπολη*, στο οροπέδιο της Περραιβίας (F. Stählin, 1924, σελ.53). Το ίδιο τοπωνύμιο χρησιμοποιείται σε πρόσφατες εποχές για τον προσδιορισμό της κορυφής *Αμάρμπεης* των *Αντιχάσιων ορέων* καθώς και για κάποιον ποταμό – ο οποίος προφανώς εκκινεί από το ομώνυμο όρος (Αρχαιολογικός και τουριστικός οδηγός Θεσσαλίας, εκδ. Όμηρος, Βόλος, 1958 και F. Stählin, 1924, σελ.53). Ακόμη ο Όμηρος αναφέρει την *Περραιβική Δωδώνη* η οποία είναι διαφορετική από αυτή της Ηπείρου, ενώ σύμφωνα με αρχαιολόγους υπήρξε το πρώτο μαντείο από το οποίο αργότερα άντλησε το όνομά της η γνωστή *Δωδώνη* (ηλ. πηγές Β. Τσακνάκης). Η θέση της δεν έχει προσδιοριστεί ακόμη με βεβαιότητα.

Στην περίοδο του Χαλκού αποδίδεται και η εγκατάσταση της θρησκείας των *δώδεκα θεών*, οι οποίοι είχαν σαν έδρα τον Όλυμπο, όπως αναφέρει ο Όμηρος. Ακόμη από κατοίκους της ευρύτερης περιοχής του Ολύμπου φαίνεται να αντλεί τους διάφορους χαρακτηρισμούς, τους οποίους χρησιμοποιεί για το όρος, καθώς οι χαρακτηρισμοί αυτοί δηλώνουν κοντινή παρατήρηση του όρους (αρχαία κείμενα σχετικά με τον Όλυμπο μπορεί να αναζητήσει κανείς στο έργο της Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή – 2013, σελ.172–205).

Ο F. Stählin (1924, σελ.72) αναφέρεται στην (μετέπειτα) ύπαρξη της *Αζωρού* – μέλους της περραιβικής Τριπόλεως – καθώς ο ομώνυμος ήρωας αναφέρεται στην ομάδα της *Αργοναυτικής Εκστρατείας*. Στην ίδια ομάδα, με βάση τα ορφικά κείμενα, ο Σπ. Μπούμπας (2000, σελ.63) αναφέρει τον *Κορωνό* από την *Γυρτώνη* και τον *Μόγο* από το *Τίταρον όρος* ή ενδεχομένως από τις όχθες του *Τίταρον ποταμού*. Τίταρος είναι το βουνό στο οποίο βρίσκεται ο οικισμός Λιβάδι στον νομό Λαρίσης. Ο ποταμός – μετέπειτα Τίταρσιος – εκκινεί από το όρος και καταλήγει στον Πηνειό λίγο πριν τα Τέμπη, διατρέχοντας το σύνολο του Περραιβικού Οροπεδίου.

Μέλος της αργοναυτικής εκστρατείας θεωρείται ακόμη ο μουσικός *Ορφάας* – γιος της *Καλλιόπης*, επιφανέστερης των *Μουσών* – με καταγωγή από τα *Λειβήθρα (Πιερίκη)*. Θα μπορούσε κανείς να εκλάβει τον μύθο της αργοναυτικής εκστρατείας σαν μία μυθική περιγραφή των απαρχών των εμπορικών σχέσεων του ελληνικού χώρου με τον Εύξεινο Πόντο, καθώς συμμετείχαν ήρωες από μεγάλο εύρος του ελληνικού χώρου.

Σύμφωνα με την Ε. Πουλάκη–Παντερμαλή (2013, σελ.21) και τον Μ. Σακελλαρίου (1971, σελ.238) οι *Πιερείς* υπήρξαν Θρακικό φύλο το οποίο κατοικούσε στην περιοχή των ολυμπιακών παραλίων. Κατά την εγκατάσταση των Ηρακλείδων άλλοι από αυτούς ενσωματώθηκαν στον νέο πληθυσμό της περιοχής (τους μετέπειτα «*Κάτω*» και «*παραθάλασσαν Μακεδόνες*» – δηλ. τους γνωστούς Μακεδόνες του Φιλίππου και του Μ. Αλεξάνδρου) και άλλοι μετανάστευσαν στην περιοχή του Στρυμωνικού – Παγγαίου (Ιστορία Θουκυδίδου, 2.99.2) όπου εντοπίζονται και ίχνη της *Ορφικής λατρείας*. Σύμφωνα με την Α. Τσιάκα (αρχαιολόγο στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Λάρισας) η αναφορά της *Θρακικής* καταγωγής του Ορφέα θα μπορούσε να υποδηλώνει την μετάδοση της μουσικής παιδείας από τους *Θράκες* στους *Πιερείς*.

*Εικόνα 44: Η κοίτη του Ορλιά (Βαφύρα) όπως φαίνεται από τον δασικό δρόμο που ανηφορίζει από το Παρεκκλήσιο του Αγίου Κωνσταντίνου στο Δίον προς την θέση Κορομηλιά. Στην κοίτη του ποταμού έχουν εντοπιστεί μεμονωμένοι τύμβοι οι οποίοι χρονολογούνται στην Γεωμετρική περίοδο.
Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης*

Εικόνα 45: Ο βράχος του Πλαταμόνα αποτέλεσε θέση οργανωμένης ανθρώπινης παρουσίας ήδη από την προϊστορική περίοδο. Κατά την Γεωμετρική περίοδο αποτέλεσε το κέντρο του αραιοκατοικημένου οικισμού στην ευρύτερη περιοχή. Το κάστρο αν και μεταγενέστερο σφραγίζει την μακρόχρονη ανθρώπινη παρουσία στην ευρύτερη περιοχή. Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

Γεωμετρική περίοδος

Στην περίοδο που ακολούθησε (1125 π.Χ. μέχρι 800 π.Χ.) με την πίεση των *Ιλλυριών*, εντάθηκαν οι μεταναστεύσεις που είχαν ξεκινήσει τους 3 προηγούμενους αιώνες. Ήδη από το 1400 π.Χ. στα πλαίσια της δημιουργίας εμπορικών σταθμών ο *Μυκηναϊκός* λαός είχε αποικήσει την Κρήτη (Ulrich Wilcken, 1924, σελ.69) και νησιά του Αιγαίου (ο.π. σελ.70), ενώ είχε αναπτύξει εμπορικούς δεσμούς με πολλά παράλια της Μεσογείου, στα οποία εντοπίζονται μυκηναϊκής κατασκευής ευρήματα. Σημαντικότερη από όλες κρίνεται η *κάθοδος των Δωριέων* η οποία με την σειρά της οδήγησε στην εντονότερη *αποίκηση* των νησιών του Αιγαίου και στην *οργανωμένη αποίκηση* των δυτικών παραλιών της Μικράς Ασίας και της Κύπρου από όλα τα φύλα του ελληνικού χώρου.

Η *κάθοδος των Δωριέων* συνδέθηκε με την *επιστροφή των Ηρακλειδών* στην Πελοπόννησο. Από την Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή (2013, σελ.63) διαβάζουμε:

“Σύμφωνα με την εγκυρότερη των παραδόσεων, αυτή που διασώζουν ο *Θουκυδίδης* (*Ιστορία* 2.99.2) και ο *Ηρόδοτος* (*Ιστορία* 5.22, 8.137, 8.138), η *δυναστεία των Ηρακλειδών/Τημενιδών της «Κάτω» και «παρά θάλασσαν» Μακεδονίας* είχε καταγωγή από το *Άργος της Πελοποννήσου*. Το γένος των *Ηρακλειδών* από όπου φερόταν να κατάγεται η *μακεδονική δυναστεία, ήταν περιήγμο στην αρχαιότητα επειδή το εξόρισε η νέα μυκηναϊκή εξουσία (Πελοπιδών) από τη βόρεια Πελοπόννησο. Πολυπλόκητο έκτοτε, αναφέρεται ότι βρήκε τελικά καταφύγιο στο 1/3 της χώρας των πολυπλόκων επίσης Δωριέων βορειότερα στην Ελλάδα, επειδή ο γενάρχης τους Ηρακλής είχε βοηθήσει τους Δωριείς σε πόλεμο με τους Λαπίθες (φύλο της βόρειας Θεσσαλίας). Ηγήθηκε, στη συνέχεια, της «καθόδου» των Δωριέων κατά τη δική του «επιστροφή» στην Πελοπόννησο. Η «κάθοδος των Δωριέων» και η «επιστροφή των Ηρακλειδών» ήταν ένα από τα σημαντικότερα, αν όχι το σημαντικότερο, επεισόδιο της πρώιμης ελληνικής ιστορίας.”*

Ακόμη προς το τέλος αυτής της περιόδου εντοπίζονται και οι πρώτες αποικήσεις στην *Σικελία* και στην *Κάτω Ιταλία* (Μ. Σακελλαρίου, 1971, σελ.204). Ενώ στις αποικίες η επαφή με ξένους πολιτισμούς και η πολιτισμική εξέλιξη συνεχιζόταν, οι ηπειρωτικοί οικισμοί παρέμειναν εσωστρεφείς (Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή, 2013, σελ.63 και Ulrich Wilcken, 1924, σελ.81).

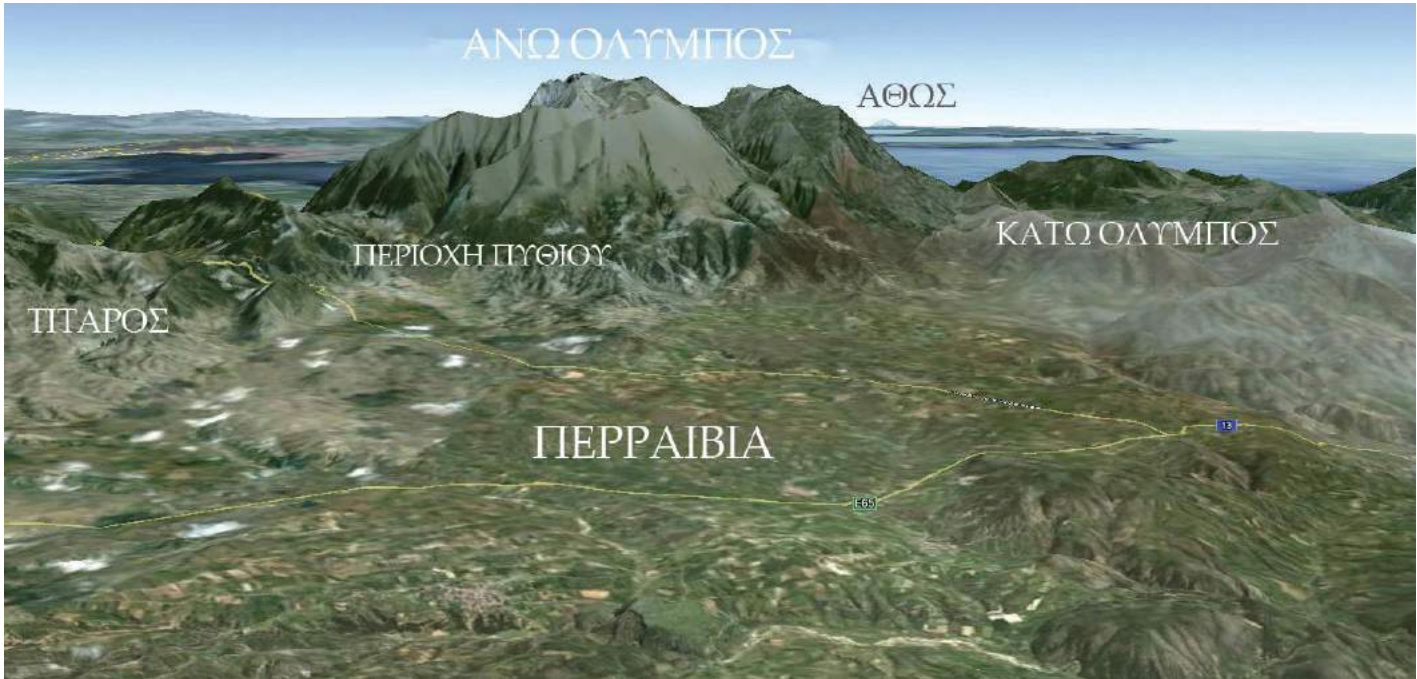
Επίτευγμα αυτής της εποχής είναι η κατάκτηση της *μεταλλουργίας του σιδήρου* μεταξύ 9^{ου} και 8^{ου} αιώνα π.Χ. Αναφέρεται από τον Μ. Σακελλαρίου (1971, σελ.43) η εισαγωγή σιδήρου από τους ανατολικούς πολιτισμούς όταν πλέον δεν υπήρχαν επαρκή αποθέματα χαλκού και κασσίτερου (συστατικά του ορείχαλκου) στην Κύπρο. Για αυτό το λόγο φαίνεται πως δημιουργήθηκαν ελληνικά εμπορικά πρακτορεία στην *Ταρσό* και στην *Αλ Μίνα* (περιοχές στην Ασιατική ακτή βορειοανατολικά και νοτιοανατολικά της Κύπρου – κοντά στην Τύρο – αντίστοιχα).

Σε αυτή την περίοδο συνέβη και η πρόσληψη του *φοινικικού αλφαβήτου* και η δημιουργία των επιμέρους αλφαβήτων (Ulrich Wilcken, 1924, σελ.89) τα οποία παρέλαβαν οι νέες αποικίες κατά τον 8^ο αιώνα π.Χ. Ο *Ηρόδοτος* γράφει για τα «*Καδμήια*» (ο *Κάδμος* υπήρξε βασιλιάς της Τύρου) και τα «*φοινικήια*» γράμματα (Μ. Ανδρόνικος, 1971, σελ.196). Η περίοδος χαρακτηρίζεται *γεωμετρική*, καθώς τα κυρίαρχα μοτίβα στα κεραμικά αγγεία είναι γεωμετρικά σχήματα.

Από αυτή την περίοδο στις ανατολικές υπώρειες του Ολύμπου εντοπίζονται νεκροταφεία στην περιοχή της *αρχαίας Πέτρας* (πρόκειται για τοπωνύμιο πάνω σε σημαντικό πέρασμα που ενώνει το Περραιβικό οροπέδιο με την Πιερική ακτή), καθώς και μεμονωμένοι τύμβοι στην περιοχή της *Καρίτσας* και στην κοίτη του ποταμού *Ορλιά* (αρχ. *Βαφύρας*, δεξ. εικόνα 4), κοντά στην περιοχή του μεταγενέστερου κέντρου του *Δίου* (Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή, 2013, σελ.64–83). Κατά την μυθολογία ο *Ελικώνας* είναι το ποτάμι στο οποίο έπλυναν τα χέρια τους από το αίμα του φονευθέντος *Ορφέα* οι *Μαινάδες*. Η λέξη *Βαφύρας* συνδέεται ετυμολογικά με το «βαπτίζω = βυθίζω σε υγρό». Σύμφωνα με τον μύθο ο *Ελικώνας* θέλοντας να αποφύγει τέτοιο ατιμασμό χάθηκε κάτω από την γη λίγο μετά την έξοδο από το φαράγγι του και επανεμφανίστηκε στην περιοχή του Δίου με το όνομα *Βαφύρας* πλέον (Ηλεκτρονικός Κόμβος)

Ακόμη σημάδια ανθρώπινης παρουσίας εντοπίζονται στην περιοχή *Κρανιά*, τα οποία δηλώνουν αραιοκατοικημένη εγκατάσταση στην περιφέρεια του μακεδονικού – περικού *Ηρακλείου* (δεξ. εικόνα 5). Η κα. Πουλάκη – Παντερμαλή αναφέρει ότι το *Ηράκλειο* θα μπορούσε να είναι πόλη χτισμένη από τους *Ηρακλείδες* μετά τον διωγμό αυτών από την Πελοπόννησο. Το αρχαίο *Ηράκλειο* είχε σαν κέντρο του τον λόφο του *Πλαταμών* και θα μπορούσε να εκτείνεται και πέραν του συγκεκριμένου λόφου, οπότε ο λόφος του κάστρου θα ήταν ο «*πλαταμών*» που προστάτευε το λιμάνι του (δεξ. σχετικά και υποενότητα *Βυζαντινή περίοδος*). Με αυτή την άποψη συμφωνεί και ο Γ. Ρούσκας (2004). Στο έργο του αναφέρεται ότι το αρχαίο *Ηράκλειο* κατοικούσαν «κατά κόμμας», από τις οποίες κόμμες άλλες ήταν οχυρωμένες και άλλες όχι.

Η Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή (ο.π. σελ.86) προσδιορίζει τις συνήθειες των κατοίκων με βάση τον υπομνηματισμό που προσφέρουν τα ευρήματα, ως εξής: *Γεωργοί* με πολλά διαφορετικά φυτά στην διατροφή τους, όπως μονόκοκκο, δίκκοκο, σκληρό και μαλακό σιτάρι, κριθάρι δίστιχο και εξάστιχο, μπιζέλι, ρόβι, φακή, φουντούκι, σύκο, ελιά, σταφύλι, καρπούζι. Ψάρευαν ψάρια, καβούρια και αχιβάδες και εξέτρεφαν γιδοπρόβατα, μουλάρια, άλογα, γαϊδουράκια, σκυλιά. Κυνηγούσαν λαγούς και αγριόχοιρους και ασχολούνταν με επεξεργασία μετάλλων, υφαντική και κεραμική. Αναγνωρίζονται ακόμη επαφές με την Εύβοια, το ανατολικό Αιγαίο και την Κόρινθο.

Εικόνα 46: Η απεικόνιση της Περραιβικής γης με την βοήθεια του λογισμικού google earth δίνει μία σαφέστερη εικόνα για το ανάγλυφο της περιοχής και τα περάσματα που επέπτευαν οι λαοί της περιοχής αυτής. Η εικόνα αυτή προέρχεται από το έργο της Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή «Ο Μακεδονικός Όλυμπος»

Εικόνα 47: Το Οροπέδιο της Καρνιάς (σε ιστορικά κείμενα αναφέρεται και σαν Οροπέδιο της Κονισπόλεως) όπως φαίνεται από τον δρόμο που συνδέει τους οικισμούς της Σκαμνιάς (Συκαμινέας) και Κρυόβρυσης (Πουλιάνας). Η περιοχή αυτή ανήκε στην Περραιβία κατά την Αρχαϊκή περίοδο, ενώ κατά μήκος του δρόμου που συνδέει την Σκαμνιά με την Ροδιά (διακρίνεται στην εικόνα) εντοπίζεται επιγραφή του 101 μ.Χ. που όριζε τα σύνορα της Περραιβικής Ολοσσόνας με το Μακεδονικό Δίον. Η βιβλιογραφία αναφέρει ότι ο λόφος στον οποίο βρίσκεται το ορόσημο χωρίζει τα ύδατα του Οροπεδίου καθώς οι πηγές στην δυτική του πλευρά καταλήγουν στο Περραιβικό Οροπέδιο, ενώ αυτές στα ανατολικά του καταλήγουν στην Πιερική γη και στο Αιγαίο (sites.google.com/site/skamniaolympus/2). Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

Αρχαϊκή περίοδος

Η ιστορική περίοδος που ακολούθησε (700 – 480 π.Χ.) χαρακτηρίζεται από πολιτιστική ανάπτυξη σε αντίθεση με τον «μεσαίωνα» της προηγούμενης περιόδου. Τα αποτελέσματα των προηγούμενων μεταναστεύσεων αφομοιώθηκαν στις επιμέρους περιοχές της εξάπλωσης των διαφόρων φύλων – *Δωριείς, Αιολείς, Ίωνες* – που κινήθηκαν εντός και εκτός του σημερινού ελληνικού χώρου. Σύμφωνα με τον Ulrich Wilcken (1924, σελ.118) οι μεταναστεύσεις στον Εύξεινο Πόντο και στα παράλια της Μεσογείου συνεχίστηκαν και μεταξύ 8^{ου} και 6^{ου} π.Χ. αιώνα ενώ το χαρακτηριστικό των αποικιών αυτής της εποχής είναι ότι δημιουργήθηκαν από πόλεις-κράτη και όχι από άτακτο πληθυσμό.

Μέσω της επαφής με τους διάφορους λαούς της Μεσογείου, ενισχύθηκε η τεχνική και η τεχνολογία, παράλληλα με το θρησκευτικό – μυθικό κοινό υπόβαθρο το οποίο υποστήριζε την εθνική επίγνωση των λαών αυτών (Μ. Σακελλαρίου, 1971, σελ.204). Στις ήδη δημιουργημένες πόλεις – κράτη εμφανίζεται μνημειακή αρχιτεκτονική, μαζί με την ανάπτυξη των θεμάτων στην κεραμική και τις παρεμφερείς τέχνες. Τα θέματα της κεραμικής έχουν εκκίνηση από την μυθολογία και την παρατήρηση του περιβάλλοντος κόσμου (Μ. Σακελλαρίου, 1971, σελ.204). Παράλληλα εντείνεται η λυρική έκφραση και τίθενται οι βάσεις της επιστήμης και της φιλοσοφίας. Ανάμεσα στα μεγάλα πνεύματα της περιόδου συγκαταλέγονται οι: *Πίνδαρος, Θαλής, Αναξίμανδρος, Ζήνων, Ηράκλειτος, Εμπεδοκλής* (Μ. Σακελλαρίου, 1971, σελ.204)

Η Περσική αυτοκρατορία καταλαμβάνει τις ελληνικές αποικίες της Μ. Ασίας (Ε. Πουλιάκη – Παντερμαλή, 2013, σελ.104) μεταξύ 6^{ου} και 5^{ου} αι. π.Χ. και προσεγγίζει και τον ελλαδικό χώρο, δημιουργώντας έναν παραπάνω λόγο για συσπείρωση ορισμένων εκ των ελληνικών φύλων.

Στην περίοδο αυτή εντοπίζεται στις δυτικές παρά τον Όλυμπο περιοχές η αναπτυσσόμενη πλέον *Περραιβική Τρίπολη*. Πρόκειται για την συνομοσπονδία 3 πόλεων του Περραιβικού οροπεδίου. Συγκεκριμένα κατά την κάθοδο των Θεσσαλών από την Ήπειρο στην δυτική Θεσσαλία (τέλη 12^{ου} αι. π.Χ.) και την περαιτέρω εξάπλωσή τους στην θεσσαλική πεδιάδα (έως 9^{ου} π.Χ. αι.), προηγούμενοι κάτοικοι όπως οι *Περραιβοί* και οι *Μαγνήτες* είτε υποτάχθηκαν είτε απωθήθηκαν και χαρακτηρίστηκαν ως *Περίοικοι* (Αναοριοθέτηση του Θεσσαλικού Ολύμπου). Η Περραιβική Τρίπολη αναπτύχθηκε στο ομώνυμο οροπέδιο στο οποίο περιορίστηκαν οι Περραιβοί από τους Θεσσαλούς και αποτέλεσε μια πολιτεία η οποία είχε τον έλεγχο των περασμάτων μεταξύ Μακεδονίας και Θεσσαλίας.

Οι πόλεις που αποτελούσαν την Περραιβική Τρίπολη (*Αζωρος* – δίπλα στην τωρινή Βουβάλα, *Πύθιο* – κοντά στο σημερινό Πύθιο και *Δολίχη* – κοντά στην σημερινή Δολίχη ή στο σημερινό Σαραντάπορο σύμφωνα με τις τελευταίες ανακαλύψεις, Ανθή Μπάτζιου – Ευσταθίου) ήταν στρατηγικά τοποθετημένες στις εξόδους προς την Θεσσαλία των περασμάτων της *Πέτρας (Πύθιο)* και του *Σαραντάπορου (Δολίχη)* αντίστοιχα. Η *Αζωρος* βρισκόταν σε εποπτική θέση πάνω από την συνέχεια των δύο αυτών περασμάτων. Η τελευταία ιστορική αναφορά στον λαό των Περραιβίων

εντοπίζεται στο 30 π.Χ. όπου ο Αύγουστος αφαίρεσε την ψήφο τους από την Δελφική Αμφικτιονία και τους συνένωσε με τους Θεσσαλούς (Ανθή Μπάτζιου – Ευσταθίου).

Η συνολική έκταση της Περραιβίας περιγράφεται από τον F. Stählin (1924, σελ.94–98) και συνοψίζεται στα ακόλουθα:

Ξεκινώντας από την περιοχή του *Γόννου* στην έξοδο της κοιλάδας των *Τεμπών*, διασχίζει τα *Τέμπη* και έχει κοινά σύνορα με τις Πιετικές πολιτείες *Φίλα, Ηράκλειον* και *Δίον*. Στην βόρεια έξοδο των *Τεμπών* το σύνορο αφήνει τον Πηνειό και περικλείει ένα τμήμα του ανατολικού Κάτω Ολύμπου (Οι περιοχές του Κάτω Ολύμπου μετά το 196 π.Χ. πέρασαν στην Μακεδονική πλευρά των συνόρων). Τα σύνορα διέρχονται βόρεια της λίμνης *Ασκουρίδος* (αφήνοντάς την σε Περραιβικό έδαφος – πρόκειται για την μετέπειτα λίμνη *Νεζερός*, η οποία βρίσκεται στο Οροπέδιο της Καλλιπεύκης και αποξηράνθηκε το 1911) και αφήνουν τα σημάδια τους στην ορεινή οδό μεταξύ *Ροδιάς* και *Συκαμινέας (Σκαμινιάς)*, πολύ κοντά στην δεύτερη (σε σημείο του δρόμου 3,5 χιλιόμετρα πριν από την Σκαμινιά) όπου βρίσκεται μαρμαρίνη πλάκα η οποία δηλώνει τα σύνορα της *Περραιβικής Ολοσσώνας* με το *Πιετικό Δίον*. Ο Άνω Όλυμπος παραμένει μακεδονικός, και η επόμενη Περραιβική πολιτεία που απαντάται είναι το *Πύθιον* στην έξοδο του μακεδονικού περάσματος της *Πέτρας*. Από εκεί τα σύνορα με την Ελιμιώτιδα (περιοχή στα βόρεια του Περραιβικού οροπεδίου) εντοπίζονται στην περιοχή της *Δολίχης*, πιθανότατα στην Αγία Τριάδα, κοντά στο Χάνι του Χατζηγώγου.

Το σημείο εκείνο αποτελεί και την είσοδο του βόρειου περάσματος που εκκινώντας από την Δυτική Μακεδονία και ειδικότερα από την κοιλάδα του Αλιάκμονα στην περιοχή του Βελβεντού κατεβαίνει μέσα από τα στενά του Σαραντάπορου (Βολούσταινας – Βώλου στενά, ανάμεσα στα Πιέρια και στα Καμβούνια όρη) στην Περραιβία.

Ολόκληρη η κοιλάδα του Τιταρήσιου (ή Σαραντάπορου) ανήκει στην Περραιβία (συγκεκριμένα στην Περραιβική Τρίπολη). Στα νότια η Ολλοσών (σημερινή Ελασσόνα) θεωρείται Περραιβική και σαν όριο της Περραιβίας θεωρείται ο Πηνειός. Σαν παλιά περραιβικές πόλεις (οι οποίες μετέπειτα υπήρξαν Θεσσαλικές) θεωρούνται η *Γυρτώνη* και το *Μόψιον* οι οποίες βρίσκονται κοντά στον *Γόννο*.

Ουσιαστικά οι Περραιβοί είχαν τον έλεγχο του περάσματος των *Τεμπών*, της *Ζηλιάνας – Διάβας*, της *Πέτρας* και του *Σαραντάπορου*, δηλαδή με εξαίρεση το παραλιακό πέρασμα της *Μελιβοίας* (Το Κάστρο της Μελιβοίας, Βελίκα Αγιάς, Στ. Σδρόλια, 2013) το σύνολο των περασμάτων από την Μακεδονία προς την Θεσσαλία και την Νότια Ελλάδα. Έτσι «στις κατοπινές επιδρομές οι Περραιβοί θα γίνουν είτε με την βία είτε με την θέλησή τους οι οδηγοί των (μετέπειτα) κατακτητών» (Μ. Kurz, 1923, σελ.20). Η παρουσία των Περραιβίων στην περιοχή καταγράφεται και στην επόμενη περίοδο, όπου σύμφωνα με τον F. Stählin (1924, σελ.70) κατά την διάρκεια του 5^{ου} π.Χ. αι. υπήρξαν κάτοχοι της εισόδου του στενού της *Πέτρας*.

Εικόνα 48: Μία άποψη του βόρειου τμήματος του Περραιβικού οροπέδιου όπως φαίνεται με τα τελευταία φώτα της ημέρας από τις ανηφόρες του Τίταρου. Πρόκειται για την περιοχή όπου καταλήγει το πέρασμα της Πέτρας στο Περραιβικό Οροπέδιο. Ο οικισμός που αχνοφαίνεται στα αριστερά είναι το σημερινό Πύθιο. Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

Κλασσική Περίοδος

Στο τρίτο και τελευταίο στάδιο των επεκτατικών κινήσεων της Περσικής αυτοκρατορίας εμφανίζονται ορισμένοι τοπογραφικοί προσδιορισμοί σχετικά με τη περιοχή του Ολύμπου. Ο Ηρόδοτος περιγράφει την επίσκεψη του Ξέρξη στις εκβολές του Πηνειού με σκοπό να μελετήσει την περιοχή και να βρει τρόπο εισόδου στην Θεσσαλία και στις νοτιότερες περιοχές του Ελληνικού χώρου (Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή, 2013, σελ.104). Ο Ηρόδοτος αναφέρει ότι ο βασιλιάς της Μακεδονίας Αμύντας Α' (της δυναστείας των Τημενιδών – Ηρακλειδών) έδωσε στον Ξέρξη γη και ύδωρ, σύμβολα υποταγής γεγονός το οποίο εξηγεί την επίσκεψη του Ξέρξη στην περιοχή. Ωστόσο καθώς τα *στενά των Τεμπών* ήταν καλά φυλαγμένα ο Ξέρξης αναγκάστηκε να ανέλθει από το *πέραςμα της Ζηλιάνας* πιθανότερα ή από αυτό της *Πέτρας* με σκοπό να κατέβει στην Περραιβία περνώντας πρώτα από τον *Γόννο*. Αναφέρεται μάλιστα από τον Ηρόδοτο ότι στην *«άνω οδό»* που ακολούθησε ο Ξέρξης κατοικούσαν *«Μακεδόνες κατυπέρθεν οικημένοι»*.

Κατά την περίοδο των Πελοποννησιακών πολέμων (431 – 404 π.Χ., Ulrich Wilcken, 1924, σελ.212–242) που επακολούθησαν στα πλαίσια γενικότερης αναστάτωσης και εχθροπραξιών στον ελληνικό χώρο, υπάρχει μία αναφορά του ιστορικού Θουκυδίδη στην περιοχή του Ολύμπου. Συγκεκριμένα αναφέρεται η διάβαση του Σπαρτιάτικου στρατού υπό την ηγεσία του Βρασιίδα (424 π.Χ.) από τα *στενά της Πέτρας*, για να αποφύγει το *Ηράκλειο* το οποίο είχαν καταλάβει οι Αθηναίοι, στον δρόμο του προς την Χαλκιδική (Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή, 2013, σελ.105). Μεταξύ 357 και 346 π.Χ. ο Φίλιππος ο Μακεδόνας εν μέσω διαταραχών επιδίωξε και κατάφερε –εν μέρει– την ένωση όλης της ελληνικής χερσονήσου με διπλωματικά και στρατιωτικά μέσα. Ο γιος του Αλέξανδρος το 334 π.Χ. (Ulrich Wilcken,

1924, σελ.314) ξεκίνησε την εκστρατεία του σε όλο τον τότε γνωστό κόσμο (Μικρά Ασία, Εγγύς Ανατολή, Αίγυπτο, Ινδία) μέχρι τον πρόωρο θάνατό του.

Νωρίτερα ο Μακεδόνας βασιλιάς Αρχέλαος (413 –399 π.Χ.) μετέφερε την πρωτεύουσα του Μακεδονικού κράτους στην Πέλλα από τις γειτονικές Αιγές και καθιέρωσε στο *Δίον* τα *«Ολύμπια»* προς τιμήν του Δία και των Μουσών, μία παμμακεδονική γιορτή με αγώνες εννέα ημερών για κάθε μία από τις Μούσες. Οι μακεδονικοί αυτοί αγώνες έρχονται σε αναλογία με τους από το 776 π.Χ. (πρώτη επίσημη αναφορά) πραγματοποιούμενους Ολυμπιακούς αγώνες στην Ολυμπία. Με την εισαγωγή αυτών των αγώνων εμφανίζεται η δυναμική ενσωμάτωση των Μακεδόνων στα έθιμα των νοτιότερων λαών της ελληνικής χερσονήσου (Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή, 2013, σελ.105 και Μ. Kurz, 1923, σελ.23).

Στα επόμενα χρόνια το *Δίον* απέκτησε μεγάλη αξία σαν πολιτιστικό – πνευματικό κέντρο καθώς αναφέρονται επισκέψεις των Μακεδόνων βασιλέων σε αυτό μετά από κάθε εκστρατεία (Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή, 2013, σελ.108). Στην ίδια περίοδο αναφέρεται η κατάκτηση των *στενών της Πέτρας* από τον Μακεδονικό στρατό ο οποίος χρησιμοποιούσε το *πέραςμα* σχεδόν σε κάθε εκστρατεία του στα νότια του Ελληνικού χώρου.

Ακόμη αναφέρεται από τον ιστορικό Πολύαινο (Πολύαινος, Στρατηγικά, 4.3.23) μια διάβαση του Αλεξάνδρου από τα *Τέμπη*, κατά την οποία δημιούργησε μία κάποιου είδους κλίμακα (σκάλα) στην μεριά της Όσσας και μέσω αυτής πέρασε στην Θεσσαλία, ενώ οι Θεσσαλοί φύλασσαν τα *στενά των Τεμπών*. Η κλίμακα αυτή σύμφωνα με τον Πολύαινο υπήρξε αξιοθέατο της περιοχής για τα επόμενα χρόνια.

Εικόνα 49: Μία εικόνα των λατρευτικών χώρων του αρχαιολογικού πάρκου του Δίου. Η εικόνα λήφθηκε από τον ιστότοπο www.triporganizer.gr

Ελληνιστική περίοδος

Η εκστρατεία του Αλεξάνδρου δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την *ελληνιστική περίοδο*, η οποία ξεκινά μετά τον θάνατό του και διαρκεί μέχρι την ρωμαϊκή κατάκτηση και του τελευταίου ανεξάρτητου ελληνικού κράτους – αυτού της Αιγύπτου, το 30 π.Χ. Η ανάμιξη των Ρωμαίων στα πολιτικά δρώμενα του ελληνικού χώρου ξεκίνησε το 211 π.Χ. και κατέληξε το 146 π.Χ. στην υποταγή ολόκληρου του κυρίως ελληνικού χώρου.

Τα ιδιαίτερα στοιχεία της Ελληνιστικής περιόδου συνοψίζονται στην *οικονομική ένωση* της Ανατολής με τον Μεσογειακό χώρο, την *εγκατάσταση* του ελληνικού πολιτισμού σε όλη την τότε γνωστή οικουμένη και την *ανάμιξη* κατά τόπους πολιτιστικών στοιχείων από τους πολιτισμούς που έρχονταν σε επαφή. (Ulrich Wilcken, 1924, σελ.383, 391) Επιγραμματικά αναφέρονται ορισμένα από τα μεγαλύτερα ονόματα στις επιστήμες της περιόδου αυτής: *Αρίσταρχος ο Σάμιος*, *Αρχιμήδης ο Συρακούσιος*, *Ευκλείδης ο Αλεξανδρινός*, *Ήρωνας ο Αλεξανδρινός*. Στην Αθήνα καταγράφονται 4 σχολές φιλοσοφίας, αυτή του *Αριστοτέλη του Σταγειρίτη* (δάσκαλος του Μ. Αλεξάνδρου), του *Πλάτωνος* (μαθητή του *Σωκράτη*), του *Ζήνωνος του Στωικού* και του *Επίκουρου* (ο.π. σελ.400–401).

Κατά τα έτη 280–279 π.Χ. αναφέρεται η επιδρομή Γαλατικών φύλων στη περιοχή της Μακεδονίας και της Θράκης (Ulrich Wilcken, 1924, σελ.353, Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή, 2013, σελ.106, Δ. Τσιμπουκίδη, 1989, σελ.225).

Κατά την βασιλεία του Δημητρίου Β' στην Μακεδονία (239 – 229 π.Χ.) ιδρύθηκε στο νοτιότερο άκρο της Πιερίας (7,5 χλμ.

από το Ηράκλειο) η πόλη *Φίλα*. Σύμφωνα με την Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή (olympusarchaeology.gr) μία θέση υποψήφια για τον αρχαία πόλη Φίλα είναι ο λόφος Καραλή κοντά στην Αιγάνη.

Μεταξύ 197 και 168 π.Χ. η ευρύτερη περιοχή του Ολύμπου έγινε θέατρο μεγάλων πολεμικών επιχειρήσεων. Μετά την ήττα του μακεδονικού στρατού στην τοποθεσία Κυνός Κεφαλές κοντά στα Φάρσαλα, οι Μακεδόνες περιορίστηκαν στην βόρεια των Τεμπών περιοχή. Το 169 π.Χ. μετά από 2 ετών παραμονή στη θεσσαλική πεδιάδα ο Ρωμαϊκός στρατός υπό την διοίκηση του Κόιντου Μάρκιου διήλθε από την *Περραιβική Τρίπολη* και έπειτα ακολούθησε το *πέρασμα της Διάβας* με κατεύθυνση το *οροπέδιο της Λίμνης Ασκουρίδος* (οροπέδιο Καλλιπεύκης). Από εκεί ο ρωμαϊκός στρατός κατήλθε στα *Λείβηθρα*. Περίπου ένα χρόνο αργότερα με την αποστολή μέρους του ρωμαϊκού στρατού υπό την καθοδήγηση του Αιμίλιου Παύλου από τα *Στενά της Πέτρας* ο βασιλιάς των Μακεδόνων Περσέας τράπηκε σε φυγή από το *Δίον* όπου είχε στρατοπεδεύσει και τον Ιούνιο του 168 π.Χ. νικήθηκε ολοκληρωτικά έξω από τον οικισμό της *Πύδνας* (Αχ. Λαζάρου, 1974, σελ.44, 115, 120 και Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή, 2013, σελ.106). Ο αρχαιολογικός χώρος της *Πύδνας* εντοπίζεται σε παραλιακή θέση της βορειοανατολικής Πιερίας. Στην ίδια χρονολογία αποδίδεται και η καταστροφή του κάστρου της *Μελιβοίας* από ρωμαϊκό στρατό, πάνω στο πέρασμα που ενώνει την Θεσσαλική γη με την Μακεδονία μέσα από τις παρυφές του Κισσάβου (Στ. Σδρόλια, 2013).

Εικόνα 50: Ο αρχαιολογικός χώρος της Πύδνας όπως έχει εμφανιστεί μετά τις ανασκαφές. Η εικόνα λήφθηκε από τον ιστότοπο <http://partetavouna.blogspot.gr/>

Ρωμαϊκή περίοδος

Στα χρόνια που ακολούθησαν (30 π.Χ. – 3^ο αι. μ.Χ.) το ρωμαϊκό κράτος συνέχιζε την εγκατάστασή του στα μεσογειακά παράλια καθώς και στην ενδοχώρα της Ιβηρικής και της Βαλκανικής χερσονήσου (Werner Eck, 1976, σελ.8–23). Απασχολημένη καθώς ήταν η διοίκηση από τους πολέμους συντήρησης και επέκτασης του κράτους, μετά τις πρώτες επιδρομές και λεηλασίες του ελληνικού χώρου, προχώρησε στην απόδοση ρωμαϊκών πολιτικών δικαιωμάτων και αργότερα στην ομαδική πολιτογράφηση (212 μ.Χ.) όλων των ελεύθερων κατοίκων του κράτους, ανάμεσα στους οποίους ήταν και οι πληθυσμοί του ελληνικού χώρου.

Στην συγκεκριμένη περίοδο για την περιοχή μελέτης αναφέρεται η συντήρηση οικισμών σε περιοχές που έχουν ήδη κατοικηθεί στο παρελθόν. Συγκεκριμένα εντοπίζονται αρχαιολογικά ευρήματα της εποχής σε οικισμούς στις ακόλουθες τοποθεσίες από Βορά προς Νότο:

Δίον: Στην περίοδο αυτή το Δίον λεηλατήθηκε 2 φορές από Αιτωλούς και Ρωμαίους, αλλά συνεχίζει να αναφέρεται από ιστορικούς αποκτώντας μάλιστα και δικιά του επισκοπή σύμφωνα με καταγραφές της Συνόδου της Σαρδικής (343 μ.Χ.) Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή, 2013, σελ.108–109.

Πίμπλεια: Η Πίμπλεια – το όνομα της δηλώνει περιοχή πλούσια σε νερά – αναφέρεται από τον Στράβωνα (Γεωγραφικά, 7α.1.18) και η θέση της εικάζεται ότι βρίσκεται στην περιοχή του πεδίου βολής του Λιτοχώρου, δίπλα από την

έξοδο του ποταμού Ενιπέα από το φαράγγι του (Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή, 2013, σελ.115).

Τοπόλιανη (Μούσειον): Αναφορά στο Μούσειον εντοπίζεται στα κείμενα του ιστορικού Πολύβιου και η θέση του εικάζεται ότι βρίσκεται στο εκτεταμένο ριπίδιο της Τοπόλιανης (Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή, 2013, σελ.116).

Λειβήθρα: Η ακρόπολη των Λειβήθρων εντοπίζεται ανάμεσα στις κοίτες των 2 ρεμάτων που συνθέτουν την κοίτη της Ζηλιάνας. Η εγκατάλειψη των Λειβήθρων προσδιορίζεται στον 1^ο π.Χ. αιώνα και αποδίδεται ιστορικά στην υπερχείλιση της Ζηλιάνας με αποτέλεσμα τη παράσυρση μεγάλου μέρους του οικισμού από τον χειμάρρο (Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή, 2013, σελ.125–133).

Παλιόκαστρο: Πρόκειται για κάποιο οικισμό στην περιοχή μεταξύ Λειβήθρων και Ηρακλείου του οποίου η ακριβής θέση δεν έχει εντοπιστεί. Το τοπωνύμιο *Ζάβατον* που αναφέρεται αργότερα στην ίδια περιοχή παραπέμπει στο πέρασμα της Ζηλιάνας σύμφωνα με την αιολική διάλεκτο (δες ενότητα 11 και Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή, 2013, σελ.124).

Ηράκλειο – Κρανιά: Το Ηράκλειο με τον φυσικό πλαταμόνα του που προφυλάσσει το λιμάνι του από τα νότια συνεχίζει να αναφέρεται και σε αυτή την περίοδο και στον 2^ο αι. μ.Χ. αναφέρεται από τον Πτολεμαίο σαν εξαρτώμενο του Δίου (Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή, 2013, σελ.117–119)

Εικόνα 51: Η λατινική επιγραφή που προσδιορίζει τα όρια του Μακεδονικού Δίου και της Περραιβικής Ολοσσόνας στο Οροπέδιο της Καρυάς εντοπίζεται πάνω στην επαρχιακή οδό Ροδιά – Σκαμινιά σε σημείο με ανοιχτή θέα προς το Οροπέδιο της Καρυάς επί του περάσματος από την πεδινή Θεσσαλία προς το Οροπέδιο. Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

Βυζαντινή Περίοδος

Με την μεταφορά της πρωτεύουσας της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας στην τοποθεσία του αρχαίου Βυζαντίου, που προς τιμήν του ιδρυτή της ονομάστηκε *Κωνσταντινούπολη* (330 μ.Χ.) αρχίζει η λεγόμενη *βυζαντινή εποχή*, η οποία διαρκεί περισσότερο από μία χιλιετία. Ο Κωνσταντίνος ο Μέγας μετά από μία σειρά μαχών ένωσε όλα τα κομμάτια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας που νωρίτερα είχε χωρίσει ο Διοκλητιανός και το 330 μ.Χ. μετά από 6 χρόνια ανέγερσης εγκαινίασε την μετέπειτα Κωνσταντινούπολη ονομάζοντάς την *Νέα Ρώμη* (J.J. Norwich, 1988, σελ.49–71).

Η βυζαντινή αυτοκρατορία – με ελάχιστες ανωμαλίες στην αρχή της (αυτοκράτορα Ιουλιανό, 337–363 μ.Χ., J.J. Norwich, 1988, σελ.79–80) – υπήρξε *χριστιανική* αυτοκρατορία η οποία στις αρχές της στράφηκε – με φανατισμό σε ορισμένες περιπτώσεις – ενάντια στα ειδωλολατρικά κατάλοιπα των προηγούμενων εποχών (αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Μέγα, 324–337 – J.J. Norwich, 1988, σελ.64 – και αυτοκράτορα Θεοδοσίο Μέγα, 379–395 μ.Χ. – Π. Αθανασιάδη – Fowden, 1978, σελ.87). Χρησιμοποιώντας τον χριστιανισμό σαν *επίσημη θρησκεία* της αυτοκρατορίας (Ο χριστιανισμός έγινε επίσημη θρησκεία της αυτοκρατορίας επί βασιλείας του Θεοδοσίου του Μεγάλου, Ε. Γλυκατζή – Αρβελέρ 2012, σελ.20) και σαν *πόλο συσπείρωσης* των εντός των συνόρων πληθυσμών η βυζαντινή αυτοκρατορία αποτέλεσε την συνέχεια της ρωμαϊκής με το κέντρο της μετατοπισμένο στην ανατολική πλευρά της Μεσογείου (ο.π. σελ.17–18). Η βάση της βυζαντινής αυτοκρατορίας όπως αποδείχθηκε με την πάροδο του χρόνου ήταν η ανατολική της πλευρά δηλαδή η βάλκανική χερσόνησος και η Μικρά Ασία. Μέχρι το 1453 μ.Χ. όπου έπαψε να υφίσταται η βάση της αυτοκρατορίας και κάθε αντίσταση κάμφθηκε από την Οθωμανική επέλαση, η αυτοκρατορία δέχθηκε πολλές επιδρομές από τις οποίες οι περισσότερες άφησαν και το στίγμα τους στα μέρη όπου έφτασαν.

Οι επιδρομές αυτές όπως αναφέρονται από Ι. Αδάμου (1973) και επιβεβαιώνονται από τον J.J. Norwich (1988) είναι οι ακόλουθες:

Στον 4^ο μ.Χ. αιώνα αναφέρονται οι επιδρομές των *Ούννων* στην Ευρώπη και η άμυνα των *Γότθων* στα σύνορα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας οι οποίοι στην συνέχεια μετοίκησαν νότια του Δούναβη, εντός της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Πιο συγκεκριμένα Στον 4ο αι. αναφέρεται η επιδρομή των Ούννων, ενός μογγολικού φιλοπόλεμου φύλου το οποίο με τις δωροδοκίες των βυζαντινών αυτοκρατόρων έμεινε σε απόσταση ασφαλείας, με τον λαό των Γότθων σαν ασπίδα στις ακτές του Δούναβη. Με την αυτοκρατορική άδεια του Θεοδοσίου, οι Γότθοι έγιναν αποδεκτοί και ενσωματώθηκαν στις νότια του Δούναβη θρακικές επαρχίες του Βυζαντίου, μέχρι να κατευθυνθούν προς την Ιταλική και την Ιβηρική Χερσόνησο. Ωστόσο όταν οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες απέτυχαν να συμμορφωθούν στις απαιτήσεις των Ούννων αυτοί εισέβαλαν στην Βάλκανική χερσόνησο μέχρι τις Θερμοπύλες και στην Καππαδοκία επί βασιλείας Αττίλα.(J.J. Norwich, 1988, σελ.88–89,109–11).

Στον 5^ο μ.Χ. αιώνα αναφέρονται οι θαλασσινές ληστρικές επιδρομές του λαού των *Βανδάλων*, ο οποίος αρχικά συντηρήσε με τους *Γότθους* και τους *Λατίνους* της Ιταλικής Χερσονήσου. Ο J.J. Norwich αναφέρει ότι μετά από μία ολοκληρωτική επίθεση σε οικογένειες Γότθων και Βανδάλων από την μεριά της Λατινικής εξουσίας στην Ρώμη (408 μ.Χ.), οι Βάνδαλοι αποσπάστηκαν και εγκαταστάθηκαν στην *Καρχιδώνα* από όπου εδραιώθηκαν στην δυτική Μεσόγειο και επιχειρούσαν ληστρικές επιδρομές σε όλα τα παράλια της Μεσογείου. Η κατάσταση αναστράφηκε το 474 μ.Χ., επί βασιλείας Ζήνωνος ο οποίος σήνηψε ειρήνη με τους Βανδάλους (J.J. Norwich, 1988, σελ.88–89).

Κατά τον 6^ο μ.Χ. αιώνα αναφέρονται *σλαβικές* επιδρομές σε Θράκη και Ιλλυρικό οι οποίες τον 9^ο αιώνα είχαν επεκταθεί μέχρι και το ακρωτήριο Ταίναρο. Κατά τον 9^ο αιώνα όταν ο αυτοκράτορας Νικηφόρος ο Α΄ ασχολήθηκε με το θέμα των Σλάβων εποίκισε τις περιοχές με Έλληνες από άλλες επαρχίες της αυτοκρατορίας, με σκοπό την ενσωμάτωση του σλαβικού αυτού λαού στο βυζαντινό κράτος (J.J. Norwich, 1988, σελ.163, 216). Μεγάλο μερίδιο στον εκχριστιανισμό των Σλάβων φέρουν και οι αδερφοί μοναχοί Κύριλλος και Μεθόδιος από την Θεσσαλονίκη που ανέλαβαν – επί αυτοκρατορίας του Μιχαήλ Γ΄ – τον *εκχριστιανισμό* και την δημιουργία του αλφαβήτου των Σλάβικων λαών που κατοικούσαν βόρεια του ελλαδικού χώρου (863 μ.Χ., μετά από αίτημα του Σλάβου ηγεμόνα της Μοραβίας – Ραστισλάβου. Ε. Γλυκατζή – Αρβελέρ 2012, σελ.211,212). Η Ε. Γλυκατζή–Αρβελέρ αναφέρει ότι μέσα από το έργο των 2 αυτών αδελφών ευαγγελίστηκαν τα εξής φύλα: *Βούλγαροι, Μοραβοί, Σέρβοι, Βλάχοι και Σλάβοι της Ιλλυρίας* (σημερινή Αλβανία).

Κατά τα τέλη του 10^ο μ.Χ. αιώνα αναφέρονται *βουλγαρικές* επιδρομές στην Θεσσαλία υπό τον Σαμουήλ (J.J. Norwich, 1988, σελ.330), οι οποίες στην συνέχεια αντιμετωπίστηκαν από τον Βασίλειο Β΄.

Κατά τον 11^ο αιώνα αναφέρονται *βλάχικοι* πληθυσμοί στον ελληνικό χώρο οι οποίοι ενσωματώθηκαν στον χώρο αυτό με την πάροδο του χρόνου. Αναφορά στην παρουσία βλάχων σε περιοχές της Θεσσαλίας κάνει η Άννα η Κομνηνή τον 11^ο αιώνα μ.Χ. (1990: 198), ενώ ο ιστορικός Νικήτας Χωνιάτης αναφέρει μία περιοχή της Θεσσαλίας σαν *μεγάλη Βλαχία* τον 13^ο αιώνα μ.Χ. (1155–1216 μ.Χ.) Σχετικά δεσ Α. Κουκούδης, και Αρχαιολογικό και Τουριστικό Οδηγό Θεσσαλίας, 1958.

Προς τα τέλη της βυζαντινής αυτοκρατορίας η ανερχόμενη ναυτική δύναμη των *Βενετών* εμφανίζεται στο προσκήνιο ζητώντας καινούρια λιμάνια για την καλύτερη εγκατάσταση του εμπορίου της. Με την περίοδο της ανάπτυξης της συμπίπτει η δεύτερη Σταυροφορία η οποία εξασφάλισε σημαντικό αριθμό λιμανιών για τα βενετικά καράβια καθώς κατέληξε στην πρώτη άλωση της Κωνσταντινούπολεως και την *Φραγκοκρατία* για το επόμενο μικρό διάστημα.

Η βυζαντινή αυτοκρατορία χαρακτηρίζεται από την *εγκατάλειψη* των επιστημονικών ενασχολήσεων των αρχαίων Ελλήνων, τα κείμενα των οποίων διασώζονται και αντιγράφονται σε μοναστήρια κατά την περίοδο αυτή. Η πρώτη αναφορά σε μελέτη των κειμένων των αρχαίων Ελλήνων γίνεται για τον αραβικό λαό και την μελέτη γεωγραφικών, αστρονομικών και μαθηματικών κειμένων (el.wikipedia.org). Η *μνημειακή αρχιτεκτονική* των ρωμαϊκών ανακτόρων ήρθε στην Κωνσταντινούπολη μαζί με τους Ρωμαίους αυτοκράτορες, ενώ αργότερα η αρχιτεκτονική αυτή υιοθέτησε *ανατολίτικα στοιχεία* τα οποία είναι εμφανή σε ναούς όπως η Αγία Σοφία (Γ. Γαλαβάρης, 1978, σελ.354–397).

Στην περίοδο αυτή στην περιοχή γύρω από τον Όλυμπο εντοπίζονται πολυάριθμοι οικισμοί με σημαντικότερους αυτούς που βρίσκονται στις εισόδους των κεντρικότερων περασμάτων: την *Πέτρα*, τον *Πλαταμόνα* και το *Λυκοστόμιο* (σημερινά Τέμπη). Οι 2 πρώτοι οικισμοί αποτέλεσαν και έδρες επισκοπής (Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή, 2013, σελ.108).

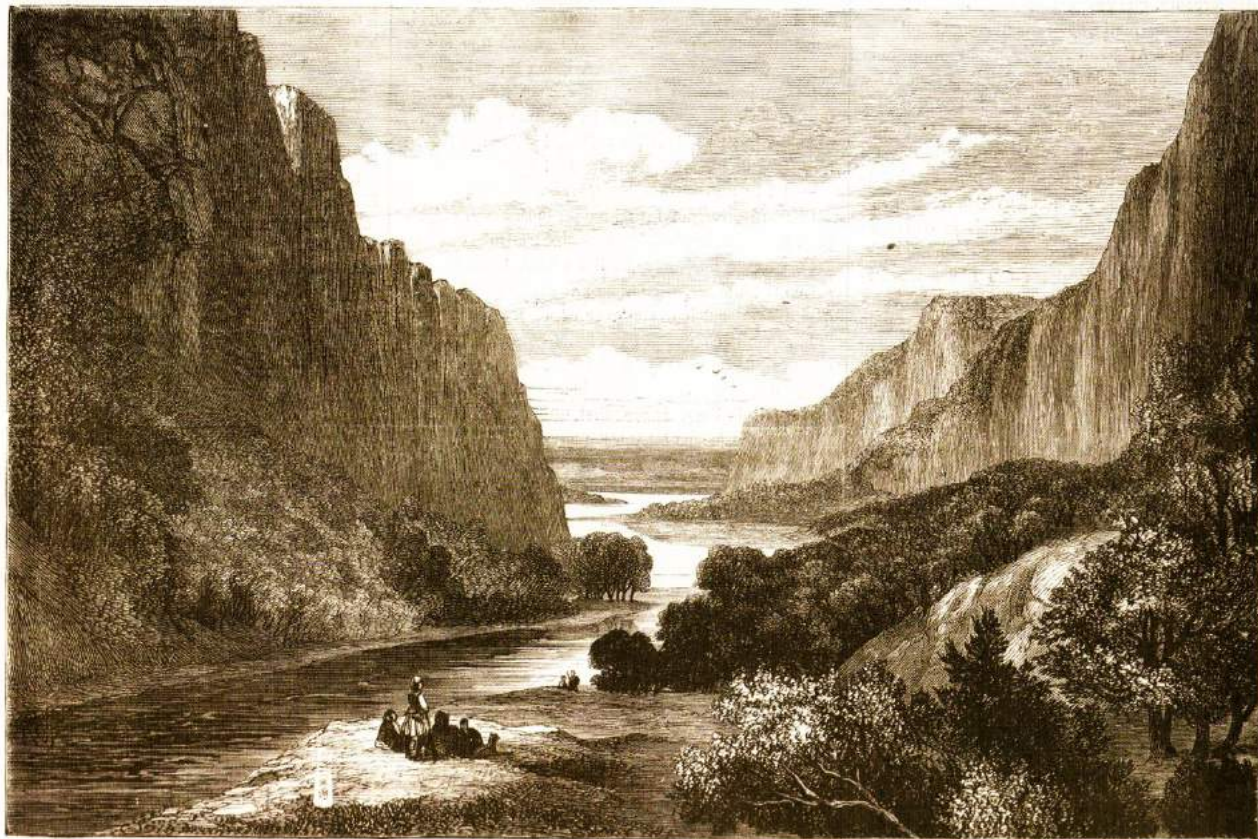
Το όνομα *Πλαταμών* σύμφωνα με την Ε. Πουλάκη–Παντερμαλή (2013 σελ.117) είναι αρχαιότατο και, μάλιστα, ομηρικό. Σηματοδοτεί έναν λείο βράχο που περιβάλλεται ή καλύπτεται με νερό. Ο βυζαντινός Πλαταμών, λοιπόν, δεν θα μπορούσε παρά να είναι και ένας αρχαίος «πλαταμών», μία «*έφαλος πέτρα*», «*λεία*», «*ταπεινή, περί ής πλατύνονται τα κύματα*», ο βράχος δηλαδή με το λείο, ημικυκλικό περίγραμμα που αποτελεί τη μοναδική «*πλαταμόδη άκρα*» του Ολύμπου στη θάλασσα.

Οι λαοί που περνούν από τις *Θεσσαλικές* και *Πιερίκές* υπώρειες του Ολύμπου αφήνουν τα σημάδια τους στον τόπο, με πιο ευδιάκριτα τα τοπωνύμια, τα οποία φτάνουν ως την σύγχρονη εποχή. Πλήθος θεσσαλικών παρολύμπιων οικισμών μέχρι το 1973 είχε τοπωνύμια σλάβικης προελεύσεως (Ι.

Αδάμου, 1997). Ακόμη σλάβικη ή αλβανική προέλευση εντοπίζεται σε τοπωνύμια επί του ορογενούς του Ολύμπου. Τέλος στην περίοδο της *Φραγκοκρατίας* προσδιορίζεται η σημερινή μορφή του Κάστρου του Πλαταμώνα.

Εικόνα 52: Το κάστρο του Πλαταμώνα δεσπόζει στον ομώνυμο βράχο και αποτελεί σημαντική στρατηγική θέση πάνω στο κεντρικότερο πέρασμα μεταξύ Θεσσαλίας και Μακεδονίας, αυτό των Τεμπών. Η εικόνα λήφθηκε από τον ιστότοπο <http://www.gip.gr/>

LA NOUVELLE FRONTIÈRE GRECQUE. — LA VALLÉE DE TEMPE, EN THESSALIE — Voir page 136.

Εικόνα 53: Η κοιλάδα των Τεμπών σε γκραβούρα από το περιοδικό "L' Universe Illustré", τέλος 19^{ου} αιώνα. Ο τίτλος μεταφράζεται ως εξής: Τα νέα σύνορα της Ελλάδος, Η κοιλάδα των Τεμπών στην Θεσσαλία.

Grav. 457. — Larisse et le mont Olympe.

Εικόνα 54: Γκραβούρα του Ολύμπου όπως αυτός φαίνεται από την Τουρκοκρατούμενη Λάρισα. Οι εικόνες της σελίδας προέρχονται από το έργο «Όλυμπος: κείμενα και εικόνες 2 αιώνων».

Οθωμανική Κυριαρχία

Η *άλωση της Κωνσταντινούπολης* και η εγκαθίδρυση του νέου πολιτεύματος προκάλεσε μεγάλη αναταραχή στους κατοίκους του ελληνικού χώρου. Η οθωμανική εγκατάσταση στην περιοχή περιλάμβανε και την *μεταφορά* Οθωμανών υπηκόων. Έτσι *Γιουρούκοι* (Τουρκομάνοι όπως επεξηγεί ο Felix Beaujour – 1800) και *Ικονιάτες* εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας αλλάζοντας σημαντικά την κατανομή των πληθυσμών στον ελληνικό χώρο. Ο Α. Βακαλόπουλος (1974, σελ.68–69), αναφέρει ότι στην περιοχή της Μακεδονίας είχαν εγκατασταθεί Γιουρούκοι ήδη από την εποχή του Βαγιαζίτ Α' (1389–1402), την περίοδο που γινόταν και η πρώτη εποίκηση στην Θεσσαλία. Ωστόσο στην Θεσσαλία επί Μουράτ Β' (1421 –1451) ακολούθησε συμπληρωματικός εποικισμός από Ικονιάτες. Αυτές οι πληθυσμιακές ομάδες Οθωμανών μεταφέρθηκαν από την Οθωμανική διοίκηση στην περιοχή της Θεσσαλίας με σκοπό να δημιουργήσουν οικισμούς (τα λεγόμενα κονιαροχώρια) και να επιβλέπουν την κατάσταση στις νέες γαίες και την εγκαθίδρυση της τούρκικης κατοχής (Α. Ζούκα, Σ. Σδρόλια και Γ. Τουφεξή, 1994 και *typanos.gr*).

Σε αυτή την περίοδο *δημιουργήθηκαν* πολλοί οικισμοί, καθαρά ελληνικοί σε *μεγάλα υψόμετρα* συνήθως, από παλιούς κατοίκους της εκάστοτε περιοχής που αποχώρησαν από τις οικίες τους για να κρυφτούν από τις επιδρομές και τις αυθαιρέσιες του νέου κράτους. Σύμφωνα με το έργο «*Εικόνες της πολιτιστικής μας Κληρονομιάς, Θεσσαλία – Ήπειρος – Μακεδονία, Παραδοσιακοί οικισμοί*» οι περισσότεροι ορεινοί οικισμοί στην περιοχή της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας δημιουργήθηκαν κατά τον 15^ο αιώνα. Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και ο Α. Βακαλόπουλος (ο.π. σελ.68–69,72–73). Ακόμη μεγάλο μέρος του πληθυσμού βρήκε καταφύγιο στα λατινοκρατούμενα νησιά του Ιονίου ή και στο εξωτερικό όπου δημιούργησαν ελληνικές παροικίες (ο.π. σελ.73–77). Επίσης δημιουργήθηκαν άλλοι οικισμοί καθαρά τούρκοι, ενώ κάποιοι διαχωρίστηκαν σε συνοικίες ανάλογα με την εθνότητα – θρησκεία των κατοίκων τους.

Παράδειγμα τούρκικων οικισμών στην Θεσσαλική πεδιάδα αποτελούν το Καζακλάρ (μετέπειτα Αμπελώνας), Τατάρι (Φαλάνη) κλπ. (Α. Ζούκα, Σ. Σδρόλια και Γ. Τουφεξή, 1994). Παράδειγμα οικισμού όπου ήταν διαχωρισμένες οι συνοικίες Ελλήνων και Τούρκων αποτελεί η Ελασσόνα, όπου οι χριστιανοί (Έλληνες) κάτοικοι έμεναν στην συνοικία του λόφου του μοναστηριού, ενώ οι μουσουλμάνοι (Τούρκοι) έμεναν στην πεδινή συνοικία, στην άλλη όχθη του ποταμού Τιταρήσιου. Η γειτονική Τσαριτσάνη αποτελούσε οικισμό καθαρά ελληνικού πληθυσμού.

Για την *θέση* των οικισμών αυτής της περιόδου από το έργο «*Εικόνες της πολιτιστικής μας Κληρονομιάς, Θεσσαλία – Ήπειρος – Μακεδονία, Παραδοσιακοί οικισμοί*» αντλούνται τα ακόλουθα κριτήρια επιλογής:

- Συνθήκες ασφαλείας*: να μην είναι ευδιάκριτοι, αλλά κρυμμένοι από στράτες ληστών και Τούρκων
- Καταλληλόλητα για δόμηση*: συνήθως πλαγιές με θέα, προσήλιες και προφυλαγμένες από ισχυρούς ανέμους
- Οπτική επικοινωνία με άλλους οικισμούς*: γρήγορη μετάδοση μηνυμάτων (φωτιά, καπνός)
- Μικρή απόσταση από τους χώρους εργασίας*
- Υπαρξη νερού* για τις ανάγκες του πληθυσμού και *βοσκίας* για τις ανάγκες της κτηνοτροφίας

Στους διάφορους οικισμούς οι άνθρωποι με την πάροδο του χρόνου προσανατολίστηκαν σε συγκεκριμένες

δραστηριότητες οι οποίες θα τους προμήθευαν τα προς το ζην συν το πλεόνασμα που απαιτούσε η καινούρια κυβέρνηση, το λεγόμενο *χαράτσι*. Έτσι μέχρι το 1700 πολλοί οικισμοί είχαν την δυνατότητα να *εμπορεύονται* μέρος της παραγωγής τους. Σε αυτή την κατεύθυνση βοήθησε ιδιαίτερα και η συνθήκη του *Κιουτσούκ Καϊναρτζή* (1774) με τις εμπορικές διευκολύνσεις που έδινε μεταξύ των άλλων στον Έλληνας υπηκόους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Στ. Παπαδόπουλος, 1975, σελ.83). Αυτή η άνεση οδήγησε στην δημιουργία *καραβανιών* και *εμπορικών παροικιών* σε περιοχές γνώριμες από τις προηγούμενες γενιές (βλ σχετικά Henry Holland, Ταξίδι στην Μακεδονία και στην Θεσσαλία, 1812–1813 καθώς και Felix Beaujour, Πίνακας του Εμπορίου της Ελλάδας στην Τουρκοκρατία (1787–1797), 1800). Έτσι δημιουργήθηκε ένα κεφάλαιο το οποίο είχε την δυνατότητα μετά από πολλά χρόνια να υποστηρίξει τις ιδέες της επανάστασης και της απελευθέρωσης του ελληνικού χώρου.

Στην περίοδο αυτή εντοπίζεται μεγάλη δραστηριότητα *κλεφτών και αρματολών* (Α. Βακαλόπουλος, 2002, σελ.93–98) στα ορεινά καταφύγια που προσέφερε ο Όλυμπος. Ακόμη αναφέρεται η *ίδρυση μοναστηριακών εγκαταστάσεων* εκ των οποίων σημαντικότερες κρίνονται η *Μονή της Αγίας Τριάδος* στο Φαράγγι του Ενιπέα (*Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω*) και η *Μονή της Αγίας Τριάδος στον Σπαρμό*.

Ο Άγιος Διονύσιος, ο οποίος το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του το πέρασε ασκητεύοντας στον Όλυμπο, θεωρείται από τους μελετητές του Ολύμπου ο πρώτος αναγνωρισμένος ορειβάτης του. Συγκεκριμένα από τοιχογραφίες στον ναό της Μονής λαμβάνεται πληροφορία για την ανέγερση – εκ του Αγίου – 2 εξωκκλησιών στις κορυφές Προφήτη Ηλία και Μεταμόρφωση του Ολύμπου αντίστοιχα, ενώ αναφέρεται επίσης ότι επισκεπτόταν τα εξωκλήσια αυτά τουλάχιστον μία φορά τον χρόνο για την πανήγυρή τους (Ε. Πουλάκη–Παντερμαλή, 2013, σελ.7), συνήθεια την οποία συντηρούν ορισμένοι από τους μοναχούς της μονής ακόμη και σήμερα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η *χαλκογραφία* του ναού (δες εικόνα*,σελ.*) καθώς περιγράφει την ύπαρξη «*λειψάνων οικοδομής και αγαμάτων από λευκή πέτρα*» στις 2 αυτές τοποθεσίες. Η ίδρυση της Μονής αποδίδεται στον ίδιο το 1542 (Η Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, 2014,σελ.8).

Η ίδρυση της Μονής του Σπαρμού αναφέρεται στα μέσα του 16^{ου} αιώνα σύμφωνα με τις εκδόσεις της ίδιας της Μονής (Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου, 2006, σελ.19). Οι μονές αυτές είχαν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην περιοχή τους. Με τις προσφορές που συλλέχθηκαν σε αυτές δημιουργήθηκαν αξιόλογες βιβλιοθήκες, στις οποίες αντιγράφονταν και βιβλιοδετούνταν χειρόγραφα. Ακόμη με οικονομικά και άλλα μέσα οι μονές βοήθησαν στην λειτουργία σχολείων τα οποία ήταν απαραίτητα για τον υπόδουλο ελληνισμό της περιοχής τους. Ακόμη αναφέρεται ότι συχνά – με την θέλησή τους ή και όχι – οι μοναχοί φιλοξενούσαν ληστές του Ολύμπου αλλά και άμαχο πληθυσμό όταν υπήρχε η ανάγκη. Για περισσότερα στοιχεία σχετικά με αυτές τις Μονές *δες ενότητα 7*.

Τέλος με βάση τα προηγούμενα την περίοδο αυτή εντοπίζεται μεγάλη μετακίνηση των πληθυσμών στις παρυφές του Ολύμπου με την δημιουργία των περισσότερων από τους σημερινούς οικισμούς, όπως *Καρνά, Σκαμνιά, Πουλιάνα (Κρυόβρυση), Σπαρμός, Κοκκινοπλός*.

Εικόνα 55: Καταυλισμός κτηνοτρόφων στην περιοχή της Πετρόστρουγκας, όπως απαθανάτιστηκε από τον Frederic Boissonas κατά την πρώτη του ανάβαση στον Όλυμπο το 1913.

Εικόνα 56: Βοσκοί στο Οροπέδιο της Μπάρας στον Όλυμπο όπως απαθανάτιστηκαν από τον Frederic Boissonas κατά την πρώτη του ανάβαση στον Όλυμπο το 1913.

Νεότερη Ιστορία

Η περίοδος από το 1750 μέχρι το 1912 (Στ. Παπαδόπουλος, 1975, σελ.58–75) χαρακτηρίζεται από διαδοχικές απόπειρες επανάστασης στον ελληνικό χώρο οι οποίες τελικά οδήγησαν στην σύσταση της Ελλάδας και στην διαμόρφωση της – σχεδόν – στην σημερινή της μορφή. Η επανάσταση του 1821 υπήρξε η αρχή της απελευθέρωσης της Πελοποννήσου, ενώ η αντίστοιχη απόπειρα για επανάσταση σε άλλα μέρη του ελληνικού χώρου (Ηπειρο, Χαλκιδική, Άγραφα, Όλυμπο κλπ.) απέτυχε και έσβησε (Β. Σφυρόρα, 1975 σελ.235, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΒ 1975 σελ.160–161,163, Α. Δεσποτόπουλος, 1975, σελ.20–69). Ωστόσο όπως αναφέρει ο Ε. Κωφός (1975, σελ.378) πολλοί από τους επαναστάτες αναζήτησαν καταφύγιο στο ελεύθερο ελληνικό κράτος. Το 1827 εμφανίστηκε η πρώτη ελληνική κυβέρνηση υπό τον Ιωάννη Καποδίστρια στο Ναύπλιο (Α. Δεσποτόπουλος, 1975, σελ.478–479). Το 1881 προσαρτάται η Θεσσαλία στο ελληνικό Κράτος και στο τέλος του Βαλκανικού πολέμου του 1912 απελευθερώνεται η Μακεδονία, η Ήπειρος, η Κρήτη και τα νησιά του Αιγαίου (Κ. Σβολόπουλος, 1975, σελ.352–354) και ο Όλυμπος βρίσκεται πλέον εντός των ελληνικών συνόρων.

Μέχρι την πλήρη απελευθέρωση της Μακεδονίας, αναφέρονται απόπειρες δημιουργίας οργανωμένων επαναστάσεων, ειδικά στην περιοχή του Ολύμπου που φιλοξενούσε πολλές ομάδες κλεφτών. Η Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή (2013, σελ.148) αναφέρει ότι η απόπειρα της επανάστασης του 1822 κατέληξε στο κάψιμο πολλών χωριών και την ανατίναξη της μονής του Αγίου Διονυσίου – ενώ οι μοναχοί της κρεμάστηκαν στην πλατεία της Λάρισας το 1828 (Η Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, 2014,σελ.29).

Στην ίδια περίοδο αναφέρεται και η μεταφορά της επισκοπής Πλαταμώνα στην Ραψάνη. Επιπλέον κατά την επανάσταση του 1878 την οποία επίσημα ξεκίνησε ο επίσκοπος Κίτρους, αναφέρεται ότι καθώς ο τούρκικος στρατός κινούνταν προς το Λιτόχωρο, τα γυναίκοπαιδα βρήκαν καταφύγιο στην Μονή του Αγ. Διονυσίου στην οποία καταλύθηκε για πρώτη φορά το άβατο των γυναικών (Η Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, 2014,σελ.29).

Στην περίοδο αυτή εμφανίζονται και ορισμένοι περιηγητές οι οποίοι εντυπωσιασμένοι από τον Όλυμπο επιχειρούν την ανάβασή του και τη περιγραφή του. Ανάμεσα σε αυτούς συγκαταλέγονται ο D. Urquhart το 1838 (D. Urquhart, Spirit of the East, 1838) και ο L. Heuzey μεταξύ 1855 και 1857 (Leon Heuzey, Le Mont Olympe et la Acarnanie, 1860).

Την πρώτη χρονιά που ο Όλυμπος βρίσκεται εντός των ελληνικών συνόρων (1913) πραγματοποιείται η πρώτη καταγεγραμμένη ανάβαση στην ψηλότερη κορυφή του Ολύμπου, τον Μύτικα. Η ανάβαση πραγματοποιήθηκε από τον Ελβετό φωτογράφο Frederic Boissonas και τον επίσης Ελβετό Daniel Baud–Bovy (πρύτανη της σχολής Καλών Τεχνών) με την καθοδήγηση του Λιτοχωρίτη κυνηγού αγκυοκάτσικων Χρήστου Κάκκαλου. Η περιγραφή της

ανάβασης από τον Daniel Baud–Bovy μπορεί να αναζητηθεί στο βιβλίο «Ο Όλυμπος του Boissonas» (Γιάννης Κυρίτης, Εκδ. Ζαρζώνη).

Μετά από 8 χρόνια, το 1921 και μετά από αίτηση του Υπουργείου Συγκοινωνιών της Αθήνας ο – επίσης Ελβετός – Τοπογράφος και Αλπινιστής Marcel Kurz ήρθε στην Ελλάδα για να αποτυπώσει τον Όλυμπο «με στερεοφωτογραφικές μεθόδους, οι οποίες πρόσφατα είχαν εισαχθεί στην χώρα» (M. Kurz, 1923, σελ.98). Η εξερεύνηση και αποτύπωση του Ολύμπου – η πρώτη σωστή αποτύπωση του ορογενούς η οποία απέδιδε και το σωστό υψόμετρο των υψηλότερων κορυφών του – από τον Marcel Kurz ολοκληρώθηκε σε 15 ημέρες. Μέσα σε αυτές τι μέρες πραγματοποιήθηκε μεταξύ των άλλων και η πρώτη καταγεγραμμένη ανάβαση στην κορυφή Στεφάνι, με την καθοδήγηση πάλι του Χρήστου Κάκκαλου.

Μέχρι το 1920 τα σύνορα της Ελλάδας έχουν αποκτήσει την (σχεδόν) τελική τους μορφή χάρη στις διεκδικήσεις του Ελ. Βενιζέλου στις οποίες συμπεριλαμβάνονται τα Δωδεκάνησα, η Δυτική και η Ανατολική Θράκη (Α. Βακαλόπουλος, 1999, σελ.365). Η αποτυχημένη Μικρασιατική εκστρατεία, 1919–1922, καταλήγει στην προσφυγική μετακίνηση 1.500.000 ανθρώπων από την Μικρά Ασία και στην συνθήκη των Μουδανιών όπου προσδιορίζεται σαν Ελληνοτουρκικό σύνορο ποταμός Έβρος (ο.π. σελ.371–372). Το 1940 με την Ιταλική εισβολή η Ελλάδα μπαίνει στον Β' παγκόσμιο πόλεμο με την τριπλή κατοχή (Α. Βακαλόπουλος, 1999, σελ.420) από τον οποίο βγήκε το 1944.

Στην διάρκεια του Β' παγκοσμίου πολέμου (1939 – 1944) ο Όλυμπος αποτέλεσε σημαντικό τόπο για τους αντάρτες. Αναφέρονται πολλές διαβάσεις στρατευμάτων από τα στενά της Μπάρας και της Ζηλιάνας, ενώ αναφορά γίνεται σε σπηλιές του Ολύμπου στην περιοχή του *Ξερολακκίου* οι οποίες λειτουργούσαν σαν νοσοκομεία των ανταρτών (προφορική μαρτυρία του Δημήτρη Ζιώγα, κτηνοτρόφου από τον οικισμό της Πέτρας και του Γιώργου Ζαρώτη, κτηνοτρόφου στην περιοχή Παλιάμπελα Κοκκινοπλού). Αναφέρεται ακόμη η εξουδετέρωση γερμανικής μονάδας κοντά στην περιοχή της «*Κομμένης Πέτρας*», κοντά στον Κοκκινοπλό, από τον αγγλικό στρατό με την καθοδήγηση Ελλήνων οδηγών (προφορική μαρτυρία του Γιώργου Ζαρώτη). Στον εμφύλιο πόλεμο που ακολούθησε, αναφέρεται επίσης η καταφυγή των ανταρτών «αριστερών» στον Όλυμπο. Ενδεικτικές είναι προφορικές μαρτυρίες του Νίκου Γκουτζουρέλα από το Σαραντάπορο Ελασσόνας που περιγράφουν την περιπολία του «δεξιού» εθνικού στρατού στην περιοχή του *Ξερολακκίου* και της μονής της *Πέτρας* προς αναζήτηση ανταρτών. Τέλος κατά την διάρκεια της Χούντας των Συνταγματαρχών (1967–1974) ξεκίνησε η μετονομασία οικισμών σε όλο τον ελληνικό χώρο με ελληνογενή ονόματα (Α. Βακαλόπουλος, 1999, σελ.454), τα οποία τείνουν πλέον στις μέρες μας να επικαλύψουν τα αλλογενή τοπωνύμια τα οποία μέχρι τότε χαρακτήριζαν τις περιοχές του Ελληνικού χώρου.

Εικόνα 57: Ξυλοκόποι στην περιοχή Πριόνια του Ολύμπου. Φωτογραφία του Frederic Boissonas, 1913.

Λαογραφικά στοιχεία

Προσεγγίζοντας την σύγχρονη εποχή ήταν δυνατή η συλλογή ορισμένων λαογραφικών στοιχείων σχετικά με την περιοχή του Ολύμπου από ανθρώπους της περιοχής, συνηθέστερα μεγάλους σε ηλικία. Αυτά αφορούν τόσο τους οικισμούς περί τον Όλυμπο, όσο και τις ανθρώπινες δραστηριότητες επί του ορογενούς.

Αναφέρεται στο φυλλάδιο του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (2008, σελ.31) η αναγνώριση του Ολύμπου σαν πρώτου *Εθνικού Δρυμού* της χώρας, το 1938. Από την ίδρυση του Εθνικού Δρυμού έγιναν σημαντικές προσπάθειες της πολιτείας για την απομάκρυνση των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων από την περιοχή του Ολύμπου, οι οποίες ωστόσο σύμφωνα με τον Θ. Μέγα μόνο κατάφεραν να αποθαρρύνουν τις επόμενες γενιές από την δραστηριοποίηση εντός του Δρυμού, ενώ οι ήδη υπάρχοντες κτηνοτρόφοι δραστηριοποιούνταν στον Όλυμπο – συντηρώντας παράλληλα τα παλιά μονοπάτια – μέχρι το 1965.

Από προφορική μαρτυρία του Λ. Ρήγου λαμβάνονται στοιχεία για την τελευταία μακροσκελή επιχείρηση στα μονοπάτια του Ολύμπου. Πρόκειται για την *οριοθέτηση* του Εθνικού Δρυμού με *μεταλλικούς πασσάλους* και *συρματοπλέγματα*, μεταξύ των ετών 1968–1973. Η επιχείρηση ήταν και μία από τις τελευταίες χρήσεις που είχαν τα μονοπάτια του Ολύμπου καθώς μεγάλος αριθμός αγωγιστών με φορτωμένα ζώα κινήθηκαν στα μονοπάτια του Ολύμπου με σκοπό την οριοθέτηση του Δρυμού. Έκτοτε έσβησαν οι ανθρώπινες δραστηριότητες εντός του ορογενούς για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, μέχρι να αρχίσει η ανάπτυξη του ορειβατικού τουρισμού στον Όλυμπο, περί την τελευταία 30ετία.

Η πρώτη σύγχρονη *διάνοιξη* δρόμου στην περιοχή του Ολύμπου αναφέρεται στο 1951 και αφορά την οδό που ξεκινά από την *Καλλιθέα Ελασσόνας* και διασχίζει το *Οροπέδιο της Καρυάς* καταλήγοντας στην *Λεπτοκαρυά* (ηλ. πηγές: Καρυά Ολύμπου). Αργότερα το 1968 ξεκίνησαν οι εργασίες διάνοιξης δρόμου από το *Λιτόχωρο* προς τα *Πριόνια*, ο οποίος «πατάει» στο μεγαλύτερο μέρος του πάνω στο κεντρικό μονοπάτι που συνέδεε τις δύο θέσεις στο παρελθόν (προφορικές μαρτυρίες Αθ. Μέγα). Η διάνοιξη του δρόμου ολοκληρώθηκε το 1972. Το 1972 διανοίχτηκε και ο δασικός δρόμος που συνδέει την *Λόκοβη* (σύγχρονη Πέτρα) με τον *Κοκκινοπλό* (προφορικές μαρτυρίες κατοίκων του οικισμού της Πέτρας), που εν μέρει κινείται στην διαδρομή του μονοπατιού Βροντού – Κοκκινοπλός. Για την σύγχρονη Πέτρα πρέπει να αναφερθεί ότι βρίσκεται σε θέση διαφορετική από την Αρχαία και Βυζαντινή Πέτρα, νότια της Μονής της Πέτρας και στον ίδιο ορεινό όγκο με αυτήν, αντί δυτικά και σε απέναντι ορεινό όγκο όπου βρίσκονται και τα ερείπια της ακρόπολης της.

Πριν το 1940 είχε σταματήσει η λειτουργία των υδροπρίωνων γύρω από την περιοχή *Πριόνια*. Ωστόσο η ξυλεία του Ολύμπου αξιοποιούνταν μέχρι πρόσφατα, καθώς κοντά στον σιδηροδρομικό σταθμό του *Λιτοχώρου* βρίσκεται ένα πρόσφατα εγκαταλελειμμένο εργοστάσιο επεξεργασίας ξύλου. Ο Arne Strid (1980, σελ.ΧΙΧ) αναφέρει την εξαγωγή ξυλείας από την περιοχή του *Ξερολακκίου*, και προφορικές μαρτυρίες (Βασίλη Μαμούρη, πρώην διαχειριστή καταφυγίου στην θέση Κρεββάτια και κατοίκου της Κατερίνης) επιβεβαιώνουν την μέχρι προσφάτως χρήση της ξυλείας της περιοχής από την Δ.Ε.Η. για την δημιουργία πυλώνων. Η

αξιοποίηση ξυλείας του Ολύμπου στο εργοστάσιο ξυλείας στην *Μόρνα* (*Σκοτεινά*) της Πιερίας δεν έχει εξακριβωθεί, ωστόσο αναφέρεται (Ν. Γραϊκος & Γ. Περδίκης, «Δάσος, Ξύλο και Βιομηχανία στην Πιερία») η εκκίνηση της λειτουργίας του εργοστασίου στο *Λιτόχωρο* το 1960 προς αντικατάσταση του εργοστασίου της *Μόρνας* (*Σκοτεινά*) το οποίο λειτουργούσε από το 1930.

Για την ξύλευση από την περιοχή του Ολύμπου σε προηγούμενες εποχές αναφέρονται τα εξής στοιχεία: Για οικοδομικές και άλλες χρήσεις – πλην της καύσης – χρησιμοποιούνταν τα *ρόμπολα* και τα *μαυρόπευκα*. Συγκεκριμένα τα *ρόμπολα* χρησιμοποιούνταν για *εργαλεία*, *βαρέλια*, *οικοδομικές χρήσεις* καθώς και για *μικρά καράβια*. Ανάλογες χρήσεις είχαν και τα *μαυρόπευκα*, με την ιδιαιτερότητα ότι λόγω της ευθυτενείας τους αξιοποιούνταν και σαν *πυλώνες* ή *κατάρτια*. Αναφέρεται (από προφορικές μαρτυρίες του Β. Μαμούρη, του Αθ. Μέγα καθώς και από τα κείμενα του εκθεσιακού χώρου του Φορέα Διαχείρισης του Ολύμπου) η *μεταφορά ξυλείας* του Ολύμπου από το φαράγγι του *Ενιπέα* στο *Λιτόχωρο* και από εκεί σε παράλια της Χαλκιδικής και σε άλλα μέρη για οικοδομικούς σκοπούς κυρίως. Τέλος αναφέρεται η ξύλευση της περιοχής της *χαράδρας* του *Μαυρατζά* με σκοπό την ανέγερση των οικιών του *Σπαρμού* (προφορική μαρτυρία από τον κ. Χρήστο, πρεσβύτερο κτηνοτρόφο και κάτοικο του Σπαρμού). Αναμένεται ανάλογη χρήση της ξυλείας του Ολύμπου και από τους υπόλοιπους περί τον Όλυμπο οικισμούς. Ιδιαίτερα στις δυτικές και νότιες πλαγιές του Ολύμπου τα αποτελέσματα της ξύλευσης χωρίς μέριμνα για την επαναφορά της βλάστησης είναι εμφανή στις μέρες μας. Η Μ. Μαλακού (1985) αναφέρει διάνοιξη *δρόμου υλοτόμησης* με εκκίνηση στην θέση Γκορτσιά επί του δρόμου *Λιτόχωρο – Πριόνια* το 1984 καθώς και άλλου δρόμου στην περιοχή του *ρέματος Μάνα* το 1985. Ακόμη αναφέρει υλοτομική δραστηριότητα στην περιοχή του *Ξερολακκίου* στα ίδια χρόνια.

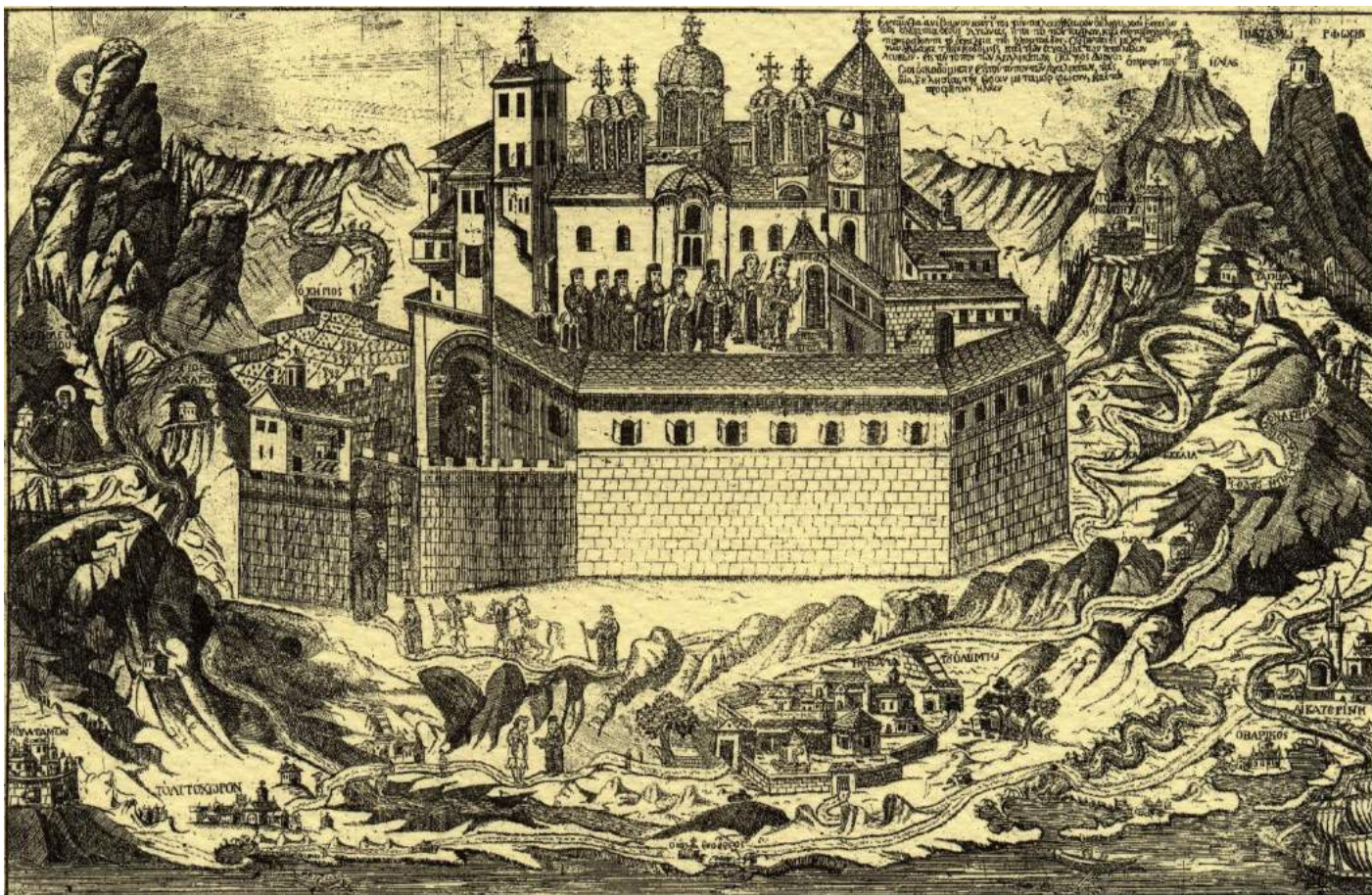
Όσον αφορά τέλος την περιοχή της δραστηριοποίησης των κτηνοτρόφων από τις γύρω περιοχές μαρτυρούνται τα ακόλουθα. Σαρακατσάνοι κτηνοτρόφοι με έδρα την *Καναπίτσα* κοντά στο Δίον περνούσαν το καλοκαίρι τους στην τοποθεσία *Πετρόστρουγκα*, καθώς και στα ξέφωτα γύρω από το φαράγγι του ποταμού *Ενιπέα* μαζί με τα γιδοπρόβατά τους (Προφορικές μαρτυρίες από Αθ. Μέγα, κτηνοτρόφο της περιοχής του *Λιτοχώρου*, Σύλλογος Σαρακατσαναίων Πιερίας και Καταφύγιο Πετρόστρουγκα, και Ο Όλυμπος του Boissonas, Γιάννης Κυρίτσης, Εκδ. Ζαρζώνη). Στο *οροπέδιο της Μπάρας* (2350μ. υψόμετρο) παραθέριζαν κτηνοτρόφοι από το χωριό *Σκαμνιά*, ενώ οι *νοτιοδυτικές πλαγιές* του Ολύμπου καταλαμβάνονταν από τους κατοίκους του *Σπαρμού* (προφορική μαρτυρία από τον κ. Χρήστο, πρεσβύτερο κτηνοτρόφο και κάτοικο του Σπαρμού). Στην *χαράδρα της Σταλαγματιάς* αλλά και στην περιοχή του *Μακρυρέματος* – όπου και ο οικισμός *Παλιάμπελα Κοκκινοπλού* – δραστηριοποιούνταν οι Κοκκινοπλίτες κτηνοτρόφοι, ενώ στο *οροπέδιο της Μπάρας* (700 μ. υψόμετρο) δραστηριοποιούνται ακόμη και σήμερα κτηνοτρόφοι από την *Πέτρα* και την *Βροντού*. Κατά τα έτη 1983 – 1985 η Μ. Μαλακού (1985) κατά την διάρκεια έρευνας για την Πανίδα του Ολύμπου παρατηρεί βόσκηση στις ακόλουθες περιοχές: Αρχή του Φαραγγιού του *Ενιπέα*, *Πριόνια*, *Πετρόστρουγκα*, *Ξερολακκί* και τμηματικά στις νοτιοδυτικές πλαγιές.

Αρχαιολογικά ευρήματα στις κορυφές του Ολύμπου

Αρχαιολογικά ευρήματα στο ορογενές του Ολύμπου εντοπίστηκαν και αναφέρθηκαν από πολλούς περιηγητές (M. Kurz, D. Uthardt, L. Heuzey κλπ.), ωστόσο τα περισσότερα από αυτά έχουν αφηθεί χωρίς να γίνει κάποια έρευνα. Πρόκειται στην πλειονότητα των περιπτώσεων για κεραμικά θραύσματα τα οποία βρίσκονται σε πολλές από τις ψηλές κορυφές του Ολύμπου, όπως *Πάγος, Καλόγερος, Φράγκου Αλώνι, Μεταμόρφωση, Κακάβρακας, Πύργος* και *Χότζας* (N. Νέζης, 1986, σελ.97). Ακόμη στις αγιογραφίες της Μονής του Αγίου Διονυσίου διαβάζει κανείς την ανακάλυψη «λειψάνων οικοδομής και αγαλμάτων από λευκή πέτρα» στις κορυφές του *Προφήτη Ηλία* και της *Μεταμόρφωσης* όπου ο Άγιος έκτισε παρεκκλήσια τα οποία επισκεπτόταν στις πανηγύρεις τους.

Στην κορυφή *Άγιος Αντόνιος* όπως επισημαίνουν οι Β. Κυριαζόπουλος και Γ. Λιβαδάς (1967) εντοπίστηκαν κατά τις

ανασκαφές για την ανέγερση του Μετεωρολογικού σταθμού του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, μεταξύ των ετών 1961 και 1965 «*θραύσματα αγγείων, εγχάρακτες λίθινες πλάκες και στήλες, νομίσματα, και σιδερένια καρφιά μέσα σε ένα στρώμα υπολειμμάτων καύσης οργανικών ουσιών*». Τα προαναφερθέντα ευρήματα μπορούν να υποστηρίξουν την ανθρώπινη παρουσία στις κορυφές του Ολύμπου από την αρχαιότητα, καθώς και την ύπαρξη ιερών θυσιαστηρίων σε συγκεκριμένες κορυφές του Ολύμπου. Ορισμένοι μελετητές μιλούν για την αξιοποίηση της θέσης ορισμένων κορυφών του Ολύμπου σαν παρατηρητήρια, ή/και σαν θέσεις επικοινωνίας με φρυκτωρίες (N. Νέζης, 1986, σελ.97). Αν και τα περισσότερα από τα προαναφερθέντα ευρήματα δεν έχουν χρονολογηθεί ακόμη, τα νομίσματα που έχουν εντοπιστεί αφορούν εποχές του 4^{ου} μ.Χ. αιώνα.

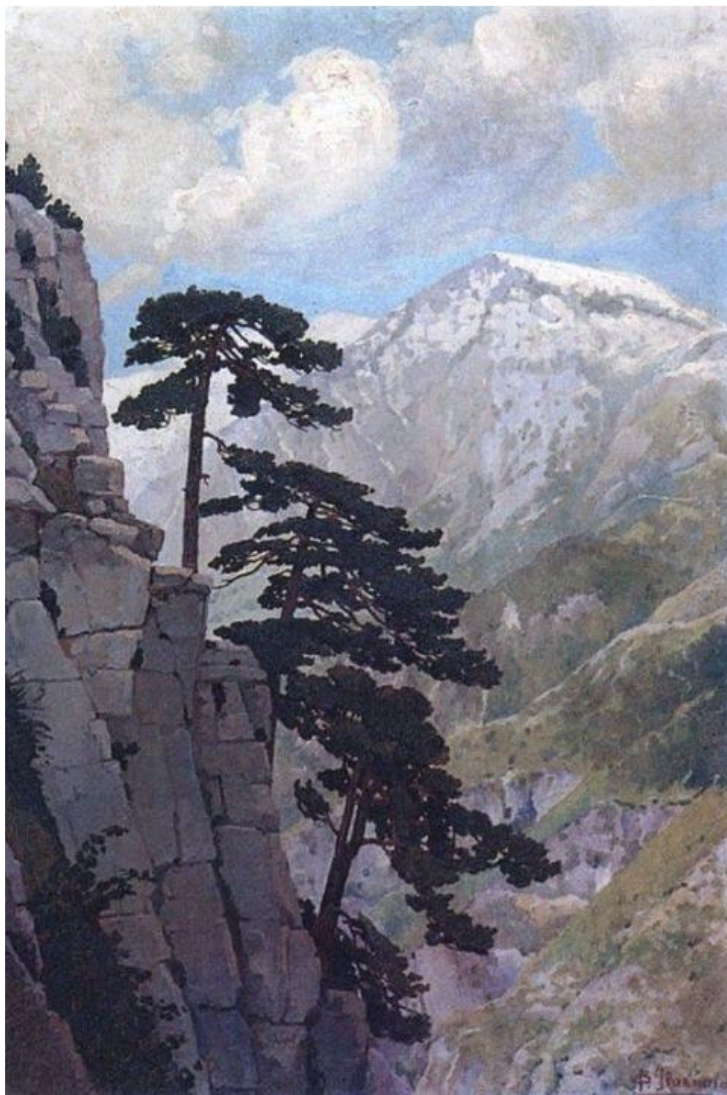

Εικόνα 58: Η χαλκογραφία της Ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω όπου περιγράφονται οι ανακαλύψεις των αρχαιοτήτων στις κορυφές *Μεταμόρφωση* και *Προφήτης Ηλίας* από τον Άγιο Διονύσιο.

Συνοψίζοντας η ιστορία των ανθρώπων στην περιοχή του Ολύμπου ξεκινάει τουλάχιστον την ίδια περίοδο με τον υπόλοιπο ελληνικό χώρο, ενώ σύντομα ξεχωρίζουν δύο φύλα στις υπώρειες του Ολύμπου, αυτό των παραθαλάσσιων υπωρειών – *Θράκες, Πιερίς, κάτω Μακεδόνες* – και αυτό των ηπειρωτικών υπωρειών – *Περραιβοί, Θεσσαλοί*. Ο Όλυμπος υπήρξε το ξεκάθαρο σύνορο ανάμεσα σε Μακεδονία και Θεσσαλία, ωστόσο τα περάσματά του επέτρεψαν την επικοινωνία των εκατέρωθεν λαών μεταξύ τους καθώς και την ανταλλαγή τόσο αγαθών όσο και πολιτιστικών στοιχείων. Ήδη από την εποχή των περσικών πολέμων υπάρχουν οι πρώτες αναφορές για κατοίκους «*κατυπέρθεν οικημένους*». Με την πάροδο του χρόνου και ιδιαίτερα στην περίοδο της Τουρκοκρατίας τα οροπέδια και οι ορεινές πλαγιές έγιναν προσφιλείς στους κατοίκους της περιοχής, ιδιαίτερα από την πλευρά της Θεσσαλίας – στις νότιες και δυτικές πλαγιές του Ολύμπου – όπου το ήπιο του αναγλύφου επιτρέπει ανθρώπινες εγκαταστάσεις στις πλαγιές του ορογενούς. Από τα αρχαία χρόνια κανένας από τους περίοικους λαούς του Ολύμπου δεν θέλησε να ασκήσει δικαιώματα πάνω στον κυρίως Όλυμπο, ο οποίος άλλωστε ήταν και *ιερός* για αυτούς. Οι αρχαιολογικές ανακαλύψεις στις κορυφές του Ολύμπου δείχνουν ότι το ενδιαφέρον και η θέρμη των ανθρώπων για τις αναβάσεις σε βουνά σαν τον Όλυμπο – ιδιαίτερα δε για την μορφή του και το θρησκευτικό υπόβαθρο που αυτή

δημιούργησε – δεν ξεκίνησε πρόσφατα. Με την πάροδο των χρόνων, ο Όλυμπος εκτός από σπίτι των θεών των αρχαίων έγινε σπίτι για πολλούς κτηνοτρόφους και υλοτόμους ενώ αργότερα αποτέλεσε σπίτι και για ληστές και αντάρτες. Στην εποχή που διανύουμε ο Όλυμπος είναι το σπίτι ελάχιστων κτηνοτρόφων και ορισμένων διαχειριστών καταφυγίων. Οι διαμάχες για την Θεσσαλική και την Πιερική γη – που όπως φαίνεται έχουν μεγάλη ιστορία – μένουν στα γραφεία. Πάνω στο βουνό δεν έχουν κανένα νόημα, καθώς μακριά από τις μεγάλες πόλεις και πάνω από τα υψόμετρα των πεδινών οικισμών όλοι οι άνθρωποι είναι ευπρόσδεκτοι και ίσοι, ανεξαρτήτως καταγωγής.

Οι επόμενες γενιές ορειβατών θα ήταν καλό να έχουν υπόψιν τους ότι η διάνοιξη και η συντήρηση των μονοπατιών που διασχίζουν μόλις αφήσουν το αυτοκίνητό στην είσοδο αυτών, έχει πολύ μεγάλη διάρκεια και δουλειά. Θα πρέπει λοιπόν την επόμενη φορά που θα βρεθούν σε αυτά να αποφύγουν να τα γεμίζουν σκουπίδια και να τα καταστρέφουν προσπαθώντας να κόψουν δρόμο στις απότομες πλαγιές όπου με κόπο έχουν δημιουργηθεί τα *καγκέλια* και οι *ξερολιθιές* πάνω στις οποίες πατάει το μονοπάτι (τα περάσματα του βουνού δεν ήταν πάντα επίπεδα). Με σεβασμό στο βουνό και στις ιδιαιτερότητες του, όλοι οι άνθρωποι είναι ευπρόσδεκτοι να ξεναγηθούν στα μονοπάτια του και στις ιστορίες που αυτά κρύβουν:

Αυτές οι δύο εικόνες είναι πίνακες του ζωγράφου Βασίλη Ιθακήσιου (1877–1977), ο οποίος έζησε στον Όλυμπο για 22 χρόνια, στην σπηλιά που είναι γνωστή πλέον με το όνομά του. Ζούσε εκεί – κοντά στην Πετρόστρουγκα – το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου και κατέβαινε στο Λιτόχωρο μόνο για προμήθειες ή όταν ο καιρός χειρότερε πολύ. Από εκεί εκκινούσε και τις πεζοπορίες του για να βρει τα μέρη που θα ζωγράφιζε στα έργα του.

Εικόνα 59: Η Μονή του Αγίου Διονυσίου, όπως προβάλλει ανάμεσα στην παραποτάμια βλάστηση του Ενιπέα. Φωτογράφος: Μπάμπης Γκιριτζιώτης

7. Μοναστήρια του Ολύμπου

Καθώς οι μονές που δημιουργήθηκαν και άνθησαν στην περιοχή του Ολύμπου συνδέονται άμεσα με τους πληθυσμούς της ευρύτερης περιοχής, την ιστορία του τόπου και των μονοπατιών που τον διασχίζουν, κρίνεται σκόπιμη η παράθεση ορισμένων στοιχείων σχετικά με τις μονές αυτές, οι οποίες αποτελούν μόνο μία από τις εκφάνσεις του θρησκευτικού στοιχείου στην ευρύτερη περιοχή. Οι μονές

μαζί με τα πολλά *παρεκκλήσια* και *εικονίσματα* που εντοπίζονται σε κάθε γωνιά του βουνού και ιδιαίτερα κατά μήκος των μονοπατιών του βουνού συνθέτουν το θρησκευτικό στοιχείο που πλαισιώνει την ανθρώπινη παρουσία στο βουνό. Στις ακόλουθες παραγράφους παρουσιάζονται ορισμένα στοιχεία για τις μονές αυτές.

Η Μονή του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω

Η *μονή του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω* οφείλει το όνομα της στον άγιο που την ίδρυσε, ενώ είναι αφιερωμένη στην Αγία Τριάδα. Το μοναστήρι είναι χτισμένο από πέτρα και ξύλο σε φυσικό πλάτωμα στο φαράγγι του Βύθου, σε υψόμετρο 840 μέτρων. Μετράει 500 περίπου χρόνια συνεχούς ζωής και παρουσίας στο βουνό του Ολύμπου αλλά και στις γύρω κοινωνίες.

Η ζωή του αγίου πριν αλλά και μετά την ίδρυση του μοναστηριού (1542 μ.Χ.) παίζει σημαντικό ρόλο στην ερμηνεία της μετέπειτα εξέλιξης του μοναστηριού. Για αυτό τον λόγο κρίνεται σκόπιμη η αναφορά ορισμένων βιογραφικών στοιχείων του.

Ο άγιος Διονύσιος γεννήθηκε στα *Σκλάταινα* – σημερινή *Δρακότρυπα* – του Δήμου Μουζακίου στην περιοχή των θεσσαλικών Αγράφων. Από την ηλικία των 18 ετών αφοσιώθηκε στον μοναχισμό, αρχικά στα *Μετέωρα*, μετέπειτα στην μονή *Καρακάλου* και έπειτα στην μονή *Φιλοθέου* στο *Άγιο Όρος*. Επόμενο σταθμό του αποτέλεσε η *σκήτη του Τιμίου Προδρόμου* στην *Βέροια*, την οποία μετέτρεψε σε κοινόβιο. Με σκοπό να αποφύγει την εκλογή του σε Μητροπολίτη κατέφυγε στον Όλυμπο όπου ασκήτεψε για ένα διάστημα πριν αναχωρήσει λόγω διωγμών για το *Πήλιο* όπου ίδρυσε την *μονή της Αγίας Τριάδος Σουρβίας*. Αργότερα ανακαλέστηκε στην περιοχή του Ολύμπου από τους κατοίκους της περιοχής όπου ίδρυσε τελικά το μοναστήρι της Αγίας Τριάδος στο φαράγγι του Βύθου.

Έκτοτε έζησε έχοντας για έδρα του την περιοχή του μοναστηριού και περιοδεύοντας κατά καιρούς τα χωριά της περιοχής. Στις περιοδείες του στήριζε με την εξομολόγηση και το κήρυγμά του τους υπόδουλους κατοίκους των περιοχών.

Το μοναστήρι εξελίχθηκε σύντομα σε σημαντικό πνευματικό κέντρο και συγκέντρωσε μεγάλο αριθμό μοναχών προσφιλών

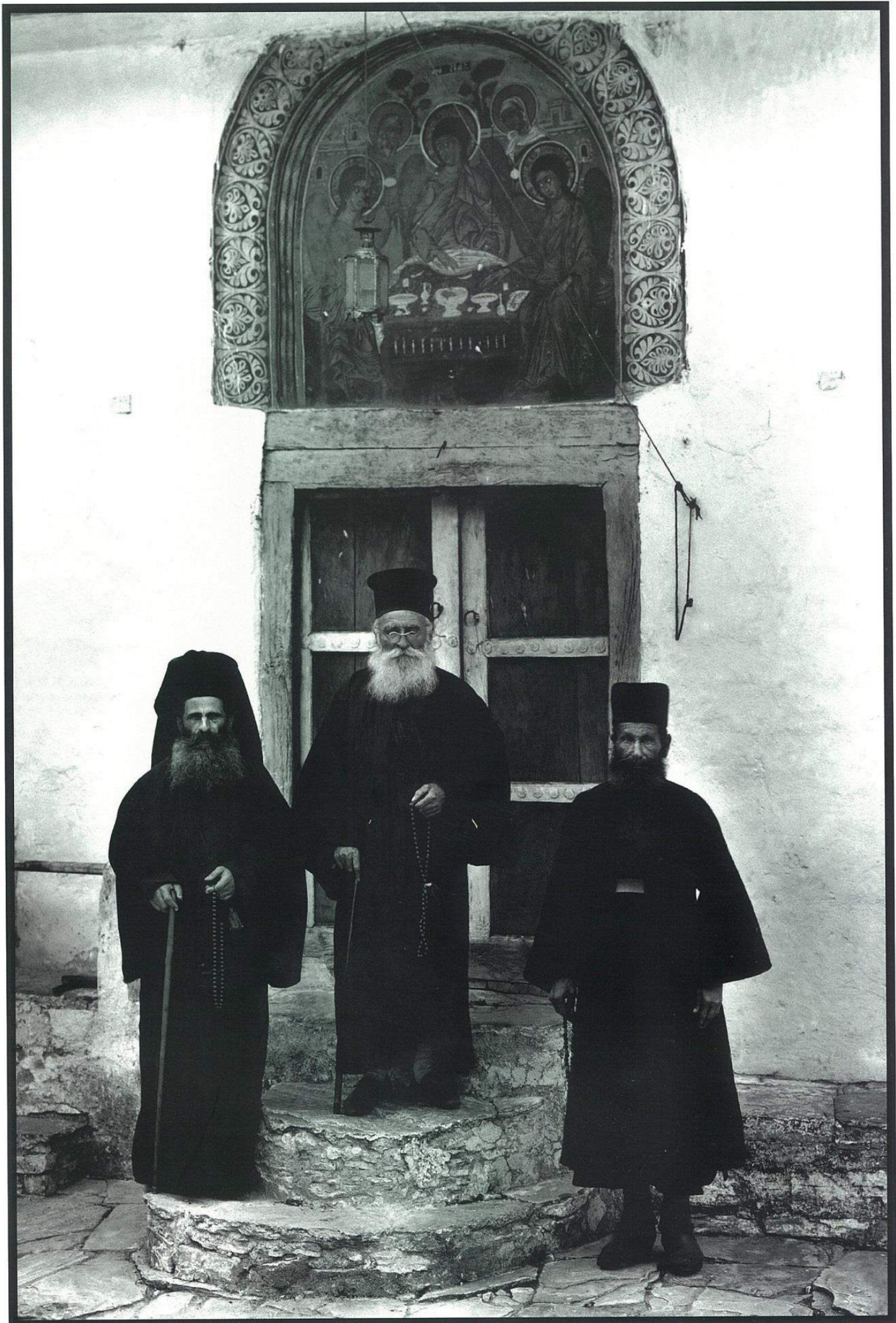
προς τον Άγιο. Άνθησε στον πνευματικό τομέα, από τους μοναχούς οι οποίοι ακολουθώντας το παράδειγμα του Αγίου ασχολούντουσαν με την *αγιογραφία*, την *καλλιγραφία* και την *αντιγραφή κωδίκων*. Από τις δωρεές των επισκεπτών του μοναστηριού, οι οποίοι προέρχονταν από όλες τις περιοχές που ασκήτεψε ο άγιος και όχι μόνο, αναπτύχθηκε ένα κεφάλαιο, το οποίο διευκόλυνε τις δραστηριότητες αυτές. Οι λοιπές δραστηριότητες του μοναστηριού περιελάμβαναν την *ξύλευση* την *κτηνοτροφία* και την *δασοκομία*. Στις περισσότερες από αυτές τις δραστηριότητες το μοναστήρι απασχολούσε κατοίκους του Λιτοχώρου και της ευρύτερης περιοχής.

Το *Παλιοπρίονο* το οποίο βρίσκεται κοντά στην τοποθεσία Πρίονια στην αρχή της χαράδρας του Βύθου (1100 μέτρα υψόμετρο) υπήρξε πριν την εγκατάλειψή του νεροπρίονο του μοναστηριού το οποίο χρησιμοποιούνταν για την κοπή και επεξεργασία της ξυλείας του βουνού.

Το μοναστήρι αποτέλεσε σε πολλές περιπτώσεις καταφύγιο του λαού και των επαναστατών της περιοχής (Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, 2014). Αναφέρεται ότι το 1821 πυρπολήθηκε από τον Αλή Πασά και κρεμάστηκαν στην Λάρισα οι 13 μοναχοί του. Επίσης αναφέρεται ότι στην επανάσταση του Όλυμπου το 1878 προσέφερε καταφύγιο στα γυναίκοπαιδα του Λιτοχώρου, καταργώντας για πρώτη φορά το γυναικείο άβατο. Το 1943 ανατινάχτηκε από τον γερμανικό στρατό και έκτοτε εγκαταλείφθηκε μέχρι προσφάτως. Οι μοναχοί του μοναστηριού στεγάζονται πλέον στο μετόχι του μοναστηριού στην Σκάλα Λιτοχώρου, ενώ οι εργασίες αποκατάστασης του παλιού μοναστηριακού συγκροτήματος οδεύουν προς την ολοκλήρωσή τους.

Εικόνα 60: Φωτογραφία του Fred Boissonas στην είσοδο της παλιάς Μονής του Αγίου Διονυσίου. Ο Fred Boissonas ήταν Ελβετός φωτογράφος και μαζί με τον επίσης Ελβετό Daniel Baud-Bovy και τον Λιτοχωρίτη Χρήστο Κάκκαλο σαν οδηγό βουνού υπήρξαν η πρώτη ομάδα που το 1913 ανέβηκε στον Μύτικα, την ψηλότερη κορυφή του Ολύμπου.

Εικόνα 61: Φωτογραφία του Fred Boissonas από την μονή του Σπαρμού (1921)

Εικόνα 62: Η Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού όπως φαίνεται με τα τελευταία φώτα της μέρας. Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

Εικόνα 63: Η Ιερά Μονή του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω με τα πρώτα χειμωνιάτικα χιόνια. Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

Η Μονή της Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου

Η μονή της Αγίας Τριάδος Σπαρμού ιδρύθηκε στα μέσα του 16^{ου} αιώνας στην απόληξη της Χαράδρας του Μαυρατζά, στην νοτιοδυτική πλευρά του Ολύμπου, σε υψόμετρο 1000 περίπου μέτρων. Το χωριό Σπαρμός το οποίο συνδέεται άμεσα με την μονή χωροθετούνταν σε μικρή απόσταση από αυτή στο ήπιο ανάγλυφο που διαμορφώνεται κάτω από την απόληξη της χαράδρας του Μαυρατζά. Ωστόσο λόγω καταστροφών στην εποχή της Τουρκοκρατίας από τον τούρκικο στρατό αλλά και το 1943 από το γερμανικό στρατό, το χωριό τελικά εγκαταλείφθηκε και η περιοχή της νέας εγκατάστασής των κατοίκων του συμπίπτει σχεδόν με αυτή του χωριού Ολυμπιάδα, σε απόσταση 8 χιλιομέτρων από το μοναστήρι.

Από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα η μονή ακμάζει, συγκεντρώνοντας αξιόλογη περιουσία από τις δωρεές των πιστών της ευρύτερης περιοχής. Η περιουσία αυτή επιτρέπει στην μονή την οργάνωση μίας πλούσιας βιβλιοθήκης και την επιτέλεση μεγάλου εκπαιδευτικού έργου στην ευρύτερη περιοχή.

Στην βιβλιοθήκη της μονής (το αρχείο της βιβλιοθήκης της μονής διασώζεται σήμερα στην βιβλιοθήκη της μονής της Παναγίας Ολυμπιώτισσης στην Ελασσόνα) συμπεριλαμβάνονται βιβλία *θεολογικά, γεωμετρίας και μαθηματικών, έργα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας και μυθολογίας, παιδαγωγικά, γεωγραφικά* κ.α. (Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου, 2006). Σύμφωνα με τον Θ. Μπούμπα (2000) οι χειρόγραφοι κώδικες και τα έντυπα βιβλία της μονής γεννούν βάσιμες υποψίες για την ύπαρξη *βιβλιογραφικού εργαστηρίου* στην μονή. Η επιβεβαιωμένη ανάπτυξη της *βιβλιοδετικής τέχνης* (Β. Κόντοβα, 1985) στο μοναστήρι δίνει ένα παραπάνω στοιχείο για την ύπαρξη του εργαστηρίου αυτού. Η πνευματική δράση της μονής εντάσσεται στα πλαίσια του πνευματικού έργου που επιτελούνταν στην ευρύτερη περιοχή της Ελασσόνας από τα λοιπά μοναστήρια της περιοχής. Αναφέρεται επίσης η συσχέτιση της μονής με το *σχολείο του Λιβαδιού* και την *Σχολή της Τσαριτσάνης*, τα οποία χαρακτηρίζονται «βασικοί συνοδοιπόροι στο έργο αυτό της μονής» (Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου, 2006).

Σύμφωνα με τον Θ. Μπούμπα η ακίνητη περιουσία της μονής προέρχονταν κυρίως από δωρεές και αφιερώσεις πιστών και

περιελάμβανε *μετόχια με εξαρτήματα και εργαστήρια, βοσκοτόπους, χωράφια, μύλους, σπίτια, αγροικίες, αλώνια, αμπέλια* κλπ. Στην κινητή περιουσία της μονής συγκαταλέγονταν *κυψέλες μελισσών, αιγοπρόβατα, αγελάδες, βούβαλοι, άλογα, μουλάρια, γαϊδούρια*, καθώς και τα *εκκλησιαστικά σκεύη* και τα *βιβλία* της βιβλιοθήκης της. Στην διαδικασία της αξιοποίησης όλης αυτής της περιουσίας απασχολούνταν το σύνολο των κατοίκων του Σπαρμού.

Συγκεκριμένα αναφέρεται από τον πατέρα Βασίλειο – μοναχό της Μονής – ότι από μελέτη του *κώδικα της Μονής* προέκυψαν τα εξής συμπεράσματα: Οι εργάτες που δούλευαν στο μοναστήρι διέμεναν σε ένα μετόχι – ένα κτίριο δηλαδή του μοναστηριού που βρισκόταν στην περιοχή του μετέπειτα παλιού οικισμού του Σπαρμού. Κάποια στιγμή οι εργάτες γκρέμισαν το μετόχι και με τις πέτρες που αντιστοιχούσαν στον καθένα (συν κάποια υλικά που προμηθεύτηκαν από την περιοχή) έχτισαν τα σπίτια που αποτέλεσαν τον οικισμό του Σπαρμού. Εν τέλει το 1943 οι Γερμανοί έκαψαν τον οικισμό του Σπαρμού μαζί με αυτούς τη Κρυόβρυσης (τότε Πουλιάνας) και της Καρυάς και έκτοτε ο παλιός οικισμός εγκαταλήφθηκε και οι κάτοικοί του αναζήτησαν τον τόπο της μετέπειτα εγκατάστασής τους δίπλα στον οικισμό της Ολυμπιάδας, ο οποίος αποτελούνταν από πρόσφυγες από τον Πόντο.

Τέλος αναφέρεται η υποστήριξη της μονής προς τους *κλέφτες και αρματολούς* που κρύβονταν στον Όλυμπο, καθώς και η υποστηρικτική της στάση στον λαό στην περίοδο της Τουρκοκρατίας (Παπάζη, 2002). Στο βιβλίο της μονής αναφορά γίνεται και στην πανήγυρη αυτής (πρόκειται για την γιορτή του Αγίου Πνεύματος, κινητή γιορτή, που συνήθως πέφτει στα τέλη Μαΐου ή στον Ιούνιο), στην οποία η προσέλευση του κόσμου από τα γύρω χωριά ήταν σταθερή. Αναφέρεται ότι η εκδρομή προς την πανήγυρη αυτή αποτελούσε ευκαιρία για μία διακοπή ανάμεσα στις δουλειές του αγρού καθώς και σημείο σύναξης για τον λαό των γύρω χωριών.

Το μοναστήρι εγκαταλείφθηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, και μόλις στην αρχή του 21^{ου} αιώνα επανδρώθηκε με την μέχρι σήμερα υπάρχουσα αδελφότητα.

Σε αυτά τα μοναστήρια προστίθενται μερικά ακόμη για τα οποία λίγα στοιχεία υπάρχουν:

Ένα από αυτά είναι η *Ιερά Μονή Παναγίας Κανάλων*. Η θέση της Μονής είναι νοτιοανατολικά του Ολύμπου, στην αρχή των φαραγγιών που καθοδηγούν τις υδάτινες ροές στα *Λειβήθρα*, δηλαδή στην αρχή της χαράδρας της *Ζηλιάνας* (υψόμετρο 820μ., 8 χιλιόμετρα από την Καρυά δίπλα από τον δρόμο Καρυά – Λεπτοκαρυά). Η θέση της συνδέεται άμεσα με το μονοπάτι πάνω στο πέρασμα της Ζηλιάνας. Η μονή αν και παλαιότερη από τις 2 προηγούμενες (αναφέρεται ότι ιδρύθηκε κατά τον 11^ο μ.Χ. αιώνα), κατέληξε (ίσως λόγω ενδιάμεσης εγκατάλειψης) να είναι μετόχι της μονής Αγίου Διονυσίου, ενώ από το 2001 – μετά από ερήμωση 70 περίπου ετών – λειτουργεί ως γυναικείο μοναστήρι με 4 μοναχές.

Άλλο ένα μοναστήρι της περιοχής είναι η *Μονή Πέτρας* η οποία βρίσκεται στην βόρεια πλευρά του Ολύμπου, σε

υψόμετρο 430μ., κοντά στο ομώνυμο χωριό. Από την παλαιά μονή έχει διατηρηθεί το καθολικό, ενώ τα γύρω κτίσματα έχουν μετατραπεί σε εγκαταστάσεις όπου φιλοξενούνταν ασθενείς με ψυχικά προβλήματα στο παρελθόν και πρόσφυγες πλέον.

Στα μοναστήρια της περιοχής του Ολύμπου συμπεριλαμβάνεται και η *μονή Αγίας Τριάδας Κλημάδων*. Το μοναστήρι υπήρξε χτισμένο στου πρόποδες του Άνω Ολύμπου, σε υψόμετρο 1320μ., και σε απόσταση 7,5 χιλιομέτρων βόρεια της Καρυάς. Πλέον είναι γνωστό και ως «Παλαιομονάστηρο». Κατά 1 εκδοχή ιδρύθηκε το 1640, αλλά υπάρχουν αναφορές ότι το μοναστήρι είναι πολύ παλαιότερο. Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας λειτούργησε ως κρυφό σκολειό και διατηρούσε πλούσια βιβλιοθήκη. Το 1823 πυρπολήθηκε από τους Τούρκους ενώ το 1833 κήκε ολοσχερώς. Στην θέση του χτίστηκε το 1913 ένας μικρός ναός που σώζεται μέχρι σήμερα (Ι. Μπεϊνιάς, *Όλυμπος*, σελ.48–49).

Εικόνα 64: Η Μονή Κανάλων στο απώτερο τμήμα των ταυτόσημων Λειβήθρων. Η φωτογραφία λήφθηκε από τον ιστότοπο <http://www.larissanet.gr/>

Φωτογράφος: Μπάμπης Γκιριτζιώτης

8. Τοπωνύμια

Παρατίθενται στα επόμενα μερικά στοιχεία από το έργο της Μ. Βαλσαμάκη (1992) σχετικά με τα τοπωνύμια:

«Το *τοπωνύμιο*, είναι το όνομα που αποδίδεται σε ορισμένη γεωγραφική θέση. Η σύνδεση μιας γεωγραφικής θέσης, (τόπου, περιοχής) με ένα όνομα οφείλεται καταρχήν, στην αναγκαιότητα του χωρικού προσδιορισμού και της αναφοράς στον γραπτό και τον προφορικό λόγο χωρίς συγχύσεις και αμφιβολίες. Τα τοπωνύμια αποτελούν το πιο εύχρηστο μέσο σε σχέση με οποιοδήποτε χαρακτηριστικό έχει επινοήσει ο ανθρώπινος νους, για την αναγνώριση της θέσης μιας γεωγραφικής «οντότητας». *Τοπωνυμικό* μιας περιοχής είναι το σύνολο των τοπωνυμίων της.

Η γένεση του ονόματος ενός τόπου συνδέεται με *εθνικές, ιστορικές, θρησκευτικές, πολιτικές, γεωμορφολογικές, κλιματολογικές*, και άλλες *γεωγραφικές* συνθήκες και γενικά με την τάση των ανθρώπων να εκφράζουν, με συνήθως μονολεκτική διατύπωση του ονόματος, το *κυρίαρχο στοιχείο* που θέλουν να θυμίζουν και μέσω του οποίου να αναγνωρίζεται ο τόπος αυτός.

Η ερμηνεία με την ευρύτερη έννοια και η μελέτη του ονόματος ενός τόπου σε συνδυασμό με τα φαινόμενα της ανθρώπινης δραστηριότητας ή της φύσης οδηγεί σε συμπεράσματα για την προέλευσή του και βοηθάει στην τεκμηρίωση στοιχείων για την *ιστορία, τον χαρακτήρα* των λαών, την *θρησκεία* τους, το *περιβάλλον* τους, τον *πολιτισμό* τους, κλπ. Έτσι στην Γερμανία υπάρχουν περισσότερα από 3000 τοπωνύμια που προήλθαν από διάφορα είδη φυλλοβόλων δέντρων. Επίσης σε διάφορες άλλες χώρες όπως Αγγλία, Γαλλία κ.α. συναντώνται πολλά ονόματα που προέρχονται από τα φύλλα, τους κορμούς, τις ρίζες των δέντρων της περιοχής (Perrillou, 1977). Το γεγονός αυτό ερμηνεύεται από την κυρίαρχη σημασία που είχαν τα δέντρα αυτά στις δραστηριότητες των κατοίκων, όπως η *εκμετάλλευση των δασών*, η *εκτροφή των κοπαδιών* τους κλπ. Στην Ελλάδα υπάρχουν σχεδόν 7000 τοπωνύμια που αναφέρονται σε *ονόματα αγίων* (ΓΥΣ, 1983), γεγονός που ερμηνεύεται από το βαθύ και κυρίαρχο, σε όλες τις εκδηλώσεις και δραστηριότητες της καθημερινής ζωής, θρησκευτικό συναίσθημα των Ελλήνων σε παλαιότερες εποχές.

Τα τοπωνύμια στην γραπτή και την προφορική τους μορφή χαρακτηρίζονται ως σημαντικό στοιχείο της ιστορίας και του πολιτισμού των λαών και θεωρούνται πλούσια πηγή που παρέχει απεριόριστες πληροφορίες για εκτεταμένη έρευνα, μελέτη και εφαρμογές διεθνώς (Imhof, 1951, Raitz and Frases, 1975, Blij and Muller, 1986). Επιστήμες όπως η *Γλωσσολογία*, η *Γεωγραφία*, η *Λαογραφία*, η *Ιστορία*, η *Αρχαιολογία*, η *Χαρτογραφία*, η *Ιστορική Χαρτογραφία*, η *Εθνολογία*, η *Θεολογία*, η *Ωκεανογραφία* κλπ. αντλούν πολύτιμα στοιχεία από την μελέτη τοπωνυμίων. Επίσης τα τοπωνύμια καταγράφονται ως απαραίτητη πληροφορία και σε πολλές εφαρμογές όπως δικαιοπραξίες προγραμματισμός-μελέτη και κατασκευή τεχνικών έργων, συγκοινωνίες μεταφορές, εμπόριο, τηλεπικοινωνίες, κοινωνική πρόνοια, εκπαίδευση, τουρισμός κ.α.

Το τοπωνύμιο διατυπώνεται συνήθως στην *κυρίαρχη εθνική γλώσσα* της περιοχής του. Τοπικές διάλεκτοι και ιδιοματικές εκφράσεις δεν εξαιρούνται από τα τοπωνύμια. Αυτό παρατηρείται σε τοπωνύμια μικρών περιοχών. Γενικά η γλώσσα των τοπωνυμίων παρουσιάζει την εθνική και την φυλετική ταυτότητα των κατοίκων ή των κατακτητών. Τα τοπωνύμια που άντεξαν στον χρόνο αποτελούν την μεγαλύτερη απόδειξη. Δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις που συναντώνται ξενόγλωσσα ως προς την τοπική γλώσσα, τοπωνύμια.»

Ιδιαίτερα στην περιοχή του Ολύμπου η πλειονότητα των τοπωνυμίων μέχρι πρόσφατα περιελάμβανε άλλες γλώσσες όπως σλάβικα, βλάχικα και αλβανικά στοιχείο το οποίο δίνει τροφή για σκέψη σχετικά με τους λαούς που έχουν περάσει από την περιοχή και την επιρροή τους σε αυτή.

Με βάση τις προηγούμενες παραγράφους της Μαρίας Βαλσαμάκη κρίνεται απαραίτητη η καταγραφή των τοπωνυμίων κατά μήκος των διαδρομών που μελετώνται. Ο Μ. Kurz θεωρούσε απαραίτητο στοιχείο στην χαρτογράφηση του Ολύμπου, εν έτει 1921 την συλλογή των τοπωνυμίων και την αναλυτική παράθεσή τους, πεποίθηση η οποία τον έφερε πίσω στην Ελλάδα έναν χρόνο μετά για αναλυτικότερη έρευνα και συμβουλές σχετικά με την σημασία των τοπωνυμίων από ντόπιους γλωσσολόγους (1923, σελ.179).

Φωτογράφος: Μπάμπης Γκιριτζιώτης

9.Οδηγίες για το ορεινό τοπίο

Η επιβίωση στο ορεινό τοπίο είναι μία ιδιαίτερη τέχνη, καθώς οι μεγάλες διαφορές του ορεινού τοπίου με τις πόλεις – στις οποίες οι περισσότεροι άνθρωποι είναι εξοικειωμένοι – δημιουργούν ένα μεγάλο χάσμα το οποίο ο εκάστοτε ορειβάτης καλείται να γεφυρώσει με ίδια μέσα, προκειμένου να συντηρηθεί με ασφάλεια για μεγάλο χρονικό διάστημα μακριά από τις ανέσεις της καθημερινότητας στην πόλη. Αν μία αντιξοότητα έχει μικρή επίδραση στην κατάσταση του ατόμου, ένας αριθμός συσσωρευμένων αντιξοοτήτων – όχι απαραίτητα εξαρτωμένων από των ορειβάτη – είναι ικανός να προκαλέσει σοβαρά προβλήματα και ακόμη και τον θάνατο.

Έτσι ο περιορισμός των λανθασμένων χειρισμών – που μπορεί να προκαλέσουν προβλήματα στην υγεία του ορειβάτη – στον ελάχιστο δυνατό αριθμό, θεωρείται απαραίτητος όσο περνά από το χέρι του, καθώς το σύνολο των συνθηκών που ο καιρός και το υψόμετρο θα επιβάλλουν στην εκάστοτε διάσχιση σίγουρα δεν είναι στο χέρι του. Σκοπός αυτού του κειμένου είναι να δώσει την γενική φιλοσοφία της προετοιμασίας για μία ορεινή διάσχιση, καθώς και μία περιγραφή των αντικειμένων (ρουχισμό, υπόδηση, αξεσουάρ, εργαλεία) τα οποία θα χρειαστούν κατά την διάρκεια μίας ορεινής διάσχισης.

Όσον αφορά τον ρουχισμό σύμφωνα με τους Βουτυρόπουλο & Μπελογιάννη (2010, σελ. 39), η πλειονότητα των συστημάτων ρουχισμού που χρησιμοποιούν σήμερα οι αναρριχητές, οι αλπινιστές και οι πεζοπόροι βασίζεται στο σύστημα «*Στρωμάτωσης*». Ουσιαστικά πρόκειται για 3 στρώματα ένδυσης τα οποία συνδυάζουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους προς όφελος του ορειβάτη.

Το πρώτο στρώμα, το οποίο έρχεται και σε επαφή με το δέρμα είναι το «*βασικό*» και αποτελείται από τα θερμοεσώρουχα. Ο ιδρώτας από τους πόρους του σώματος απορροφάται στο εσωτερικό τους και από εκεί μεταφέρεται γρήγορα στην εξωτερική επιφάνεια από όπου συνήθως διασκορπίζεται και εξατμίζεται για να μεταφερθεί στο επόμενο στρώμα μέσα στο σύστημα ρουχισμού.

Το δεύτερο στρώμα είναι το «*μονωτικό*». Ο ρουχισμός που χρησιμοποιείται σε αυτό το στρώμα παρέχει θερμική μόνωση παγιδεύοντας ζεστό αέρα γύρω από το σώμα, ενώ είναι κατασκευασμένος έτσι ώστε να επιτρέπει στην υγρασία του σώματος να διοχετεύεται προς τα έξω. Πρόκειται για ρουχισμό τύπου «*fleece*» (δέρας, προβιά) ή «*soft shell*» (το προηγούμενο συμπληρωμένο εξωτερικά με ένα αντιανεμικό και εν μέρει αδιάβροχο υλικό).

Το τρίτο στρώμα είναι το στρώμα «*προστασίας*». Πρόκειται για το στρώμα που αναλαμβάνει να εμποδίσει τον αέρα την βροχή και το χιόνι να εισέλθουν προς τα εσωτερικά στρώματα, ενώ έχουν την δυνατότητα ήπιας εξαγωγής της εσωτερικής υγρασίας στο περιβάλλον. Συνηθέστερα πρόκειται για ρουχισμό από υλικά όπως το «*gore-tex*».

Είναι χρήσιμο να υπάρχουν ρούχα από κάθε στρώμα στο σακίδιο διάσχισης του ορειβάτη, καθώς ο καιρός στα βουνά πολλές φορές εναλλάσσεται με προειδοποιήσεις που μόνο ένας πεπειραμένος ορειβάτης θα μπορούσε να αναγνωρίσει εγκαίρως. Η εν μέρει αδιαβροχοποίηση και αντιανεμικότητα του μονωτικού στρώματος προτείνει την χρήση του σαν τελικού στρώματος, σε συνθήκες που το επιτρέπουν (ηλιοφάνεια ή ελαφριά βροχή), ωστόσο η ύπαρξη του συνόλου των στρωμάτων στο σακίδιο του ορειβάτη προσφέρει μεγαλύτερη ασφάλεια με μικρή αύξηση του συνολικού βάρους. Ακόμη είναι χρήσιμο να υπάρχει μία αλλαξιά εσωρούχων για το τέλος της διαδρομής. Η οποιαδήποτε παράλειψη ρουχισμού θα πρέπει να γίνεται εν γνώσει του ορειβάτη ο οποίος αναλαμβάνει και τις ευθύνες

του για το σύνολο των συνθηκών που θα αντιμετωπίσει κατά την διάρκεια της έκθεσής του στο ορεινό περιβάλλον.

Για την υπόδηση, η καλοκαιρινή επιλογή σε πολλές περιπτώσεις είναι αθλητικά παπούτσια, τα οποία σε πολλές περιπτώσεις είναι κατασκευασμένα για ήπιες ορειβατικές διασχίσεις, με ενίσχυση στο χαμηλότερο τμήμα για προστασία από πέτρες και ακόμη κάποιο επίπεδο αδιαβροχοποίησης. Η επιλογή αυτή αποτελεί λύση για τους καλοκαιρινούς μήνες, ωστόσο για λόγους προστασίας και στην υπόλοιπη διάρκεια του χρόνου, είναι προτιμότερη η χρήση ορειβατικής μπότας η οποία προστατεύει το πόδι σε μεγαλύτερο ύψος (τόσο από τις καιρικές συνθήκες όσο και από αγκάθια, φίδια κλπ.), αν και αφαιρεί κάποια από την κινητικότητα του ποδιού σε σχέση με τα αντίστοιχα αθλητικά. Ιδιαίτερη προσοχή θέλει και η επιλογή της κάλτσας που θα περιβάλλει το πόδι εντός του παπουτσιού.

Στα επιπλέον αντικείμενα ρουχισμού που θα μπορούσε να συμπεριλάβει ένας ορειβάτης στον εξοπλισμό του προσμετρώνται τα εξής:

Γάντια: ανάλογα με τις συνθήκες μπορεί να χρειαστούν ως και 2 ζευγάρια γαντιών (ένα μονωτικό και ένα εξωτερικό αδιάβροχο).

Γκαίτες: από τις (προαιρετικές) χαμηλές γκαίτες που εμποδίζουν την είσοδο μικρών κλαδιών και πετρών στο παπούτσι ως τις χειμερινές αδιάβροχες γκαίτες που εμποδίζουν την επαφή του χιονιού με το παντελόνι και τις κάλτσες, πρόκειται για ένα ιδιαίτερα χρήσιμο επιπρόσθετο ρουχισμού.

Σκούφος – στρογγυλό κασκόλ λαιμού ή και προσώπου (buff – balaclava): Πρόκειται για στοιχεία ρουχισμού κατάλληλα δημιουργημένα για την προστασία του κεφαλιού από το κρύο, τα οποία σε συνθήκες χαμηλών θερμοκρασιών είναι ιδιαίτερα χρήσιμα.

Αναρριχητικό κράνος: πρόκειται για ένα αντικείμενο το οποίο προστατεύει τον ορειβάτη σε περίπτωση κίνησης σε τοπίο με απότομη κλίση από τις πέτρες που αποκολλώνται από το βουνό (είτε λόγω των καιρικών φαινομένων είτε λόγω απροσεξίας των προπορευόμενων ορειβατών). Στην περίπτωση ανάβασης στην διαδρομή του Γομαρόσταλου ή στις κορυφές Μύτικας και Στεφάνι κρίνεται απαραίτητο, με τον ορειβάτη να αναλαμβάνει τις ευθύνες του αν επιλέγει να μην το χρησιμοποιήσει.

Ορειβατική αζίνα (piolet) και *Καρφιά ορειβατικής μπότας (crampon)*: πρόκειται για 2 απαραίτητα εργαλεία που είναι άμεσα συνδεδεμένα με την κίνηση σε χιονισμένο τοπίο. Ο ενδιαφερόμενος για ορειβατική διάσχιση σε περιοχές με χιονοκάλυψη θα πρέπει να έχει εξοικειωθεί προηγουμένως με την χρήση αυτού του εξοπλισμού.

Σε αυτή την παράγραφο παρατίθενται τα αντικείμενα που θα πρέπει να έχει ο ορειβάτης στο σακίδιο του κατά την διάρκεια μίας διάσχισης. Τα βασικότερα αντικείμενα είναι αυτά του *ρουχισμού*. Ακολουθούν το *νερό* και το *φαγητό* που χρειάζονται για να διατηρήσουν τον ορειβάτη αυτόνομο μέχρι την επόμενη *αναπλήρωσή* τους. Ιδιαίτερα χρήσιμα κατά μήκος της διαδρομής κρίνονται τα φρούτα και οι ξηροί καρποί για την ενυδάτωση και την ενέργεια που προσφέρουν αντίστοιχα. Ακόμη χρήσιμο κρίνεται ένα *μαχαίρι* ή κάποιο *πολυεργαλείο*. Ένας *φακός* (κεφαλής κατά προτίμησιν) και εφεδρικές μπαταρίες μπορούν να αυξήσουν την αυτονομία πέρα από τις ώρες της ημέρας σε περίπτωση απρόοπτης καθυστέρησης ή εκκίνησης πριν την ανατολή του ηλίου.

Σε περίπτωση διανυκτέρευσης εκτός καταφυγίου απαραίτητο πέραν του *υπνόσακου* είναι το *υπόστρωμα* που θα κρατάει την υγρασία και την θερμοκρασία του εδάφους μακριά από τον υπνόσακο. Ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες μπορεί να κριθεί απαραίτητη και μία *ορειβατική σκηνή*. Ένα *γκαζάκι* και *σκεύη μαγειρικής* μπορούν να αναπτερώσουν το ηθικό των ορειβατών κατά μήκος της διαδρομής, με το ζεστό φαγητό που θα προσφέρουν. Ακόμη μία *αλουμινοκουβέρτα* έχει ελάχιστο βάρος και όγκο και μπορεί να προστατέψει τόσο από υποθερμία όσο και από θερμοπληξία τον εκάστοτε ορειβάτη. Ιδιαίτερο χρήσιμο ακόμη κρίνεται ένα *φαρμακείο πρώτων βοηθειών* καθώς κανείς δεν αποφεύγει τα ατυχήματα οριστικά όση πείρα και να έχει στο βουνό. Τέλος ορισμένα από τα εργαλεία μίας *εργαλειοθήκης επιβίωσης*, όπως σπίρτα θυέλλης και συρμάτινο πριόνι (gerbergear.com) θα μπορούσαν να φανούν ιδιαίτερα χρήσιμα σε περίπτωση αναγκαστικής διανυκτέρευσης στο βουνό.

Δύο από τα χρησιμότερα εργαλεία μίας ορειβατικής διάσχισης είναι ένας *χάρτης* και μία *πυξίδα*, τα οποία αν μάθει κάποιος να τα χρησιμοποιεί μπορεί να πληροφορείται την απόσταση της θέσης του από τον στόχο της διαδρομής, καθώς και να βρει τον δρόμο του αν χάσει το μονοπάτι που ακολουθούσε. Αν και στην εποχή μας οι συσκευές G.P.S. τείνουν να παραμερίσουν τον χάρτη, η γνώση της χρήσης του παραμένει σημαντική καθώς ο χάρτης και η πυξίδα δεν έχουν μπαταρίες που αδειάζουν.

Τέλος σημαντικό είναι ο εκάστοτε ορειβάτης να έχει υπόψιν του τον *καιρό* που αναμένεται να συναντήσει κατά την διάρκεια της διαδρομής του. Πληροφορίες για τον καιρό μπορεί κανείς να βρει σε διάφορες ιστοσελίδες στο διαδίκτυο. Ο Μ. Στύλλας (olympusclimbing.gr) προτείνει τις ακόλουθες όσον αφορά το ορογενές του Ολύμπου τους ακόλουθους ιστοτόπους καθώς «*όπως προκύπτει από επιτόπιες παρατηρήσεις, τα συγκεκριμένα websites έχουν βρεθεί να έχουν τα μεγαλύτερα ποσοστά επιτυχημένης πρόγνωσης για τον Όλυμπο. Για τον καλύτερο δυνατό σχεδιασμό αναβάσεων οποιαδήποτε εποχή του χρόνου το καλύτερο είναι μια βόλτα από όλους τους χώρους που αναφέρονται ώστε να υπάρχει μία πολυδιάστατη προσέγγιση στο θέμα καιρού*».

"*European Center of Medium Range Weather Forecast*" (wxmaps.org), για την περίπτωση της Ευρωπαϊκής ηπείρου

Τον διαδικτυακό τόπο του "*Πανεπιστημίου Αθηνών*" (forecast.uoa.gr) το οποίο παρέχει σειρά εικόνων για διάφορες μετεωρολογικές παραμέτρους τόσο για την Ευρώπη όσο και για την Ελλάδα

Τον ιστότοπο "*Mountain Forecast*" (www.mountain-forecast.com/peaks/Mount-Olympus) ο οποίος είναι ένας σχετικά καινούργιος και έγκυρος διαδικτυακός τόπος για την πρόγνωση καιρού στον Όλυμπο στον οποίο μάλιστα η πρόγνωση χωρίζεται με το υψόμετρο

Μία γενική συμβουλή που αφορά τον καιρό που είναι κατάλληλος για ορειβατικές διασχίσεις είναι η επιλογή

περιόδων με βαρομετρικό υψηλό καθώς αυτό σημαίνει σταθερότητα στα καιρικά φαινόμενα. Η γενικότερη όμως γνώση του καιρού (*τύπος βαρομετρικού, διεύθυνση έλευσης μετώπων, διεύθυνση ανέμων και θερμοκρασία*) συμβάλλει καλύτερα στο σχεδιασμό καλοκαιρινών και χειμερινών αναβάσεων. Όπως και να έχει η ακύρωση μίας διαδρομής λόγω καιρού είναι προτιμότερη από οποιοδήποτε τραυματισμό ή κατάσταση έκτακτης ανάγκης.

Τα αντικείμενα που αναφέρθηκαν παραπάνω μπορεί να φανούν υπερβολικά στον ενδιαφερόμενο για την διάσχιση αυτών των διαδρομών, ωστόσο αν οι συνθήκες χειροτερέψουν στο βουνό (είτε από λάθος υπολογισμούς του ατόμου, είτε εξαιτίας του καιρού) θα μπορούσαν να τον διατηρήσουν ζωντανό και ασφαλές. Καθώς λοιπόν συσσωρεύει κανείς πείρα σε ορεινές διασχίσεις είναι προτιμότερο να ξεκινήσει με τον πλήρη εξοπλισμό και σταδιακά (αν χρειαστεί) να προχωρήσει σε μείωση των αντικειμένων στο σακίδιο. Ακόμη τα κείμενα τα σχετικά με τον καιρό είναι ενδεικτικά μόνο και δεν υποκαθιστούν με κανένα τρόπο τις βασικές γνώσεις *Μετεωρολογίας* που θα έπρεπε να αποκτήσει ο κάθε άνθρωπος που επιλέγει να κινείται σε ορεινές και εκτεθειμένες διαδρομές.

Κατά την διάσχιση μίας συγκεκριμένης διαδρομής είναι καλό να γνωρίζει εκ των προτέρων ο ενδιαφερόμενος, τι πρόκειται να συναντήσει. Μία γνώση των τοπίων τα οποία διασχίζει η διαδρομή είναι ιδιαίτερα σημαντική, τόσο για την προετοιμασία όσο και για να βεβαιωθεί ο εκάστοτε πεζοπόρος ότι ακολουθεί την σωστή διαδρομή.

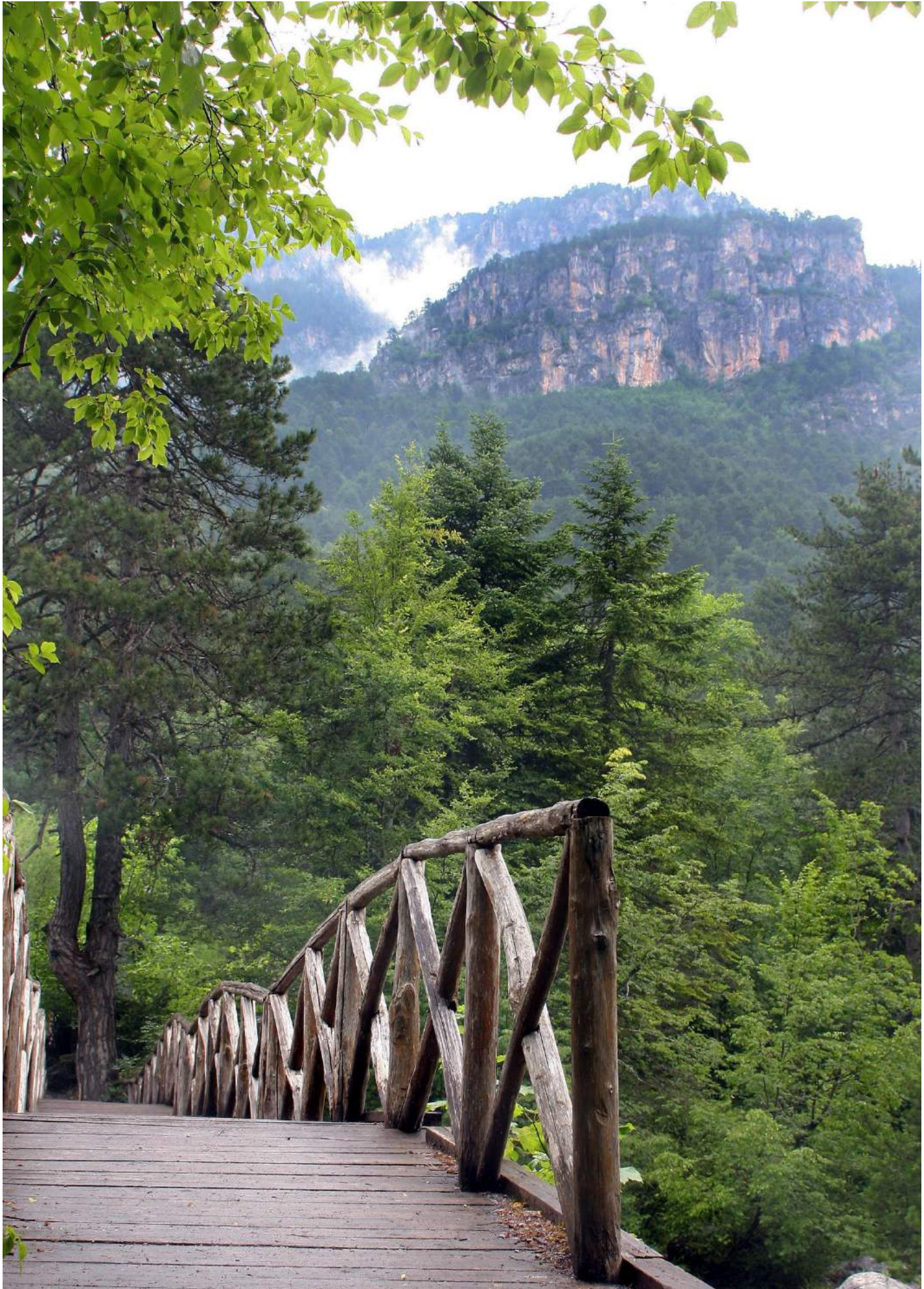
Έτσι λοιπόν η ύπαρξη βρύσεων οι οποίες θα παρέχουν νερό κατά μήκος της διαδρομής αφαιρεί τον επιπλέον όγκο νερού από τον εξοπλισμό της διάσχισης. Αντίστοιχα η μη αναγνώριση των αναμενόμενων στοιχείων της διαδρομής προϊδεάζει για απώλεια της σωστής κατεύθυνσης, πράγμα που συμβαίνει πολύ συχνά, ειδικά όταν το μονοπάτι δεν είναι καλά καθαρισμένο ή/και υπάρχει ομίχλη ή χιονόπτωση. Στην διατήρηση της σωστής κατεύθυνση συμβάλει και η γνώση της σημασίας της διαδρομής, είτε πρόκειται για *μπογιά* συγκεκριμένου χρώματος (ή συνδυασμού) σε βράχια και δέντρα είτε πρόκειται για τους λεγόμενους *κούκους* (πολλές πέτρες στοιβαγμένες η μία πάνω στην άλλη) που δεν περνούν απαρατήρητοι και ενημερώνουν τον πεζοπόρο για την παρουσία ανθρώπων επί της συγκεκριμένης διαδρομής.

Τέλος είναι σημαντικό κατά την κίνηση στο ορεινό τοπίο να φροντίζει ο εκάστοτε ορειβάτης για την ελάχιστη δυνατή *όχληση* στην περιοχή που διασχίζει. Αυτό περιλαμβάνει την *πλήρη αποκομιδή των απορριμμάτων* (δεν περνούν απορριμματοφόρα από τα μονοπάτια), καθώς και την μέριμνα για να αφήσουν το τοπίο όπως το βρήκαν (άσκοπη εκρίζωση της βλάστησης είναι απαράδεκτη, άσχετα με το νομικό καθεστώς της προστασίας του εκάστοτε τοπίου). Με οικολογική συνείδηση και γνώμονα την διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, όλοι οι ενδιαφερόμενοι για τις διαδρομές των βουνών είναι ευπρόσδεκτοι.

Φωτογράφος: Μπάμπης Γκιριτζιώτης

Μονοπάτια του Ολύμπου

Φωτογράφος: Μπάμπης Γκιριτζιώτης

10.Γενικά για τα μονοπάτια

Τα μονοπάτια σε μία περιοχή είναι πολυάριθμα, όσοι και οι συνδυασμοί θέσεων εκκίνησης και θέσεων ενδιαφέροντος. Οι διάφορες θέσεις πάνω σε ένα βουνό για παράδειγμα συνδέονται τόσο μεταξύ τους όσο και με τους οικισμούς από τους οποίους προέρχονται οι άνθρωποι που τις αξιοποιούν. Η *διάνοιξη* των μονοπατιών πάντοτε πραγματοποιούνταν βάσει *συγκεκριμένης διαδικασίας*.

Πρώτο στάδιο ήταν η *επιλογή* της διαδρομής με την οποία θα πραγματοποιούνταν η σύνδεση ανάμεσα στις θέσεις του ενδιαφέροντος. Σημαντικοί παράγοντες που επηρέαζαν την επιλογή της διαδρομής είναι: η *ασφάλεια* κατά μήκος της διαδρομής, η *ελαχιστοποίηση* του μήκους και των *υψομετρικών διακυμάνσεων* της, η *ελαχιστοποίηση* της κίνησης σε *εκτεθειμένο τοπίο*, η επιλογή *προσανατολισμών* που επιτρέπουν την *ελάχιστη χιονοκάλυψη* και δημιουργούν *εν γένει* διαδρομές κατάλληλες για *χειμερινές διασχίσεις*, καθώς και η παρουσία *σταθμών ανεφοδιασμού* σε νερό και τροφή (για ανθρώπους και ζωντανά) κατά μήκος της διαδρομής.

Το επόμενο στάδιο ήταν ο *καθαρισμός* της διαδρομής και η δημιουργία του *ίχνου* του μονοπατιού. Όπως περιγράφει ο Β. Μαμούρης (προφορικές μαρτυρίες) ο πρώτος καθαρισμός της διαδρομής γινόταν με την βοήθεια *ζώων βοσκής*. Τα πρόβατα και περισσότερο τα κατσίκια που κινούνταν κατά μήκος της διαδρομής έτρωγαν την βλάστηση και βοηθούσαν στην διατήρηση του χώρου του μονοπατιού, καθώς με το δάγκωμά τους εμποδίζουν τα φυτά να βλαστήσουν περαιτέρω από τα δαγκωμένα κλωνάρια.

Σειρά είχαν τα *ζώα φόρτου*, δηλαδή οι αγελάδες και τα γαϊδούρια – μουλάρια – άλογα. Το πάτημα τους πάνω στην διαδρομή ήταν αυτό που έστρωνε το έδαφος και το έκανε ακατάλληλο για την εκ νέου βλάστηση φυτών στο ίχνος της διαδρομής.

Η *ανθρώπινη επέμβαση* πολλές φορές ήταν ιδιαίτερα σημαντική. Έτσι σε σημεία όπου η *πλαγιά* του βουνού δεν άφηνε επαρκές φάρδος στο μονοπάτι και τα νερά παρέσυραν τα υλικά του μονοπατιού προς την *πλαγιά*, πραγματοποιούνταν *έργα αντιστήριξης* (δες *εικόνα 60*), τα οποία επέτρεπαν την ασφαλή μετακίνηση ανθρώπων και υποζυγίων σε ικανοποιητικό φάρδος, χωρίς απότομες υψομετρικές μεταβολές κατά μήκος της διαδρομής. Αναλόγως σε περιπτώσεις όπου χρειαζόταν να καλυφθεί μεγάλη υψομετρική διαφορά σε μικρή απόσταση, δημιουργούνταν τα λεγόμενα *καγκέλια* (δες *εικόνα 61*), δηλαδή διαδοχικές αλλαγές κατεύθυνσης της διαδρομής (*zig – zag*) με ήπια κλίση κατά την ανάβαση (ή κατάβαση) της *πλαγιάς* με σκοπό την δημιουργία μίας διαδρομής με κλίσεις ανεκτές τόσο για τα ζώα φόρτου όσο και για τους ανθρώπους. Σε πολλές περιπτώσεις η προσαρμογή της διαδρομής στις κλίσεις και στους βράχους της εκάστοτε περιοχής πραγματοποιείται με την δημιουργία *σκαλοπατιών* κατά μήκος της διαδρομής. Σε όλες τις περιπτώσεις τα υλικά που χρησιμοποιούνταν είχαν άμεσα γειτονική προέλευση, όπως πέτρες από την περιοχή (ξερολιθιές) ή κορμοί δέντρων, και τοποθετούνταν κατάλληλα ούτως ώστε να συγκρατούν το ίχνος του μονοπατιού παρά τις αντιξοότητες του καιρού. Ανάλογα της σημαντικότητας του μονοπατιού ήταν το φάρδος του και τα τεχνικά έργα που υπήρχαν κατά μήκος του.

Σε περιπτώσεις ιδιαίτερα σημαντικών και συχνά χρησιμοποιούμενων διαδρομών δημιουργούνταν *καλντερίμια*, δηλαδή λιθόστρωτα μονοπάτια, όπου η τοποθέτηση των πετρών εντός της διαδρομής του μονοπατιού απέτρεπε την βλάστηση αλλά και την δημιουργία νερόλακκων εντός της διαδρομής. Η δουλειά που απαιτούνταν για την δημιουργία *καλντεριμιών* ξεπερνά σε όγκο τις εργασίες ασφαλτόστρωσης της σύγχρονης εποχής.

Από τα μονοπάτια που δημιουργήθηκαν με την πάροδο του χρόνου, *άλλα είχαν τοπικό ενδιαφέρον*, καθώς αφορούσαν τους πληθυσμούς που κατοικούσαν σε μικρή απόσταση από τα περάσματα τους, και *άλλα μεγαλύτερο ενδιαφέρον*, το οποίο περνά από τα όρια των εγγύτερων οικισμών.

Στην πρώτη κατηγορία περιλαμβάνονται διαδρομές οι οποίες στην πλειονότητά τους δεν έχουν ασφαλτοστρωθεί, όπως αυτές που ακολουθούσαν οι βοσκοί και οι ξυλοκόποι εντός του ορογενούς. Στους λόγους που αυτές οι διαδρομές παραμένουν ακόμη με την μορφή μονοπατιών περιλαμβάνεται η απουσία οργανωμένης ανθρώπινης επαγγελματικής δραστηριότητας εντός του ορογενούς, μετά την ίδρυση του *Εθνικού Δρυμού*, το δύσβατο – σε πολλές περιπτώσεις – των περιοχών όπου κινούνταν τα παλιά μονοπάτια και η κάλυψη των αναγκών των ανθρώπων της περιοχής από εναλλακτικές διαδρομές είτε με την μορφή ασφαλτοστρωμένου δρόμου, είτε με αυτή του δασικού δρόμου, καθώς τα μηχανοκίνητα μέσα έγιναν αναπόσπαστο στοιχείο της ζωής των σύγχρονων ανθρώπων. Τα περισσότερα από τα μονοπάτια αυτής της κατηγορίας παραμένουν ως είχαν και μόνο η βλάστηση διεκδικεί τον χώρο όσων από αυτά δεν φιλοξενούν ανθρώπινες δραστηριότητες.

Στην δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνονται διαδρομές που προσείλκυαν το ενδιαφέρον όχι μόνο του πληθυσμού των εγγύτερων οικισμών, αλλά και της ευρύτερης περιοχής, ακόμη και ολόκληρου του ελληνικού χώρου. Πρόκειται για περάσματα τα οποία ενώνουν ευρύτερες περιοχές μέσω των στενών ανοιγμάτων που η φύση δημιούργησε ανάμεσα στα όρη. Αυτά τα περάσματα διανοίχθηκαν περαιτέρω με διάφορους τρόπους με σκοπό την ασφαλέστερη και γρηγορότερη διακίνηση ανθρώπων και ζωντανών με τα εμπορεύματα που τους ακολουθούσαν.

Ενώ στην πρώτη κατηγορία οι ανθρώπινες ανάγκες δεν ήταν τόσο σημαντικές που να φέρουν τα μηχανοκίνητα μέσα της σύγχρονης εποχής στα εκάστοτε περάσματα, για διάνοιξη και έπειτα διακίνηση των εμπορευμάτων, στην δεύτερη περίπτωση τα μηχανοκίνητα μέσα προχώρησαν με την πρώτη ευκαιρία στις διαδρομές αυτές. Έτσι το πέρασμα των *Τεμπών* έγινε τμήμα του εθνικού οδικού δικτύου της χώρας, ενώ το πέρασμα της *Πέτρας* αποτελεί πλέον την εθνική οδό *Κατερίνης Ελασσόνας*. Όπως ήταν αναμενόμενο δεν ασφαλτοστρώθηκαν όλα τα παρακλάδια της κάθε διαδρομής, παρά μόνο τα κεντρικότερα τμήματα, με αποτέλεσμα παράλληλα με τους μεγάλους ασφαλτοστρωμένους δρόμους να συνυπάρχουν *σιωπηλά* και *ορισμένα* από τα μονοπάτια των παλιότερων εποχών.

Τα περάσματα του *Ολύμπου* (η δεύτερη κατηγορία) υπήρξαν σημαντικότερες *λεωφόροι* για τους πληθυσμούς που διέμεναν στις παρά τον *Όλυμπο* περιοχές και όχι μόνο. Καθώς η σύνδεση της *Θεσσαλίας* και των νοτιότερων περιοχών της *Ελλάδας* με την *Μακεδονία* και τα διάφορα *εμπορικά* – *διαμετακομιστικά κέντρα* που βρίσκονται βορειότερα (εντός και εκτός του ελληνικού χώρου) πραγματοποιούνταν στον μεγαλύτερο βαθμό μέσα από αυτά τα περάσματα, προκύπτουν μεγάλοι φόρτοι εμπορευμάτων αλλά και άνθρωποι πληθυσμοί που μετακινούνταν στα κεντρικότερα αυτά μονοπάτια σε καθημερινή βάση. Ιδιαίτερα για το πέρασμα της *Πέτρας* αναφέρεται ότι είχε διανοιχθεί σε βαθμό που να μπορεί να κινηθεί αυτοκίνητο πάνω σε αυτό πριν από την εποχή της επίσκεψης του *Marcel Kurz* (1923, σελ.101). Άλλωστε το μέγεθος όσων από αυτά τα μονοπάτια έχουν αναζητηθεί στις μέρες μας υποδεικνύει και την χρησιμότητα τους στις παλιότερες εποχές.

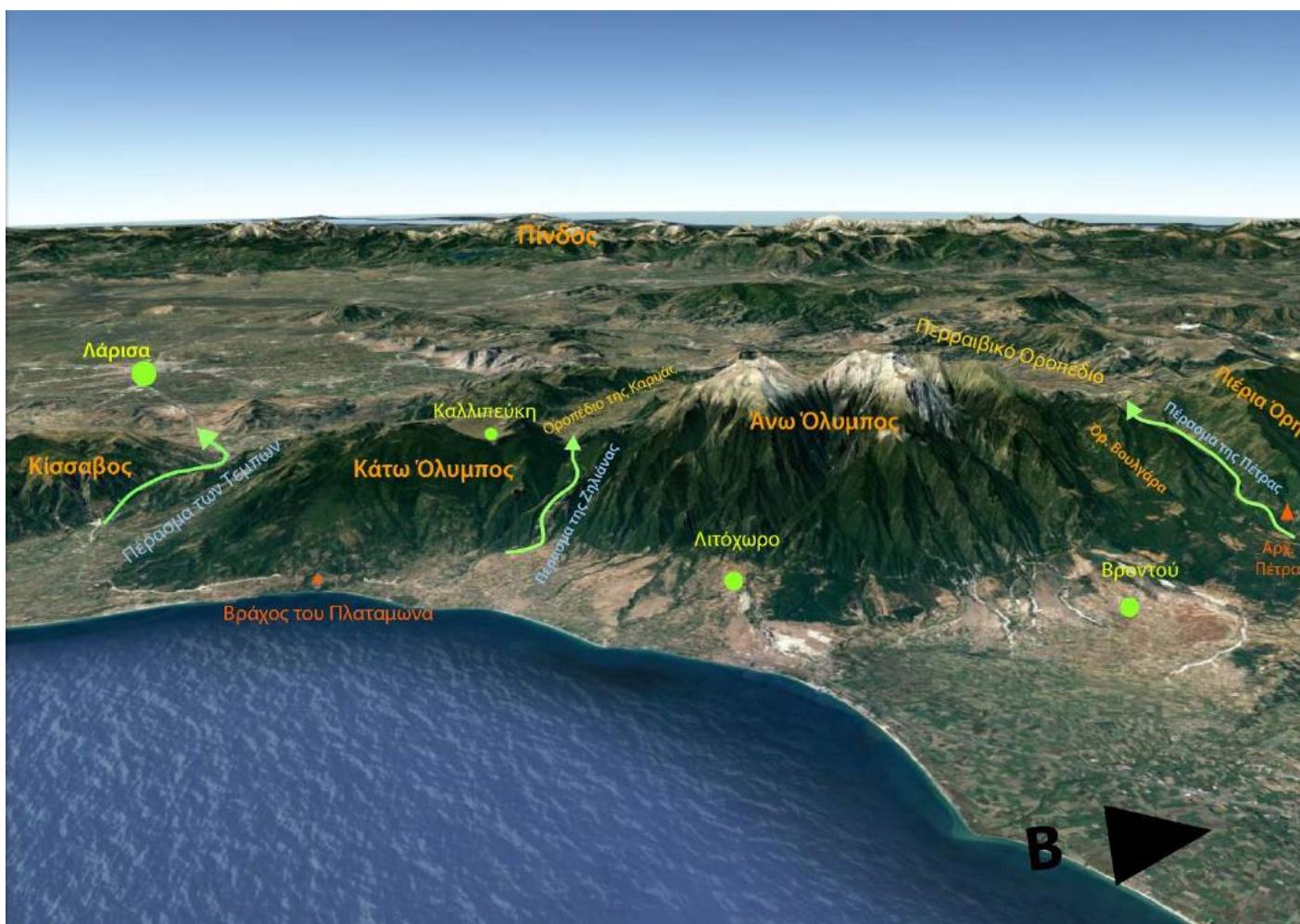
Εικόνα 65: Τυπική ξερολιθιά που υποστηρίζει το μονοπάτι μπροστά σε απότομη πλαγιά. Στην λήψη απεικονίζεται μονοπάτι στην περιοχή του ξέφωτου της μονής Αγίου Διονυσίου το οποίο σχετιζόταν με την υδροληψία της μονής και των κήπων της. Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

Εικόνα 66: Τα καγκέλια στα μονοπάτια δημιουργήθηκαν για την εξομάλυνση της κλίσης, και διευκολύνουν την κίνηση των φορτωμένων ζώων. Η λήψη απεικονίζει τα καγκέλια του μονοπατιού που ανεβαίνει στο Οροπέδιο των Μουσών λίγο πριν το πέρασμα του Γιώσου. Φωτογράφος: Μπάμπης Γκιριτζιώτης.

Σε αυτό τον άτλαντα μελετώνται διαδρομές τόσο από την πρώτη όσο και από την δεύτερη κατηγορία. Ενώ οι διαδρομές της πρώτης κατηγορίας συνδέονται με καθημερινές μετακινήσεις για βιοποριστικούς λόγους – ή αναψυχή σε ορισμένες περιπτώσεις – αυτές της δεύτερης κατηγορίας έχουν ενεργή συμμετοχή στην διαμόρφωση της ιστορίας του τόπου. Έτσι η παράθεση των επόμενων παραγράφων σχετικά

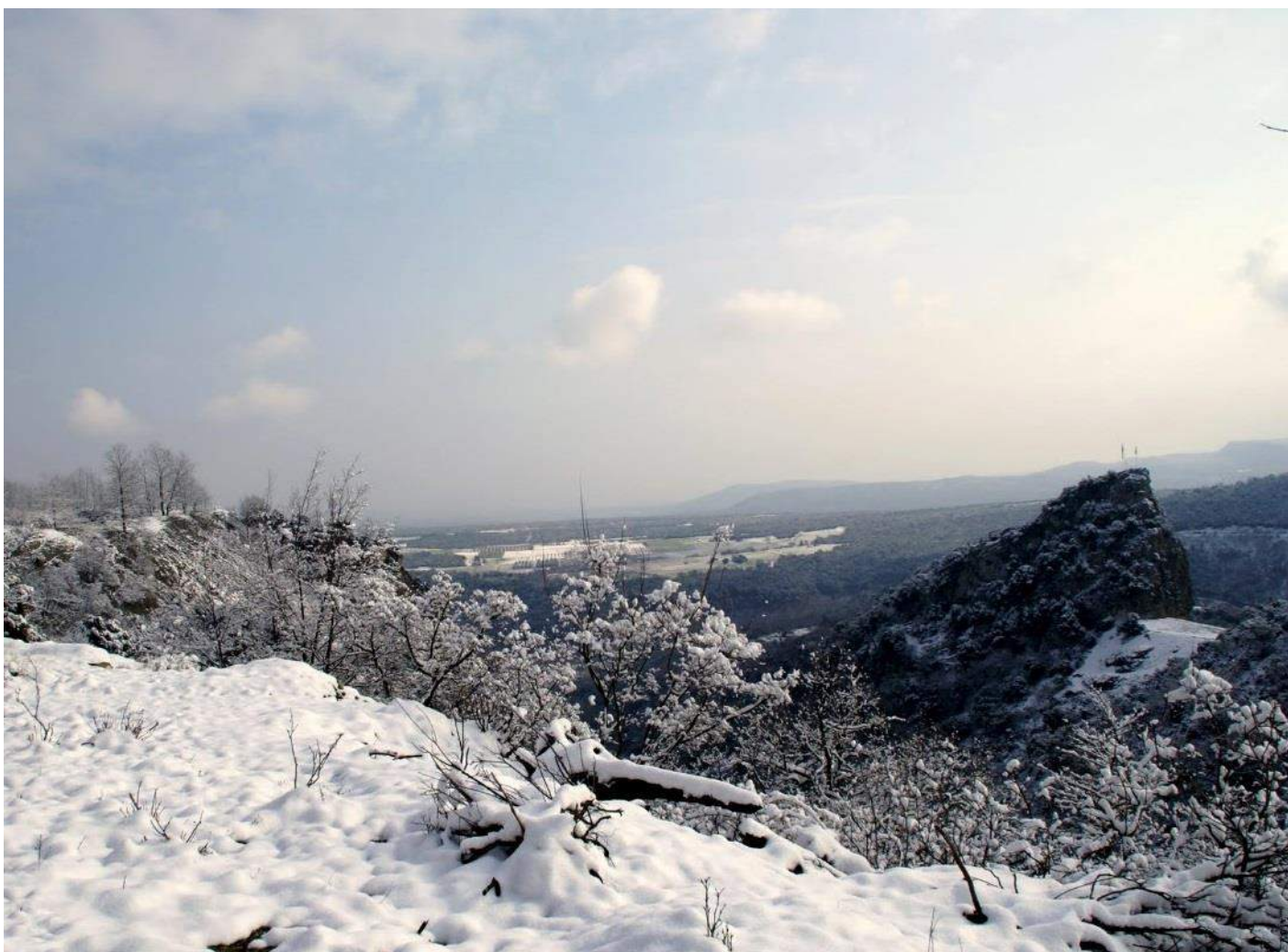
με τα περάσματα του Ολύμπου και την ιστορία που φέρουν κρίνεται αναγκαία στα πλαίσια του γενικότερου προσδιορισμού του περιβάλλοντος στο οποίο εκτυλίσσονται τα μονοπάτια που μελετώνται, καθώς υπάρχουν επανειλημμένες αναφορές σε αυτά στην ιστορία του τόπου τους.

Εικόνα 67: Μελετώντας εποπτικά το ανάγλυφο της ευρύτερης περιοχής μπορεί κανείς να δει την άμεση σύνδεση που έχουν τα περάσματα του νερού με αυτά του ανθρώπου. Τα σημαντικότερα περάσματα της περιοχής του Ολύμπου αντιστοιχίζονται στα περάσματα των μεγαλύτερων ποταμών της περιοχής. Συγκεκριμένα ο Πηνειός, η Ζηλιάνα μαζί με την Διάβα, και το Μαυρονέρι μέσω της ταπείνωσης που επέφεραν με την πάροδο του χρόνου στο ορεινό ανάγλυφο της περιοχής τους, δημιούργησαν την βάση για τα πρώτα μονοπάτια που συνέδεαν την Θεσσαλία με την Μακεδονία.

*Εικόνα 68: Στο δάσος του Μαυρονερίου κοντά στο χάνι της Μηλιάς. Η φωτογραφία λήφθηκε από το βιβλίο του Marcel Kurz, *Le Mont Olympe**

Εικόνα 69: Ο βράχος της Πέτρας, που αποτελεί και την θέση του ομώνυμου κάστρου, ξεχωρίζει ανάμεσα στο ταπεινωμένο ανάγλυφο της κοίτης που τον περιβάλλει και δίνει εποπτική θέση στο πέρασμα. Η χειμερινή αυτή λήψη ανήκει στον Γιάννη Τσιάλιο (Panoramio photos).

11. Τα Περάσματα του Ολύμπου

Το Πέρασμα της Πέτρας

Στο πέραςμα της Πέτρας αναφέρεται η Ε. Πουλιάκη – Παντερμαλή: «Το τοπωνύμιο Πέτρα είναι λέξη ομηρική που περιγράφει τη φύση του απόκρημνου λόφου της Πέτρας. Περιβάλλεται από βαθιές χαράδρες ποταμοχειμάρρων και καταλήγει σε έναν περήφανο βράχο («πέτρα») στην κορυφή. Βρίσκεται στην είσοδο των ομώνυμων Στενών, στο βορειοδυτικό τμήμα του Άνω Ολύμπου (2013, σελ.64). [...] Τα δύο περάσματα της Πέτρας, δηλαδή τα Στενά δυτικά και η διάβαση προς τον Κοκκινοπλό ανατολικότερα, ανάμεσα στις κορυφές και τα όρη Καρδαράς – Βουλγάρα του Άνω Ολύμπου, είναι τα σημαντικότερα προς την Περραιβία για όσους «διατρίβουν» στη βόρεια Πιερία» (αναφερόμενη στην περίοδο της εισβολής του Ξέρξη – 480 π.Χ. περίπου, ο.π., σελ.104).

Στην πραγματικότητα υπάρχουν 3 διαφορετικές διαδρομές στα στενά ανάμεσα στον Άνω Όλυμπο, την Βουλγάρα και τον Τίταρο οι οποίες οδηγούν από την Κατερίνη μέσω του Κοκκινοπλού στο Περραιβικό οροπέδιο (M Kurz, 1923, σελ.208–209).

Η πρώτη εκ των διαδρομών, η οποία δεν ανεβαίνει απαραίτητα ως τον Κοκκινοπλό αλλά μπορεί να κατευθυνθεί προς το Περραιβικό οροπέδιο, κοντά στον τωρινό οικισμό του Πυθίου (παλιότερα Σέλος) είναι και η πιο γνωστή, και αυτή που φυλαγόταν άμεσα από τους αρχαίους Περραιβούς. Αυτή η διαδρομή όπως και η δεύτερη εκκινώντας από την πεδιάδα της Κατερίνης κατευθύνεται προς το μοναστήρι της Πέτρας πριν κατηφορίσει προς τα στενά της Πέτρας. Όπως περιγράφει ο Leon Heuzey (Le Mont Olympe et la Acarnanie, 1860):

«Ο δρόμος που οδηγεί εκεί ακολουθεί πρώτα μια μικρή ρεματιά που βρίσκεται ανάμεσα στους πρόποδες του Ολύμπου και στους λόφους της Κουντουριώτισσας. Αφήνει στα αριστερά την Βροντούσσα – μια μικρή κωμόπολη με αρχαίο όνομα αντάξιο του Ολύμπου. Έπειτα συνεχίζει λίγο ανηφορικά περνώντας μέσα από ένα δάσος με καστανιές. Μετά από τρεις ώρες φτάνει στο μοναστήρι της Πέτρας, που βρίσκεται μέσα στο δάσος και στα βοσκοτόπια, πάνω στις ψηλές πλαγιές από όπου μπορείς να δεις όλη την πεδιάδα της Κατερίνης. Από πάνω υψώνεται η βόρεια πλευρά του Ολύμπου και οι ψηλότερες κορυφές, με την πιο απόκρημνη όψη [...]

Το στενό είναι μισή λείγα απόσταση από το μοναστήρι. Αυτό το πέραςμα που χωρίζει στα δύο την οροσειρά του Ολύμπου, δεν είναι παρά μια μεγάλη χαράδρα που σχηματίζεται από το Μαυρονέρι, ένα από τα ρέματα της πεδιάδας της Κατερίνης. Η είσοδος του είναι μαγευτική και προσφέρει ένα θέαμα μοναδικό. Οι μεγάλες πλαγιές με την δασική βλάστηση σχηματίζουν έναν πελώριο κύκλο: θα λέγαμε ότι το ποτάμι καθώς ξεχύνεται από τα βάθη της, κάνοντας κύκλο, παραμερίζει τις πλευρές του βουνού. Στο κέντρο του κύκλου βρίσκεται ένας μυτερός βράχος, απόκρημνος και απομονωμένος σε σχήμα πυραμίδας. Το ποτάμι και ένας παραπόταμός του συναντιούνται στην βάση του βράχου αποκόβοντάς τον τελείως από τα διπλανά του ύψη. Στη βάση του στρίβει ένας στενός και άσχημος δρόμος που μπαίνει στο στενό. Σε μια από τις πλευρές του βράχου αιωρείται, σαν από θαύμα, το εγκαταλελειμμένο πλέον χωριό της Πέτρας. Καταλάβαμε γιατί το όνομά του παρέμεινε ίδιο από την αρχαιότητα. Από την εποχή των βασιλιάδων της Μακεδονίας και των αυτοκρατόρων του Βυζαντίου βρισκόταν πάντα αγκιστρωμένο στην ίδια πλευρά του βράχου το φρούριο που προστάτευε το πέραςμα.

Πέρασαμε τον βράχο και μπήκαμε στην χαράδρα. Μεγάλα δάση αιωρούνται στις πλευρές της και κατεβαίνουν μέχρι τα βάθη της, εκεί που κυλά το ποτάμι σχηματίζοντας αληθινές αβύσσους βλάστησης. Μετά από λίγο, ένα δεύτερο ποτάμι έρχεται να ενωθεί με το πρώτο, το οποίο βγαίνει μέσα από μια άλλη χαράδρα, το ίδιο βαθιά και σκοτεινή όσο και αυτή που συναντά. Δεν μπορούσαμε να φανταστούμε πιο όμορφα πράγμα από την συμβολή τους. Από εδώ ξεκινά ένα στενό μονοπάτι που ανεβαίνει αρκετά ψηλά στο βουνό και συνδέει το μοναστήρι της Πέτρας με τον Κοκκινοπλό. Ο δρόμος του

στενού ακολουθεί συνέχεια το πρώτο ποτάμι, πάντα από την δεξιά όχθη και σε μέτριο υψόμετρο. Γενικά είναι ευκολοδιάβατο – εκτός μόνο από την αρχή που είναι λίγο ανηφορικό – αλλά έπειτα συνεχίζει οριζόντια.»

Αυτή η διαδρομή καταλήγει στον οικισμό του Αγίου Δημητρίου και από εκεί υπάρχει η δυνατότητα εξόδου στο Περραιβικό Οροπέδιο ή εναλλακτικά η διάσχιση του ορεινού όγκου της Βουλγάρας με κατεύθυνση τον Κοκκινοπλό. Για την ίδια διαδρομή γράφει και ο Βίκτωρ Δουσμάνης (Θεσσαλικά Χρονικά Τόμος 5, 1932). Ο Βίκτωρ Δουσμάνης (1862 – 1949) υπήρξε αξιωματικός του ελληνικού στρατού και υπηρέτησε στους βαλκανικούς πολέμους με τον βαθμό του αντιστράτηγου. Στην περιγραφή του συναντάται αναφορά στον οικισμό και το φρούριο πάνω στον βράχο της Πέτρας. Ακόμη δίνεται αναλυτική περιγραφή στην βασική διαδρομή η οποία κινείται στην δεξιά όχθη του Μαυρονερίου και στα μισά της Στενωπού συναντά τον οικισμό του Αγίου Δημητρίου.

Η δεύτερη εκδοχή αυτής της διαδρομής ακολουθεί την διαδρομή της πρώτης μέχρι το μοναστήρι της Πέτρας. Σύμφωνα με τον M. Kurz (1923, σελ.208):

«Από εδώ το κακοτράχαλο μονοπάτι ακολουθά την δεξιά όχθη της χαράδρας, όπου κυλούν τα νερά του Ξερολακκίου, περνάει την μικρή ρεματιά και την μοναδική καλύβα της Μπάρας (στην έξοδο του Ξερολακκίου), και ανεβαίνει προς τα νότια του δάσους.

Αφού το περάσει, ανεβαίνει με αρκετές στροφές στην πλαγιά που βρίσκεται ανάμεσα στα Καρούτια και την ρεματιά του Ιτάνου (κοντά στην τοποθεσία Κομμένη Πέτρα). Το μονοπάτι συνεχίζει οριζόντια μέσα από ένα όμορφο δάσος από πεύκα και φτάνει στο διάσελο, από το οποίο έχουμε διέξοδο προς την Θεσσαλία και που βρίσκεται στην βόρεια άκρη της ρεματίας του Ιτάνου.[...] και κατεβαίνει στον Κοκκινοπλό (15') ο οποίος φαίνεται την τελευταία στιγμή (6–7 ώρες από το μοναστήρι της Πέτρας)».

Τέλος η τρίτη εκδοχή του μονοπατιού αυτού, η οποία είναι η πιο σύντομη και περιγράφεται στην ενότητα 14, περιγράφεται πάλι από τον M. Kurz (ο.π. σελ.209) ως εξής:

«Μια τρίτη διαδρομή είναι αυτή που ξεκινά από την Κατερίνη και μέσω της Κουντουριώτισσας και των Καλυβιών Φτέρης (βλάχικο χωριουδάκι με την σημερινή ονομασία Άγιος Σπυρίδων), φτάνει στην Βροντού. Από δω ανεβαίνει ένα κακοτράχαλο μονοπάτι μέσα από ένα δάσος από οξείες και αφού περάσει την ράχη που περιορίζει την μπάρα στα ανατολικά, διασταυρώνεται σε μια μικρή πεδιάδα με το μονοπάτι που έρχεται από το μοναστήρι της Πέτρας. Η διαδρομή είναι η πιο μονότονη από όλες τις προηγούμενες στο πρώτο της μέρος, αλλά είναι και η πιο σύντομη και για αυτό την προτιμούν οι κάτοικοι του Κοκκινοπλού (10 ώρες περίπου από την Κατερίνη για τον Κοκκινοπλό)».

Πάνω σε αυτή τη διαδρομή η οποία καθώς φαίνεται ήταν ιδιαίτερα μεγάλης σημασίας λόγω της μικρής διάρκειάς της, στο ύψος του παλιού οικισμού της Βροντούς (το τοπωνύμιο της περιοχής ήταν πλατύδρομος) υπήρχε πανδοχείο το οποίο είχε την ονομασία «Καραβάν σαράι». Η ονομασία Καραβάν σαράι φαίνεται ότι χαρακτήριζε ολόκληρο τον παλιό οικισμό της Βροντούς (Γ. Φελεκίδης, 2008) κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Από τις τρεις αυτές εκδοχές η πρώτη είχε ήδη ανοιχθεί σαν δρόμος – ο λεγόμενος «δρόμος της Ελασσόνας» – από την εποχή του Αλή Πασά (1744 – 1822), ωστόσο το 1921 πολλές από τις γέφυρες είχαν γκρεμιστεί με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η διάσχιση της διαδρομής με αυτοκίνητο (M.Kurz, 1923, σελ.100) ενώ οι υπόλοιπες υπάρχουν από αρχαίες εποχές σαν μονοπάτια. Η διάνοιξη της διαδρομής Πέτρα – Κοκκινοπλός, η οποία «πατάει» εν μέρει στην διαδρομή του μονοπατιού Βροντού – Κοκκινοπλός πραγματοποιήθηκε το 1972 σύμφωνα με κατοίκους του οικισμού της Πέτρας.

Εικόνα 70: Τα Λειβήθρα στην σύγκλιση Άνω και Κάτω Ολύμπου, στα ταυτόσημα σημερινά Κανάλια. Η φωτογραφία λήφθηκε από το έργο της Ε. Πουλάκη—Παντερμαλή Ο Μακεδονικός Όλυπος.

Εικόνα 71: Το οροπέδιο της Καρυάς (σε πρώτο πλάνο) και της Καλλιπεύκης (πίσω και αριστερά) όπως φαίνονται από το διάσελό ανάμεσα στις κορυφές Κακάβρακας και Μεταμόρφωση του νότιου τμήματος του Ολύμπου. Σε πρώτο πλάνο, ψηλότερα από το οροπέδιο της Καρυάς φαίνεται το οροπέδιο με το τοπωνύμιο Μπεχτές, από το οποίο διέρχεται το μονοπάτι των Λειβήθρων στον δρόμο προς Διάβα και Περραιβία. Φωτογράφος Κωνσταντίνος Κανδύλης.

Το Πέρασμα της Ζηλιάνας

Το πέρασμα το οποίο εκκινεί από τα *Λειβήθρα* αναφέρεται από την Ε. Πουλάκη –Παντερμαλή (2013, σελ.124–127,134), καθώς αναφέρει ότι το τοπωνύμιο της ευρύτερης περιοχής είναι Πέρασμα (Ζάβατον). *Λειβήθρα* είναι η ελληνική λέξη για τον λατινογενή όρο *κανάλια*. Ουσιαστικά είναι μία λέξη που περιγράφει τους δρόμους του νερού, τα όρια με τα οποία το όρος καθορίζει την κατεύθυνση των υδάτων. Είναι λοιπόν η ίδια τοπολογική περιγραφή αυτή των *Λειβήθρων* με αυτή της *Μονής των Κανάλων*. Η θέση των *Λειβήθρων* είναι στην έξοδο των υδάτινων αυτών δρόμων και η θέση της μονής στην αρχή τους. Το τοπωνύμιο *Ζάβατον* αποδίδεται από τον Reutinger στον *ποϊντιγκεριανό χάρτη* (1824) σε περιοχή που απέχει 12 μίλια από το Δίον και προκύπτει ότι αφορά την έκταση μεταξύ *Λειβήθρων* και *Πλαταμώνα*. Η λέξη *Ζάβατον* σημαίνει στην αιολική διάλεκτο πέρασμα (διαβατόν) και προφανώς υποδηλώνει την περιοχή ενός (ή περισσότερων) περάσματος (περασμάτων) – τόσο των υδάτων όσο και των ανθρώπων για την διάσχιση του Ολύμπου.

Είναι γνωστό ότι ο Πέρσης αυτοκράτορας Ξέρξης επιχείρησε να διασχίσει τον Όλυμπο από αυτή την περιοχή με κατεύθυνση τους *Γόννους*, όταν έμαθε ότι τα στενά των *Τεμπών* φυλασσόταν, καθώς και ότι ο Ρωμαίος στρατηγός Μάρκιος Φίλιππος (169 π.Χ.) χρησιμοποίησε το πέρασμα για να καταλήξει στο Περραιβικό οροπέδιο (μεταξύ Αζώρου και Δολίχης). Ήδη από την εποχή του Ξέρξη υπάρχει αναφορά στους «*Μακεδόνες κατυπέρθεν οικημένους*», άρα υπάρχουν οι πρώτες μαρτυρίες για κατοίκους της ευρύτερης βιώσιμης περιοχής που δημιουργούν τα οροπέδια της Καρυάς και της Καλλιπεύκης.

Το πέρασμα αυτό χρησιμοποιούνταν σίγουρα για τις ανάγκες των οικισμών και όπως προαναφέρθηκε και για τις στρατιωτικές μετακινήσεις, όταν αυτό κρινόταν απαραίτητο. Το πέρασμα σίγουρα είχε και τα εμπορικά του φορτία, καθώς με την πάροδο των χρόνων εγκαταστάθηκαν σημαντικοί οικισμοί στα οροπέδια αυτά (*Καλλιπεύκη, Καρυά, Σκαμνιά, Κρυόβρυση*). Σίγουρα μεγάλη χρήση είχαν τα μονοπάτια της περιοχής κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, όπου εκτός από τους κατοίκους που μετακινούνταν για τις ανάγκες τους κινούνταν και μεγάλες ομάδες *αρματολών και κλεφτών* στα μονοπάτια της περιοχής. Η αρχή του περάσματος εντοπίζεται στην περιοχή των αρχαίων *Λειβήθρων*.

«*Με πλάτος 4μ., ο λιθόστρωτος δρόμος κατασκευάστηκε σε περιοχές δύσβατες και μεγάλων κλίσεων, που προϋποθέτουν μεγάλα χωματουργικά έργα και εκβραχισμούς επί του φυσικού βράχου. Λόγω των κλίσεων και των ειδικών κλιματολογικών συνθηκών διατηρεί ελάχιστες έως και μηδενικές επιχώσεις, τόσες όσες συντηρούν οι σχεδόν επιφανειακές ρίζες του δάσους. Πρόκειται για λιθόστρωτο ορεινό δρόμο, που συνδέει τη Θεσσαλία με τη Μακεδονία (Καρυά–Λεπτοκαρυά). Εντοπίστηκε με επιφανειακή έρευνα σε διάφορα σημεία κατά μήκος του φυσικού περάσματος από τα *Λειβήθρα* προς την Περραιβία. Έχει μορφή μονοπατιού, όπου διακρίνονται μεμονωμένες στρωμένες πέτρες. Οι εργασίες του δρόμου Καρυάς–Λεπτοκαρυάς, που ξεκίνησαν χωρίς ενημέρωση της*

Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, κατέστρεψαν πολλά του τμήματα». (Ε. Πουλάκη –Παντερμαλή, 2013, σελ.134).

Η συνέχεια αυτού του μονοπατιού μπορεί να αναζητηθεί σε ποικίλες κατευθύνσεις ανάλογα με τον τελικό προορισμό. Έτσι μία περίπτωση είναι η είσοδος στο ψηλότερο *οροπέδιο της Καλλιπεύκης* (1050 μ. υψομ.) με κατεύθυνση τους *Γόννους* στην θεσσαλική πεδιάδα, διαδρομή που φαίνεται να ακολούθησε ο Ξέρξης. Η σύνδεση αυτή σύμφωνα με τον Ν. Χαράτση (1998 , σελ.115–120) πραγματοποιούνταν με 3 διαδρομές στο παρελθόν εκ των οποίων 1 μόνο παρέμεινε ελεύθερη χωματόδρομων στο μεγαλύτερο τμήμα της.

Η άλλη περίπτωση είναι η διάσχιση του οροπεδίου με δυτική κατεύθυνση με σκοπό την μετάβαση στο *Περραιβικό οροπέδιο* ή την *Ελασσόνα* μέσω της *χαράδρας της Διάβας*. Σε αυτή την κατεύθυνση και σε υψόμετρο περίπου *1400 μέτρων* εντοπίζεται τμήμα μονοπατιού με χαρακτηριστική σταθερή κλίση με το τοπωνύμιο *Μέγα Πλάι* (οmt100). Είναι βάσιμη η αναζήτηση του παλιού μονοπατιού σε αυτό το υψόμετρο, καθώς στα ίδια υψόμετρα βρίσκονται πολλά βοσκοτόπια, καθώς και παλιότεροι οικισμοί, των οποίων οι κάτοικοι τα τελευταία χρόνια κατέβηκαν στο ύψος του χαμηλότερου οροπεδίου (800– 950 μ. υψομ.).

Στην συγκεκριμένη περιοχή 500 μέτρα περίπου ψηλότερα από το οροπέδιο της Καρυάς και στο ύψος του οικισμού της Καρυάς, εντοπίζονται βοσκοτόπια τα οποία εκτείνονται σε ένα μικρότερο οροπέδιο, σχεδόν κρυμμένο από τους περιπατητές των χαμηλότερων υψομέτρων. Η περιοχή εδώ έχει το τοπωνύμιο *Μπεχτές* και ανάμεσα στους βοσκοτόπους βρίσκεται μία βρύση με το όνομα *Χαρβαλόβρυση*. Ακόμη σε σημεία στο ίδιο περίπου υψόμετρο εντοπίζονται εκκλησίες οι οποίες υποδηλώνουν ανθρώπινη παρουσία στην περιοχή καθώς και το παρεκκλήσι που χτίστηκε στην θέση της μονής Κλημάδων μετά την καταστροφή αυτής. Τέλος αναφέρεται ο οικισμός της Παλαιοσκαμνιάς σε υψόμετρο 1050 μ. πάνω από την θέση της Σκαμνιάς ενώ εντοπίζονται και πολλές κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις σε μεγαλύτερα ακόμη υψόμετρα.

Η περαιτέρω διαδρομή του εν λόγω μονοπατιού μπορεί να αναζητηθεί στα *στενά της Διάβας*, δίπλα από το *Κουκούλι* με κατεύθυνση την *Τσαριτσάνη* ή την *Ελασσόνα* όπως αναφέρει ο Ν. Χαράτσης (ο.π. σελ.124). Ο Ν. Χαράτσης θεωρεί ότι η σύνδεση της Σκαμνιάς με την Ελασσόνα και την Τσαριτσάνη αποτελούσε σημαντικό οδικό άξονα Θεσσαλίας – Μακεδονίας για το διαμετακομιστικό εμπόριο και για στρατιωτικές μετακινήσεις και αναφέρει την διάσωση πολλών τμημάτων *καλντεριμιού* κατά μήκος της διαδρομής.

Ο δρόμος που διασχίζει το οροπέδιο της Καρυάς (σε σημαντικά χαμηλότερο υψόμετρο από το μονοπάτι – 950μ. μέσο υψόμετρο), εκκινώντας από τον οικισμό της Καλλιθέας και με κατεύθυνση Ολυμπιάδα – Κρυόβρυση – Σκαμνιά – Καρυά – Λεπτοκαρυά διανοίχθηκε το 1951 (ηλ. πηγές Καρυά Ολύμπου).

Το Πέρασμα των Τεμπών

Για το πέρασμα των Τεμπών έχει αναφερθεί ότι υπήρξε “το επιφανέστερο, «οφθαλμών πανήγυρις» κατά τον Αιλιανό, ανάμεσα στον Κάτω Όλυμπο και την Όσσα. Διάσημα σχεδόν όσο και ο ίδιος ο Όλυμπος, τα Τέμπη αναφέρονταν ως ρήγμα σεισμού του Ποσειδώνα, που έδωσε διέξοδο στα νερά που λίμναζαν στη Θεσσαλία” (Ε. Πουλάκη – Παντερμαλή, 2013, σελ.11). Προκύπτει λοιπόν ότι όπως και στις μέρες μας έτσι και στο παρελθόν το πέρασμα των Τεμπών επιλεγόταν ευκολότερα καθώς απαιτούσε την μικρότερη δυνατή ανάβαση για την διάσχιση των ορεινών όγκων που απλώνονταν μεταξύ Θεσσαλίας και Μακεδονίας.

Αναφέρεται από τον Κ. Τσίππηρα (1993) το καλντερίμι που ενώνει τα χωριά *Ραψάνη* και *Τέμπη* (από τον οικισμό των Τεμπών μέχρι την θεσσαλική πεδιάδα η διαδρομή είναι σχεδόν επίπεδη), ενώ από τον Σπ. Μπούμπα (2000, σελ.19) αναφέρεται ότι το αρχαίο μονοπάτι κινείται στην διαδρομή που πατάει η παλιά σιδηροδρομική γραμμή. Όπως και να έχει,

φαίνεται ότι η διαδρομή που επιλεγόταν από τους αρχαίους κινούνταν στην ολύμπια όχθη του Πηνειού, ενώ δεν αποκλείεται και η παράλληλη ύπαρξη 2 μονοπατιών που κινούνταν σε διαφορετικά υψόμετρα. . Στοιχεία πάνω στα σχετικά σύγχρονα μονοπάτια των Τεμπών δίνει και ο Ν. Χαράτσης (Ν. Χαράτσης, 1998, σελ.87–97) στο έργο του, όπου περιγράφει τρεις διαδρομές που συνδέουν την *Ραψάνη* με τους *Γόννους*, την *Ιτέα* και τον *Άγιο Παντελεήμονα Ιτέας*. Το τοπωνύμιο Άγιος Παντελεήμονας αφορά ένα εξωκλήσι στην περιοχή της Ιτέας, πολύ κοντά στην όχθη του Πηνειού

Αργότερα με την δημιουργία του οικισμού των *Αμπελακίων* στην πλευρά της Όσσας είναι προφανές ότι θα χρησιμοποιήθηκαν ευρέως μονοπάτια και σε αυτή την πλευρά του περάσματος καθώς πλέον γινόταν σημαντική διακίνηση εμπορευμάτων από τον οικισμό τόσο προς το λιμάνι του Βόλου όσο και προς αυτό της Θεσσαλονίκης καθώς και προς σημαντικούς εμπορικούς σταθμούς του εξωτερικού.

Εικόνα 72: Το πέρασμα των Τεμπών στην σύγχρονη εποχή. Στην ανατολική όχθη του Πηνειού (αριστερά) φαίνεται τμήμα του εθνικού οδικού δικτύου, ενώ στην δυτική όχθη (δεξιά) φαίνεται η παλιά σιδηροδρομική γραμμή. Η εικόνα λήφθηκε από τον ιστότοπο <http://www.newsit.gr>

Από το έργο του Felix Beaujour (1800) λαμβάνονται οι ακόλουθες πληροφορίες για την παραγωγή και το εμπόριο στον ελληνικό χώρο κατά τα έτη 1787–1797: Καταρχήν αναφέρεται η ύπαρξη εμπορικών δρόμων οι οποίοι διέσχιζαν την Μακεδονία με κατεύθυνση *διαμετακομιστικά κέντρα* στην Βαλκανική χερσόνησο και στην κεντρική Ευρώπη όπως η Βιέννη, η Βουδαπέστη, το Βουκουρέστι και το Γιάσι (το ρουμανικό Ιάσιο). Σε αυτές τις πόλεις υπήρχαν ελληνικές παροικίες οι οποίες αναλάμβαναν την διαμετακόμιση ενός μέρους των προϊόντων τα οποία τελικά έφταναν στην Δανία, την Ολλανδία, την Γερμανία, την Γαλλία και την Αγγλία. Τα караβάνια εκκινούσαν από την ευρύτερη περιοχή του Ολύμπου μεταφέροντας προϊόντα όπως οι κάπες της Ζαγοράς (Ζαγορά Πηλίου), μεταξωτά και μάλλινα από το Μεταξοχώρι και την Αγιά του Κισσάβου, αλατζάδες βαμβακερούς (πολύχρωμα υφάσματα μεταξωτά ή βαμβακερά) από τον Τύρναβο, βαμμένα υφάσματα από τα Αμπελάκια, την Ραψάνη, τα Τέμπη (Μπαμπά) και την Λάρισα. Αναφέρεται ακόμη ότι η Θεσσαλία ήταν το διαμέρισμα με την μεγαλύτερη βιοτεχνική παραγωγή ενώ δεύτερη ερχόταν η Μακεδονία. Στην αγροτική παραγωγή αναφέρεται η Μακεδονία στην πρώτη θέση ανάμεσα στα ελληνικά διαμερίσματα. Ο Ε. Γκούμας (1973) αναφερόμενος στα «ισνάφια των κυρατζήδων του Βλαχολίβαδου» (σινάφια αγωγιάτων από το Λιβάδι Ελασσόνας) πληροφορεί για την συμμετοχή τους σε караβάνια που εκκινούσαν από τα Αμπελάκια, τον Τύρναβο, το Τσάγεζι (Στόμιο) και την Τσαρισάνη με κατεύθυνση την μεγάλη αγορά του λιμανιού της Θεσσαλονίκης καθώς και τις προαναφερθείσες ευρωπαϊκές πόλεις. Ακόμη ο ίδιος αναφέρει

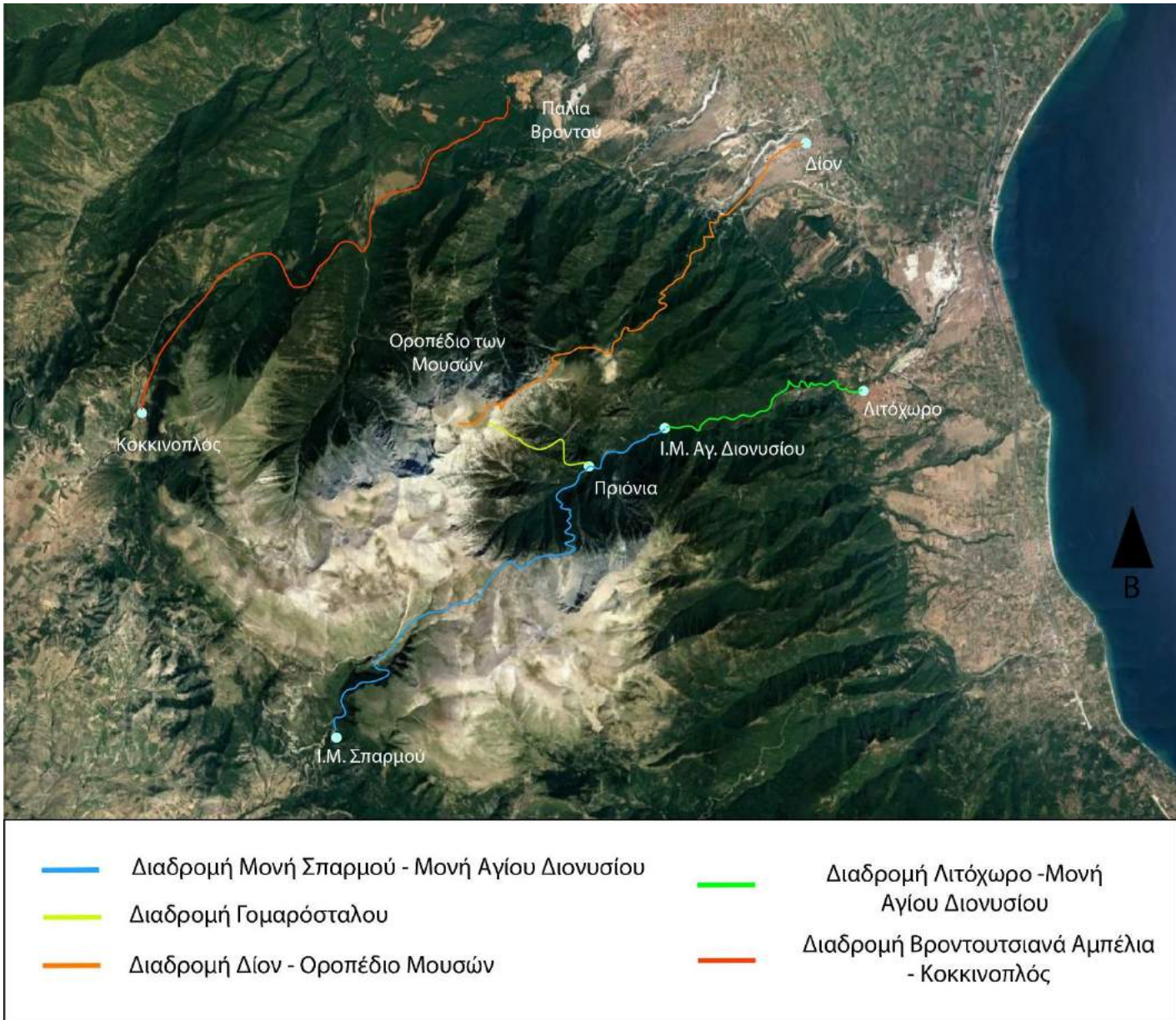
την ύπαρξη των κυρατζήδων μέχρι και το 1940 όπου εξυπηρετούσαν μεταξύ των άλλων και παραθεριστές από Κατερίνη και Ελασσόνα. Σχετικά στοιχεία μπορεί να βρει ο ενδιαφερόμενος και στο βιβλίο του Henry Holland, «Ταξίδι στη Μακεδονία και τη Θεσσαλία – 1812–1813», όπου αναφέρονται στοιχεία σχετικά με την διάρκεια και την διαδικασία των караβανιών καθώς και με τις διαδρομές αυτών εντός και εκτός Ελληνικού χώρου.

Συνοψίζοντας καταλαβαίνει κανείς ότι οι προαναφερθείσες διαδρομές στο ορογενές του Ολύμπου έχουν μικρή διάρκεια ζωής με την μορφή αυτοκινητοδρόμων ή δασικών δρόμων (70 χρόνια το μέγιστο) και σημαντικά μεγαλύτερη διάρκεια ζωής σαν μονοπάτια και καλντερίμια. Αυτή η πρόσφατη μετάβαση επιτρέπει ακόμα και στις μέρες μας την αναζήτηση μονοπατιών με την βοήθεια ανθρώπων οι οποίοι τα χρησιμοποιούσαν σε νεαρότερες ηλικίες και έχουν εμπειρική και βιωματική γνώση πάνω σε αυτές τις διαδρομές.

Αυτή η γνώση υπήρξε και η βασικότερη βοήθεια κατά την εκπόνηση της εργασίας αυτής καθώς υπάρχουν διάχυτες πληροφορίες στην περιοχή περί τον Όλυμπο σχετικά με τις διαδρομές των μονοπατιών. Ωστόσο οι πληροφορίες για την ακριβή χωροθέτηση των μονοπατιών και τα τοπωνύμια αυτών μόνο από ανθρώπους που έχουν βιωματικές εμπειρίες σε αυτά μπορούν να συγκεκριμενοποιηθούν, ενώ στις επόμενες γενιές οι διαδρομές των μονοπατιών ακούγονται σαν απλές αφηγήσεις και χάνουν τα στοιχεία χωροθέτησης τους.

Εικόνα 73: Ζαγοριανοί αγωγιάτες μεταφέρουν μήλα μέσω των ορεινών μονοπατιών του Πηλίου. Η φωτογραφία λήφθηκε από τον ιστότοπο volosmagnisia.wordpress.com.

Εικόνα 74: Σε αυτή την εικόνα με την βοήθεια του υποβάθρου δορυφορικών λήψεων του λογισμικού google earth αποτυπώνεται κατά προσέγγιση η διαδρομή των μονοπατιών που περιγράφονται στα επόμενα κεφάλαια. Η εικόνα αυτή δημιουργήθηκε για να γίνει κατανοητή η θέση των επιμέρους μονοπατιών σε σχέση με το ορογενές του Ολύμπου αλλά και η σχετική τους χωροθέτηση.

12. Μονοπάτι Λιτόχωρο – Μονή Αγίου Διονυσίου

Το μονοπάτι αυτό αποτελούσε στο πρόσφατο παρελθόν την δεύτερη επιλογή των κτηνοτρόφων/υλοτόμων/δασοκόμων που ήθελαν να φτάσουν από το Λιτόχωρο στην μονή του Αγίου Διονυσίου. Η πρώτη επιλογή ήταν το μονοπάτι στο ίχνος του οποίου κινείται τώρα ο ασφαλτοστρωμένος δρόμος μεταξύ Λιτοχώρου και Πριονιών. Αυτή η επιλογή λοιπόν χρησιμοποιούνταν κυρίως από κτηνοτρόφους για την μεταφορά του γάλακτος στο Λιτόχωρο και συνέδεε πολλές διαδοχικές θέσεις που αποτελούσαν στάνες κτηνοτρόφων στο παρελθόν, ενώ συχνά χρησιμοποιούνταν (σαν δευτερεύουσα οδός) και από άτομα τα οποία συνδέονταν με το μοναστήρι για την μεταφορά αγαθών από και προς αυτό.

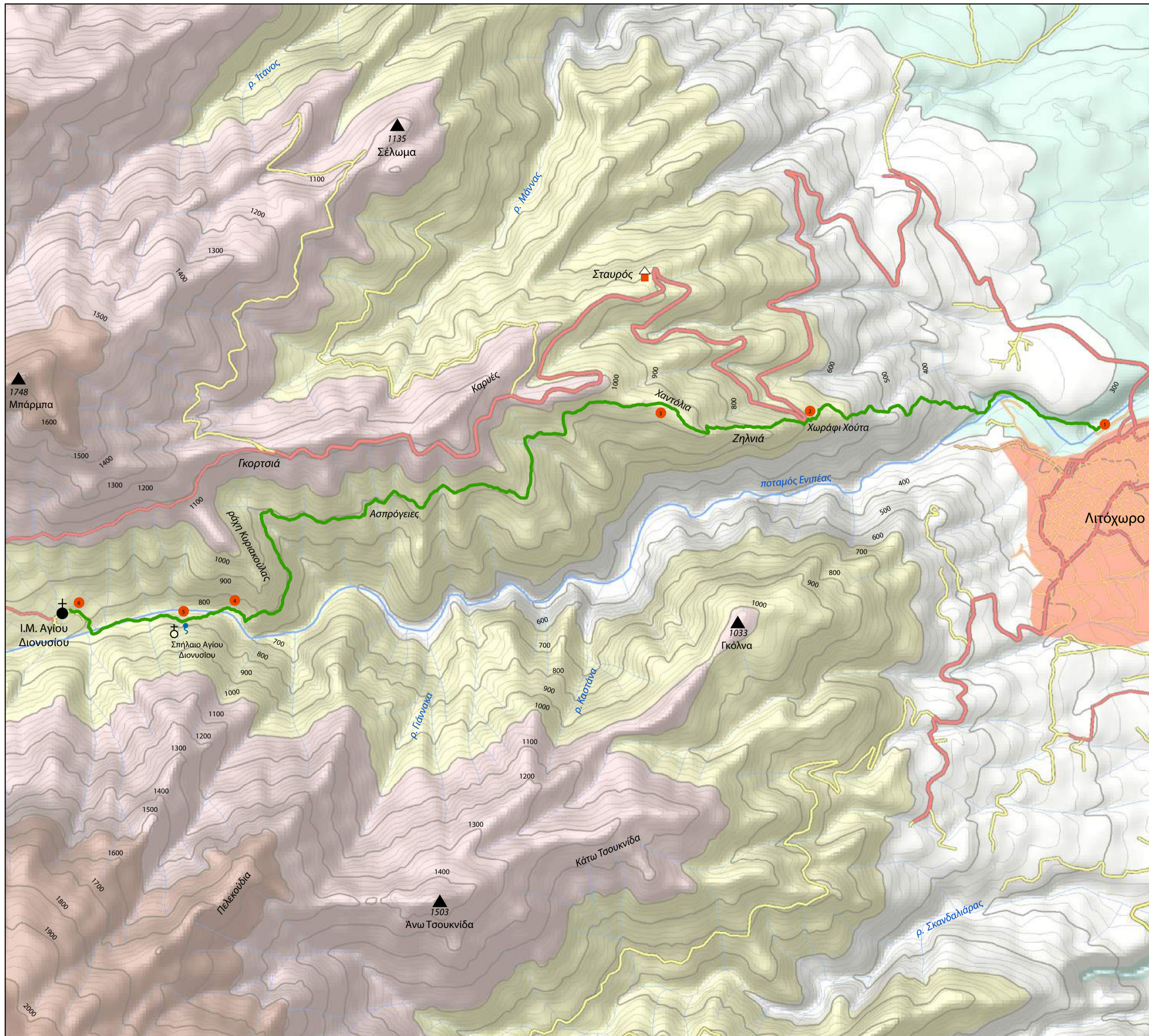
Η διαδρομή ξεκινάει από την περιοχή του *Νερόμυλου (Λάκκου)* στο Λιτόχωρο, δίπλα στην κοίτη του Ενιπέα, σε υψόμετρο 290 μέτρων περίπου (1). Πρόκειται για μία περιοχή που τώρα φιλοξενεί δύο καφετέριες και μία ταβέρνα και αποτελεί χώρο αναψυχής για τους Λιτοχωρινούς. Η διαδρομή εκκινεί πίσω από τα πιο ψηλά τοποθετημένα κτίρια της περιοχής όπου εντοπίζεται και η σηματοδότηση του *Olympus Mythical Trail* (αγώνα ορεινής διάσχισης στον Όλυμπο). Το μονοπάτι στην αρχή του χαρακτηρίζεται από επίπεδη διαδρομή στη μέση μιας συστάδας πουρναριών που σκεπάζουν το πέραςμα. Έπειτα κινείται πλάι στην κοίτη του Ενιπέα μέχρι να συναντήσει μεταλλική γέφυρα η οποία επιτρέπει την διάσχιση του ποταμού. Χωρίς να διασχίσει την γέφυρα το μονοπάτι σε μικρή απόσταση μετά από αυτή (800 μέτρα από την εκκίνηση, υψόμετρο 310 μ.) στρίβει προς τα δεξιά και ανηφορίζει στις πλαγιές της Ζηλνιάς. Η ανάβαση ξεκινά σε χαλαρή ράχη και ανάμεσα σε νεροφαγιές, ενώ η σήμανση του μονοπατιού (άσπρο φόντο με κόκκινο κύκλο πάνω σε δέντρα και πέτρες) καθοδηγεί ικανοποιητικά τον ορειβάτη. Σύντομα οι μικροί θάμνοι που περιβάλλουν το μονοπάτι δίνουν την θέση τους στο τυπικό δάσος των χαμηλών υψομέτρων που αποτελείται από μακκία βλάστηση και φυλλοβόλα είδη. Η κλίση του μονοπατιού είναι έντονη ωστόσο το έδαφος είναι ασφαλές και δεν υπάρχει κανένας κίνδυνος καθώς το μονοπάτι κινείται ανάμεσα σε πυκνές συστάδες δέντρων οι οποίες εμποδίζουν οποιαδήποτε εκτροπή από την βασική διαδρομή.

Σε απόσταση 2 περίπου χιλιομέτρων από την αρχή και λίγο μετά από την διάσχιση 2 διαδοχικών ξέφωτων το μονοπάτι συναντά μία προεξοχή του ασφαλτοστρωμένου δρόμου – που ανηφορίζει προς τα Πριόνια – με ένα κιόσκι στην «θέση θέας Ζηλνιάς» — υψόμετρο 700 μ. (2) . Η διαδρομή διασχίζει τον χώρο στάθμευσης και ανεβαίνει στο βουνό στην απέναντι μεριά του δρόμου από σκαλάκια που υπάρχουν εκεί. Από εδώ

και πέρα η βλάστηση αποτελείται κυρίως από μαυρόπευκα. Η ανάβαση συνεχίζει για 1 περίπου χιλιόμετρο με μειούμενη κλίση μέχρι την θέση *Χαντόλια* (παλιά τοποθεσία στρούγκα, 950 μ. υψόμετρο, 3 χιλιόμετρα από την αρχή) όπου υπάρχουν και πινακίδες κατεύθυνσης σε δέντρο (3). Ακολουθεί η διαδρομή «προς Μονή Αγίου Διονυσίου» στην διασταύρωση που ανοίγεται και ξεκινά ένα μεγάλο σχεδόν επίπεδο κομμάτι μήκους περίπου 4 χιλιομέτρων το οποίο χαρακτηρίζεται από κίνηση σε ισοϋψή καμπύλη σε πλαγιά του βουνού. Η διαδρομή σε αυτό το τμήμα συναντά πολλές ρεματιές , οι οποίες εξαναγκάζουν το μονοπάτι σε ανοιχτές στροφές καθώς αυτό συναντά την κοίτη τους, ενώ χαμηλότερα ακούγεται η βοή της ροής των υδάτων του Ενιπέα. Η βλάστηση αποτελείται κυρίως από μαύρη πεύκη (εξ ής και οι κουκουνάρες στο μονοπάτι) ενώ δεν λείπει ο ποώδης υπόροφος. Σε ορισμένες δροσερές πλαγιές κάνει την εμφάνισή της και η οξυά. Το βασικό χαρακτηριστικό αυτού του τμήματος είναι η ελάχιστη θέα προς το ποτάμι – το οποίο η βοή έρχεται από χαμηλότερα – λόγω του πυκνού δάσους που περιβάλλει το μονοπάτι. Σε δύο χαρακτηριστικά ξέφωτα (το ένα στην θέση *Χαντόλια* και το άλλο 2,5 χιλιόμετρα μακρύτερα στην θέση *Ασπρόγειες*) ο πεζοπόρος έχει την δυνατότητα να προσδιορίσει την θέση του καθώς βλέπει το σύνολο σχεδόν των ψηλών κορυφών που περιβάλλουν το φαράγγι του Ενιπέα.

Καθώς το μονοπάτι προσεγγίζει χαρακτηριστική ράχη (*ράχη Κυριακούλας*) κατηφορίζει με καγκέλια και χάνει 150 μέτρα υψόμετρου στο επόμενο 1 χιλιόμετρο. Στο τέλος αυτής της κατάβασης το μονοπάτι περνά από γέφυρα του Ενιπέα και πατάει πλέον στο ίχνος του γνωστού διεθνούς μονοπατιού E4 – υψόμετρο 730μ., 7,8 χιλιόμετρα από την εκκίνηση (4). Πλέον η βλάστηση είναι τυπική παραποτάμια, με ίταμους, οξυές, καρυδιές και έλατα να προστίθενται στη βλάστηση των μαυρόπευκων. Ακόμη 1,5 χιλιόμετρο στην κοίτη του Ενιπέα κατά μήκος του E4 χρειάζεται για να φτάσει κανείς στην Παλιά Μονή του Αγίου Διονυσίου. Σε αυτό το τμήμα το μονοπάτι περνά από το *σπήλαιο* στο οποίο ασκήτευσε ο άγιος (5), από το οποίο ρέει αγίασμα που μπορεί να πει ο διψασμένος πεζοπόρος. Το μονοπάτι διασχίζει τον Ενιπέα μέσω άλλης μίας γέφυρας και εν τέλει καταλήγει στην μονή του Αγίου Διονυσίου – υψόμετρο 850μ. – μετά από 9 χιλιόμετρα διαδρομής (6).

Ο χρόνος που θα χρειαζόταν ένας μέσος ορειβάτης για την διάσχιση της διαδρομής υπολογίζεται σε 4 ώρες, χωρίς να συνυπολογίζονται τυχόν στάσεις για ξεκούραση ή φαγητό.

ΑΤΛΑΝΤΑΣ ΠΑΛΑΙΩΝ ΜΟΝΟΠΑΤΙΩΝ ΟΛΥΜΠΟΥ

ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΛΙΤΟΧΩΡΟ - ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ

	Δασικός δρόμος		Οικισμός
	Ασφαλτοστρωμένος δρόμος		Κορυφή
	Λίμνη		Απεικονιζόμενη Διαδρομή
	Ποταμός/Ρεματιά		Καταφύγιο
	Πηγή/Βρύση/Ποτίστρες		Εξώκκλησι
	Σημείο αναφοράς		Μοναστήρι

Απεικόνιση υψομετρικής διακύμανσης της διαδρομής

Αρχή - Λάκκος Λιτοχώρου (υψομ. 290μ.) Τέλος - Ι. Μ. Αγίου Διονυσίου (υψομ. 820 μ.)

ΚΛΙΜΑΚΑ: 1:18.000

ΙΣΟΔΙΑΣΤΑΣΗ: 20 μ.

ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ: ΑΝΑΒΑΣΗ 2015

ΕΛΛΕΪΨΘΕΙΔΕΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ: GGRS 87
ΠΡΟΒΟΛΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ: ΕΓΣΑ 87

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΜΟΝΟΠΑΤΙΟΥ ΜΕ ΧΡΗΣΗ ΣΥΣΚΕΥΗΣ GPS
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2016

Η είσοδος του μονοπατιού βρίσκεται στο ανώτερο μέρος του πλακόστρωτου στην περιοχή του Λάκκου.

Η συστάδα των πουρναριών στην αρχή του μονοπατιού δημιουργεί χαρακτηριστικό σκέπαστρο πάνω από το μονοπάτι.

Το ξέφωτο στην θέση Χαντόλια σηματοδοτεί το τέλος της ανάβασης. Στην άλλη άκρη του πακιδέας πάνω σε δέντρο κατευθύνουν τον πεζοπόρο. Η κατεύθυνση της διαδρομής είναι προς το Μοναστήρι.

Το μονοπάτι κινείται στο εζής σε σταθερό σχετικά υψόμετρο, σε ιδιαίτερα ασφαλή χάραξη, κατάλληλη για διάσχιση ακόμη και όταν υπάρχει χιόνι κατα μήκος της διαδρομής.

Λίγο μετά από την χαρακτηριστική σιδερένια γέφυρα, η διαδρομή ακολουθεί το δεξί μονοπάτι, το οποίο ανηφορίζει προς τις πλαγιές της Ζηλνιάς.

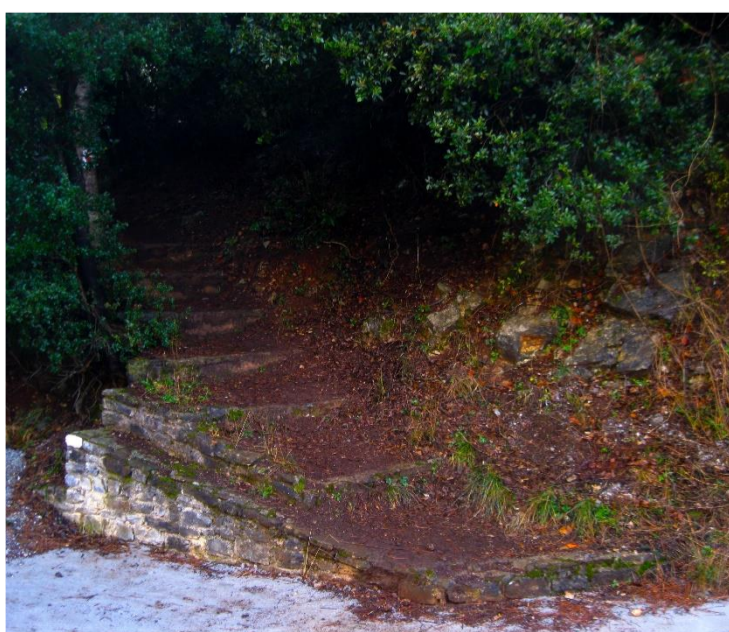
Καθώς η διαδρομή περνά τις νεροφαγίες στην αρχή της ανάβασης εισέρχεται σε πυκνό δάσος μακκίας βλάστησης.

Η κατάβαση από την ράχη της Κυριακούλας οδηγεί σε ξύλινη γέφυρα πάνω από τον Ενιπέα.

Στο Σπήλαιο όπου ασκήτευσε ο Άγιος Διονύσιος ρέει το νερό μίας πηγής, ενώ ο βράχος σκεπάζει το εξοκλήσσι δίνοντας καταφύγιο ανάγκης για τους πεζοπόρους.

Στην άλλη άκρη του δρόμου, στην θέση θέας Ζηλνιά, τα σκαλοπάτια υποδεικνύουν την συνέχεια του μονοπατιού.

Η ανάβαση προς την θέση Χαντόλια συνεχίζεται με ηπιότερες κλίσεις σε δάσος από μαυρόπευκα πλεόν.

Το μονοπάτι λίγο πριν καταλήξει στην Μονή, συναντά απομεινάρια της περιφραξής του Εθνικού Δρυμού.

Η διαδρομή καταλήγει στην παλιά μονή του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμω.

13. Μονοπάτι Μονή Σπαρμού – Μονή Αγίου Διονυσίου

Πρόκειται για μία διαδρομή η οποία μέχρι πρόσφατα ακολουθούνταν από τους κατοίκους του οικισμού του Σπαρμού την 13^η ημέρα του Σεπτεμβρίου για να παρευρεθούν στην πανήγυρη της Μονής του Αγίου Διονυσίου (εορτή του Σταυρού – 14 Σεπτεμβρίου). Η σύνδεση των κατοίκων του Σπαρμού μόνο και όχι κάποιου άλλου από τους οικισμούς των δυτικών υπωρειών του Ολύμπου με την μονή του Αγίου Διονυσίου φαίνεται να αποδίδεται στο γεγονός ότι ο οικισμός του Σπαρμού αποτελούνταν από τις οικογένειες των εργαζομένων στο μοναστήρι του Σπαρμού (δες και Μοναστήρια). Η συνολική διαδρομή αποτελεί μία σύνδεση επιμέρους μονοπατιών τα οποία χρησιμοποιούνταν σε παλιότερες εποχές και τα οποία περιγράφονται στο βιβλίο του M. Kurz (1923, σελ.204–205, 207–208). Πρόκειται για την διαδρομή με την χαμηλότερη δυνατή αλπική διάσχιση του Ολύμπου, διαμέσου του Οροπεδίου της Μπάρας (2350μ. υψόμετρο).

Η διαδρομή όπως περιγράφει και ο M. Kurz:

«κατεβαίνει ένα πλακόστρωτο μονοπάτι στη χαράδρα της Δρίμας και συνεχίζει από την αριστερή της πλευρά. Μετά από μιάμιση ώρα πορείας φτάνουμε στην διακλάδωση της χαράδρας. Ακολουθούμε για λίγο το τμήμα της που είναι στα δεξιά και φτάνουμε στην ράχη που χωρίζει αυτές τις 2 χαράδρες. Αυτή η ράχη όπου φαίνονται και κάποια ίχνη από το μονοπάτι, οδηγεί σε ένα πλατύ διάσελο που περιορίζει το οροπέδιο της Μπάρας στα δυτικά (4 ώρες από το μοναστήρι)».

Στην πραγματικότητα πρόκειται για την χαράδρα του Μαυρατζά. Πρόκειται μάλλον για το μοναδικό λάθος σε τοπωνύμιο που κάνει ο Marcel Kurz. Η χαράδρα της Δρίμας είναι σύμφωνα με τους ντόπιους μία χαράδρα στην επόμενη πτύχωση του βουνού προς τα βόρεια. Η ράχη που χωρίζει αυτές τις 2 χαράδρες είναι η ράχη όπου βρίσκεται το στρατόπεδο Κ.Ε.Ο.Α.Χ. (κέντρο εκπαίδευσης χειμερινού αγώνα και χιονοδρομιών) στην τοποθεσία Βρυσοπούλες (1700 μ. υψόμετρο). Εδώ λειτουργεί Πίστα χιονοδρομιών ανοιχτή στο κοινό αλλά μετά από συνεννόηση με το προσωπικό του στρατοπέδου.

Σε αυτό λοιπόν το πρώτο τμήμα εκκίνηση αποτελεί η θέση της Μονής Αγίας Τριάδος Σπαρμού (985μ. υψόμετρο) (1). Από εκεί – σε άσφαλο πλέον – κατηφορίζει η διαδρομή για να προσεγγίσει την χαράδρα του Μαυρατζά (250 μέτρα). Η είσοδος της χαράδρας είναι ορατή από το μοναστήρι. Στην αρχή η διαδρομή κινείται σε παλιό δασικό δρόμο για μήκος 400 μέτρων μέχρι να συναντήσει χαρακτηριστικό ξέφωτο, από όπου ξεκινά το μονοπάτι της χαράδρας (1000μ. υψόμετρο) (2). Για μήκος 2,6 χιλιομέτρων το μονοπάτι κινείται εντός της ρεματιάς, ανηφορίζοντας μαζί με αυτήν, ενώ 1,8 χιλιόμετρα μετά την αρχή του μονοπατιού και σε υψόμετρο 1350 μέτρων συναντά την διακλάδωση που περιγράφει ο M. Kurz. Από την διασταύρωση αυτή το μονοπάτι ακολουθεί την δεξιά διαδρομή – που είναι και η μόνη καθαρισμένη. Μετά από 800 μέτρα (3,25 χιλιόμετρα από το μοναστήρι – 1500μ. υψόμετρο) το μονοπάτι αφήνει την χαράδρα για να ανέβει στην ράχη που υπάρχει στα αριστερά του (3). Η διαδρομή κινείται άλλες φορές σε χωμάτινο έδαφος και άλλες πάνω σε βράχια διαφόρων μεγεθών, ενώ δεν απουσιάζουν και πεσμένο κορμιά από το μονοπάτι χωρίς ωστόσο να δυσκολεύουν ιδιαίτερα την διαδρομή η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις παρακάμπτει τα εμπόδια προσεγγίζοντας την μία ή στην άλλη ράχη του φαραγγιού. Στην ανάβαση της ράχης το μονοπάτι ακολουθεί καγκέλια για την εξομάλυνση της κλίσης, ενώ έχουν σκαφτεί σκαλοπάτια τα οποία διευκολύνουν την ανάβαση. Η ανάβαση αυτή τελειώνει 1 χιλιόμετρο αργότερα σε ξέφωτο μπροστά στον δρόμο που οδηγεί στο στρατόπεδο Κ.Ε.Ο.Α.Χ. (1725μ. υψόμετρο) 350 μέτρα πριν από την είσοδό του (4). Η βλάστηση στο πρώτο τμήμα αποτελείται από πουνέρια και άρια, ενώ καθώς η διαδρομή μπαίνει στην χαράδρα εμφανίζονται υδρόφιλα είδη όπως οι ιτιές. Ο ποώδης υπόροφος κάνει σύντομα αισθητή την παρουσία του είτε με την χαρακτηριστική μυρωδιά του *Geranium Macrorrhizum* είτε με το τσίμπημα από τις τσουκνίδες που αφθονούν στην ρεματιά. Στην τελική ανάβαση εμφανίζονται έλατα και μαυρόπευκα, πριν η

διαδρομή συναντήσει την γυμνή ράχη της τοποθεσίας Βρυσοπούλες.

Η διαδρομή αναγκαστικά διασχίζει το στρατόπεδο το οποίο βρίσκεται στην ράχη με το τοπωνύμιο Βρυσοπούλες και στην τυπική αναγνώριση που γίνεται στο στρατόπεδο ζητούνται στοιχεία επικοινωνίας και ώρα επιστροφής από τους φρουρούς στοιχείο καλό καθώς τα άτομα του στρατοπέδου θα δραστηριοποιηθούν για την διάσωση των ορειβατών σε περίπτωση που δεν επιστρέψουν στην ώρα που δήλωσαν. Η διαδρομή ακολουθεί τον κεντρικό (χωμάτινο) δρόμο του στρατοπέδου ο οποίος αφού διασχίζει το στρατόπεδο ανηφορίζει πλάι στην ρεματιά. Σε απόσταση ενός χιλιομέτρου από την είσοδο του στρατοπέδου ο χωματόδρομος κάνει απότομη στροφή προς τα αριστερά. Το μονοπάτι αφήνει τον δρόμο και συνεχίζει λοξά προς τα αριστερά την διαδρομή του όπου συναντά την περιφραγμένη βρύση (1900μ. υψόμετρο, 150 μέτρα από τον δρόμο) που δίνει το όνομα Βρυσοπούλες στην περιοχή. Η διαδρομή συνεχίζει ανηφορικά σε ασαφές μονοπάτι και σε 150 μέτρα συναντά τον δρόμο που άφησε νωρίτερα. Σε απόσταση 600 μέτρων ο δρόμος κάνει πάλι απότομη αριστερή στροφή την οποία η διαδρομή ακολουθεί αυτή τη φορά. Σε μικρή απόσταση (περίπου 100 μέτρα) διακρίνεται δεξιά ίχνος παλιού μονοπατιού το οποίο η διαδρομή ακολουθεί για να φτάσει στο οροπέδιο της Μπάρας. Το ίχνος αυτό είναι σαφές για μήκος ενός χιλιομέτρου (μέχρι υψόμετρο 2200μ.), ενώ έπειτα σβήνει μέσα σε μία αλπική ρεματιά την οποία θα πρέπει να ακολουθήσει ο ενδιαφερόμενος προκειμένου να φτάσει στο οροπέδιο της Μπάρας (2350μ. υψόμετρο, 500 μέτρα απόσταση) (5). Το δύσβατο της συγκεκριμένης ανάβασης μπορεί να αντικατασταθεί από την ανάβαση στην ράχη δεξιά της ρεματιάς, καθώς η γενική κατεύθυνση είναι πάνω και ελαφρά δεξιά. Η βλάστηση μέχρι εδώ χαρακτηρίζεται από πυξάρια στο χαμηλότερο τμήμα (μέχρι υψόμετρο 2100μ. περίπου), σπάνια ρόμπολα και κυρίως ποώδη είδη όπως ο *Astragalus angustifolius* με τα χαρακτηριστικά αγκάθια του. Στα μεγαλύτερα υψόμετρα κάνει την εμφάνισή του και το είδος *Thymus boissieri* με τα μωβ ανθάκια και την χαρακτηριστική μυρωδιά του.

Η αλπική πεδιάδα του οροπεδίου της Μπάρας διασχίζεται σύντομα καθώς πρόκειται για μήκος 1,5 χιλιομέτρων με αμελητέα υψομετρική διαφορά. Η κατεύθυνση σε αυτό το τμήμα είναι νοτιοανατολική, προς την ρίζα των ψηλών κορυφών που φαίνονται στα δεξιά. Εκεί διακρίνεται καθαρό ίχνος μονοπατιού το οποίο τραβερσάρει παράλληλα με την αλπική ρεματιά που βρίσκεται μπροστά με νότια κατεύθυνση ώστε να την διασχίσει στο υψηλότερο τμήμα της. Εδώ η διαδρομή του μονοπατιού ακολουθεί το ανάγλυφο του βουνού αποφεύγοντας τον λόφο που υψώνεται με μία ακόμη παράκαμψη από νότια μέχρι να ακολουθήσει τα «ζωνάρια» που κινούνται ισοϋψώς μέχρι το ρέμα και μετά την ράχη Μελιτζάνι (6). Πρόκειται για ένα τμήμα (από Μπάρα μέχρι ράχη Μελιτζάνι) με μήκος περίπου 2,5 χιλιόμετρα το οποίο στην αρχή κινείται πάνω σε καθαρό μονοπάτι ενώ έπειτα χάνεται και επανεντοπίζεται μπροστά από τις απότομες ράχες του συγκροτήματος κορυφών του Καλόγερου σε υψόμετρο 2170 μέτρων. Στο τελευταίο τμήμα υπάρχει και σηματοδότηση η οποία αποτελείται από κόκκινη μογιά σε βράχους και κούκους. Ήδη από την έξοδο από το οροπέδιο της Μπάρας κάνουν την εμφάνισή τους τα ρόμπολα της ανατολικής πλευράς του Ολύμπου, τα οποία ανεβαίνουν σε μεγάλο υψόμετρο. Τα πρώτα δέντρα εντοπίζονται από το υψόμετρο των 2350 μέτρων, ενώ από τα 2300μ. και κάτω εμφανίζονται πυκνές συστάδες κατά τόπους. Η διαδρομή στα ζωνάρια του Καλόγερου συναντά σε 500 μέτρα περίπου την ράχη Μελιτζάνι και παίρνει ελαφρά στροφή προς τα αριστερά η οποία εξελίσσεται σε κατάβαση της ράχης με συνεχόμενα καγκέλια. Σε υψόμετρο 1750 μέτρων και μετά από κατάβαση μήκους ενός χιλιομέτρου το μονοπάτι συναντά το ξέφωτο με το όνομα Μελιτζάνι. Στην διάρκεια αυτής της κατάβασης τα ρόμπολα ελαττώνονται ενώ στο τέλος της αντικαθίστανται σχεδόν πλήρως από το δάσος της μαύρης πεύκης. Η κατάβαση αυτή

σηματοδοτείται από κόκκινη μπογιά σε δέντρα, ενώ εντοπίζεται και υποτυπωδώς το ίχνος του μονοπατιού.

Στο ξέφωτο Μελιτζάνι η διαδρομή συναντά το μονοπάτι που έχει καθαριστεί και σηματοδοτηθεί από την διοργάνωση του αγώνα Olympus Mythical Trail (omt100.com). Ακολουθείται από εδώ μονοπάτι που κατηφορίζει ανάμεσα σε μαυρόπευκα με κατεύθυνση το κιάσκι (παλιά υπήρχε καλύβα σε αυτή τη θέση) του μονοπατιού Ε4. Η περιοχή εδώ έχει την ονομασία Μαυρόλογγος λόγω της ιδιαίτερης πυκνότητας του δάσους. Το μονοπάτι κατηφορίζει αρχικά με καγκέλια συναντώντας και μία χαρακτηριστική συστάδα φτέρης, και έπειτα σε στρωτή διαδρομή με δυτική κατεύθυνση προσεγγίζοντας το ρέμα του Μαυρόλογγου σε ψηλότερη θέση. Σύντομα το μονοπάτι στρίβει δεξιά (7) και διασχίζει το ρέμα του Μαυρόλογγου με κατεύθυνση ανατολική πλέον. Σε συνολική απόσταση 2 χιλιομέτρων από το ξέφωτο Μελιτζάνι το μονοπάτι φτάνει στο Κιάσκι (1340μ. υψόμετρο) όπου υπάρχει και βρύση που φέρνει νερό από τον Μαυρόλογγο (8), με λάστιχο που κινείται πλάι στο μονοπάτι στο τελευταίο του τμήμα.

Από εδώ ακολουθείται η διαδρομή του διεθνούς μονοπατιού Ε4 μέχρι το μοναστήρι του Αγίου Διονυσίου. Το μονοπάτι κατηφορίζει για 1,5 χιλιόμετρα σε δάσος μαυρόπευκου το οποίο ενίοτε εναλλάσσεται με δάσος οξυάς. Καθώς το μονοπάτι προσεγγίζει την θέση Πριόνια ακούγεται από αριστερά και χαμηλότερα η βοή των νεράν του Ενιπέα που μόλις αρχίζουν την επιφανειακή ροή τους. Στην θέση Πριόνια (9) λειτουργούσαν μέχρι πριν 70 χρόνια υδροπρίονα (προφορική μαρτυρία Αθ. Μέγα, κτηνοτρόφου της περιοχής του Λιτοχώρου) τα οποία έκοβαν την ξυλεία που κατέβαζαν οι υλοτόμοι από ψηλότερες θέσεις του Ολύμπου. Τώρα σε αυτή την θέση λειτουργεί ταβέρνα και υπάρχει πηγή νερού. Από εδώ το μονοπάτι Ε4 κινείται παράλληλα με την κοίτη του Ενιπέα, την οποία διασχίζει 2 φορές μέχρι να φτάσει στο μοναστήρι σε απόσταση 2,5 χιλιομέτρων. Σε απόσταση 850 μέτρων από τα Πριόνια το μονοπάτι συναντά δρόμο τον οποίο κατηφορίζει για λίγο μέχρι να ξανασυναντήσει το ίχνος του στην απέναντι πλευρά του. Πρόκειται για τον δρόμο που καταλήγει στην θέση Παλιοπρίονο όπου λειτουργούσε υδροπρίονο της μονής Αγίου Διονυσίου. Καθώς συνεχίζει το μονοπάτι την κατηφορική του πορεία και σε απόσταση 700 μέτρων πριν το μοναστήρι βρίσκεται ξέφωτο (10) το οποίο στο παρελθόν αποτελούσε κήπο του μοναστηριού και πλέον τα καλοκαίρια αποτελεί χώρο (παράνομης) κατασκήνωσης ορειβατών. Η βλάστηση σε αυτό το τελευταίο τμήμα είναι ένα ιδιαίτερο μεικτό δάσος το οποίο περιλαμβάνει μαυρόπευκα, οξιές, ίταμους καρυδιές. Στο τέλος της διαδρομής καθώς διακρίνονται ανάμεσα στα δέντρα τα πέτρινα τείχη και οι τρούλοι της μονής, ένα απότομο ανηφορικό μονοπάτι που ξεκινά στην αριστερή πλευρά της διαδρομής οδηγεί σε ένα μεγάλο ασφαλτοστρωμένο ξέφωτο πριν την είσοδο του μοναστηριού (11). Η Μονή του Αγίου Διονυσίου βρίσκεται σε υψόμετρο 845 μέτρων στην βόρεια όχθη του Ενιπέα.

Η περιγραφή της διαδρομής από τον κ. Χρήστο – ηλικιωμένο κτηνοτρόφο από τον Σπαρμό – αναφέρει ότι ενίοτε η αρχική ανάβαση γινόταν από την ράχη στην οποία βρίσκονται οι Βρυσοπούλες, στην οποία πλέον εκτυλίσσεται ο ασφαλτοστρωμένος δρόμος προς το στρατόπεδο Κ.Ε.Ο.Α.Χ.

Ωστόσο περιγράφει ότι «όταν ήταν ανοιχτό» χρησιμοποιούνταν και η διαδρομή μέσα από το φαράγγι. Όσον αφορά την κατάβαση από το οροπέδιο της Μπάρας ο κ. Χρήστος περιγράφει ότι αμέσως μετά το οροπέδιο έπαιρναν τα «πνάκια» (κατηφόρες) περιγραφή που συμφωνεί με αυτήν του Μ. Kurz. Ο Μ. Kurz περιγράφει ότι από τα Πριόνια υπήρχε στην εποχή του μονοπάτι το οποίο:

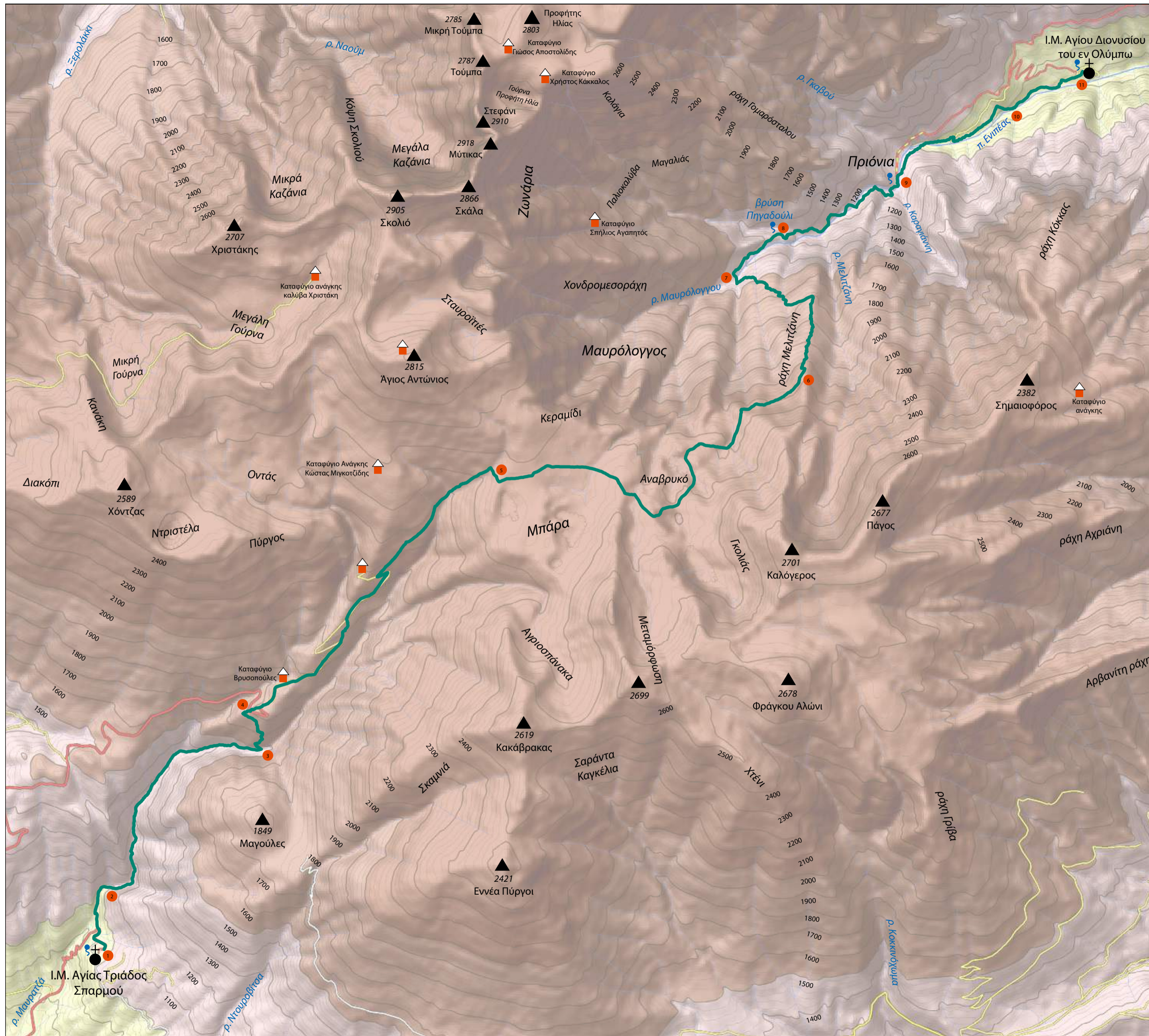
«δεν διακρίνεται καλά στο ανώτερο μέρος του και τα μουλάρια δεν μπορούν να το ανέβουν, για αυτό και δεν ενδείκνυται για ανάβαση με μουλάρια.[...] Απ' τα Πριόνια το μονοπάτι ακολουθεί την αριστερή όχθη και αφού περάσει το στερεμένο ποτάμι, φτάνει σε μια ξύλινη καλύβα (1360μ.) που βρίσκεται σε ένα ξέφωτο (1 ώρα και 45'). Συνεχίζει ανηφορικά μέσα από ένα δάσος με πεύκα, περνώντας οριζόντια σχεδόν μέσα από τις οξιές. Από εκεί ανεβαίνει απότομα προς τις παρυφές του δάσους, όπου υπάρχει μία διέξοδος προς το οροπέδιο της Μπάρας (3 ώρες)[...].»

Η καλύβα που περιγράφει ο Μ. Kurz υπήρξε στην θέση όπου βρίσκεται το κιάσκι και η βρύση επί του μονοπατιού Ε4, ενώ οι οξιές που περιγράφει συναντώνται αν ο ορειβάτης επιχειρήσει ευθεία διάσχιση του Μαυρόλογγου με κατεύθυνση το οροπέδιο της Μπάρας, αντί αναστροφής με κατεύθυνση προς το ξέφωτο Μελιτζάνι. Ωστόσο με την πάροδο των χρόνων το παλιό μονοπάτι έχει σκεπαστεί από την βλάστηση και η διάσχιση του Μαυρόλογγου προς την Μπάρα είναι μεν δυνατόν να πραγματοποιηθεί, αλλά χωρίς συγκεκριμένο ίχνος και με βάση την γενική κατεύθυνση. Αυτή την ανάβαση (κατάβαση αν η εκκίνηση είναι στο οροπέδιο της Μπάρας) και την αναζήτηση του μονοπατιού περιγράφει και ο Β. Μαμούρης στο κείμενο του «*Ολύμπος, Κοκκινοπλός – Λιτόχωρο, Μια άλλη διάσχιση*» (Μαμούρης Β. 2013 – Το κείμενο του Β. Μαμούρη με ευγενή παραχώρηση του ίδιου βρίσκεται στο τέλος του κεφαλαίου), ενισχύοντας έτσι την πεποίθηση ότι παλιότερα ήταν ευρέως χρησιμοποιούμενο μονοπάτι. Ο ίδιος περιγράφει ότι η βλάστηση της οξιάς έχει την τάση να καλύπτει μονοπάτια με το παχύ στρώμα φύλλων που καλύπτει τις εκτάσεις της και έτσι να τα αφανίζει σταδιακά καθώς το στρώμα των φύλλων αυτών γίνεται έδαφος.

Έτσι η διάσχιση του Μαυρόλογγου με κατεύθυνση την Μπάρα είναι δυνατή μεν και θα χαρίσει πολύ ιδιαίτερες εικόνες καθώς το δάσος οξιάς της περιοχής συγκαταλέγεται στα αρχαιότερα του Ολύμπου, είναι δύσκολη δε η εύρεση του μονοπατιού της παλιάς διαδρομής. Ο γράφων επιχείρησε αυτή την διάσχιση και η καταγραφή της διαδρομής έδειξε μήκος 6 χιλιομέτρων από τα Πριόνια (1100μ. υψόμετρο) μέχρι το Οροπέδιο της Μπάρας (2350μ. υψόμετρο).

Τέλος η διαδρομή που περιγράφεται σαν βασική σε αυτό το κεφάλαιο είναι η πιθανότερη διαδρομή που ακολουθούσαν τα μουλάρια (και οι οδηγοί τους) για να κατέβουν στα Πριόνια, όταν οι (υπόλοιποι) άνθρωποι κατέβαιναν από την Μπάρα απευθείας στον Μαυρόλογγο.

Το συνολικό μήκος της διαδρομής προέκυψε 20 χιλιόμετρα, μετά από μετρήσεις με συσκευή G.P.S. Ο συνολικός χρόνος διάσχισης της διαδρομής για έναν μέσο ορειβάτη υπολογίζεται σε 8 με 9 ώρες, χωρίς να συμπεριλαμβάνονται σε αυτόν διαλείμματα για ξεκούραση, φαγητό κ.α.

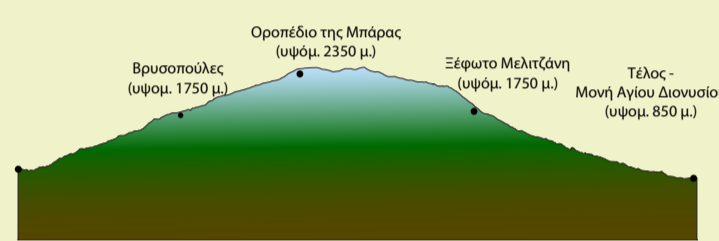

ΑΤΛΑΝΤΑΣ ΠΑΛΑΙΩΝ ΜΟΝΟΠΑΤΙΩΝ ΟΛΥΜΠΟΥ

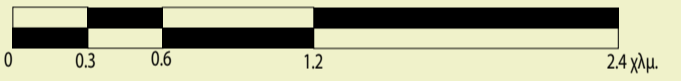
ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΜΟΝΗ ΣΠΑΡΜΟΥ - ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΥΣΙΟΥ

	Δασικός δρόμος		Σημείο αναφοράς
	Ασφαλτοστρωμένος δρόμος		Κορυφή
	Δρόμος υπό Ασφαλτόστρωση		Απεικονιζόμενη Διαδρομή
	Ποταμός/Ρεματιά		Λίμνη
	Πηγή/Βρύση/Ποτιστρες		Καταφύγιο
	Μοναστήρι		

Απεικόνιση υψομετρικής διακύμανσης της διαδρομής

ΚΛΙΜΑΚΑ: 1:30.000

ΙΣΟΔΙΑΣΤΑΣΗ: 20 μ.

ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ: ΑΝΑΒΑΣΗ 2015

ΕΛΛΕΪΦΘΕΙΔΕΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ: GGRS 87
 ΠΡΟΒΟΛΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ: ΕΓΣΑ 87

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΜΟΝΟΠΑΤΙΟΥ ΜΕ ΧΡΗΣΗ ΣΥΣΚΕΥΗΣ GPS
 ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2016

Η αρχή του μονοπατιού εντοπίζεται στην άλλη άκρη του δασικού δρόμου που εισέρχεται στην χαράδρα του Μαυρατζιά, 400 μέτρα χαμηλότερα από την είσοδο του μοναστηριού.

Μετά από 2μση χιλιόμετρα μέσα στο μονοπάτι φαίνεται η ράχη που χωρίζει τις 2 ρεματιές στα ψηλότερα τμήματά τους. Η διαδρομή ακολουθεί την δεξιά ρεματιά για 800 μέτρα ακόμη.

Το οροπέδιο της Μπάρας πήρε το όνομά του από την μικρή λίμνη που υπάρχει στο κέντρο του, καθ' όλη σχεδόν την διάρκεια του έτους.

Κοιτώντας προς τα πίσω, η έξοδος από το οροπέδιο της Μπάρας ακολουθείται από την από δεξιά παράκαμψη του λόφου με τα ρόμπολα

Οι ανιφόρες στο τελευταίο τμήμα της διαδρομής στο φαράγγι καταλήγουν στην ράχη που χωρίζει τις δύο ρεματιές.

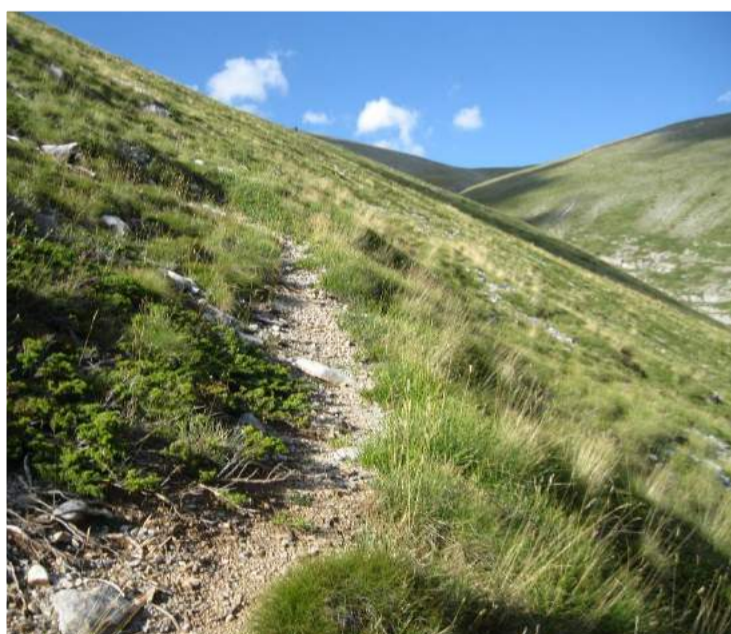
Πέρα από την θέση του στρατοπέδου το μονοπάτι ανηφορίζει δίπλα από την βρύση που δίνει το όνομα της στις Βρυσσούλες.

Κοιτώντας προς τα πίσω, 500 μέτρα πριν την προσέγγιση του ρεματός Μελιτζάνη η διαδρομή ακολουθεί τα ζωνάρια της εικόνας μπροστά από τις απότομες πλαγιές του Καλόγερου.

Η αρχή της κατάβασης στην ράχη Μελιτζάνη γίνεται με υποτυπώδες ίχνος ανάμεσα σε ρόμπολα. Η λήψη έγινε κοιτώντας προς τα πίσω.

Το μονοπάτι με σαφές ίχνος οδηγεί προς το οροπέδιο της Μπάρας που φαίνεται στο βάθος.

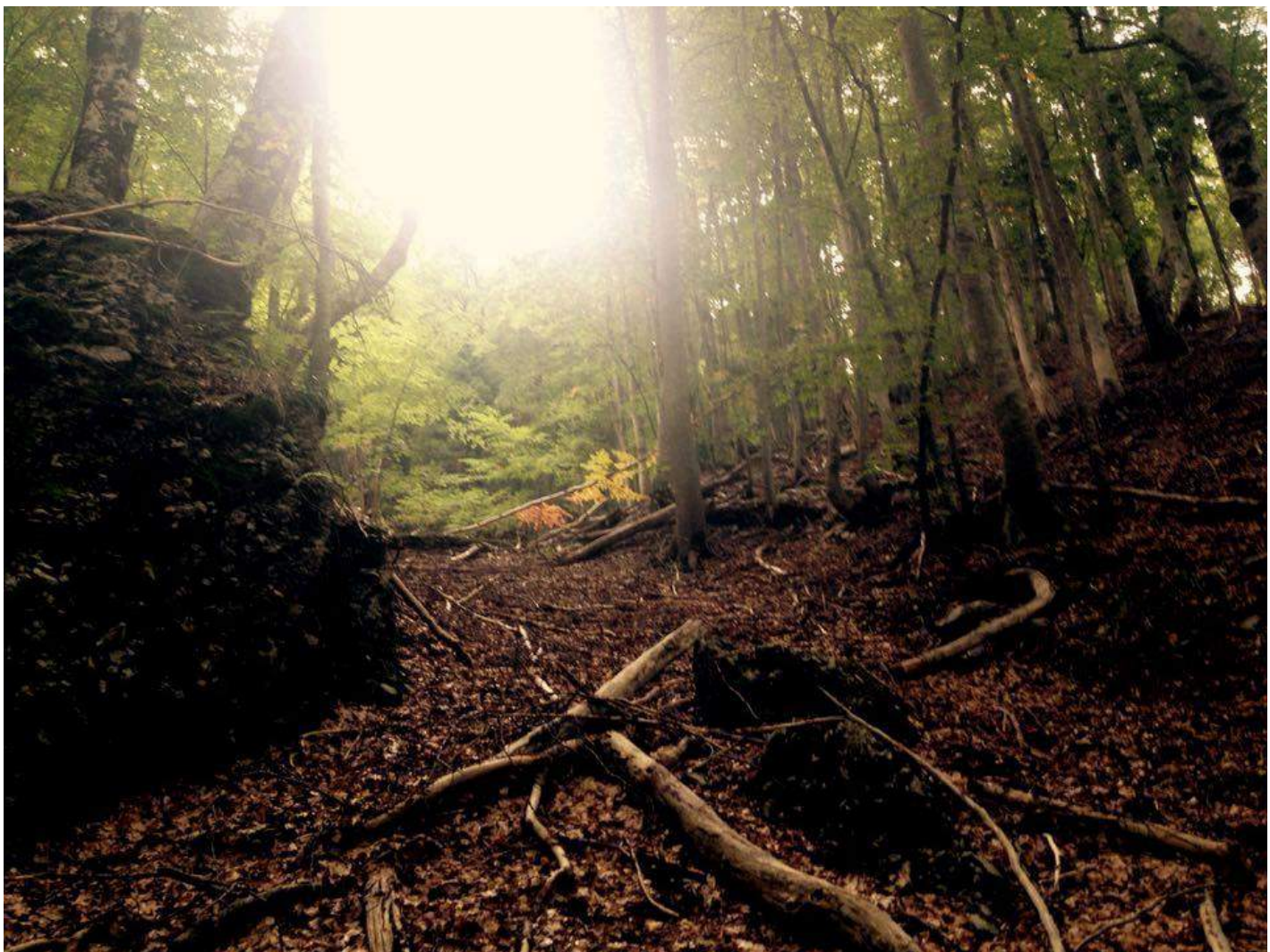
Το μονοπάτι σβήνει σε αλπική ρεματιά 500 μέτρα πριν το οροπέδιο της Μπάρας.

Η διαδρομή διασχίζει το ξέφωτο Μελιτζάνη κάθετα και στρίβει αριστερά στο μονοπάτι που κατηφορίζει προς τον Μαυρόλογο.

Λίγο πριν η διαδρομή εισέλθει στο διεθνές μονοπάτι E4, πραγματοποιεί μία ανοικτή στροφή προς τα δεξιά σε χαρακτηριστικό ξέφωτο με θέα προς τις ορθοπλαγιές του Οροπεδίου της Μπάρας.

Εικόνα 75: Η ανάβαση από τα Πριόνια προς το Οροπέδιο της Μπάρας μέσα από τον Μαυρόλογγο μπορεί να χαρίσει ορισμένες ιδιαίτερες εικόνες μέσα στο δάσος της οξιάς. Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

Εικόνα 76: Το τέλος της ανάβασης προς το Οροπέδιο της Μπάρας συναντά εκτεταμένες βραχώδεις πλαγιές οι οποίες δεν έχουν κλίσεις επικίνδυνες για τους πεζοπόρους. Φωτογράφος: Δεληγιάννης Βασίλης

Ο Μπάρμπα Χρήστος ο Τριανταφύλλου φόρτωσε τα τελευταία στο μουλάρι και έριξε μια ματιά προς το βουνό. Ο ήλιος δεν είχε βρει ακόμα το χωριό. Είχε όλη τη μέρα μπροστά του. Είχαν περάσει πολλά χρόνια από τότε που ‘κανε για τελευταία φορά αυτό που είχε στο μυαλό του...

Σαν ήταν νέος ήταν διασκέδαση γι’ αυτόν. Να φορτώνει στα ζωντανά τηνπραμάτια του από το μαντάνι, και να ανηφορίζει το βουνό. Προς τη Μπάρα! Περνούσε ένα βράδυ εκεί με φίλους και βοσκούς και την άλλη μέρα κατέβαινε στο Λιτόχωρο. Άλληπραμάτια από κει και την άλλη μέρα κινούσε για πίσω. Τώρα σ’ αυτή την ηλικία ήξερε ότι θα κουραστεί. Το ‘χε τάμα όμως να το κάνει το «ταξίδι»... Για τελευταία φορά. Να δει τα παλιά λημέρια. Πήρε μόνο τα απαραίτητα να μη φορτώσει πολύ το ζωντανό. Και αυτό είχε πολλά χρόνια στην πλάτη του. Σε πολύ λίγο ήταν πάνω από το χωριό. Ανηφόριζε το μονοπάτι που γλυκά έπαιρνε ύψος μέχρι το δάσος. Στη ράχη που κατεβαίνει από το Ρούδι σταμάτησε. Πριν μπει στη ρεματιά της Σταλαματιάς γύρισε να αντικρίσει το χωριό. Πόσο άλλαξε αυτά τα χρόνια! Και τι δε θα ‘δινε να βγάλει από πάνω του όλα τα καινούρια υλικά. Να το ξαναδεί όπως ήταν τότε. Και τι δε θα δινε να γυρίσει το χρόνο πίσω... Του φαίνεται σα χθες. Λες και ξανάβλεπε σειρά τα μουλάρια φορτωμένα. Και κείνο τον Ελβετό μηχανικό, Κουρζ τον ελέγανε, που κινούσε στο μονοπάτι για να φτιάξει χάρτη του βουνού. Δεκαεπτά χρονών τότε ο Μπάρμπα Χρήστος δεν μπόρεσε να πάει μαζί, μα σαν έγινε άντρας έκανε πολλές φορές το ίδιο δρομολόγιο.

Μπήκε στη Σταλαματιά ακολουθώντας το μονοπάτι. Σύντομα έπεσε στη ρεματιά και άρχισε να ανηφορίζει κάτω από αραιά πεύκα και έλατα. Μέχρις εδώ βρήκε το μονοπάτι σε καλή κατάσταση. Το έμπειρο μάτι του κατάλαβε ότι ήταν επισκευασμένο, αλλά όχι από παλιά μαστόρια. Πρόσεξε και τα κίτρινα-άσπρα σημάδια με το γράμμα Ε και τον αριθμό 4. Είναι σημάδι, του είχαν πει, μονοπατιού που έρχεται εδώ από την Ισπανία. Άκου απ’ την Ισπανία!

Η ρεματιά φάρδυνε σε λίγο και η βλάστηση ήταν πιο αραιή. Πιο πυκνή πάντως απ’ την τελευταία φορά που βρέθηκε εδώ. Και οι πλαγιές προς το Φλάμπουρο και το Σμέο και αυτές πιο δασωμένες του φάνηκαν. Λιγοστέφαν τα κοπάδια σκέφτηκε. Και τότε κατάλαβε ότι δύο ώρες τώρα, σχεδόν κάτω απ’ το πηγάδι του Σμέου, δε συνάντησε άνθρωπο...

Το μονοπάτι πριν την αρχή της Σταλαματιάς πιάνει τη δεξιά μεριά της ρεματιάς και ανηφορίζει με φουρκέτες προς το Σμέο. Εδώ ζορίστηκε λίγο όπως και το ζωντανό. Στάθηκε στο τέλος της ανηφοριάς δίπλα στο πηγάδι αλλά δεν κατέβηκε στην τρύπα για νερό. Είχε αρκετό μαζί και το ζωντανό τον τράβηξε στο ομαλό και φαρδύ μονοπάτι. Προς το λιβάδι που πρασινίζει στην αρχή της ρεματιάς. Στου Κανάκη! Βγήκε στα ισιώματα. Μια δεξαμενή και τσιμεντένια μαντριά τράβηξαν την προσοχή του. Ο δρόμος όμως που είδε τον τρόμαξε. Τι άλλα καινούρια πράγματα θα συναντούσε τόσο ψηλά στο βουνό! Πίεσε με το ζόρι το μουλάρι και γρήγορα παρόλο που ήταν και οι δύο κουρασμένοι διέσχισε το δρόμο. Πήρε την ανηφόρα για το διάσελο κάτω απ’ την κορυφή του Χότζα. Το παλιό μονοπάτι είχε σχεδόν χαθεί αλλά το προτιμούσε απ’ το άλλο που το ‘φαγε ο δρόμος. Δυσκολεύτηκε λίγο κάτω από την κορυφή λόγω της σάρας αλλά είχε στο μυαλό ακόμα τη γραμμή. Τη στράτα που τόσες φορές είχε περάσει. Το μεσημέρι τον βρήκε να ξεκουράζεται κάτω από το διάσελο στις πρώτες λάκες του Οντά. Εδώ τα πάντα ήταν όπως τα θυμόταν. Άφησε το ζωντανό να βοσκήσει και να πάρει κι αυτός μια ανάσα. Στ’ αριστερά του η κορυφογραμμή έφτανε

μέχρι τον Αγί’ Αντώνη. Από πίσω ήταν οι Γούρνες και «εις το Χριστάκι» και Σκολιό.

Στα δεξιά ο Χότζας κατηφόριζε με πύργους μέχρι το Σπαρμό κι ανάμεσα ο Οντάς με τις λάκες του. Κάτω απ’ τον Αγί’ Αντώνη προς τις Βρυσοπούλες κάτι διαφορετικό έβλεπε αλλά τα μάτια του δεν τον βοηθούσαν. Τ’ απόγεμα θά ‘ταν εκεί... Βγαίνοντας από τον Οντά βρήκε πάλι μονοπάτι με Ο και 2 τώρα αλλά και ροδιές... Άρχισε στο μυαλό του να συνδυάζει τα σημασμένα μονοπάτια με δρόμους! Πέρασε πάνω από μια ξύλινη καλύβα και μπήκε γρήγορα στα λιβάδια της Μπάρας. Οι σιδερένιοι στύλοι που κατέβαιναν μέχρι το στρατόπεδο δεν ήταν αυτό που ήθελε να δει και ένιωσε μεγάλη χαρά στις πρασινάδες της Μπάρας. Κι ας μη βρήκε τα γιατάκια των παλιών φίλων και βοσκών. Έστησε το δικό του γιατάκι για το βράδυ και στρώθηκε στο φαΐ χαζεύοντας τις κορφές τριγύρω. Τη Μεταμόρφωση τον Κακάβρακα. Έλαμπαν στον απογεματινό ήλιο όπως εκείνο τον καιρό.

Ένα κοπάδι κατηφόριζε προς τις Βρυσοπούλες και ένα μικρό κοπάδι από αγριόγίδα τον παρατηρούσαν. Ξάπλωσε κοιτώντας τον ουρανό και νιώθοντας όμορφα σαν τα παλιά... Λίγο πριν τον πάρει ο ύπνος αναρωτήθηκε πώς τόση ώρα δεν είδε έναν αητό εκεί ψηλά...

Η πρωινή δροσιά τον ξύπνησε κι ένιωσε σαν παλικαράκι. Πολύ σβέλτα φόρτωσε το ζωντανό, άφησε το 0 και 2 και πήρε τις λάκες της Μπάρας, τις Πηγές. Άφησε το Κεραμίδι αριστερά και γρήγορα έπιασε το όριο του δάσους κάτω από το Γκόλια. Ο Μαυρόλογγος, ο Ενιπέας μέχρι κάτω στο Λιτόχωρο και τη θάλασσα... Το παλιό μονοπάτι ίσα που πατιόταν απ’ το μουλάρι, όμως ανθρώπινα σημάδια, πρόσφατα, του ‘δειχναν το δρόμο. Πέτρες η μία πάνω στην άλλη και άλλα σημάδια τον τράβηξαν στην τελευταία ράχη του Γκόλια. Μικρές ρεματιές και η Καζανιά του Καλόγερου πάνω από την δασωμένη ράχη τον έκαναν να κοντοσταθεί. Κάπου πριν είχε χάσει το παλιό μονοπάτι... Έπρεπε να είχε κατέβει την ράχη με τις οξιές, σχεδόν μέχρι κάτω στο Μαυρόλογγο. Θα το βρω στο γυρισμό σκέφτηκε και συνέχισε να ακολουθεί τα σημάδια και τη ράχη. Σύντομα βγήκε σε λιβάδι και καλογραμμένο μονοπάτι. Κατάλαβε ότι ήταν στο μονοπάτι από Λιβαδάκι και έκανε αριστερά για να πέσει στο Μαυρόλογγο. Πριν το μεσημέρι ήταν στα Πριόνια και δροσιζόνταν. Και τα Πριόνια είχαν αλλάξει πολύ και αυτό το Ε και 4 που ξαναβρήκε, πολύ κόσμο ρε παιδάκι μου.. Του παν όμως πως μέχρι το Λιτόχωρο δε θα γίνει δρόμος και δε θα ‘χει και τόσο κόσμο. Λίγο πριν το μοναστήρι νόμισε ότι τον κοροϊδεύαν με τον κόσμο και τη φασαρία που συνάντησε. Μετά τη σπηλιά του Αγίου όμως ξαναβρήκε το βουνό που ήθελε. Και όμορφα γιοφύρια βολικά και για το ζωντανό. Στο Λιτόχωρο είχε πάει πρόσφατα και έτσι τίποτα δεν του φάνηκε παράξενο.

Την άλλη μέρα έφυγε ξημέρωμα και το μεσημέρι τον βρήκε ήδη στον Μαυρόλογγο. Ούτε κατάλαβε πως βγήκε από το μονοπάτι για Λιβαδάκι. Το ζωντανό λες και τον έσπρωχνε με την μουσούδα προς το ξεχασμένο μονοπάτι. Ανηφόριζε παράλληλα με το ρέμα στην αρχή και μετά πιο απότομα κάτω από τις γέρικες οξιές. Τα πόδια βρίσκαν κάτω απ’ το παχύ στρώμα των φύλλων το παλιό μονοπάτι. Την κάθε φουρκέτα...

Σε μια στροφή ο Μπάρμπα Χρήστος σταμάτησε... Τα μάτια του έψαξαν ένα γέρικο κορμό, τα δάχτυλα άγγιξαν τα παλιά σημάδια. Ένα γράμμα, κι ένα ακόμα...μια χρονολογία. Τα γόνατα του Μπάρμπα Χρήστου λύγισαν και έγειρε... Άφησε τη χαρά και τα δάκρυα να κυλίσουν. Έκλαψε, έκλαψε σα μικρό παιδί...

14. Μονοπάτι Παλιά Βροντού – Κοκκινοπλός

Πρόκειται για ένα μονοπάτι το οποίο – όπως περιγράφεται και στην ενότητα 11 – έχει αποτελέσει κεντρική αρτηρία στις συγκοινωνίες μεταξύ Μακεδονίας και Θεσσαλίας. Άλλωστε όπως αναφέρει και ο Γ. Φελεκίδης (2008) στην περιοχή της Παλιάς Βροντούς το τοπωνύμιο ήταν *πλατύδρομος*, ενώ η Βροντού στα χρόνια της Τουρκοκρατίας είχε το όνομα *Καραβάν Σαράι* που σημαίνει σπίτι (ξενοδοχείο) για καραβάνια. Αυτή η διαδρομή όπως περιγράφει και ο Marcel Kurz (1923, σελ.209) ήταν η πιο σύντομη διαδρομή ανάμεσα στην *Κατερίνη* και τον *Κοκκινοπλό*. Σύμφωνα λοιπόν με τον Marcel Kurz (ο.π.) «η διαδρομή ξεκινά από την *Κατερίνη* και μέσω της *Κουντουριώτισσας* και των *Καλυβιών Φτέρης* (βλάχικο χωριουδάκι) φτάνει στην *Βροντού*» (σημ.: η ονομασία Καλύβια Φτέρης αφορά τον σημερινό οικισμό με το όνομα Άγιος Σπυρίδων, ενώ η ονομασία Βροντού αφορά την Παλιά – πλέον – Βροντού). Καθώς η διαδρομή από τη Κατερίνη μέχρι την Παλιά Βροντού πλέον διασχίζει επίπεδες περιοχές οι οποίες καλύπτονται από χωράφια και διασχίζονται από αγροτικούς και ασφαλτοστρωμένους δρόμους, δεν επιχειρήθηκε η πλήρης διάσχιση της διαδρομής από την Κατερίνη μέχρι τον Κοκκινοπλό αλλά το ορεινό τμήμα της το οποίο ξεκινά από την περιοχή «*Βροντουτσιανά Αμπέλια*».

Το σημείο εκκίνησης της διαδρομής (270 μ. υψόμετρο) εντοπίζεται σε χαρακτηριστικό ξέφωτο στο δάσος πουρναριού που καλύπτει την έκταση δυτικά της σημερινής Βροντούς και βόρεια της Παλιάς Βροντούς. Συγκεκριμένα 1300 μέτρα μακρύτερα (με δυτική κατεύθυνση) από το εξωκλήσι του *Αγίου Δημητρίου* (εκκινώντας από την σημερινή Βροντού) επί του κεντρικού χωματόδρομου ανοίγεται δευτερεύων χωματόδρομος στα αριστερά – έπειτα από το πέρασμα μικρής τσιμεντένιας γέφυρας πάνω από ρεματιά – ο οποίος σε μικρή απόσταση μπαίνει σε δάσος από πουρνάρια και καταλήγει σε ξέφωτο όπου βρίσκεται ένα αγρόκτημα με ελιές (1). Πίσω από το αγρόκτημα αυτό εντοπίζεται η αρχή του μονοπατιού, όπως περιγράφουν και οι ντόπιοι αγρότες και όπως διακρίνεται και από δορυφορική εικόνα. Το τοπωνύμιο αυτής της περιοχής όπως το περιγράφουν βοσκοί από την περιοχή του Κοκκινοπλού είναι Βροντουτσιανά Αμπέλια. Το μονοπάτι ξεκινάει με ίχνος που στο πρώτο του τμήμα είναι άλλοτε φαρδύ – απομεινάρια του όχι μακρινού παρελθόντος – και άλλοτε στενεύει λόγω της οργιάζουσας βλάστησης των πουρναριών στην χαμηλή αυτή ζώνη. Κατά την ανάβαση λίγες είναι οι περιπτώσεις που μπορεί κανείς να χάσει το μονοπάτι καθώς πλέον στην θέση του παλιού μονοπατιού υπάρχουν πολλαπλές παράπλευρες χαράξεις για την αποφυγή των περασμάτων που έκλεισαν λόγω βλάστησης, οι οποίες εν τέλει συναντώνται στην διαδρομή τους. Το μονοπάτι μετά από 1,5 χιλιόμετρο συναντά τον χωματόδρομο που συνδέει την Παλιά Βροντού με τον οικισμό της Λόκοβης (Πέτρας) σε υψόμετρο 435 μέτρων (2).

Στο δεύτερο τμήμα της διαδρομής με απευθείας διάσχιση του δρόμου αρχική κατεύθυνση είναι ένα μεγάλο ξέφωτο με χαρακτηριστικές τσιμεντένιες κουπάνες σε απόσταση 300 μέτρων χωρίς να αλλάξει ο προσανατολισμός της διαδρομής. Η αναζήτηση της διαδρομής σε αυτή την περιοχή είναι ιδιαίτερα δύσκολη αν δεν έχει υπόψιν του ο ενδιαφερόμενος την κατεύθυνση που θα χρειαστεί να ακολουθήσει, για αυτό το λόγο προτείνεται μέχρι την διάνοιξη και σηματοδότηση του μονοπατιού στις κατώτερες αυτές περιοχές η εκκίνηση της διαδρομής να γίνεται από την περιοχή του οροπεδίου της Μπάρας, όπου έχει πρόσβαση αυτοκίνητο μέσω του χωματόδρομου που ξεκινά από τον οικισμό της Πέτρας. Η διαδρομή του μονοπατιού έχει κατεύθυνση δυτική (παράλληλη με τις κουπάνες) και μετά από 300 μέτρα συναντά χαρακτηριστικό ξέφωτο το οποίο διασχίζει με επιλογή της κατεύθυνσης αριστερά της συστάδας που το

χωρίζει στην απέναντι άκρη. Στην δεξιά κατεύθυνση εντοπίζεται νεότερο μονοπάτι το οποίο συναντά αυτό της διαδρομής που περιγράφεται στην τοποθεσία με το τοπωνύμιο *Τριεθνές*. Από εδώ το ίχνος του μονοπατιού γίνεται καθαρότερο καθώς η βλάστηση γύρω από το μονοπάτι είναι αδιαπέραστη ενώ ο διάδρομος του μονοπατιού είναι καθαρός από βλάστηση (επί των πλείστων). Στην μέχρι τώρα βλάστηση πουρναριού προστίθενται φυλλοβόλα είδη βλάστησης τύπου ψευδομακκί. Σε απόσταση 450 μέτρων (540μ. υψόμετρο) εντοπίζεται παλιά βρύση με κουπάνες φτιαγμένες από κορμούς δέντρων σε περιοχή με συστάδα λεπτοκαρυάς (φουντουκιάς). Το τοπωνύμιο αυτής της περιοχής είναι *Κουστό* (3). Από εδώ σε απόσταση 250 μέτρων κατά μήκος του μονοπατιού βρίσκεται η τοποθεσία με το τοπωνύμιο *Τριεθνές* (550μ. υψόμετρο) (4). Πρόκειται για σημείο συνάντησης ατόμων από τις περιοχές της Βροντούς, της Λόκοβης (Πέτρας) και του Κοκκινοπλού. Σε αυτό το σημείο η διαδρομή παρακάμπει από τα δεξιά την συστάδα δέντρων που βρίσκεται μπροστά της και ακολουθεί με τον προηγούμενο προσανατολισμό το μονοπάτι το οποίο τώρα μπαίνει σε χαρακτηριστικό δάσος οξυάς και κάνει μία ανοικτή στροφή με δεξιά κατεύθυνση. Μετά την έξοδο από το δάσος οξυάς ακολουθείται μπλε σήμανση πάνω σε βράχους και σε απόσταση 1,4 χιλιομέτρων από το Τριεθνές συναντά τον χωματόδρομο που έρχεται από την Λόκοβη με κατεύθυνση τον Κοκκινοπλό (750μ. υψόμετρο) (5).

Στο σημείο αυτό η διαδρομή ακολουθεί τον κεντρικό δασικό δρόμο για λιγότερο από 200 μέτρα και στρίβει δεξιά σε δευτερεύοντα δασικό δρόμο σε χαρακτηριστική διασταύρωση με εικονοστάσι. ο δρόμος αυτός περνά ανάμεσα από αγροκίες με θέα την Μπάρα (μικρή λίμνη) και μετά από 900 μέτρα καταλήγει στον κεντρικότερο δασικό δρόμο που έρχεται από αριστερά. Ύστερα από 500 μέτρα στον κεντρικότερο δρόμο η διαδρομή συναντά την βρύση της Μπάρας (720μ. υψόμετρο), μία πέτρινη βρύση με κουπάνες για το πότισμα των αγελάδων που βόσκουν εκεί (6). Μετά την βρύση η διαδρομή ακολουθεί ίχνος που κινείται αριστερά του κεντρικού δρόμου και αφήνει αρχικά στα αριστερά της μία περιφραγμένη αγροκία. Μετά από 1 χιλιόμετρο μήκος και λίγο μετά από διασταύρωση με δασικό δρόμο και τσιμεντένιες κουπάνες το μονοπάτι κατηγοριάζει για να συναντήσει την φαρδιά και γεμάτη κροκάλες, κοίτη του *Ξερολακκίου* (785μ. υψόμετρο). Η διαδρομή ανηφορίζει κατά μήκος του *Ξερολακκίου* για μικρή απόσταση (150μ.) και στρίβει στα δεξιά (7) για να ανέβει στην απέναντι όχθη από παλιό δασικό δρόμο τον οποίο ακολουθεί για 500 μέτρα. Μέσα σε αυτή την απόσταση η διαδρομή τέμνει νεότερο δασικό δρόμο και καταλήγει σε θέση με το τοπωνύμιο Μάρμαρα (845μ. υψόμετρο) (8). Πρόκειται για μία τοποθεσία με διάσπαρτα κομμάτια μαρμάρου η οποία υπήρξε σημείο συνάντησης για τους παλιότερους πληθυσμούς της περιοχής σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες κτηνοτρόφων της περιοχής. Από αυτή τη θέση ένα ίχνος μονοπατιού οδηγεί στον δασικό δρόμο που πριν λίγο διέσχισε η διαδρομή σε 150 μέτρα. Σε 200 μέτρα η διαδρομή αφήνει τον δρόμο για να ανηφορίσει στην αριστερή ράχη του ρέματος που ανοίγεται μπροστά. Μετά από ένα ασαφές τμήμα πάνω στην ράχη διακρίνεται από την μεριά του ρέματος ίχνος παλιού μονοπατιού, το οποίο ακολουθεί η διαδρομή μέχρι την συνάντηση με δασικό δρόμο που ανηφορίζει στην δεξιά – τώρα – όχθη του ψηλότερου τμήματος της ρεματιάς, 700 μέτρα μακρύτερα. Ο δασικός αυτός δρόμος 400 μέτρα αργότερα καταλήγει στην θέση με το τοπωνύμιο *Βρύση Τσιλιμίγκα* (9). Πρόκειται για μία θέση όπου εντοπίζονται δύο εικονοστάσια, ερείπια ενός παλιού κτιρίου του δασαρχείου και μία πέτρινη βρύση η οποία πλέον έχει στερέψει (1020μ. υψόμετρο).

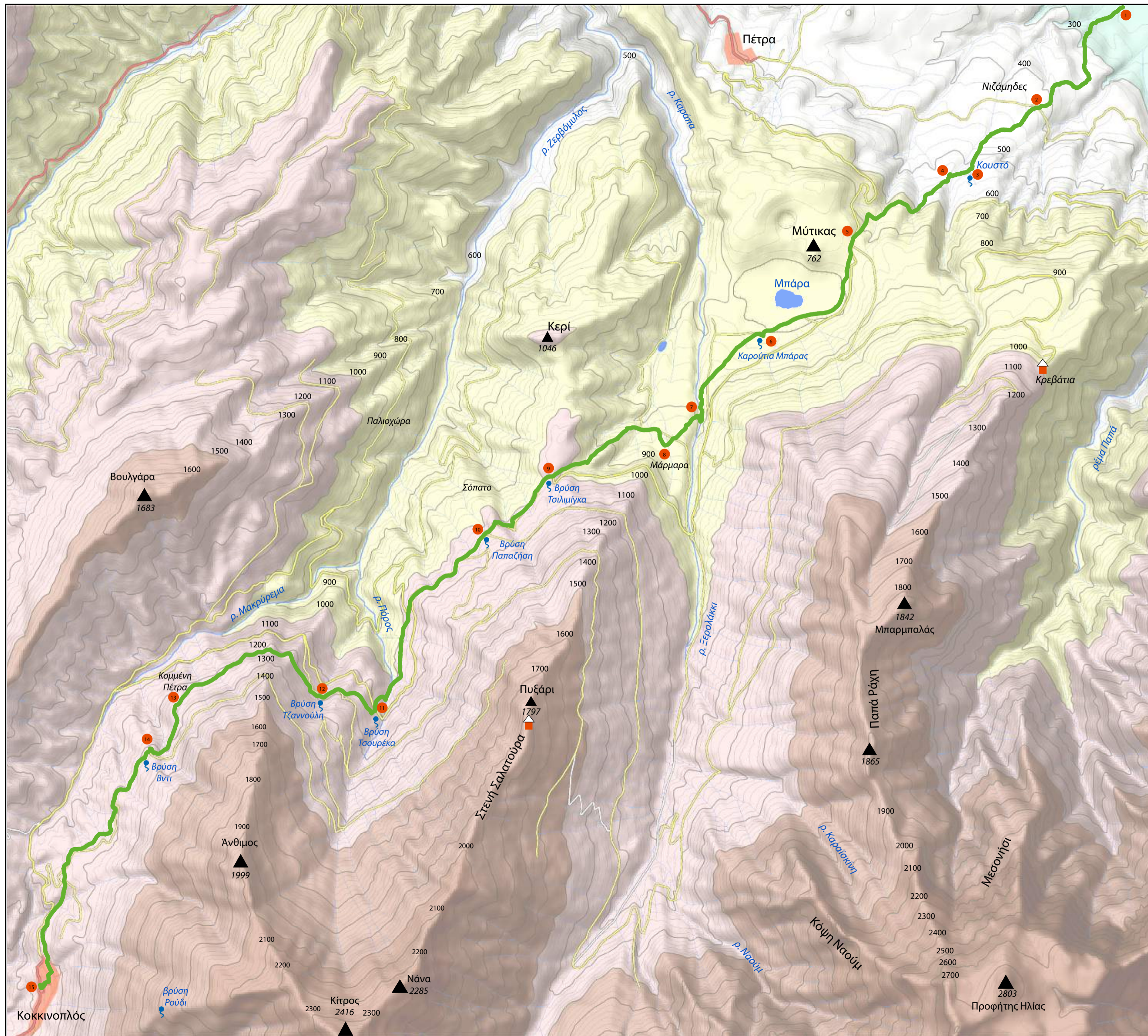
Από την βρύση *Τσιλιμίγκα* ακολουθείται ο κεντρικός δασικός δρόμος με νοτιοδυτική κατεύθυνση και 500 μέτρα αργότερα συναντάται χαμηλότερα από τον δρόμο (δεξιά) ίχνος το οποίο σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες κτηνοτρόφων από Κοκκινοπλό και Πέτρα ανήκε στο παλιό μονοπάτι. Το ίχνος αυτό ακολουθείται από μαύρο λάστιχο μεταφοράς νερού και σε 400 μέτρα καταλήγει στον κεντρικό δασικό δρόμο που άφησε ωρύτερα. Εδώ συναντάται η βρύση *Παπαζήση* και το τοπωνύμιο της περιοχής είναι *Σόπατο* (1037μ. υψόμετρο) (10). Από την βρύση *Παπαζήση* ακολουθείται ο δασικός δρόμος με κατεύθυνση τον Κοκκινοπλό για μήκος 900 μέτρων. Από αυτό το σημείο ακολουθείται παλιότερος δασικός δρόμος που ξεκινά στην δεξιά πλευρά του δρόμου. Πρόκειται για παλιό χορταριασμένο δρόμο τον οποίο η διαδρομή αφήνει στην πρώτη του στροφή για να φύγει ευθεία μπροστά. Η βατότητα του δρόμου χειροτερεύει καθώς αυτός προσεγγίζει το ρέμα του Πόρου, έως ότου καταλήξει σε στενό μονοπάτι με πέτρες και βλάστηση από οξυές κυρίως. Σταδιακά γίνεται αισθητή η παρουσία του νερού από την υγρασία της περιοχής και τον ήχο της ροής από χαμηλότερη θέση (στην δεξιά πλευρά). Καθώς το μονοπάτι συναντά την κοίτη του Πόρου την διασχίζει και προχωράει ευθεία. Σύντομα το ίχνος του μονοπατιού χάνεται. Σε αυτό το σημείο ο M. Kurz (1923, σελ.208) περιγράφει μία ανάβαση με πολλές στροφές, η οποία στο χαμηλότερο αυτό σημείο δεν διακρίνεται. Έτσι προτείνεται ανάβαση στην ράχη από την δεξιά όχθη της ρεματιάς με σκοπό την προσέγγιση του δρόμου και του πάρκου αναψυχής στην τοποθεσία *Βρύση Τσουρέκα* (1,5 χιλιόμετρα μακρύτερα από την εγκατάλειψη του ίδιου δασικού δρόμου, 1100μ. υψόμετρο) (11). Καθώς η ανάβαση αυτή θα μπορούσε να δυσκολέψει τον ενδιαφερόμενο για την διαδρομή – ειδικά όταν η πλαγιά είναι βρεγμένη από την υγρασία του ρέματος – η εναλλακτική λύση είναι η εξακολούθηση της διαδρομής στον κεντρικό δρόμο που ακολουθήθηκε από την βρύση *Παπαζήση* μέχρι και την βρύση *Τσουρέκα* (2,5 χιλιόμετρα από την βρύση *Παπαζήση* επί του δασικού δρόμου).

Από εδώ η διαδρομή για ένα μεγάλο τμήμα ανοίχθηκε πρόσφατα (με μικρές ίσως παραλλαγές από το παλιό μονοπάτι) από την διοργάνωση ορεινού αγώνα με εκκίνηση τον Κοκκινοπλό (F.O.M.). Το μονοπάτι ανηφορίζει ανάμεσα σε μαυρόπευκα, οξυές, αρκουδοπούρναρα και πυξάρια και

συναντά σε μεγαλύτερο υψόμετρο (1200μ., σε απόσταση 500 μέτρων από την βρύση *Τσουρέκα*) χωματόδρομο στην περιοχή της βρύσης *Τζιαννούλη* (12). Η διαδρομή από εδώ ακολουθεί για διάστημα 150 μέτρων τον δρόμο τον οποίο εγκαταλείπει για να ανηφορίσει απότομα στο ίχνος του μονοπατιού που συνεχίζει ανηφορικά προς την θέση *Κομμένη Πέτρα*. Σε απόσταση 700 μέτρων και σε υψόμετρο 1260μ. εντοπίζεται η *Κομμένη Πέτρα* (13). Πρόκειται για πέρασμα στο οποίο χρειάστηκε να σκαφτεί ο βράχος – μετά από πρωτοβουλία των κατοίκων του Κοκκινοπλού μετά το 1878 – προκειμένου να είναι ασφαλής η διάβαση του μονοπατιού (Ι. Αδάμου, 1992). Σε απόσταση 1,8 χιλιομέτρων κατά μήκος του φαρδιού πλέον ίχνους του μονοπατιού βρίσκεται η βρύση *Βντί* (14) – με κουπάνες για τα ζώα – και ένα εικονοστάσι στην έξοδο του μονοπατιού σε δασικό δρόμο. Το υψόμετρο σε αυτή τη θέση είναι το ψηλότερο της διαδρομής – 1330μ. Το μονοπάτι στο τελευταίο του τμήμα διασχίζει περιοχές με βλάστηση πυξαριού και φτέρης και έχει ιδιαίτερη θέα προς το Μακρύρεμα – κάτω – και την θέση Παλιάμπελα Κοκκινοπλού – στον λόφο απέναντι.

Η διαδρομή καθώς κατηφορίζει πλέον προς τον Κοκκινοπλό κινείται σε δασικό δρόμο για τμήμα 400 μέτρων μέχρι να συναντήσει παλιό μονοπάτι στα δεξιά κάτω από τον δρόμο. Το μονοπάτι αυτό αν και σε σημεία είναι δύσβατο λόγω βλάστησης κινείται παράλληλα με τον δρόμο σε καθαρό ίχνος για μήκος ενός χιλιομέτρου και συναντά τον δρόμο που άφησε σε υψόμετρο 1250 μέτρων για να τον διασχίσει κάθετα και να ανέβει λίγο στον λόφο που κρύβει την θέα της εκκλησίας του Αγίου Αθανασίου, πάνω από τον Κοκκινοπλό. Εν συνεχεία το μονοπάτι κατηφορίζει και διασχίζει 1 δρόμο για να μπει στον δεύτερο που συναντά σε συνολική απόσταση 200 μέτρων. Από εκεί ακολουθεί τον δρόμο ο οποίος περνά μπροστά από το κοιμητήριο και συναντά τα πρώτα σπίτια του Κοκκινοπλού σε απόσταση 1,8 χιλιομέτρων. Σε 400 μέτρα ανάμεσα στα καλντερίμια του οικισμού η διαδρομή καταλήγει στην κεντρική πλατεία του Κοκκινοπλού με τον χαρακτηριστικό πλάτανο, την Τόκα (καμπαναριό) την βρύση και την εκκλησία της Αγίας Παρασκευής (15).

Η συνολική διαδρομή υπολογίζεται σε 19 χιλιόμετρα και διανύεται σε 7 περίπου ώρες από τον μέσο ορειβάτη χωρίς να υπολογίζονται οι στάσεις.

ΑΤΛΑΝΤΑΣ ΠΑΛΑΙΩΝ ΜΟΝΟΠΑΤΙΩΝ ΟΛΥΜΠΟΥ

ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΠΑΛΙΑ ΒΡΟΝΤΟΥ - ΚΟΚΚΙΝΟΠΛΟΣ

	Δασικός δρόμος		Σημείο αναφοράς
	Ασφαλτοστρωμένος δρόμος		Κορυφή
	Οικισμός		Απεικονιζόμενη Διαδρομή
	Ποτάμι/Ρεματιά		Λίμνη
	Πηγή/Βρύση/Ποτίστρες		Καταφύγιο

Απεικόνιση υψομετρικής διακύμανσης της διαδρομής

Ψηλότερο σημείο - Βρύση Βντι (υψομ. 1330μ.)

Αρχή - Βροντουτσιανιά Αμπέλια (υψομ. 250μ.)

Τέλος - Κокκινόπλος (υψομ. 1130 μ.)

ΚΛΙΜΑΚΑ: 1:30.000

0 0.3 0.6 1.2 2.4 χλμ.

ΙΣΟΔΙΑΣΤΑΣΗ: 20 μ.

ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ: ΑΝΑΒΑΣΗ 2015

ΕΛΛΕΙΨΟΕΙΔΕΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ: GGRS 87
ΠΡΟΒΟΛΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ: ΕΓΣΑ 87

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΜΟΝΟΠΑΤΙΟΥ ΜΕ ΧΡΗΣΗ ΣΥΣΚΕΥΗΣ GPS
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2016

Η εκκίνηση της διαδρομής βρίσκεται στο πίσω μέρος αυτού του αγρού

Το παλιό μονοπάτι σε κάποια τμήματά του είναι ιδιαίτερα φαρδύ δικαιολογώντας έτσι την παλιά ονομασία της περιοχής

Η ευρύτερη περιοχή του Ξερολακκίου προσφέρει ιδιαίτερη θέα προς την βόρεια πλευρά του Ολύμπου

Η ανάβαση προς την βρύση Τσιλιμίγκα γίνεται από μονοπάτι στην αριστερή όχθη της ρεματιάς που κατηφορίζει από αυτήν

Μετά την πρώτη διάσχιση δρόμου στόχος είναι η χαρακτηριστική τιμεντένια κουπάνα, η οποία δείχνει και την σωστή κατεύθυνση για την συνέχιση της διαδρομής

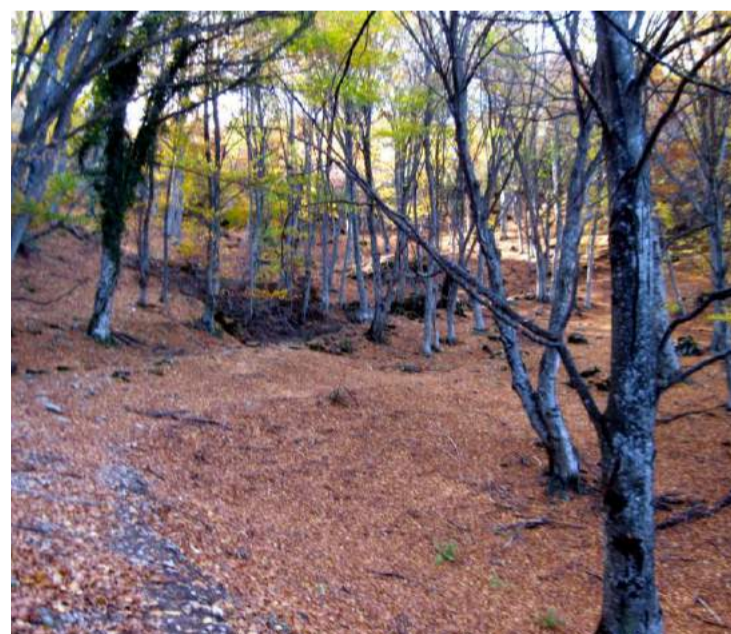
Στην θέση Κουστό υπάρχουν παλιές ξύλινες κουπάνες ανάμεσα σε δέντρα λεπτοκαρνάς

Το καινούριο μονοπάτι ανηφορίζει πίσω από την βρύση Τσαουρέκα

Από την θέση Κομμένη Πέτρα και μέχρι την Βρύση Βντι ανοίγεται η θέα προς τα Παλιάμπελα Κοκκινοπλού (απέναντι) και το Μακρύρεμα (χαμηλότερα)

Στο δάσος οξιάς το μονοπάτι ακολουθεί χαρακτηριστική ανοιχτή στροφή προς τα δεξιά

Στο οροπέδιο της Μπάρας συχνά εντοπίζονται άλογα και αγελάδες να βοσκούν

Η βρύση Βντι βρίσκεται στο ψηλότερο σημείο της διαδρομής (1330μ. υψόμετρο)

Από χαρακτηριστικό διάσελο λίγο πριν τον Κοκκινοπλό εμφανίζεται το παρεκκλήσι του Αγίου Αθανασίου, πρώτο και έπειτα από λίγο ολόκληρος ο οικισμός

15. Μονοπάτι Δίον – Οροπέδιο των Μουσών

Το μονοπάτι αυτό συνδέει το ιστορικό Δίον – κέντρο της λατρείας του Ολυμπιακού Δωδεκάθεου από την εποχή της Μακεδονικής ακμής μέχρι την Ρωμαϊκή περίοδο – με το *Οροπέδιο των Μουσών*, στις κορυφές του οποίου έχουν εντοπιστεί αρχαιολογικού ενδιαφέροντος ευρήματα τα οποία τις χαρακτηρίζουν σαν χώρο λατρείας. Όπως αναφέρθηκε και στην ενότητα των ιστορικών στοιχείων, στην κορυφή του Προφήτη Ηλία όπου ο άγιος Διονύσιος έχτισε το ομώνυμο με την κορυφή εκκλησιάκι είχε εντοπίσει «λείψανα οικοδομής και αγάλματα από λευκή πέτρα». Έτσι είναι πολύ πιθανό το παλιότερο μονοπάτι που συνδέει αυτές τις δύο τοποθεσίες να σχετιζόταν με θρησκευτικού ενδιαφέροντος διαδρομές σε παλιότερες περιόδους.

Η διαδρομή ξεκινά από τον αρχαιολογικό χώρο του Δίου (12 μ. υψόμετρο) (1) και ακολουθεί την ασφαλτο που οδηγεί προς το παρεκκλήσι του Αγίου Κωνσταντίνου για μήκος περίπου 2,5 χιλιομέτρων. Από εκεί στην πρώτη διχάλα του δρόμου (2) η διαδρομή ακολουθεί τον δασικό δρόμο που κινείται στα αριστερά του κεντρικού δρόμου, ο οποίος ανηφορίζει ομαλά στην ράχη που αργότερα καταλήγει στην τοποθεσία *Κορομηλιά*. Ήδη μέχρι αυτή τη διασταύρωση το υψόμετρο έχει περάσει τα 100 μέτρα και μέχρι το τέλος του χωματόδρομου αυτού (2 χιλιόμετρα μακρύτερα) φτάνει τα 200 μέτρα. Σε χαρακτηριστική δεξιά στροφή όπου το ίχνος του χωματόδρομου χειροτερεύει, καθώς αυτός εισέρχεται σε ρεματιά (3), η διαδρομή του μονοπατιού συνεχίζει ευθεία και αρχίζει η ανάβαση στο βουνό με βασικό κριτήριο την παραμονή στην ράχη, καθώς στο πρώτο αυτό τμήμα το μονοπάτι δεν είναι σχεδόν καθόλου καθαρισμένο ή σηματοδοτημένο. Η ανάβαση μέχρι την πρώτη συνάντηση με τον χωματόδρομο της *Κορομηλιάς* γίνεται αρχικά ανάμεσα σε κάποιες ήπιες νεροφαγιές και εν συνεχεία πάνω στην ράχη όπου σύντομα εντοπίζεται ίχνος μονοπατιού το οποίο τελικά καταλήγει στον χωματόδρομο σε μήκος περίπου ενός χιλιομέτρου (4). Αυτό το πρώτο κομμάτι μπορεί να παρακαμφθεί πηγαίνοντας με αυτοκίνητο μέχρι το παρεκκλήσι του Αγίου Κωνσταντίνου και ξεκινώντας από εκεί την πεζοπορία στον χωματόδρομο που πηγαίνει προς την τοποθεσία *Κορομηλιά* για περίπου 1,5 χιλιόμετρο.

Η διαδρομή του μονοπατιού από αυτό το σημείο είναι επαρκώς καθαρισμένη και σηματοδοτημένη. Οι πινακίδες κατεύθυνσης περιγράφουν το μονοπάτι ως «Αγ. Κωνσταντίνος – Κορομηλιά – Από Ράχη». Είναι όντως η ράχη αυτή που συνδέει με την συντομότερη διαδρομή την θέση του αρχαίου Δίου με την θέση *Κορομηλιά*. Το μονοπάτι μέχρι την θέση της *Κορομηλιάς* συναντά τον δρόμο τρεις ακόμη φορές και μετά από κάθε συνάντηση το ίχνος του βελτιώνεται. Σε αυτό το τμήμα η βλάστηση που περιβάλλει το μονοπάτι είναι τυπική μεσογειακή βλάστηση των χαμηλών υψομέτρων συνδυασμένη με τα φυλλοβόλα είδη που χαρακτηρίζονται ψευδομακκί.

Η διαδρομή μετά την πρώτη συνάντηση με τον χωματόδρομο ανηφορίζει δίπλα σε μία ρεματιά εναλλάσσοντας για ένα μικρό διάστημα την διεύθυνσή της (δημιουργεί καγκέλια) κατά την ανάβαση από την ρεματιά προς την ράχη. Σε περίπου 1 χιλιόμετρο το μονοπάτι ξανασυναντά τον δρόμο. Στο επόμενο τμήμα εξακοσίων περίπου μέτρων χαρακτηριστικό της διαδρομής είναι ένα ξέφωτο (περίπου στην μέση) (5) με χαρακτηριστική θέα σε όλη την βόρεια και ανατολική παραλία, καθώς και στα χαμηλότερα τμήματα του δασικού δρόμου και την κοίτη του Ορλιά. Στο τελευταίο τμήμα μέχρι την *Κορομηλιά* (μήκους περίπου ενός χιλιομέτρου) το μονοπάτι ευρισκόμενο ήδη σε υψόμετρο 900 μέτρων συναντά σταδιακά όλο και περισσότερα μαυρόπευκα και οξυές τα οποία αντικαθιστούν την μέχρι τώρα μεσογειακή και ψευδομακκία βλάστηση. Στο τέλος αυτού του τμήματος η διαδρομή κάνει έναν ανοικτό κύκλο ο οποίος καταλήγει στο

ξέφωτο της *Κορομηλιάς* (6). Στην τοποθεσία *Κορομηλιά* (1012 μ. υψομ., 7,8 χιλιόμετρα από την αρχή) λειτουργεί καταφύγιο από το οποίο μπορεί κανείς να προμηθευτεί νερό και φαγητό (και κορόμηλα), ενώ υπάρχει και η δυνατότητα διανυκτέρευσης αν χρειαστεί.

Από αυτό το σημείο ξεκινά η ανάβαση προς την τοποθεσία Πετρόστρουγκα η οποία διαρκεί περίπου 5,5 χιλιόμετρα με σχεδόν 1000 μέτρα ανάβασης σε υψόμετρο. Η διαδρομή στην αρχή της ξεκινά δίπλα από το καταφύγιο και κινείται σε χαρακτηριστικό τοπίο από τριμμένο ασβεστόλιθο, ενώ σύντομα μπαίνει σε δάσος μαύρης πεύκης. Η διαδρομή στο πρώτο της τμήμα συμπίπτει με την διαδρομή του λάστιχου που τροφοδοτεί με νερό την εξωτερική βρύση του καταφυγίου στην *Κορομηλιά*. Μετά από μία περίοδο ανάβασης με συνεχείς εναλλαγές κατεύθυνσης γύρω από την βασική κίνηση πάνω στην ράχη το μονοπάτι χάνει την κλίση του και ευθυγραμμίζεται καθώς περνά από χαρακτηριστικό τμήμα βλάστησης οξυάς με το τυπικό έδαφος καλυμμένο από τα καφέ φύλλα της οξυάς. Το τοπωνύμιο της περιοχής είναι *Λιανοξυά* (7). Καθώς το μονοπάτι εξέρχεται από αυτό το τμήμα (σε απόσταση 2 περίπου χιλιομέτρων από την *Κορομηλιά*), η διαδρομή του αποκλίνει από αυτήν του λάστιχου ύδρευσης, καθώς αρχίζει μία ανάβαση σε δασωμένη ράχη με εναλλασσόμενα τμήματα οξυάς και μαύρης πεύκης. Η ανάβαση αυτή καταλήγει σε χαρακτηριστικό ξέφωτο με μεγάλα βράχια (3 χιλιόμετρα απόσταση από την *Κορομηλιά*, υψόμετρο 1650 μέτρα) σε θέση από όπου δίνεται καθαρή εικόνα του όγκου της Πετρόστρουγκας (8). Πρόκειται για έναν ασβεστολιθικό όγκο με μεγάλους βράχους ανάμεσα στους οποίους παρεμβάλλονται πολλά μαυρόπευκα και ρόμπολα. Η διαδρομή από εδώ και πέρα κινείται δεξιά του όγκου αυτού μέχρι να φτάσει στην Πετρόστρουγκα κερδίζοντας άλλα 300 μέτρα υψομέτρου σε μήκος 1,5 χιλιόμετρο. Το τελευταίο αυτό τμήμα περιλαμβάνει ανάβαση σε βλάστηση όπως και στο προηγούμενο, πλην των τελευταίων 500 μέτρων όπου σε υψόμετρο 1800 μέτρων ανοίγεται χαρακτηριστικό ξέφωτο με αραιή βλάστηση ρόμπολου και άσπρους ασβεστολιθικούς βράχους χαρακτηριστικούς της Πετρόστρουγκας. Μετά από μία ανοικτή στροφή του μονοπατιού προς τα πίσω (για περίπου 50 μέτρα) εντοπίζεται το καταφύγιο της *Πετρόστρουγκας* (9) το οποίο παρέχει επίσης τροφή, νερό και στέγη αν χρειαστεί (1930 μ. υψόμετρο, 12,4 χιλιόμετρα από την αρχή). Το καταφύγιο είναι κτισμένο σε χαρακτηριστικό μπαλκόνι του βουνού με ιδιαίτερη θέα σε όλη την αλλουβιακή πεδιάδα ανατολικά του Ολύμπου, ενώ με καθαρό ουρανό φαίνεται η Θεσσαλονίκη και η Χαλκιδική.

Γυρνώντας λοιπόν προς την μεριά των ψηλών κορυφών το μονοπάτι ακολουθεί την διαδρομή προς την κορυφή Σκούρτα (2450 μ. υψόμετρο, 2,5 χιλιόμετρα από την Πετρόστρουγκα) μέσα από χαρακτηριστικό δάσος μεγάλων ρόμπολων. Αρχικά το μονοπάτι ανεβαίνει πλαγιοδρομώντας στην πλαγιά της Σκούρτας ενώ μετά από 1 χιλιόμετρο το δάσος τελειώνει και σε υψόμετρο 2200 μέτρων το τοπίο χαρακτηρίζεται από θάμνους, χορτάρια και διάσπαρτα δέντρα ρόμπολου. Το μονοπάτι ανηφορίζει για άλλο 1,5 χιλιόμετρο στις πλαγιές της Σκούρτας με διαδοχικές εναλλαγές διεύθυνσης (*καγκέλια*) που σκοπό έχουν να μειώσουν την κλίση, τόσο για τους ανθρώπους όσο και για τα ζώα φόρτου που κινούνται στην διαδρομή (μουλάρια και άλογα). Τόσο στην Σκούρτα, όσο και στον Λαιμό και στο Οροπέδιο των Μουσών που διασχίζει έπειτα η διαδρομή αυτή παρατηρούνται αγριοκάτσικα, καθώς αυτές οι περιοχές είναι το ενδιαίτημά τους για το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου. Από την *Σκούρτα* (10) εκκινεί το τμήμα του Λαιμού, ένα από τα θεαματικότερα τμήματα του Ολύμπου. Πρόκειται για μία στενή ράχη που

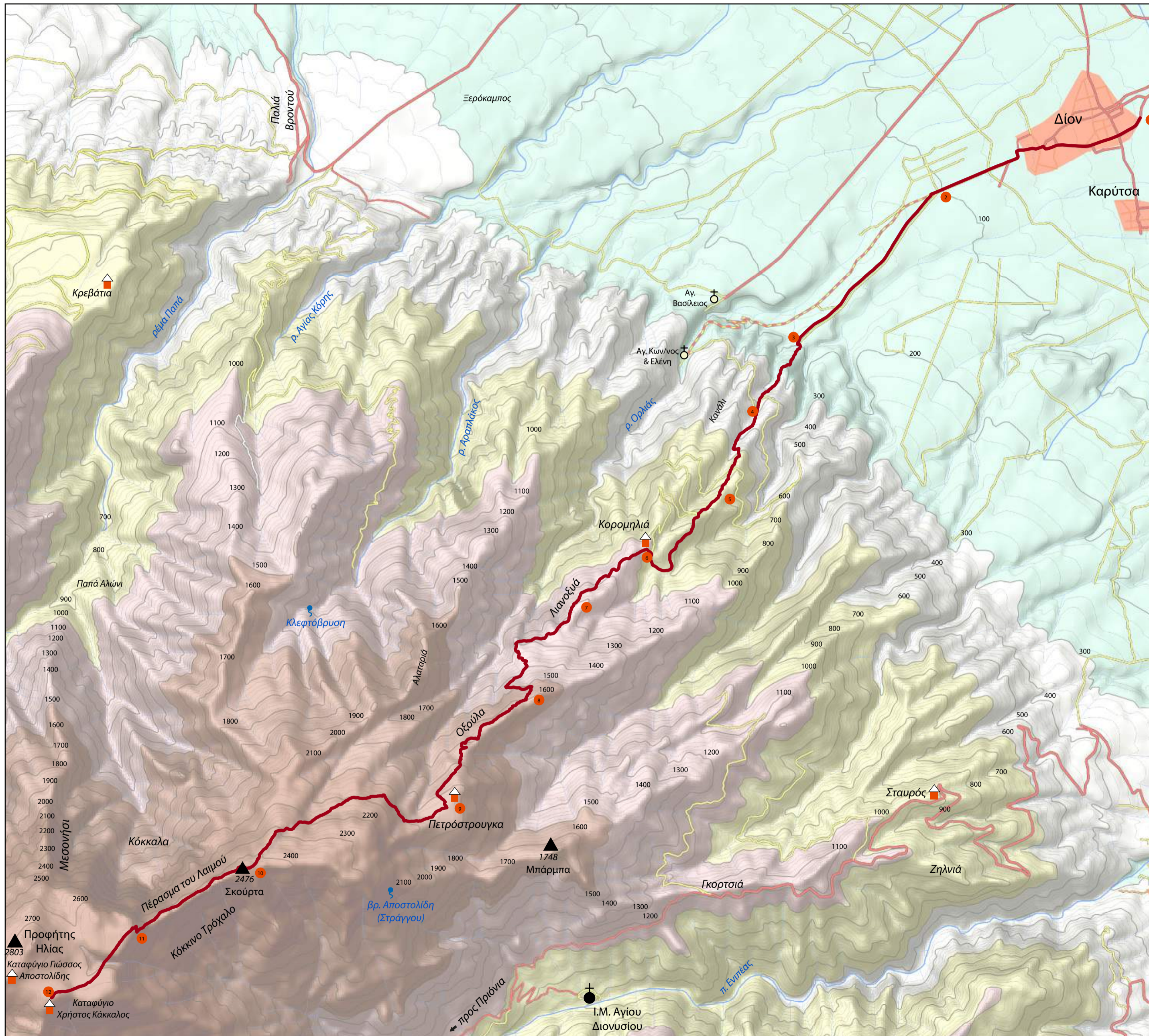
κινείται σε υψόμετρο περίπου 2450 μέτρων χωρίς να δημιουργεί κίνδυνο πτώσης για τον ορειβάτη, αλλά προσφέροντας ιδιαίτερη θέα τόσο προς βορρά (ρέμα Παππά) όσο και προς νότο (φαράγγι του Ενιπέα και νότιες κορυφές).

Στο τέλος του Λαιμού (11) ξεκινά η ανάβαση προς το Οροπέδιο των Μουσών (2600 – 2650μ. υψόμετρο), η οποία πραγματοποιείται σε μία σειρά από καγκέλια τα οποία είναι σημαντικό να ακολουθούνται από τους ορειβάτες. Τα καγκέλια αυτά είναι τμήμα της κατασκευής του μονοπατιού και η κάθετη διάσχισή τους δημιουργεί διαδρομές μέσω των οποίων το νερό της βροχής διαβρώνει και καταστρέφει τις ξερολιθιές που στηρίζουν το μονοπάτι. Το μονοπάτι έχει συγκεκριμένες κλίσεις οι οποίες είναι ανεκτές από τα ζώα φόρτου και βοηθητικές για τους ανθρώπους που το διασχίζουν, ενώ προσφέρει σταθερό έδαφος για όσους κινούνται πάνω σε αυτό. Ως εκ τούτου η διατήρησή και η προστασία της διαδρομής του είναι ευθύνη όλων (προφορική μαρτυρία Β. Μαμούρη).

Μετά από το χαρακτηριστικό πέρασμα του Γιώσου (Πρόκειται για πέρασμα το οποίο άνοιξε με δυναμίτη ο Γιώσος Αποστολίδης, ορειβάτης με μεγάλη συνεισφορά στην ορειβατική ιστορία του Ολύμπου – Σύλλογος Ελλήνων

Ορειβατών Θεσσαλονίκης) η διαδρομή εισέρχεται στο Οροπέδιο των Μουσών με την χαρακτηριστική ποώδη βλάστηση και ένα ρόμπολο που φαίνεται μακριά στα δεξιά. Εδώ δεσπόζει η θέα του Στεφανιού (Θρόνου του Δία) και του Μύτικα, των ψηλότερων κορυφών του Ολύμπου, ενώ η κορυφή του Προφήτη Ηλία (ο χώρος της αλλοτινής λατρείας των 12 θεών του Ολύμπου) μοιάζει με έναν λόφο καθώς είναι μόλις 150 μέτρα ψηλότερα από το οροπέδιο (2803 μ. υψόμετρο). Στην κορυφή του Προφήτη Ηλία όπως έχει προαναφερθεί υπάρχει από την εποχή του Αγίου Διονυσίου παρεκκλήσι, στο οποίο έχουν τελεστεί κάποιοι γάμοι κατά καιρούς, ενώ μία φορά τον χρόνο τελείται η πανήγυρη του Προφήτη Ηλία. Εδώ υπάρχουν και δύο καταφύγια, αυτό του Χρήστου Κάκκαλου και αυτό του Γιώσου Αποστολίδη τα οποία επίσης παρέχουν νερό, φαγητό και διανυκτέρευση στους ορειβάτες. Η καταγεγραμμένη διαδρομή καταλήγει στο καταφύγιο Χρήστος Κάκκαλος, μπροστά από την Γούρνα του Στεφανιού (12).

Η συνολική διαδρομή έχει μήκος περίπου 18 χιλιόμετρα και δεδομένης της δυσκολίας της υπολογίζεται να χρειαστούν 7 με 7μιση ώρες για την διάσχισή της από τον μέσο ορειβάτη χωρίς να συνυπολογίζονται στάσεις για φαγητό και ξεκούραση.

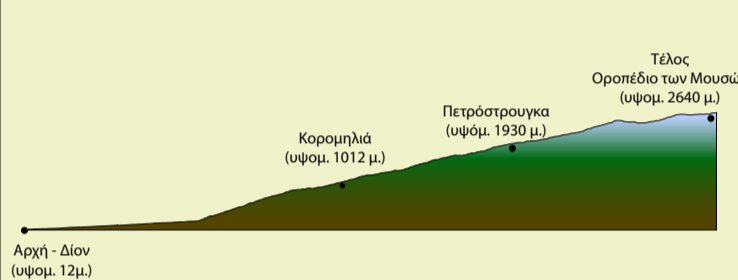

ΑΤΛΑΝΤΑΣ ΠΑΛΑΙΩΝ ΜΟΝΟΠΑΤΙΩΝ ΟΛΥΜΠΟΥ

ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΔΙΟΝ - ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΤΩΝ ΜΟΥΣΩΝ

	Δασικός δρόμος		Οικισμός
	Ασφαλτοστρωμένος δρόμος		Κορυφή
	Δρόμος υπό Ασφαλτόστρωση		Απεικονιζόμενη Διαδρομή
	Ποταμός/Ρεματιά		Λίμνη
	Πηγή/Βρύση/Ποτίστρες		Καταφύγιο
	Σημείο αναφοράς		Μοναστήρι
	Εξώκκλησι		

Απεικόνιση υψομετρικής διακύμανσης της διαδρομής

ΚΛΙΜΑΚΑ: 1:30.000

ΙΣΟΔΙΑΣΤΑΣΗ: 20 μ.

ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ: ΑΝΑΒΑΣΗ 2015

ΕΛΛΕΪΦΘΕΙΔΕΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ: GGRS 87
ΠΡΟΒΟΛΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ: ΕΓΣΑ 87

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΜΟΝΟΠΑΤΙΟΥ ΜΕ ΧΡΗΣΗ ΣΥΣΚΕΥΗΣ GPS
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2016

Η εκκίνηση του μονοπατιού εντοπίζεται στο τέλος της κατηφόρας του χωματόδρομου, ενώ το γκριζό έδαφος που διακρίνεται στα δεξιά του λόφου αποτελεί το πεδίο της πρώτης ανάβασης.

Σύντομα το ίχνος του μονοπατιού βελτιώνεται (η λήψη έγινε κοιτώντας προς τα πίσω).

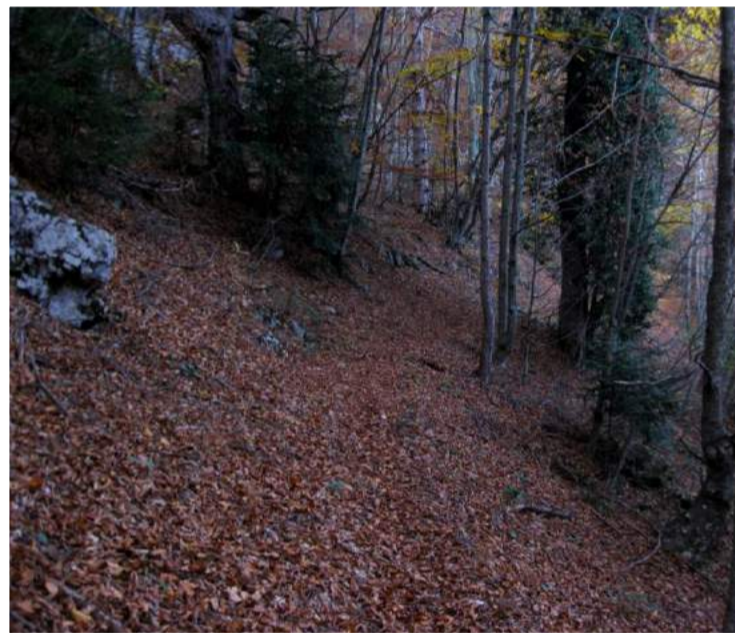
Από τους βράχους στο ζέφωτο φαίνεται το σύμπλεγμα βράχων της Πετρόστρουγκα.

Λίγο πριν το (μικρό) οροπέδιο της Πετρόστρουγκας η διαδρομή διασχίζει χαρακτηριστικό ζέφωτο με ασβεστολιθικά πετρώματα και ρόμπολα.

Μετά την δεύτερη διάσχιση του δρόμου το μονοπάτι διασχίζει χαρακτηριστικό ζέφωτο με μεγάλη θέα προς τα χαμηλότερα.

Λίγο πριν το καταφύγιο της Κορομηλιάς το μονοπάτι περιβάλλεται από οξιές, έλατα και μαυρόπευκα (η λήψη πραγματοποιήθηκε κοιτώντας προς τα πίσω).

Ανάμεσα στα δάση του ρόμπολου που περιβάλλουν το μονοπάτι μετά την Πετρόστρουγκα, τα ζέφωτα δίνουν ιδιαίτερη θέα προς την Κατερίνη και την Θεσσαλονίκη

Πέρα από τη Πετρόστρουγκα, το μονοπάτι τραβερσάρει την πλαγιά του βουνού μέχρι να φτάσει στην ράχη της Σκούρτας.

Στην θέση της Λιανοζιάς, το μονοπάτι διασχίζει μία έκταση σκεπασμένη με φύλλα οξιάς

Σε χαρακτηριστική στροφή το μονοπάτι αφήνει το λάστιχο υδροδοσίας του καταφυγίου της Κορομηλιάς και ανηφορίζει προς την ράχη που θα το οδηγήσει στην Πετρόστρουγκα.

Το πέρασμα του Λαιμού συνδέει την κορυφή Σκούρτα (στο βάθος) με το Οροπέδιο των Μουσών (η φωτογραφία λήφθηκε αντίθετα με την φορά της περιγραφόμενης διαδρομής).

Η θέα του Στεφανιού δεσπόζει στο Οροπέδιο των Μουσών.

16. Μονοπάτι Γομαρόσταλου

Αυτή είναι μία διαδρομή που επανανοίχθηκε πρόσφατα, ενώ το χαμηλότερό της τμήμα είχε χαθεί κάτω από την βλάστηση τα τελευταία χρόνια. Όπως περιγράφει ο Μ. Στύλλας (olympusclimbing.gr) η διαδρομή ανοίχτηκε τον Μάιο του 2007 από ομάδα αναρριχητών και ορειβατών της Θεσσαλονίκης με πρωτεργάτη τον Σάκη Σπανούδη. Εκτοτε το ίχνος της είναι ξεκάθαρο και η σηματοδότηση της παραπάνω από ικανοποιητική με μπλε χρώμα σε βράχια και δέντρα καθ' όλο το μήκος της διαδρομής. Όπως περιγράφουν ο Μ. Στύλλας και ο Β. Μαμούρης (Β. Μαμούρης, 2007) το μονοπάτι αυτό αποτελούσε την πρώτη επιλογή των υλοτόμων του Ολύμπου οι οποίοι με εκκίνηση και σημείο αναφοράς τα υδροπρίονα της θέσης *Πριόνια* εξέδραμαν στις ψηλότερες πλαγιές για να κατεβάσουν κορμούς ρόμπολων και μαυρόπευκων με την βοήθεια της χιονοκάλυψης και των μουλαριών τους. Συγκεκριμένα περιγράφεται ότι οι κορμοί κόβονταν στο ύψος του χιονιού και έπειτα αφήνονταν να τσουλήσουν στην πλαγιά μέχρι να τελειώσει η χιονοκάλυψη.

Εκεί ξεκινούσε η δουλειά των μουλαριών που έπρεπε να σύρουν τους κορμούς μέχρι την επόμενη χιονούρα ώστε να φτάσουν τελικά στα *Πριόνια* όπου τεμαχίζονταν και περνούσαν την επεξεργασία που απαιτούνταν ανάλογα με την τελική χρήση της ξυλείας. Πολλοί είναι και οι κομμένοι κορμοί που θα συναντήσει ο ορειβάτης κατά μήκος της διαδρομής, ιδιαίτερα από το ύψος των Γομαρόσταλων και πάνω. *Γομαροστάλια* είναι τα λιβάδια στα οποία αφήνονταν να σταλιάσουν (ξεκουραστούν) και να βοσκίσουν τα μουλάρια μέχρι να έρθει η ώρα να σύρουν τα φορτία τους. Τα Γομαροστάλια συνδέονται τόσο με τα Πριόνια μέσω της διαδρομής που περιγράφεται, όσο και με την θέση *Μαγαλιάς* (1,5 χιλιόμετρα πριν το καταφύγιο Σπήλιος Αγαπητός επί του διεθνούς μονοπατιού E4) αλλά και με τη μεγάλη ρεματιά του *Γκαβού*, και εν συνεχεία με την θέση *Πετρόστρουγκα*, στην οποία γινόταν μεγάλη συγκομιδή ξυλείας.

Όπως παραπέμπει και η ονομασία, η ρεματιά του *Γκαβού* (γκαβό ρέμα) σε κάποιο σημείο της φράσσεται από τα υλικά (κορμούς και πέτρες) που έχει κατεβάσει και δεν είναι δυνατή η κατάβαση μέχρι το ύψος του ασφαλτοστρωμένου δρόμου (παλιότερα κεντρικού μονοπατιού) μέσω αυτής. Ως αυτό το σημείο γινόταν και η εκμετάλλευση της δυναμική της ρεματίας από τους ξυλοκόπους, καθώς από εκεί παραλαμβάνονταν με τα μουλάρια πλέον οι κομμένοι κορμοί που κατέβαζε το ρέμα από ψηλότερα και μετακινούνταν προς τα Πριόνια.

Πρόκειται για την συντομότερη διαδρομή που συνδέει την θέση *Πριόνια* (1100μ. υψόμετρο) με το *Οροπέδιο των Μουσών* (2650μ. υψόμετρο) μέσω της ράχης που προβάλλεται λίγο δεξιά από το σύμπλεγμα των ψηλότερων κορυφών του Ολύμπου καθώς τις βλέπει κανείς από τον οικισμό του Λιτοχώρου. Ουσιαστικά η διαδρομή ανηφορίζει κατά μήκος μίας ράχης η οποία εξελίσσεται τελικά στην κόψη του Γομαρόσταλου η οποία ανεβαίνει ως το οροπέδιο των Μουσών σε 6 χιλιόμετρα, ενώ μέσω της διαδρομής του Κοφτού μπορεί αυτή η απόσταση να μειωθεί σε 4 χιλιόμετρα. Στο παρελθόν το ενδιαφέρον των υλοτόμων και των κτηνοτρόφων επικεντρωνόταν στα 3 γομαροστάλια και στις κουτσουρόστρατες που υπήρχαν γύρω από αυτά. Στις μέρες μας που εξέλιπταν οι υλοτόμοι, και οι βασικοί χρήστες των μονοπατιών είναι ορειβάτες και αναρριχητές, η ιδέα του συντομότερου μονοπατιού για το Οροπέδιο των Μουσών – και τα καταφύγια που βρίσκονται εκεί – είναι αυτή που οδήγησε στην συνέχιση της ανάβασης πέρα από τα 3 γομαροστάλια, μέχρι το Οροπέδιο.

Το μονοπάτι ξεκινά από την θέση *Πριόνια* (1) και συγκεκριμένα από την περιοχή του πάρκινγκ των αυτοκινήτων, κοντά στην σιδερένια μπάρα (δρύφακτο) που

προσδιορίζει μέχρι που μπορούν να φτάσουν μηχανοκίνητα μέσα. Πρόκειται για την θέση ταβέρνας με το όνομα «Πριόνια», καθώς και βρύσης με νερό από τον Ενιπέα. Λίγο πριν την μπάρα και στην δεξιά πλευρά (αριστερά ακούγεται η βοή του Ενιπέα), η μπλε σήμανση πάνω σε δέντρο οδηγεί στα πρώτα καγκέλια της διαδρομής δίνοντας μία προειδοποίηση για την διαδρομή που θα ακολουθήσει. Η διαδρομή γενικά είναι ιδιαίτερα απότομη, με 2 μόνο χαρακτηριστικά ίσια τμήματα στο σύνολο του μονοπατιού, ενώ αν επιλεγθεί η διαδρομή του Κοφτού, μένει μόνο 1 επίπεδο τμήμα στην συνολική διαδρομή. Καθώς η διαδρομή ξεκινά την ανάβασή η κλίση είναι μεγάλη και η βλάστηση περιλαμβάνει εναλλαγές οξιάς και μαυρόπευκου. Σε 400 μέτρα από την εκκίνηση της διαδρομής (1230μ. υψόμετρο) και ανάμεσα σε έντονες κλίσεις του μονοπατιού που τώρα κινείται σε ασβεστολιθικό έδαφος, αν σηκώσει κανείς το κεφάλι του θα δει μπροστά του έναν μεγάλο βράχο τον οποίο για το επόμενο 1 χιλιόμετρο θα παρακάμπτει από τα δεξιά (ο βράχος βρίσκεται στα αριστερά του κινουμένου εντός της διαδρομής). Η διαδρομή κινείται παράλληλα με την ράχη όπου στέκει ο βράχος με σταθερή ανηφορική κλίση (και καγκέλια όπου χρειάζεται) ανάμεσα σε ράχες με βλάστηση μαυρόπευκου και ρεματιές με βλάστηση οξιάς. Σε απόσταση 1,5 χιλιομέτρων από την αρχή της διαδρομής (1560μ. υψόμετρο), σε χαρακτηριστικό επίπεδο τμήμα της διαδρομής, μία πινακίδα σε δέντρο δείχνει την κατεύθυνση του κοφτού (προς τα αριστερά) (2). Πρόκειται για μία παράκαμψη που μειώνει την συνολική διαδρομή σε λίγο παραπάνω από 4 χιλιόμετρα καθώς αντικαθιστά ένα ήπιας κλίσης τμήμα με ένα ιδιαίτερα έντονης κλίσης. Η παράκαμψη αυτή συναντά την βασική διαδρομή λίγο πριν το πρώτο ξέφωτο (γουμαροστάλι) σε υψόμετρο 1770 μέτρων. Η βασική διαδρομή συνεχίζει ευθεία με ήπια κλίση και σε απόσταση 400 μέτρων από την εκκίνηση του κοφτού (1700 μ. υψόμετρο) κάνει χαρακτηριστική στροφή 180 μοιρών (καγκέλι) (3). Πρόκειται για το σημείο όπου η συνέχιση της διαδρομής με την προηγούμενη κατεύθυνση θα οδηγούσε είτε στην πηγή που βρίσκεται στο ρέμα του *Γκαβού* (300 μέτρα απόσταση με χαρακτηριστική κόκκινη ταμπέλα υπόδειξης κατευθύνσεως), είτε στην θέση *Πετρόστρουγκα* (παράλληλη και πιο καθαρή διαδρομή, σεσημασμένη επίσης με ταμπέλα και σήμανση σε δέντρα).

Μετά από αυτή τη στροφή η διαδρομή κινείται πάλι με ήπια κλίση και σε 700 περίπου μέτρα συναντά την διαδρομή του κοφτού λίγο πριν καταλήξει στο πρώτο γουμαροστάλι – υψόμετρο 1780μ. (4). Η βλάστηση πλέον είναι αποκλειστική βλάστηση μαυρόπευκου, ενώ την καλοκαιρινή περίοδο μπορεί κανείς να συναντήσει πολλές αγριοφράουλες οι οποίες θα πρέπει να καταναλωθούν με αυστηρό μέτρο καθώς η ανεξέλεγκτη κατανάλωση μπορεί να αφανίσει το είδος από την περιοχή. Το πρώτο γουμαροστάλι (1770 μ. υψόμετρο, 2,7 χιλιόμετρα από την εκκίνηση της διαδρομής) (5) βρίσκεται πάνω στην ράχη που καταλήγει στο Οροπέδιο των Μουσών. Είναι και το πρώτο τμήμα της διαδρομής με ανοιχτή θέα προς τις νότιες κορυφές του Ολύμπου. Η θέση αυτή αποτελεί και σταυροδρόμι καθώς αν συνεχίσει κανείς ευθεία στην προηγούμενη κατεύθυνση θα κινηθεί προς την θέση *Μαγαλιάς* επί του διεθνούς μονοπατιού E4. Η διαδρομή λοιπόν του Γομαρόσταλου κάνει σε αυτό το σημείο στροφή 90° και κινείται από δω και στο εξής πάνω στην ράχη που καταλήγει στο Οροπέδιο των Μουσών. Η βλάστηση του λιβαδιού αυτού περιλαμβάνει πολλά ποώδη είδη μεταξύ των οποίων και το αγριοθύμαρο (*Thymus serpyllum*).

Η διαδρομή από αυτό το σημείο διασχίζει το λιβάδι με κατεύθυνση προς τα πάνω όπου βρίσκεται το ίχνος του μονοπατιού το οποίο οδηγεί στα επόμενα 2 γουμαροστάλια. Εδώ η βλάστηση είναι αποκλειστική βλάστηση ρόμπολου σε σχετικά πυκνό δάσος. Μετά από 800 μέτρα η διαδρομή συναντά το δεύτερο γουμαροστάλι σε υψόμετρο 2030 μέτρων

(7). Η διάσχιση του λιβαδιού γίνεται μέσα από το μονοπάτι το οποίο έχει καθαρό ίχνος ενώ κούκοι και σημάδια σε πεσμένα δέντρα επιβεβαιώνουν την κατεύθυνση. Το τρίτο γουμαροστάλι ξεκινά 200 μέτρα μετά το δεύτερο (2115μ. υψόμετρο) (8) και αποτελεί και το τέλος του μονοπατιού, καθώς πλέον η διαδρομή αφήνει τις πλαγιές και κινείται σχεδόν αποκλειστικά στην πέτρινη ράχη που καταλήγει στο Οροπέδιο των Μουσών. Η βλάστηση του ρόμπολου αραιώνει χωρίς να σταματά ενώ πόες όπως ο *Juniperus communis* συνοδεύουν τον ορειβάτη μέχρι την τελική ανάβαση. Η διαδρομή ακολουθεί σήματα πάνω σε βράχους, ενώ ανηφορίζει πάνω στην ασβεστολιθική πλαγιά ανάμεσα σε μεγάλα βράχια και θρυμματισμένη πέτρα για μήκος 800 μέτρων. Σε αυτή την απόσταση κερδίζει 350 μέτρα υψόμετρο (υψόμετρο πριν την τελική ανάβαση 2530μ.), ενώ η θέα προς την χαράδρα του Ενιπέα και τις περιβάλλουσες κορυφές είναι ανεμπόδιστη.

Η τελική ανάβαση γίνεται σε ένα τμήμα με ιδιαίτερα έντονη κλίση όπου απαιτείται η χρήση των χεριών για ασφαλή ανάβαση (scrambling), δυσκολίας ανάλογης με το Λούκι του Μύτικα και του Στεφανιού. Για λόγους ασφαλείας υπάρχει και σκοινί που ακολουθεί την διαδρομή μέχρι το Οροπέδιο. Η μπλε σήμανση είναι εμφανής και σε αυτό το τμήμα υποδεικνύοντας την ασφαλέστερη διαδρομή. Ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται να δείξει ο ενδιαφερόμενος σε περίπτωση

ομάδας ορειβατών καθώς οι πέτρες που μπορεί να ξεκολλήσουν και να φύγουν προς τα κάτω κατά την ανάβαση μπορούν να είναι ιδιαίτερα επικίνδυνες για τους ακολουθούντες. Σε μήκος 150 μέτρων η διαδρομή ανεβαίνει 100 μέτρα υψόμετρο και φτάνει στο Οροπέδιο των Μουσών σε υψόμετρο 2650 μέτρων (9) όπου μπορεί κανείς να διαλέξει ανάμεσα σε μία πληθώρα επιλογών συμπεριλαμβανομένων των 2 καταφυγίων του ΣΕΟ που βρίσκονται εκεί (*Χρήστος Κάκκαλος* και *Γιώσος Αποστολίδης*) από τα οποία μπορεί να προμηθευτεί νερό και φαγητό ενώ αν χρειαστεί με προηγούμενη συνεννόηση μπορεί να διανυκτερεύσει εντός αυτών.

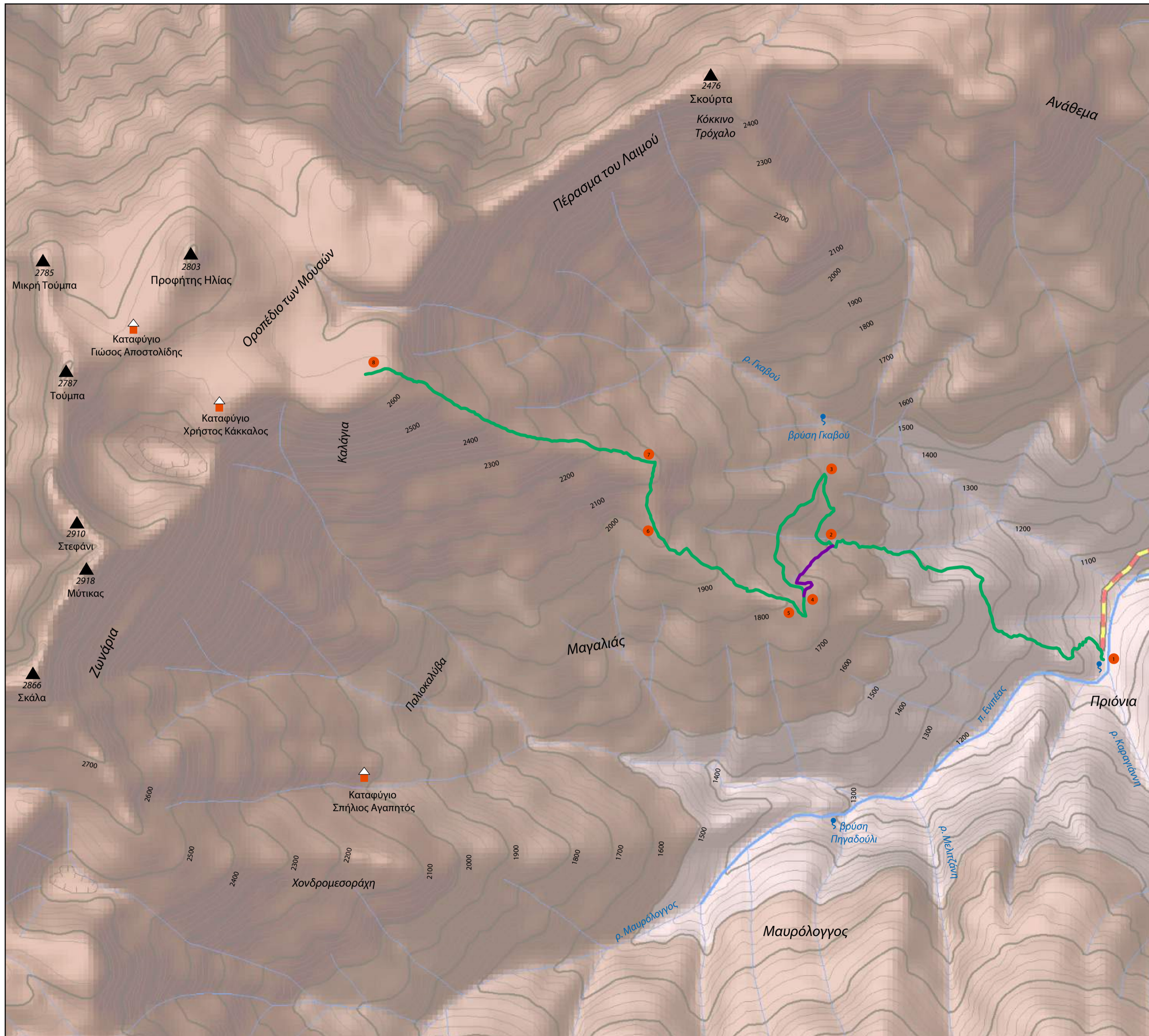
Η διαδρομή αυτή είναι η συντομότερη διαδρομή με πόδια προς το Οροπέδιο των Μουσών (6 ή 4 χιλιόμετρα από την θέση Πριόνια όπου μπορεί να φτάσει κανείς με μηχανοκίνητο όχημα) και ενδείκνυται ιδιαίτερα για την χειμερινή περίοδο καθώς εξελίσσεται σε ράχη με νότιο προσανατολισμό. Ο νότιος προσανατολισμός συνεπάγεται την μικρότερη διατήρηση χιονιού κατά μήκος της διαδρομής καθώς πρόκειται για τις πλευρές που «βλέπει» περισσότερο ο ήλιος. Η διαδρομή κρίνεται ως ιδιαίτερα κουραστική για τον μέσο ορειβάτη εξ' ου και ο ενδεικτικός χρόνος διάσχισης 4 με 4μιση ωρών για μία τέτοια απόσταση. Το αντάλλαγμα για την κόπωση του ορειβάτη είναι η ιδιαίτερη θέα που θα έχει την ευκαιρία να απολαύσει κατά μήκος της διαδρομής.

Η ράχη του Γουμαρόσταλου όπως φαίνεται από το Λιτόχωρο. Είναι η ράχη που φαίνεται να ανηφορίζει μπροστά από το Στεφάνι και τον Μύτικα, ενώ η βράχινη απόληξή της είναι η βάση του Οροπεδίου των Μουσών

Ήδη από την αρχή της η διαδρομή έχει ιδιαίτερα απότομη κλίση

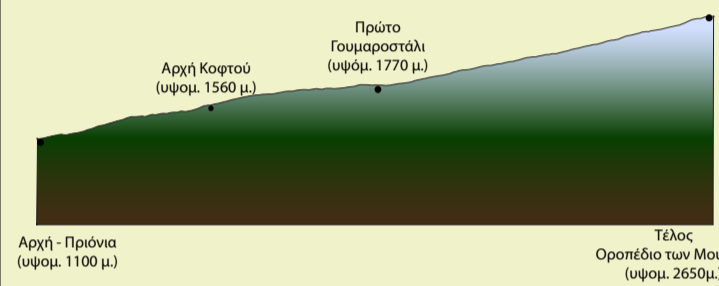

ΑΤΛΑΝΤΑΣ ΠΑΛΑΙΩΝ ΜΟΝΟΠΑΤΙΩΝ ΟΛΥΜΠΟΥ

ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΓΟΜΑΡΟΣΤΑΛΟΥ
(Πριόνια - Οροπέδιο των Μουσίων)

	Δασικός δρόμος		Διαδρομή Γομαροστάλου
	Ασφαλτοστρωμένος δρόμος		Διαδρομή Κοφτού
	Δρόμος υπό Ασφαλτόστρωση		Κορυφή
	Ποταμός/Ρεματιά		Καταφύγιο
	Πηγή/Βρύση/Ποτίστρες		Σημείο αναφοράς

Απεικόνιση υψομετρικής διακύμανσης της διαδρομής

ΚΛΙΜΑΚΑ: 1:12.000

ΙΣΟΔΙΑΣΤΑΣΗ: 20 μ.

ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ: ΑΝΑΒΑΣΗ 2015

ΕΛΛΕΪΦΘΕΙΔΕΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ: GGRS 87
ΠΡΟΒΟΛΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ: ΕΓΣΑ 87

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΜΟΝΟΠΑΤΙΟΥ ΜΕ ΧΡΗΣΗ ΣΥΣΚΕΥΗΣ GPS
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2016

Η βράχινη έξαρση της ράχης του Γουμαρόσταλου στην αρχή της είναι ο λόγος των πλαγιόδρομών στο πρώτο 1,5 χιλιόμετρο του μονοπατιού.

Σε χαρακτηριστική στροφή της διαδρομής (καγκέλι) εντοπίζονται οι διαδρομές προς την πηγή του Γκαβού και προς την Πετρόστρουγκα.

Καθώς η διαδρομή συναντά το πρώτο γουμαροστάλι κάνει στροφή 90° για να κινηθεί κοντά στην ράχη. Αριστερά ξεκινά το μονοπάτι που συνδέει αυτή τη θέση με την θέση Μαγαλιά επί του διεθνούς μονοπατιού E4. Στην φωτογραφία φαίνεται η συνέχεια της διαδρομής και η τελική ανάβαση προς το Οροπέδιο των Μουσσών.

Στην είσοδο του δεύτερου γουμαροσταλιού, ένα κομμένο ρόμπλο βρίσκεται στο πλάι του μονοπατιού.

Η τελευταία ανάβαση για το Οροπέδιο των Μουσσών εκτελείται στο τοπίο της εικόνας. Ο πεζοπόρος που κάνει προσεκτικές κινήσεις και ακολουθεί την σήμανση δεν έχει λόγο να ανησυχεί. Κατά μήκος της ανάβασης υπάρχει και σκονί για όποιον θελήσει να έχει παραπάνω ασφάλεια.

Την καλοκαιρινή περίοδο αγριοκάτσικα κυκλοφορούν στο Οροπέδιο των Μουσσών και τρέπονται σε φυγή στους κοντινούς γκρεμούς μόλις νιώσουν τον παραμικρό κίνδυνο.

Αυτή η εργασία δεν θα ήταν δυνατόν να ολοκληρωθεί αν δεν μεσολαβούσαν κάποια γεγονότα, κάποιες συναντήσεις και κάποιες συζητήσεις. Αυτές οι μεσολαβήσεις ήταν που οδήγησαν την εργασία στην τελική της μορφή. Και η αρχή αυτής της αλυσίδας εντοπίζεται σε μία εποχή τρία χρόνια περίπου πριν από την παρουσίαση αυτής της εργασίας. Η αρχική έμπνευση για μία διπλωματική εργασία με θέμα την χαρτογράφηση μονοπατιών σε βουνό ξεκίνησε από την αντίστοιχη ιδέα του συμφοιτητή μου του Ανδρέα για τον Χορτιάτη. Η ιδέα του Μάριου για χαρτογράφηση μονοπατιών του Ολύμπου αντί του Σείχ Σου ήταν αυτή που απογείωσε την φαντασία μου στην κατεύθυνση της τελικής μορφής αυτής της εργασίας. Καθώς η ιδέα έπαιρνε την πρώτη της μορφή, προέκυψε μία εργασία σχετική με το μονοπάτι ανάμεσα στην Μονή Σπαρμού και την Μονή του Αγίου Διονυσίου για το μάθημα του κ. Λιβιεράτου «Μη Συμβατική Χαρτογραφία». Η εργασία αυτή που ξεκίνησε από μία κουβέντα με τον Μιχάλη (Στύλλα) και κατέληξε σε ολοκληρωμένο άρθρο μετά από 2 μήνες αναζήτησης έδωσε μία καλή πρώτη ιδέα για το είδος της εργασίας που θα ακολουθούσε, ενώ οι συζητήσεις με τον Λάζαρο (Ρήγο), τον κ. Γιάννη (Μπεινά), τον π. Μακάριο από την Μονή του Αγίου Διονυσίου, και τον κ. Χρήστο (γεροντότερο κτηνοτρόφο από τον Σπαρμό) μου έδειξαν ότι οι ιστορίες του βουνού είναι δυνατόν να φανερωθούν σε όποιον τις ψάχνει.

Η μονογραφία του Marcel Kurz για τον Όλυμπο που έφτασε στα χέρια μου την ίδια περίοδο αποτέλεσε μία πολύ χρήσιμη πηγή υλικού σχετικά με την κατάσταση του βουνού εν έτει 1923 ενώ οι ιστορικές έρευνές του σχετικά με το παρελθόν της ευρύτερης περιοχής αποδείχθηκαν απρόσμενα έγκυρες, καθώς σε πολύ λιτά κείμενα συνόμιζε την ιστορία του τόπου όπως προέκυψε από τις βιβλιογραφικές αναζητήσεις που ακολούθησαν. Ο χειροποίητος χάρτης που συνοδεύει την έκδοση αποτελεί αντικείμενο θαυμασμού για κάθε τοπογράφο, ενώ η ανάλυση του στο θέμα των τοπωνυμίων είναι υποδειγματική για κάθε άνθρωπο που αναλαμβάνει να αποτυπώσει μία περιοχή με σεβασμό στην ανθρώπινη παρουσία εντός αυτής. Το σύνολο των πληροφοριών του βιβλίου ήταν δοσμένο σε ιδιαίτερα περιγραφική μορφή, με πολλές τοπογραφικές πληροφορίες, δημιουργώντας καθαρές εικόνες του τοπίου και μία ανάγκη να ξαναανακαλύψει κανείς τα μονοπάτια και τα μέρη που περιγράφονται. Το κεφάλαιο όμως που αποτέλεσε την απαρχή της έρευνας που οδήγησε σε αυτή την εργασία είναι αυτό της περιγραφής των μονοπατιών του Ολύμπου εν έτει 1921 (η χρονιά που πραγματοποιήθηκαν οι 20ήμερες εργασίες αποτύπωσης του Ολύμπου).

Το γεγονός ότι πολλά από τα μονοπάτια που περιγράφονται εκεί είναι άγνωστα στους περισσότερους ορειβάτες μου προξένησε ιδιαίτερο ενδιαφέρον, και η ιδέα της αναζήτησης αυτών των μονοπατιών οδήγησε σε έναν μήνα (20 Ιουλίου με 20 Αυγούστου του 2015) εξερευνήσεων, συζητήσεων και εν τέλει διασχίσεων 5 μονοπατιών στο ορογενές του Ολύμπου, τα οποία είναι (ή μέχρι πολύ πρόσφατα ήταν) αχαρτογράφητα. Στην διάρκεια αυτής της αναζήτησης αλλά και στις επόμενες περιόδους γνώρισα πολλά άτομα τα οποία είχαν ιδιαίτερες γνώσεις σχετικά με την ιστορία του Ολύμπου. Οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν ήταν σε πολλές περιπτώσεις άγραφες, για αυτό και στα κείμενα της εργασίας συναντώνται αναφορές σε προφορικές μαρτυρίες.

Στα άτομα που συνάντησα περιλαμβάνονται ορειβάτες, ορεινοί παραθεριστές, ιδιοκτήτες καταφυγίων, κτηνοτρόφοι, μοναχοί και διοργανωτές αγώνων ορεινού τρεξίματος, οι οποίοι πάντοτε με εγκαρδιότητα και ενδιαφέρον ρωτούσαν για τον λόγο που με έφερνε στα μέρη τους και με βοηθούσαν με καίριες πληροφορίες στην αναζήτηση του εκάστοτε μονοπατιού. Στους ορεινούς οικισμούς που χρειάστηκε να διανυκτερεύσω οι μεγαλύτεροι κάτοικοι αλλά και τα παιδιά με περικύκλωναν προσπαθώντας να μάθουν τι φέρνει έναν φοιτητή του Πολυτεχνείου στα μέρη τους.

Καθώς η πρώτη φάση των εργασιών πεδίου τελείωνε ξεκίνησε η βιβλιογραφική αναζήτηση και ακολούθησε η συγγραφή των κειμένων της εργασίας. Σε αυτή την περίοδο πραγματοποιήθηκαν ορισμένες συναντήσεις με άτομα τα οποία είχαν ιδιαίτερες γνώσεις στο εκάστοτε αντικείμενο μελέτης και οι πληροφορίες καθώς και οι παραπομπές τους ήταν πολύτιμες.

Πριν η εργασία φτάσει στην τελική της μορφή πραγματοποιήθηκαν συμπληρωματικές διασχίσεις στα μονοπάτια αυτά με σκοπό πλέον την φωτογράφιση και την καλύτερη περιγραφή του εκάστοτε μονοπατιού, ενώ το φωτογραφικό υλικό που τελικά συλλέχθηκε από αυτές τις εξορμήσεις δεν ήταν ούτε το μισό από το συνολικά απαιτούμενο για τις ανάγκες της εργασίας. Για την ολοκλήρωση των επιμέρους κειμένων χρειάστηκε σε ορισμένες περιπτώσεις η συμβουλή ή και η διόρθωση των κειμένων από ειδικούς του εκάστοτε αντικείμενου. Τέλος στην τελική μορφή της εργασίας συνέβαλλαν ορισμένα άτομα τα οποία είχαν γνώσεις σε θέματα στησίματος του συνολικού υλικού με τρόπο ευανάγνωστο και επιστημονικά αποδεκτό.

Ο λόγος που παρατίθενται οι παραπάνω παράγραφοι είναι για να γίνει κατανοητό ότι η εργασία αυτή στηρίζεται στην βοήθεια και την ευγενική διάθεση υλικού από μεγάλο αριθμό ατόμων, χωρίς την καλή διάθεση των οποίων θα ήταν στην καλύτερη περίπτωση λειψή. Τα άτομα αυτά με την σειρά που τα συνάντησα είναι τα ακόλουθα:

Ο Μιχάλης (Στύλλας), ο Λάζαρος (Ρήγος) για τις ιστορικές του αναζητήσεις αλλά και για τις αναζητήσεις και τους καθαρισμούς μονοπατιών που πραγματοποιεί με την παρέα του, ο Ανδρέας (ορειβάτης από την Βροντού), ο Βαγγέλης, ο Γιάννης και ο Περσέας από το ξέφωτο του Ενιπέα, Ο Ηλίας ο Γεροφωκάς και ο παπούς (κτηνοτρόφοι από τον Κοκκινοπλό), ο Γιώργος ο Ζαρώτης (βοσκός από την περιοχή Παλιάμπελα Κοκκινοπλού), ο Δημήτρης ο Ζιώγας και η οικογένεια του για την εγκάρδια φιλοξενία και τις οδηγίες (κτηνοτρόφος από την Πέτρα Ολύμπου), ο Δημήτρης ο Νάτσιος (βοσκός από την Βροντού με έδρα την περιοχή Κρεβάτια), ο π. Μακάριος από την μονή Αγίου Διονυσίου, ο π. Βασίλειος από την μονή Σπαρμού, ο κ. Χρήστος (από τον Σπαρμό), ο Γιάννης ο Νταμπόσης από την Κατερίνη για την παρέα και τις γνώσεις του, ο Ηλίας και η Ραλλού (χαρτογράφοι και παλιοί φίλοι από την Ξάνθη με μία ιδιαίτερα αξιόλογη χαρτογραφική έκδοση για τον Όλυμπο που κυκλοφόρησε πρόσφατα – ROUTE MAPS), ο Δρ. Γιάννης Χατζηπαναγής από το Ι.Γ.Μ.Ε. για την διάθεση και τις πληροφορίες του, η κ. Τσιάκα Ασημίνα από το Διαχρονικό Μουσείο της Λάρισας για την διάθεση ιστορικού υλικού, η Σοφία από την Εφορεία Αρχαιοτήτων στην Κατερίνη για την διάθεση υλικού και το ενδιαφέρον της, ο κ. Γιάννης Μπεινάς από την Κατερίνη για το υλικό και τις πληροφορίες που μοιράστηκε μαζί μου, ο Βασίλης ο Μαμούρης (πρώην διαχειριστής του καταφυγίου στην θέση Κρεβάτια), ο Μπάμπης (Γκιριτζιώτης) για την διάθεση των υπέροχων

φωτογραφιών από τις εξορμήσεις του στον Όλυμπο, Ο Κώστας (Κανδύλης) για τις φωτογραφίες του, η Βάσσια (Μαργαριτοπούλου) για τις φωτογραφίες από τις δικές της εξορμήσεις η κ. Έφη Πουλάκη – Παντερμαλή για το ενδιαφέρον της και την ευγενική παραχώρηση υλικού από το έργο της και η κ. Βάνα Γλούπα για την παραχώρηση της φωτογραφίας του εξωφύλλου.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στην οικογένεια μου για την υποστήριξη και την υπομονή τους σε όλη αυτή την περίοδο και στους φίλους μου Μάριο, Νίκο, Κυριάκο και Νίκο για την υποστήριξη τους και τις προτροπές τους να συνεχίσω με αυτή την εργασία μέχρι τέλους (ο καθένας με τον τρόπο του). Τέλος ευχαριστώ ιδιαίτερα την επιβλέπουσα καθηγήτρια κ. Μαρία Παπαδοπούλου για την κατανόηση της και την ευρηματικότητα της σε μία ιδιαίτερη προσέγγιση του θέματος διπλωματική εργασία.

Φωτογράφος: Μπάμπης Γκιριτζιώτης

Βιβλιογραφία

- Αδάμου, Ι. (1992). *Ο Κοκκινοπλός*. Κοκκινοπλός: Κοινότητα Κοκκινοπλού.
- Αδάμου, Ι. (1997). *Το Πύθιον (Σέλλος) στο πέρασμα των αιώνων*. Πύθιο: Κοινότητα Πυθίου.
- Αθανασιάδη – Fowden, Π. (1978). Από τη Ρωμαϊκή στην Βυζαντινή Αυτοκρατορία (324 –642 μ.Χ.). Σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Ζ' Τόμος*. Επιμέλεια από Συγγραφική Επιτροπή Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους, α. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Ανδρόνικος, Μ. (1971). Η Ελληνική Γραφή. Σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Β' Τόμος*. Επιμέλεια από Συγγραφική Επιτροπή Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Αστεριάδης, Γ. (1983). *Στοιχεία Μετεωρολογίας – Φυσικό Περιβάλλον των Μετρήσεων*. Θεσσαλονίκη: Υπηρεσία Δημοσιευμάτων Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.
- Βακαλόπουλος, Α. (1974). Εποικισμοί και Μεταναστεύσεις: Εγκαταστάσεις τούρκικων Πληθυσμών στις ελληνικές Χώρες, πριν και μετά την Άλωση. Σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Ι' Τόμος*. Επιμέλεια από Συγγραφική Επιτροπή Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Βακαλόπουλος, Α. (2002). *Νέα Ελληνική Ιστορία: 1204–1985*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας.
- Βαλσαμάκη, Μ. (1992). *Τοπωνύμια: Η χαρτογραφική διάσταση*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη.
- Βουβαλίδης, Κ. (2011). *Φυσική Γεωγραφία*: Εκδόσεις Δίσγμα.
- Γαλαβάρης, Γ. (1978). Πρωτοβυζαντινή Τέχνη. Σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Ζ' Τόμος*. Επιμέλεια από Συγγραφική Επιτροπή Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους, α. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- ΓΕΩΑΝΑΛΥΣΗ Α.Ε. (2015) «*Εποπτεία και Αξιολόγηση της κατάστασης Διατήρησης Ειδών Αμφιβίων – Ερπετών κοινωτικού ενδιαφέροντος στην περιοχή ευθύνης του Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Ολύμπου*». Δ' Φάση, Φ.Δ.Ε.Δ. Ολύμπου, ΠΕΠ Μακεδονία Θράκη 2007–2013.
- Γκούμας, Ε. (1973). *Λιβάδι, Γεωγραφία Ιστορική Λαογραφική Επισκόπησις*. Λιβάδι
- Γλυκατζή – Αρβελέρ, Ε. (2012). *Γιατί το Βυζάντιο*: Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Γραίκος, Ν. & Περδίκης, Γ. «*Δάσος, Ξύλο και Βιομηχανία στην Περία*». *Αξιοποιώντας τη Βιομηχανική Αρχαιολογία για την Παραγωγή Εκπαιδευτικού Υλικού Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης*.
- Δερμάνης, Αθ. (1999). *Διαστημική Γεωδαισία και Γεωδυναμική – GPS*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη.
- Δεσποτόπουλος, Α. (1975). Έναρξη και τοπική Επικράτηση της Επανάστασης (1821). Σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους ΙΒ' Τόμος*. Επιμέλεια από Συγγραφική Επιτροπή Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Δεσποτόπουλος, Α. (1975). Νέα Ισχυροποίηση της Επανάστασης και αίσια Έκβασή της. Σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους ΙΒ' Τόμος*. Επιμέλεια από Συγγραφική Επιτροπή Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Δουσμάνης, Β. (1932). Γεωγραφία του Θεσσαλικού Χώρου. *Θεσσαλικά Χρονικά*. 5:21–22.
- Δούτσος, Θ. (2014). *Γεωλογία: Αρχές και Εφαρμογές*. Αθήνα: Liberal Books.
- Εκδόσεις Όμηρος (1958). Αρχαιολογικός και Τουριστικός Οδηγός Θεσσαλίας. Βόλος.
- Ζούκας, Α., Σδρόλια, Σ. & Τουφεξής, Γ. (1994). *Ενθύμιον χώρας Τυρνάβου*. Τύρναβος: Εκδόσεις Έλλα.
- Θεοδώρου, Αθ. (2004). *Ωκεανογραφία: Εισαγωγή στο Θαλάσσιο Περιβάλλον*. Αθήνα: Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης.
- Θεοχάρης, Δ. (1970). Πρώιμη Χαλκοκρατία. Σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Α' Τόμος*. Επιμέλεια από Συγγραφική Επιτροπή Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου. (Ιδιωτική έκδοση). *Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου*. Ελασσόνα: 2006.
- Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω. (2014). *Η Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω*: Ιδιωτική έκδοση.
- Κίλλιας, Α. (1995). Τεκτονική Εξέλιξη της Οροσειράς Ολύμπου – Όσσας: Άνοδος/Τοποθέτηση των Κυανοσχιστόλιθων της Ανατολικής Θεσσαλίας και Αποκάλυψη του Ανθρακικού Δομού Ολύμπου – Όσσας ως Αποτέλεσμα Εφελκυσμού κατά το Τριτογενές, *Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος*. Θεσσαλονίκη: Τμήμα Γεωλογίας Α.Π.Θ.
- Κόντοβας, Β. (1985). Μοναχολόγια των Μονών της Επαρχίας της Ελασσόνας. *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ.8 σ.182.
- Κυριαζόπουλος, Β. & Λιβαδάς, Γ. (1967). *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 22.

- Κυρίτσης, Ι. (2001). Υδάτινοι Πόροι στον Όλυμπο. Σε *Όλυμπος: Κείμενα και Εικόνες 2 Αιώνων*. Επιμέλεια από Κουρουζίδης, Σ. Κατερίνη: Πιερική Αναπτυξιακή Α.Ε..
- Κυρίτσης, Ι. *Ο Όλυμπος του Boissonas*. Λιτόχωρο: Εκδόσεις Ζαρζώνη.
- Κωφός, Ε. (1975). Ο Υπόδουλος Ελληνισμός από το 1833 ως το 1881: Μακεδονία. Σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους ΙΓ' Τόμος*. Επιμέλεια από Συγγραφική Επιτροπή Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Λαζάρου, Α. (1974). Σύγκρουση Ελληνιστικών Κρατών και Ρώμης 200–146 π.Χ. & Η Κατάλυση του Βασιλείου των Μακεδόνων 189–167 π.Χ.. Σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Ε' Τόμος*. Επιμέλεια από Συγγραφική Επιτροπή Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Μαλακού, Μ. (1985). *Μελέτη της Πανίδας του Εθνικού Δρυμού Ολύμπου*. Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσεως.
- Μαμούρης, Β. (Νοέμβριος 2007). Ράχη – Κόψη Γομαρόσταλου και Γκαβός: «Στις κουτσουρόστρατες του Ολύμπου». *Ανεβαίνοντας*. 43.
- Μαμούρης, Β. (Σεπτέμβριος 2013). Όλυμπος: Κοκκινοπλός–Λιτόχωρο, «Μια άλλη διάσχιση». *Κορυφές*. 220.
- Μουντράκης, Δ. (2010). *Γεωλογία και Γεωτεκτονική Εξέλιξη της Ελλάδας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Μπείνας, Ι. *Όλυμπος, οδηγός τσέπης*, Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού του Ολύμπου, Λιτόχωρο.
- Μπελογιάννης, Χ. & Βουτυρόπουλος, Γ. (2010). *Η τέχνη του Βουνού Τόμος Α'*. Αθήνα: Εκδόσεις Ανεβαίνοντας.
- Μπούμπας, Σπ. (2000). Το Περραιβικόν Γένος και ο Όλυμπος. Αθήνα: Ειδική Εκδοτική.
- ΜΠΟΥΣΜΠΟΥΡΑΣ, Δ. & ΥΕΤΟΣ Ο.Ε. (2015) «*Εποπτεία και Αξιολόγηση της κατάστασης Διατήρησης Ειδών Ορνιθοπανίδας κοινοτικού ενδιαφέροντος στην περιοχή ευθύνης του Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Ολύμπου*». Δ' Φάση, Φ.Δ.Ε.Δ. Ολύμπου, ΠΕΠ Μακεδονία Θράκη 2007–2013.
- Μυλωνάς, Γ. (1970). Μέση Χαλκοκρατία. Σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Α' Τόμος*. Επιμέλεια από Συγγραφική Επιτροπή Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Μυλωνάς, Γ. (1970). Ο Μυκηναϊκός Πολιτισμός. Σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Α' Τόμος*. Επιμέλεια από Συγγραφική Επιτροπή Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Νέζης, Ν. (2003). *Όλυμπος*. Αθήνα: Εκδόσεις Ανάβαση (βασισμένο στο ομώνυμο βιβλίο του ίδιου που εκδόθηκε το 1986).
- Παπαδόπουλος, Στ. (1975). Στροφή των Ελλήνων προς τους Ρώσους. Σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους ΙΑ' Τόμος*. Επιμέλεια από Συγγραφική Επιτροπή Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Παπάζης, Δ. (2002). Αρχαιικά Στοιχεία σχετικά με την Ιστορία της Ιεράς Μονής Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ελασσόνας. Έκδοσις Ανέκδοτων Εγγράφων (1844–1910). *Γρηγόριος ο Παλαμάς*, τεύχος. 792
- Πουλάκη–Παντερμαλή, Ε. (2013). *Μακεδονικός Όλυμπος: Μύθος – Ιστορία – Αρχαιολογία*. Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, ΚΖ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων.
- Ρούσκας, Ι. (2004). *Ο Αργυροδίνης Πηνειός*: Ιδιωτική έκδοση.
- Σακελλαρίου, Μ. (1971). Η Αποκρυστάλλωση του Ελληνικού Κόσμου & Η Ακμή του Αρχαϊκού Ελληνισμού. Σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Β' Τόμος*. Επιμέλεια από Συγγραφική Επιτροπή Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Σβολόπουλος, Κ. (1975). Η Συνθήκη του Βουκουρεστίου. Σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους ΙΔ' Τόμος*. Επιμέλεια από Συγγραφική Επιτροπή Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Σφήκας, Γ. (2001). Η Βλάστηση του Ολύμπου. Σε *Όλυμπος: Κείμενα και Εικόνες 2 Αιώνων*. Επιμέλεια από Κουρουζίδης, Σ. Κατερίνη: Πιερική Αναπτυξιακή Α.Ε.
- Σφυρόερας, Β. (1975). Σταθεροποίηση της Επανάστασεως 1822–1823. Σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους ΙΒ' Τόμος*. Επιμέλεια από Συγγραφική Επιτροπή Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους, α. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- ΤΕΔΚ Ν. Λάρισας. (2000). *Εικόνες της πολιτιστικής μας κληρονομιάς – Παραδοσιακοί οικισμοί: Θεσσαλία – Ήπειρος – Δ. Μακεδονία*. Λάρισα: Εκδόσεις ΟΤΑ.
- ΤΕΧΝΟΟΜΟΙΟΣΤΑΣΗ–ΥΛΩΡΙΚΗ–ΛΟΥΒΙΤΑΚΗΣ (2015) «*Εποπτεία και αξιολόγηση της κατάστασης διατήρησης των ειδών θηλαστικών κοινοτικού ενδιαφέροντος στην περιοχή ευθύνης του Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Ολύμπου*». Δ' Φάση, Φ.Δ.Ε.Δ. Ολύμπου, ΠΕΠ Μακεδονία Θράκη 2007–2013.

- ΤΕΧΝΟΟΜΟΙΟΣΤΑΣΗ-ΥΛΩΡΙΚΗ-ΛΟΥΒΙΤΑΚΗΣ (2015) «Εποπτεία και αξιολόγηση της κατάστασης διατήρησης των ειδών ασπονδύλων κοινοτικού ενδιαφέροντος στην περιοχή ευθύνης του Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Ολύμπου». Δ' Φάση, Φ.Δ.Ε.Δ. Ολύμπου, ΠΕΠ Μακεδονία Θράκη 2007–2013.
- Τσιμπουκίδης, Δ. (1989). *Ιστορία του ελληνιστικού κόσμου*. Εκδόσεις Παπαδήμα.
- Τσίππρας, Κ. (1993). *Στα ελληνικά βουνά*. Εκδοτικός Οίκος Λιβάνη.
- Τσιτσώνη Θ., Φωτιάδης Γ., Τσιτίνης Γ. (2015) «Εποπτεία και Αξιολόγηση της κατάστασης Διατήρησης των Ειδών Χλωρίδας Κοινοτικού Ενδιαφέροντος στην περιοχή αρμοδιότητας του Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Ολύμπου». Δ' Φάση. Φ.Δ.Ε.Δ. Ολύμπου, ΠΕΠ Μακεδονία Θράκη 2007–2013.
- Υ.Α. ΥΠ.ΠΟ.Α./ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/ΤΑΧ/Φ43/99795/9972/6175/2396/16.4.2014 (ΦΕΚ 144/ΑΑΠ/5.5.2014)
- Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. (2008). *Εθνικοί Δρυμοί της Ελλάδας*. Αθήνα: Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, Γενική Διεύθυνση Ανάπτυξης και Προστασίας Δασών και Φυσικού Περιβάλλοντος, Διεύθυνση Ανάπτυξης Δασικών Πόρων, Τμήμα Δασικών Εφαρμογών.
- Υπουργείο Παιδείας & Θρησκευμάτων Πολιτισμού και Αθλητισμού ΙΕ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων. *Περραιβική Τρίπολις*. (Φυλλάδιο). Λάρισα
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού 7η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. (2013). *Το Κάστρο της Μελιβοίας, Βελίκα Αγιάς*. (Φυλλάδιο). Λάρισα
- Φελεκίδης, Γ. (2008). *Πιερία, Στο γαϊτανάκι του χρόνου*. Κατερίνη: Εκδόσεις Μάτι.
- Φωτίου, Αρ. & Πικριδάς, Χρ. (2012). *GPS και Γεωδαιτικές Εφαρμογές*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη.
- Χαράτσης, Ν. (1998). *Οδηγός Ολύμπου για Περιπατητές*. Βόλος: Ιδιωτική έκδοση.
- Beaujour, F. (2007). *Πίνακας του εμπορίου της Ελλάδος στην Τουρκοκρατία 1787 –1797*. Μετάφραση από τα Γαλλικά από Γαρίδη, Έ. (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1800).
- Heuzey, L. (1860). *Le Mont Olympe et l' Acarnanie*. Paris: Librairie Firmin Didot Freres, fils et cie.
- Holland, H. (1989). *Ταξίδι στη Μακεδονία και Θεσσαλία*. Μετάφραση από τα Αγγλικά από Καραβίτης, Γ.: Αφοί Τολίδη. (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1815).
- Kurz, M. (2003). *Le Mont Olympe*. Μετάφραση από τα Γαλλικά από Κατσαμάκα, Ου. Κατερίνη: Εκδόσεις Μάτι. (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1923).
- Nance, R.D. (2010). *Miocene–Recent extension on the eastern flank of Mt. Olympus, Greece*. Tectonophysics, v. 488, p. 282–292.
- Norwich, J.J. (1999). *Σύντομη ιστορία του Βυζαντίου*. Μετάφραση από τα Αγγλικά από Κωστελένος, Δ.: Εκδόσεις Γκοβόστη. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1988).
- Robinson, A., Morrison, J., Muehrcke, P., Kimerling, A., Guphill, St. (2002). *Στοιχεία Χαρτογραφία*. Μετάφραση από τα Αγγλικά από Τσιαντούλας, Τ.: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1995).
- Strid, A. (1980). *Wild Flowers of Mount Olympus*. Αθήνα: Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Γουλανδρή.
- Stählin, F. (2008). *Η Αρχαία Θεσσαλία*. Μετάφραση από τα Γερμανικά από Παπασωτηρίου Γ. & Θανοπούλου Α. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη. (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1924).
- Ven Te Chow, Maidment, D. & Mays, L. (1988). *Applied Hydrology*. Singapore: McGraw–Hill International Editions.
- Werner, E. (1976). *Επέκταση και Αποκρυστάλλωση του Ρωμαϊκού Κράτους. Σε Ιστορία του Ελληνικού Έθνους ΣΤ' Τόμος*. Επιμέλεια από Συγγραφική Επιτροπή Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους, α. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Wilcken, U. (2010). *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*. Μετάφραση από τα Γερμανικά από Τουλουμάκος, Ι.: Παπαζήσης. (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1924).

Ηλεκτρονικές πηγές

Αγριολούλουδα της Ελλάδας. Διαθέσιμο σε: <http://www.greekflora.gr/el/Default.aspx> (Ανακτήθηκε 10 Ιανουαρίου, 2016).

Αγριολούλουδα του Ολύμπου. Προσωπικό Ιστολόγιο. Διαθέσιμο σε: <http://floraolympus.blogspot.gr/> (Ανακτήθηκε 10 Ιανουαρίου, 2016).

Αθηναϊκό Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων. Διαθέσιμο σε: <http://naturefriends-gr.blogspot.gr/2012/08/arne-strid.html#more> (Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2016).

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ. Διαθέσιμο σε: <https://www.auth.gr/units/735> (Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2016).

Ηλεκτρονικός Κόμβος. Διαθέσιμο σε: http://www.komvos.edu.gr/mythology/ent1/1b_elikonas_vafiras.html (Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2016).

Ιστότοπος Καταφυγίου Πετρόστρουγκας Ολύμπου. Διαθέσιμο σε: <https://www.facebook.com/petrostrouga/posts/925205234262978> (Ανακτήθηκε 21 Νοεμβρίου, 2016).

Καρυά Ολύμπου. Διαθέσιμο σε: <http://karya-olympou.gr/index.php/istorika/stoixeia-istorias/neotera-xronia> (Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2016).

Κουκούδης, Α. *Η Μεγάλη Βλαχία και η βυζαντινή κοινοπολιτεία (13ος – 14ος αιώνας)*. Διαθέσιμο σε: <http://www.vlachs.gr/el/various-articles/h-megali-vlahia-kai-i-vizantini-koinopoliteia> (Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2016).

Λαζαρίδου -Αθανασιάδου, Μ. *Σχηματισμός Εδαφών*. Διαθέσιμο σε: http://www.teidasoponias.gr/site/news/xtra/morfologia/sximatismos_edafon.pdf (Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2016).

Μουσείο Γεωλογικής Ιστορίας Λεπτοκαρυάς. Διαθέσιμο σε: <http://olympusmuseum.gr/> (Ανακτήθηκε 10 Ιανουαρίου 2016).

Παπαδοπούλου, Λ. *Πετρολογία Μεταμορφωμένων Πετρωμάτων (4ο Μάθημα – Περιοχική μεταμόρφωση – Λιθολογικοί τύποι)*. Διαθέσιμο σε: <http://www.geo.auth.gr/courses/gmo/gmo425y/> (Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2016).

Πάρτε τα βουνά: Οδοιπορικό στην ορεινή Ελλάδα. Διαθέσιμο σε: http://partetavouna.blogspot.gr/2015/11/blog-post_20.html (Ανακτήθηκε 11 Ιανουαρίου, 2016).

Παυλίδης, Σπ. *Εισαγωγή στη Γεωλογία*. Διαθέσιμο σε: <http://www.geo.auth.gr/courses/ggg/ggg105y/html/daonpiao.html> (Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2016).

Παυλίδης, Σπ. *Ο Άνθρωπος στα Όρια του Γεωλογικού Χρόνου*. Διαθέσιμο σε: http://www.geo.auth.gr/courses/ggg/ggg105y/I_Uienudio_oa_unea_oio_aaueiaeeiy_nuiio.pdf (Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2016).

Πουλάκη – Παντερμαλή, Έ. *Olympus Archaeology*. Διαθέσιμο σε: <http://olympusarchaeology.gr/index.php> (Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2016).

Ρήγος, Λ. *Olympus Mythical Trail*. Διαθέσιμο σε: <http://www.omt100.com> (Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2016).

Στύλλας, Μ. *Olympus climbing*. Διαθέσιμο σε: <http://olympus-climbing.gr> (Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2016).

Σύλλογος Ελλήνων Ορειβατών Θεσσαλονίκης. Διαθέσιμο σε: <http://www.seoreivatou.gr/index.jsp?CMCCode=100601&extLang=> (Ανακτήθηκε 23 Νοεμβρίου, 2016).

Σύλλογος Σαρακατσαναίων Ν. Πιερίας "Ο ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗΣ". Διαθέσιμο σε: <http://sylogossarakatsanaionpierias.gr/oi-sarakatsanoi-stin-pieria/> (Ανακτήθηκε 21 Νοεμβρίου, 2016).

Τσακνάκης, Β. *Αντιστόρητον*. Διαθέσιμο σε: <http://www.anistor.gr/greek/index.htm> (Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2016).

Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Ολύμπου. Διαθέσιμο σε: <http://www.olympusfd.gr/GR/default.asp> (Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2016).

Canyoning – Caving. Ιστολόγιο. Διαθέσιμο σε: <http://canyoning-caving.blogspot.gr/2015/11/2416.html> (Ανακτήθηκε 10 Ιανουαρίου, 2016).

Geology.com. Διαθέσιμο σε: <http://geology.com/minerals/serpentine.shtml> (Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2016).

Gerber. Διαθέσιμο σε: http://www.gerbergear.com/Collections/Bear-Grylls/Ultimate-Kit_31-000701 (Ανακτήθηκε 23 Νοεμβρίου, 2016).

Greek Travel Pages. Ταξιδιωτικός Ιστότοπος. Διαθέσιμο σε: http://www.gtp.gr/LocPhotoAlbum.asp?KeywordsID=&KeyWords=&SortBy=Leganda&txtPN1=1&cp=0&id_loc=7190&bm=B&groupid=0&cmd=showd&cmda=6&ocp=0 (Ανακτήθηκε 11 Ιανουαρίου, 2016).

GrevenaMedia.gr. Τοπικός Ειδησεογραφικός Ιστότοπος της Δυτικής Μακεδονίας. Διαθέσιμο σε: <http://grevenamedia.gr/τα-αγριοκάτσικα-του-ολύμπου-δείτε-φωτ/#gallery/6/> (Ανακτήθηκε 10 Ιανουαρίου, 2016).

Larissanet.gr. Τοπικός Ειδησεογραφικός Ιστότοπος. Διαθέσιμο σε: <http://www.larissanet.gr/2014/08/15/i-iera-moni-panagias-kanalon-karyas-olymprou/> (Ανακτήθηκε 11 Ιανουαρίου, 2016).

Mount Olympus. Προσωπικό Ιστολόγιο. Διαθέσιμο σε: <http://olympusnp.blogspot.gr/> (Ανακτήθηκε 10 Ιανουαρίου, 2016).

NewsIT.gr. Ειδησεογραφικός Ιστότοπος. Διαθέσιμο σε: http://www.newsit.gr/default.php?pname=Article&art_id=393907&catid=6 (Ανακτήθηκε 11 Ιανουαρίου, 2016).

Olympus Adventure. Διαθέσιμο σε: <http://www.olympusadventure.com/taurekking-phiaipharhoalphagammagammaiota-epsilonnuiotariepsiionalpha.html> (Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2016).

RICHARD NICHOLSON OF CHESTER: *A World of Antique Maps and Prints*. Διαθέσιμο σε <https://www.antiquemaps.com/uk/mzoom/28370.htm> (Ανακτήθηκε 10 Ιανουαρίου, 2016).

Robin's Yard. Προσωπικό Ιστολόγιο. Διαθέσιμο σε: <http://robinsyard.blogspot.gr/2013/07/spring-gems-of-gods.html> (Ανακτήθηκε 10 Ιανουαρίου, 2016).

Topografix Διαθέσιμο σε: http://www.topografix.com/gpx_for_users.asp (Ανακτήθηκε 10 Ιανουαρίου, 2016).

Triporganizer.gr. Ταξιδιωτικός Ιστότοπος. Διαθέσιμο σε <https://www.triporganizer.gr/destinations/dion/> (Ανακτήθηκε 10 Ιανουαρίου, 2016).

The Gymnosperm Database. Διαθέσιμο σε: http://www.conifers.org/pi/Pinus_heldreichii.php (Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2016).

Wikipedia.org. Διαθέσιμο σε: <https://el.wikipedia.org/wiki/Αμφίβολοι> και https://el.wikipedia.org/wiki/Βιβλιοθήκη_της_Αλεξάνδρειας (Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2016).

Φωτογράφος: Μπάμπης Γκιριτζιώτης